

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ. — ΜΕΝΕΛΑΟΣ Γ.
ΠΑΡΛΑΜΑΣ. — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΙ-
ΘΙΩΤΑΚΗΣ. — ΙΩΝ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΚΤΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΒ' ★ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1958 ★ ΤΕΥΧΟΣ ΙΙΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ [ΤΟΥ Γ' ΤΕΥΧΟΥΣ

- Κ. Δ. ΚΑΛΟΚΥΡΗ: 'Ιωάννης Παγω-
μένος, ὁ βυζαντινὸς ζωγράφος τοῦ
ΙΔ' αἰῶνος σ. 347
- Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ: Πέντε διαθῆκαι
ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας . σ. 368
- ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑ: Κρητικὰ Παλαιο-
γραφικά, 20 Μιχαὴλ Ἀποστόλη, ἐ-
πικῆδειος εἰς Ἀνδρέαν Καλέργην σ. 381
- Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ: Νέα ἀνέκδοτα
βενετικά ἔγγραφα (1386—1420) περὶ
τοῦ κρητικῆς ποιητοῦ Λεονάρδου Ντελ-
λαπόρτα σ. 387
- Κ. Ε. ΛΑΣΙΘΙΩΤΑΚΗ: Συμπλήρωμα
στὰ «Σφακιανὰ στίμια» . . . σ. 435
- ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ: Ἡ οἰκογένεια
τῶν Σολομῶν τῆς Κρήτης . . σ. 445

ΧΡΟΝΙΚΑ - ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ
ΤΟΥ ΙΒ' ΤΟΜΟΥ

30 ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΑΝΟΛΗ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1167/2006 Β001
3

ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΛΑΤΩΝ. — ΜΕΝΕΛΑΟΣ Γ.
ΠΑΡΛΑΜΑΣ. — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΑΣΙ-
ΘΙΩΤΑΚΗΣ. — ΙΩΝ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΚΤΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

ΕΤΟΣ ΙΒ' ★ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1958 ★ ΤΕΥΧΟΣ ΙΙΙ

Ο Ρ Ο Ι Σ Υ Ν Ε Ρ Ι Α Σ Ι Α Σ

Εἰς τὰ «Κρητικά Χρονικά» γίνονται δεκταὶ πρὸς δημοσίευσιν μελέται, κείμενα καὶ βιβλιοκρισίαι, ἐφ' ὅσον ἀνταποκρίνονται πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ περιοδικοῦ, ὡς ἐκτίθενται οὗτοι εἰς τὸ προλογικὸν σημεῖωμα τοῦ πρώτου τόμου. — Πάντα τὰ δημοσιεύματα ὑπόκεινται εἰς τὴν κρίσιν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία καθορίζει τὸν χρόνον τῆς δημοσιεύσεως ἀναλόγως τοῦ διαθεσίμου ἐκάστοτε χώρου καὶ ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνην τῆς ἐπιμελοῦς ἐκδόσεως αὐτῶν. — Ὁ συγγραφεὺς δύναται αὐτοπροσώπως νὰ ἐπιμεληθῇ μίαν τῶν διορθώσεων τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων, ἐφ' ὅσον ἐξασφαλίζεται ἡ ταχεῖα ἐπιστροφή των. Εἰς περίπτωσιν καθυστερήσεως ἢ Ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἐκτυπώσεως. — Δικαιοῦται ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς νὰ ζητήσῃ τὴν ἔκδοσιν μέχρι πενήκοντα, κατ' ἀνώτατον ὄριον, ἀνατύπων ἐκάστης ἐργασίας αὐτοῦ. Ἡ παράδοσις τῶν ἀνατύπων συντελεῖται μετὰ παρέλευσιν διμήνου ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κυκλοφορίας τοῦ ἀντιστοίχου τεύχους τοῦ περιοδικοῦ. — Αἱ συνεργασίαι δημοσιεύονται κατὰ σειρὰν λήψεως. — Τὰ δημοσιευόμενα χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

Χειρόγραφα καὶ ἐπιστολαὶ ἀφορῶσαι τὴν σύνταξιν τοῦ περιοδικοῦ δέον ν' ἀποστέλλωνται πρὸς τὸν κ. Ν. Πλάτωνα, Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ἐμβάσματα καὶ ἐπιστολαὶ ἀφορῶσαι τὴν ἔκδοσιν (διορθώσεις δοκιμίων κλπ.) πρὸς τὸν κ. Ἀνδρέαν Γ. Καλοκαιρινόν, Ἡράκλειον Κρήτης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΓΩΜΕΝΟΣ Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΙΔ' ΑΙΩΝΟΣ

Διὰ τὴν μελέτην τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος εἶναι ἤδη γνωστὴ ἡ σημασία τῶν ἐν Κρήτῃ τοιχογραφιῶν τῆς περιόδου ταύτης¹. Εἰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν διεπιστώθησαν ἱκαναὶ ἐπιδράσεις τῆς λεγομένης «μακεδονικῆς» τεχνοτροπίας², ἐνῶ εἰς ἄλλας, ἔνεκα τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς τεχνοτροπίας των, διαβλέπονται προδρομικὰ ἔργα τῆς κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα ὄριμου πλέον «κρητικῆς» ζωγραφικῆς³. Ἐπίσης, κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, ἐβεβαιώθησαν ζωγραφικὰ ἔργα ἀκολουθοῦντα τὴν ἀρχαϊκὴν παράδοσιν (ἀνατολὴν)⁴ καθὼς καὶ μνημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ζωγράφοι ἔχουσι μὲν ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὴν Παλαιολόγειον ἀναγέννησιν ἐντὸς τῆς ὁποίας ζῶσιν, ἀλλ' ὁμως διατηροῦσι καὶ πλῆθος παλαιότερων στοιχείων⁵.

Ἐλάχιστα εἶναι τὰ γνωστὰ ὀνόματα τῶν ζωγράφων οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν ἐν Κρήτῃ κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν⁶. Ἐξ αὐτῶν μόνον ὁ Ἰωάννης Παγωμένος ἐμφανίζει δρᾶσιν ἡ ὁποία καλύπτει τριάκοντα πέντε περίπου ἔτη καὶ παράγει ἔργον, μάλιστα λίαν ἐνδιαφέρον καὶ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ καὶ διότι διὰ τούτου δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ ἐκτιμήσωμεν τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποίου ἐδέχοντο οἱ ζωγράφοι, τοῦ εἴδους τοῦ Παγωμένου, τὰ νέα καλλιτεχνικὰ ρεύματα αὐτὰ ἐφθάνον εἰς τὴν νῆσον. Διὰ τοῦτο καὶ ἦτο ἀναγκαῖα, νομίζομεν, ἡ

1) Βλ. Κ. D. Kalokyris, La peinture murale byzantine de l'île de Crète, Ἀνάτυπον τοῦ Η' τόμου τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν», Ἡράκλειον 1954, σσ. 390 - 398. Κ. Καλοκύρη, «Αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης» (διατριβὴ ἐπὶ Ὑφηγεσίᾳ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν) Ἀθῆναι 1957, σελ. 132 κ.έξ. Βλ. καὶ Μ. Chatzidakis, Rapports entre la peinture de la Macédoine et de la Crète au XIVe siècle, (Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Πειραγμένων τοῦ Θ' Διεθνoῦς βυζαντινολογικοῦ συνεδρίου Θεσσαλονίκης, τόμ. Α') Ἀθῆναι 1954, σποραδικῶς. Πρβλ. καὶ Α. Ευγγουπόλου, Σχεδιάσμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἀθῆναι 1957, σελ. 45 κ.έξ.

2) Μ. Chatzidakis, ἐνθ' ἄν. σ.σ. 144, 145.

3) Κ. Καλοκύρη, ἐνθ. ἄν. σελ. 135 κ.έξ.

4) Αὐτόθι σ. 133.

5) Αὐτ. σελ. 134. Πρβλ. καὶ Chatzidakis, Rapports, σελ. 137 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Τοιχογραφίαι ἐπὶ τὴν Κρήτην, ἐν «Κρητ. Χρον.» τ. ΣΤ', σ. 62 κ.έξ.

6) Κ. Καλοκύρη, ἐνθ' ἄν. σ. 47 - 50 καὶ 51 - 56 (πίνακες).

προκειμένη μελέτη, ἔφ' ὅσον μάλιστα διὰ τὸν ζωγράφον οὐδείς εἶχε, μέχρι σήμερον, συστηματικῶς ἀσχοληθῆ¹.

I. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ποῦ καὶ πότε ἐγεννήθη ὁ Παγωμένος δὲν γνωρίζομεν. Θεωροῦμεν ὅμως βέβαιον ὅτι ἦτο Κρής ἐφ' ὅσον τὸ ἐπίθετόν του συναντᾶται, ὡς γνωρίζομεν, εἰς σχετικὰ μὲ τὴν νῆσον ἔγγραφα τῆς περιόδου ταύτης², ἐπιβιοῖ δὲ καὶ σήμερον καὶ ἀκούεται εὐρύτατα ἐν Κρήτῃ (Μυλοπόταμον, Ἁγ. Βασίλειος, Ἡράκλειον). Ἡ οἰκογένειά του ὅμως θὰ ἦτο κλάδος τῶν βυζαντινῶν Παγωμένων ἢ Πεπαγωμένων³, οἱ

¹) Περί τοῦ ἔργου τοῦ Ἰω. Παγωμένου ἐσημειώσαμεν τινα εἰς τὸ βιβλίον ἡμῶν «Αἱ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης», σελ. 48, ἐν ᾧ καὶ ὑπεσχέθημεν τὴν παρούσαν μελέτην. Σχετικῶς βλ. καὶ τὸ ἄρθρον ἡμῶν εἰς τὴν «Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν» (β' ἔκδ. «Συμπλήρωμα») τεύχ. 26, σελ. 415, 416, Ἀλικάμπου Παναγία, ἐνθα σημειούμεν τινα περὶ τῆς τέχνης τοῦ ἀγιογράφου. Τοὺς ναοὺς, οὓς ὁ Παγωμένος ἱστορήσεν ἐν Κρήτῃ, ἐσημείωσε παλαιότερον ἀπλῶς ὁ G. Gerola, ἐν Monumenti Veneti nell' isola di Creta, τ. II, σελ. 308. Τὰς κτιτορικὰς ἐπιγραφὰς τῶν ναῶν, εἰς ἃς τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου, βλ. αὐτόθι, τ. IV σ.σ. 429, 430, 443, 448, 453, 462, 470, 472. Ὁ Gerola, Mon. Ven. II, Venezia 1908 σ. 308, ὀνομάζει τὸν Παγωμένον «affrescatore più operoso, più vario e più geniale». Τὸν Gerola ἔχων ὑπ' ὄψει γράφει ὀλίγας γραμμάς περὶ τοῦ ζωγράφου, «φιλεργότατον» τοῦτον ἀποκαλῶν, ὁ Σπ. Λάμπρος, Νέος Ἑλληνομνήμων τ. 59, 1908 σελ. 281, εἶτα δὲ καὶ ὁ Ἐρ. Μ(οάτσος) εἰς τὴν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τ. 19 σελ. 371, ἐξαίρων ὡς καὶ ὁ Gerola (ἐνθ' ἂν. σ. 308) τὰς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου εἰς συνοικίαν Καβαλλαριανὰ τῆς Κανδάνου. Ὁμοίως, παραλαβὼν ἐκ τοῦ Gerola, ὁ Ἰ. Κριτσαντάκης, ἐν Μύσωνι, τ. Γ, Ἀθῆναι 1934, ἀνέφερεν ἀπλῶς τὰ ὀνόματα ναῶν εἰς οὓς ἱστορήσεν ὁ Παγωμένος, μὴ ἀρμόδιος δὲ περὶ τὰ τοιαῦτα, οὐδὲν τὸ προϋποθέτον γνῶσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου του ἐσημείωσεν. Ἀλλὰ καὶ τὴν προκειμένην μελέτην ἡμῶν πᾶν ἄλλο ἢ τελικὴν θεωροῦμεν. Διότι τοιχογραφίαι τοῦ ζωγράφου αἱ ὅποιαι εἰς ὠρισμένα πολύτιμα συμπεράσματα θὰ ὀδήγουν εἶναι σήμερον διὰ διαφόρους λόγους (βλ. κατωτέρω § II) ἀπρόσφοροι πρὸς τὴν δέουσαν φωτογράφησιν Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ προσεχὴς μεθοδικὸς καθαρισμὸς αὐτῶν, ὅστις ὑπὸ τὴν καθοδήγησίν μας θὰ ἐπιτευχθῆ, θὰ προσφέρῃ ἅπαν τὸ ὑπάρχον ὕλικόν εἰς χεῖράς μας διὰ τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τοῦ ζωγράφου.

²) Τὸ ὄνομα Παγωμένος ἀπαντᾷ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν Κρητῶν, οἱ ὅποιοι ἀπληθευθρῶθησαν ἀπὸ τὴν δουλοπαροικίαν κατόπιν τῆς συνθήκης μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Ἀλεξίου Καλλέργη κατὰ τὸ ἔτος 1299. Οἱ κατάλογοι ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Κ. Δ. Μερτζίου εἰς «Κρητ. Χρον.» τ. III, σελ. 275 - 285. Τὸ ὄνομα Pagomeno βλ. αὐτόθι σελ. 277 ἀρ. 92 (Marcus Pagomeno villanus communis) καὶ σελ. 284 (Nicola Pagomeno).

³) Φαίνεται, Πεπαγωμένος ἦτο ὁ λόγιος τύπος τοῦ ὀνόματος, Παγωμένος δέ, ὁ δημῶδης.

ὅποιοι μνημονεύονται εἰς ἔγγραφα πολὺ πρὸ αὐτοῦ, ὡς ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους του καὶ τοὺς κατόπιν ἀκολουθοῦντας¹⁰. Εἰς τὴν Κρήτην θὰ ἐγκατεστάθησαν οἱ Παγωμένοι μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῆς ἐκ τῶν Ἀράβων, ἴσως δὲ θὰ ἦσαν μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀνωτέρων κρατικῶν λειτουργῶν οἱ ὅποιοι, κατὰ τοὺς ἀμέσως ἀκολουθήσαντας τὴν ἀραβοκρατίαν αἰῶνας, ἀνεξωγογόνησαν τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου.

Τὴν πρώτην μνεΐαν περὶ τοῦ ζωγράφου ἔχομεν εἰς τὴν κειτορικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ χωρίου Κομητάδες Σφακίων, ἣτις ἀναφέρει τὸν Παγωμένον ἱστορήσαντα τὸν ναὸν κατὰ τὸ ἔτος 1313/4. Τὴν τελευταίαν μνεΐαν τῆς καλλιτεχνικῆς του δράσεως ἔχομεν τὸ 1347 εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Προδρόμι

¹⁰ Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον, καθόσον τουλάχιστον γνωρίζω, τὸν ΙΑ' αἰῶνα εἰς μολυβδόβουλλον (βλ. Ἐφημερ. Νομισμ. 1906 σελ. 140). Εἶτα, τὸ 1186 - 1191, εὐρίσκομεν Νικηφόρον τὸν Πεπαγωμένον ἢ Παγωμένον εἰς σφράγισμα, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Schlumberger ἐν *Sigillographie*, σελ. 682 καὶ σχολιασθὲν κατόπιν ὑπὸ τοῦ Laurent εἰς τὰ «Ἑλληνικά» τόμ. 6. 1933, *Les bulles métriques dans la sigillographie byzantine*, σελ. 207. Κατὰ τοῦτο ὁ ἐν λόγω Νικηφόρος Παγωμένος ὑπῆρξε, κατὰ τὸ 1192, πρέσβυς παρὰ τῇ Γενουατικῇ Δημοκρατίᾳ Ἀκολουθῶν εὐρίσκομεν ἱετρον Δημήτριον Πεπαγωμένον ἀκμάσαντα ἐπὶ Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου (ΙΓ' αἰῶν) καὶ συγγράψαντα κατ' ἐντολὴν του βιβλίον περὶ ποδάγρας (βλ. Κροουμβάχερ, - Σωτηριάδου, Ἱστορ. Βυζαντ. Λογοτεχν., τόμος Β' 1900, σελ. 416). «Εἰς Πεπαγωμένον» σημειοῦται καὶ μεταξὺ τῶν ἀποδεκτῶν ἐπιστολῆς ἣν ἀπηύθυνε Θεόδωρος ὁ Ὑψικηνός, ὁ ἀκμάσας μεταξὺ 1283 - 1341 (Κροουμβάχερ, ἐνθ' ἀν. σελ. 150 - 151). Πεπαγωμένος Ἰωάννης, ἀντιγραφεὺς κωδίκων, ἀναφέρεται τὸ 1319, ὡς καὶ ἕτερος ὁμώνυμος αὐτοῦ ὀλίγον ἀργότερον (βλ. σχετικῶς Vogel - Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig 1909 σελ. 185). Κατὰ τὸ ἔτος 1365 μαρτυρεῖται ἄλλος Πεπαγωμένος, ὁ Θεόδωρος, ὅστις ἦτο πρωτονοτάριος (βλ. Miklosich - Müller, *Acta et Diplomata*, τ. Α' σελ. 465). «...Ταβουλλαρικὸν γράμμα Μιχαὴλ Ἀστρά τοῦ Συναδηνοῦ... ἔτους 1366» ἀναφέρει συντάκτην του τὸν «Πρωτοταβουλλάριον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ διάκονον τοῦ εὐθαγοῦς βασιλικοῦ κλήρου, Θεόδωρον Πεπαγωμένον». Πιθανῶς εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν προηγουμένως ἀναφερθέντα Θεόδωρον (βλ. Μιχ. Γούδα, Βυζαντινὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἀθῶν ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου, ἐν Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπ. ἔτος Δ', 1927, σελ. 246 - 248). Τὸν ΙΕ' αἰῶνα κατόπιν μνημονεύονται ἄλλοι Παγωμένοι. Ὁ Νικόλαος, π.χ. ὁ γράψας κατὰ τὸ 1421 ἐγκώμιον πρὸς μάρτυρα Ἰσίδωρον (Κροουμβάχερ, αὐτόθι, τ. Α' σελ. 353) καὶ οἱ «Παγωμένοι» ἄρχοντες Πελοποννήσου, οὗς, μεταξὺ ἄλλων, προσφωνεῖ εἰς ἐπιστολῆν του ὁ Μωάμεθ κατὰ τὸ 1454 (Miklosich - Müller, ἐνθ' ἀν. τ. 3. 1865 σελ. 290). Ὄνόματα Πεπαγωμένων βλ. καὶ ἐν Legrand, *Lettres grecques de Fillelf*, σελ. 307, Γεδεώγ, *Μνεΐα τῶν πρὸ ἐμοῦ*, 1934, 35, *Pitra*, *Analecta*, 6, 433. Γενικῶς διὰ τοὺς Παγωμένους παρατηροῦμεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ἐκ Κωνηπόλεως ἐγκατε-

(Σκαφίδια) τῆς ἐπαρχίας Σελίνου¹¹. Γνωρίζομεν ὅθεν ἐργασίαν του περιλαμβανομένην εἰς περίοδον τριάκοντα τεσσάρων περίπου ἔτων. Ἐὰν τὸ 1313/4, ὅτε ἰστόρησε τὸν ναὸν τῶν Κομητάδων, ἦτο 25 - 30 ἔτων τότε πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν γέννησίν του περὶ τὸ 1280 - 1285¹². Ἐὰν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, τότε τὸ ἔτος 1347 θὰ ἦτο περίπου 65 ἔτων. Ἡ ἡλικία αὕτη δὲν καθιστᾷ πολὺ λιθανὸν ὅτι μετὰ ταῦτα θὰ ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του. Ἡ δραστηριότης του πάντως δὲν μαρτυρεῖται κατόπιν, θὰ ἀπετέλει δὲ ὑπόθεσιν μόνον ὅτι μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐτοιχογράφησε ναοὺς, τῶν ὁποίων κατέστησαν ἐξίτηλοι αἱ τυχὸν μνημονεύουσαι αὐτὸν ἐπιγραφαί. Πολὺ φυσικώτερον λοιπὸν εἶναι νὰ δεχθῶμεν ὅτι μετὰ τῶν τριάκοντα τεσσάρων μεμαρτυρημένων ἔτων περιορίζεται ἡ μεγάλη δρᾶσίς του ὡς ἀγιογράφου.

Ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον δρᾷ ὁ Παγωμένος εἶναι ἡ δυτικὴ Κρήτη καὶ συγκεκριμένως αἱ ἐπαρχίαι Σελίνου καὶ Ἀποκορώνου. Ἐπομένως ἐνταῦθα θὰ ἔζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του, ἴσως δὲ καὶ ἐνταῦθα θὰ ἐγεννήθη καὶ ἀπέθανεν.

στάθησαν τὸ πρῶτον εἰς Κρήτην, ἔπειτα δὲ εἰς Πελοπόννησον. - Εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν τὸν διευθυντὴν τοῦ Μεσαιων. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Μανουῖσον Μανουῖσακαν, ὅστις μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν προθυμίας ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μου τὸ σχετικὸν ἀρχεῖον, διὰ τὴν ἐξερεύνησιν τῶν πηγῶν τοῦ ὀνόματος.

¹¹) Εἰς τὴν κειτορικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ναοῦ δὲν σημειοῦται τὸ ἐπίθετον τοῦ ζωγράφου. Ἐν τούτοις ὁ Gerola, ἐκ τοῦ ὅλου χαρακτηριστικῶν τῶν τοιχογραφιῶν του, ἔκλινεν εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου τοῦ ζωγράφου Παγωμένου, καίτοι ἐξέφρασε τοὺς δισταγμοὺς του. Βλ. Μον. Ven. II, σελ. 308, καὶ IV, σελ. 448. Καὶ ὁ Μοάτσος. ΜΕΕ 19, σελ. 171 δέχεται, ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ζωγράφος τοῦ ναοῦ εἶναι αὐτὸς ὁ Παγωμένος. Νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἔργον του τὰς ἀγιογραφίας τοῦ ναοῦ. Ὅχι μόνον ἡ τεχνολογία τοῦ παρὰ τὸ Προδρόμι (Παναγία ἢ Σκαφιδιανή) μνημείου τούτου εἶναι Παγωμένειος, ἀλλὰ καὶ οἱ χαρακτηριστικῶν τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὸν Π. ὀδηγοῦσιν. [Βλ. π.χ. τὰς λέξεις: «ἐτελειώθη δὲ ἡ παροῦσα ἐκκλειςία διὰ χειρὸς καμοῦ ἁμαρτωλοῦ κ.λ.π.» τῆς ἐπιγραφῆς εἰς Προδρόμι, Gerola, IV, σελ. 594 - 595, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λέξεις «ἐτελειώθη ἡ παροῦσα ἐκκλειςία... κ.λ.π.» τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Κακοδίκι Σελίνου, Gerola, αὐτόθι σελ. 462]. Ἡ ἐπιγραφὴ σημειώνει ζωγράφον τὸν Ἰωακείμ. Ἀλλὰ κατόπιν τῶν ἄνωτέρω νομίζομεν λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ Παγωμένος εἰς μεγάλην ἡλικίαν ἐγένετο μοναχός, ἔλαβε δὲ ὄνομα, κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, ἀρχίζον ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ κοσμοῦ τοῦ τοιοῦτου. Ἐπομένως πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου ζωγράφου. Βλ. καὶ κατωτέρω σημ. 20.

¹²) Ἐὰν οὕτως συμβαίνει τότε οἱ κατὰ τὸ 1299 μνημονευόμενοι δύο Παγωμένοι, ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Νικόλαος, εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἀπελευθερωθέντων δουλοπαροίκων (βλ. ἄνωτ. σημ. 8), θὰ ἦσαν πιθανώτατα τῆς ἰδίας μετὸν ἡμέτερον ζωγράφον οἰκογενείας, ἴσως δὲ καὶ συγγενεῖς του.

Τὰ χρονολογικὰ στοιχεῖα διὰ τὸ ἔργον τοῦ Παγωμένου, τὰ βεβαιούμενα ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν παρ' αὐτοῦ ἱστορημένων ναῶν εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

Τὸ 1313/4 ζωγραφίζει τὸν ἅγ. Γεώργιον εἰς Κομητάδες Σφακίων¹⁸.

Τὸ 1315 ζωγραφίζει τὸν ἅγ. Νικόλαον εἰς Μονὴν Σελίνου¹⁴.

Τὸ 1315/6 ζωγραφίζει τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλικάμπον Ἀποκορώνου¹⁵.

Τὸ 1323 ζωγραφίζει τὸν ἅγ. Γεώργιον εἰς Ἀνύδρους Σελίνου¹⁶.

Τὸ 1325/6 ζωγραφίζει τὸν ἅγ. Νικόλαον εἰς Μάζαν Ἀποκορώνου¹⁷.

Τὸ 1327/8 ζωγραφίζει τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον εἰς Κάνδανον Σελίνου¹⁹.

Τὸ 1331/2 ζωγραφίζει τὸν ναὸν τῆς Παναγίας εἰς Κακοδίκι Σελίνου¹⁹.

Τὸ 1347 ζωγραφίζει τὸν ναὸν τῆς Παναγίας ἐγγὺς τοῦ χωρίου Προδρόμι (θέσις Σκαφίδια) Σελίνου²⁰.

II. ΑΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΙ ΤΟΥ ΠΑΓΩΜΕΝΟΥ

α) Βέβαια ἔργα του.

Οἱ ναοὶ τοὺς ὁποίους διεκόσμησεν ὁ Παγωμένος ἀνήκουσιν εἰς τὸν

¹³) Βλ. τὴν ἐπιγραφὴν ἐν Gerola, Mon Ven. IV, σελ. 472 «...διὰ χειρὸς καμοῦ Ἰω(άννου) τοῦ Παγωμένου...».

¹⁴) Ἐνθ' ἄν. σελ. 470, «...δι(ὰ) χειρὸς καμοῦ ἁμαρτο(λοῦ) Ἰωάννου τοῦ Παγωμένου».

¹⁵) Ἐνθ' ἄν. σελ. 430 «...διὰ (χειρὸς) Ἰωάννου) τοῦ Παγωμένου».

¹⁶) Ἐνθ' ἄν. σελ. 443 «...διὰ χειρὸς καμοῦ ἁμαρτολοῦ Ἰω. Παγωμένου...».

¹⁷) Ἐνθ' ἄν. σελ. 429 «...διὰ χειρὸς ἁμαρτολοῦ Ἰωάννου τοῦ Παγωμένου».

¹⁸) Ἐνθ' ἄν. σελ. 453 «...ἁμαρτολοῦ, Ἰωάννου τάχα κὲ ζωγράφου».

¹⁹) Ἐνθ' ἄν. σελ. 462 - 3 «...ἐτελειόθη ἡ παροῦσα ἐκλεισεία διὰ χειρὸς ἁμαρτολοῦ Ἰωάννου τάχα κὲ ζωγράφου τοῦ Παγωμένου...».

²⁰) Ἐνθ' ἄν. σελ. 448 (πρβλ. καὶ σσ. 495 - 496) «ἐτελειώθη δὲ ἡ παροῦσα ἐκλεισεία διὰ χειρὸς καμοῦ ἁμαρτολοῦ Ἰωακείμ τσθ ζωγράφου». Ἀξιοπρόσεκτον ὅτι εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν πέντε πρώτων κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ναῶν, ὁ ζωγράφος κατονομάζεται Ἰωάννης Παγωμένος. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ὁμοῦ τοῦ ἔκτου καὶ ἑβδόμου ναοῦ αἱ τοιχογραφίαι σημειοῦνται ἔργα «Ἰωάννου τάχα καὶ ζουγράφου... (τοῦ Παγωμένου», ἡ ἑβδόμη), Τὸν αὐτὸν τύπον διατηρεῖ καὶ ἡ τελευταία, δηλ. ἡ ὄγδοη, ἐπιγραφὴ ἀναφέρουσα τὰς τοιχογραφίας ἔργον «Ἰωακείμ τοῦ ζουγράφου». Ἐκ τούτου συνάγεται μὲν ἀσφαλῶς ὅτι ὁ Παγωμένος, ἀπὸ τοῦ 1327, ὀνομάζεται «Ἰωάννης τάχα καὶ ζουγράφος» προστίθεται δὲ μία ἀκόμη σοβαρὰ ἔνδειξις ὅτι καὶ ὁ ἀγιογράφος τοῦ ναοῦ εἰς Προδρόμι, ὁ κατονομαζόμενος «Ἰωακείμ ζωγράφος», εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Παγωμένος.

τύπον τοῦ, μικρῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διαστάσεων, καμαροσκεποῦς μονοκλίτου, ὅστις συνειθίζεται ἐν Κρήτῃ²¹. Πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ εἰπωμεν ὅτι αἱ εἰς τοὺς ναοὺς αὐτοὺς τοιχογραφίαι τοῦ Παγωμένου εὐρίσκονται σήμερον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἄλλαι δηλ. εἶναι κεκαλυμμένοι ὑπὸ τῶν ἑξανθημάτων τῶν ἀλάτων τὰ ὅποια ἐδημιούργησαν τὰ περιλείχοντα τοὺς τοίχους ὄμβρια ὕδατα (ἔνεκα τῶν ρωγμῶν τῶν στεγῶν) ἄλλαι ἀμυδρῶς διαγράφονται λόγῳ τῆς μεγάλης ὀξειδώσεως ἄλλαι ἐκαλύφθησαν διὰ γαλακτώματος ἀσβέστου ἄλλαι δέ, τέλος, ἔπαθον κατὰ τὰς διὰ τῶν αἰώνων «ἀνακαινίσεις». Τοῦτων ἔνεκα ἢ ἐπιτυχῆς φωτογραφήσις τῶν περισσοτέρων, πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ, εἶναι λίαν προβληματικὴ ἂν ὄχι ἀδύνατος. Ἐν πάσει περιπτώσει τὰ εἰκονογραφικὰ θέματα τῶν τοιχογραφιῶν (σαζόμενα ἐν ὄλῳ, ἢ ἐν μέρει ἢ ἀπλῶς διαγραφόμενα) ἔχουσιν οὕτω κατὰ ναοὺς²²:

1) Ναὸς ἁγ. Γεωργίου εἰς Κομητάδες²³. Παρουσιάζει πλῆθος ἀλάτων εἰς τὸν γραπτὸν διάκοσμον καὶ μεγάλην ὀξειδωσιν. Διασώζονται ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει: Εἰς τὴν κόγχην Ἱεράρχαι (ἴχνη). Εἰς τοὺς ἐκατέρωθεν τῆς κόγχης τοίχους ἀμυδρῶς ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου (ἀριστερὰ ὁ ἄγγελος δεξιὰ ἡ Παρθένος). Ἡ Ἀνάληψις εἰς τὴν τυπικὴν τῆς θέσιν²⁴, ἦτοι εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ θόλου, μὲ τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους κρατοῦντας τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὴν καμάραν: Ἡ Βάπτισις, ἢ Ὑπαπαντή. Αἱ λοιπαὶ τοιχογραφίαι τῆς ἀνωτέρας ζώνης τοῦ νοτίου τοίχου εἶναι κατεστραμμένοι. Κατωτέρω, ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος (Πίν. ΛΘ', 2) καὶ (νοτιοανατολικώτερον) ἡ ἁγία Σοφία καὶ οἱ κτήτορες²⁵. Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον οἱ ἅγιοι Γεώργιος, Δημήτριος, Θεόδωρος καὶ Εἰρήνη. Πρὸς δυσμὰς (ἀριστερὰ τῷ εἰσερχο-

²¹) Βλ. Gerola, Mon. Ven. II σποραδικῶς. Πρβλ. καὶ Κολοκύρη, Αἱ Βυζαντ. Τοιχογραφίαι, σελ. 33.

²²) Περὶ τοῦ θεματολογίου τῶν κρητικῶν βυζαντινῶν ναῶν καὶ τῆς διατάξεως αὐτῶν βλ. Κ. Δ. Κολοκύρη, La peinture mur. byz. de l'île de Crète, 1954, σελ. 392 - 394 καὶ Κ. Κολοκύρη, Αἱ βυζ. Τοιχογρ., σσ. 57 - 129.

²³) Πρβλ. Gerola, Elenco topografico delle chiese affrescate di Creta, ἐν Atti del Reale istituto Veneto di Scienze, Lettere, ed Arti tom. CXIV, 1935, No 218. Περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τῶν Κομητᾶδων καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ παραδόσεις ἐδημοσίευσεν ὁ φιλόπονος διδάσκαλος κ. Μιχ. Δρακάκης εἰς τὸ περιοδικὸν τῶν Χανίων «Κρητικὴ Ἔσθια» (τευχ. 65, 1956, σελ. 7 - 9) ὅπερ ἐκδίδει ὁ ἀκαταπόνητος κ. Ἰδομ Παπαρηγοράκις, εἰς τὴν προθυμίαν τοῦ ὁποίου ὀφείλω τὴν φωτογραφίαν τῆς ἁγίας Ἀναστασίας (Πίν. Μ').

²⁴) Κολοκύρης, ἐνθ' ἂν. σελ. 127.

²⁵) Gerola, Mon. Ven. IV, σελ. 472, Κολοκύρη, ἐνθ' ἂν. σελ. 51 (Πίναξ κτητόρων).

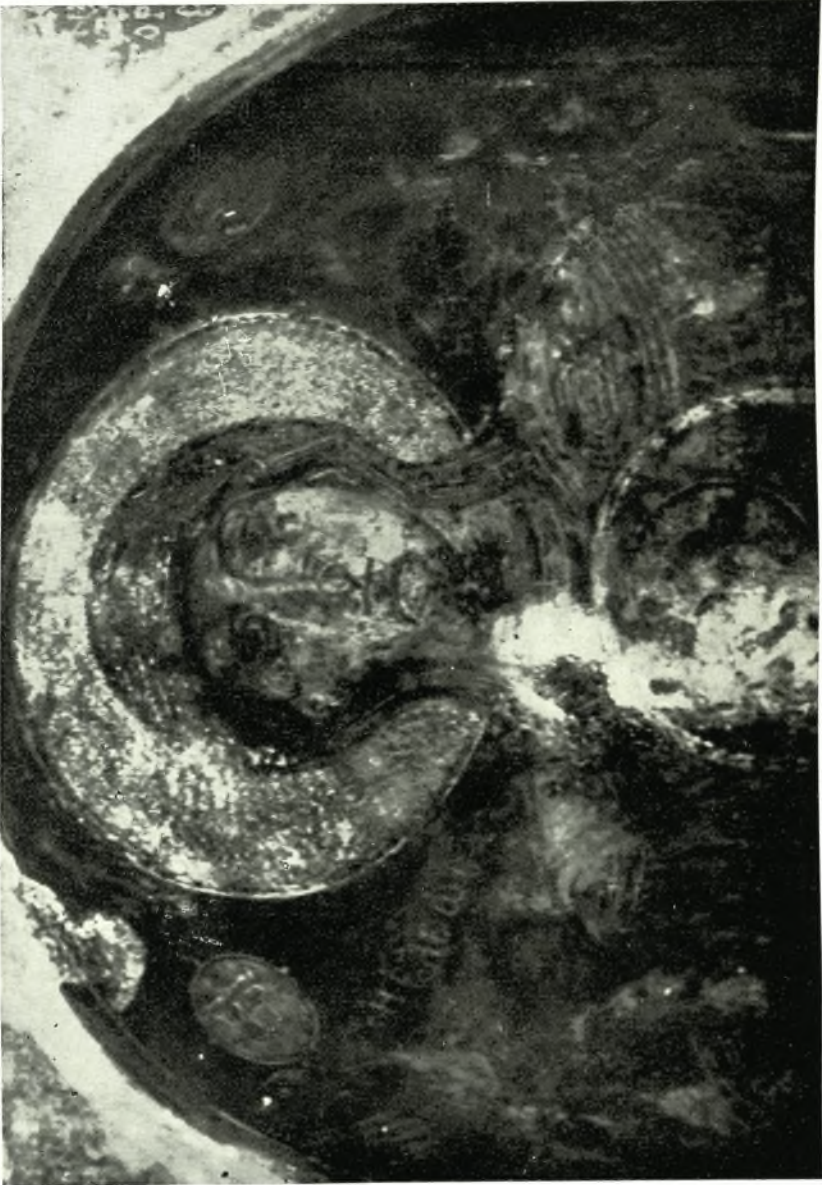
Ἰω. Παγωμένοσ. Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλίκαμον.

Ἰω. Παγωμένο. Ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος τοῦ ναοῦ Θεοτόκου εἰς Ἀλικαμπὸν.

“Ο Άδωνις. Λεπτομέρεια της εικόνας “Άδωνις Καθόλου του ναού της Κοιμήσεως της Άλιεως”.

Ἰω. Παγαμήνου. Ἡ «Ἐλεσδα» τοῦ νοῦ τῆς Κοιμῆσεως εἰς Ἀλικαμπόν.

Ἰω. Παγωμένου. Ὁ Ἀναλαμβάνόμενος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀλικάμπου.

Ἰω. Παγωμένου, Ἡ Βρεφοκρατοῦσα τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως Ἀλικάμπου.

Χριστός. Λεπτομέρεια του πίνακος ΚΓ'.

Ἰω. Παγωμένου. Χριστός. Λεπτομέρεια τῆς Δεήσεως
τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως εἰς Ἄλικαμπον.

Υ. Π. Παγωμένου. Ὁ ἅγιος Στέφανος. Ναὸς τῆς Θεοτόκου Ἀλικάμπου.

Ἰω. Παγωμένοβ. Οἱ Ἰεράρχαι τῆς κόγχης τοῦ Ἰερού καὶ τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλκαμπον.

Οἱ ἅγ. Βασίλειος καὶ Γρηγόριος. Ασπρομέσση τοῦ πτόν. ΚΘ΄.

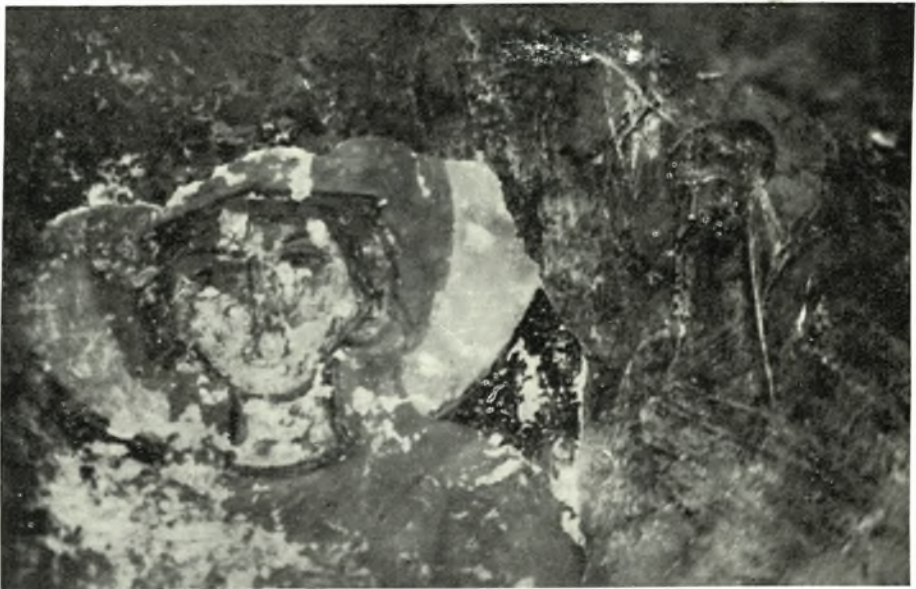
Γω. Παγωμένου. Ὁ Δαβίδ. Λεπτομέρεια τοῦ πίνακος ΙΘ΄.

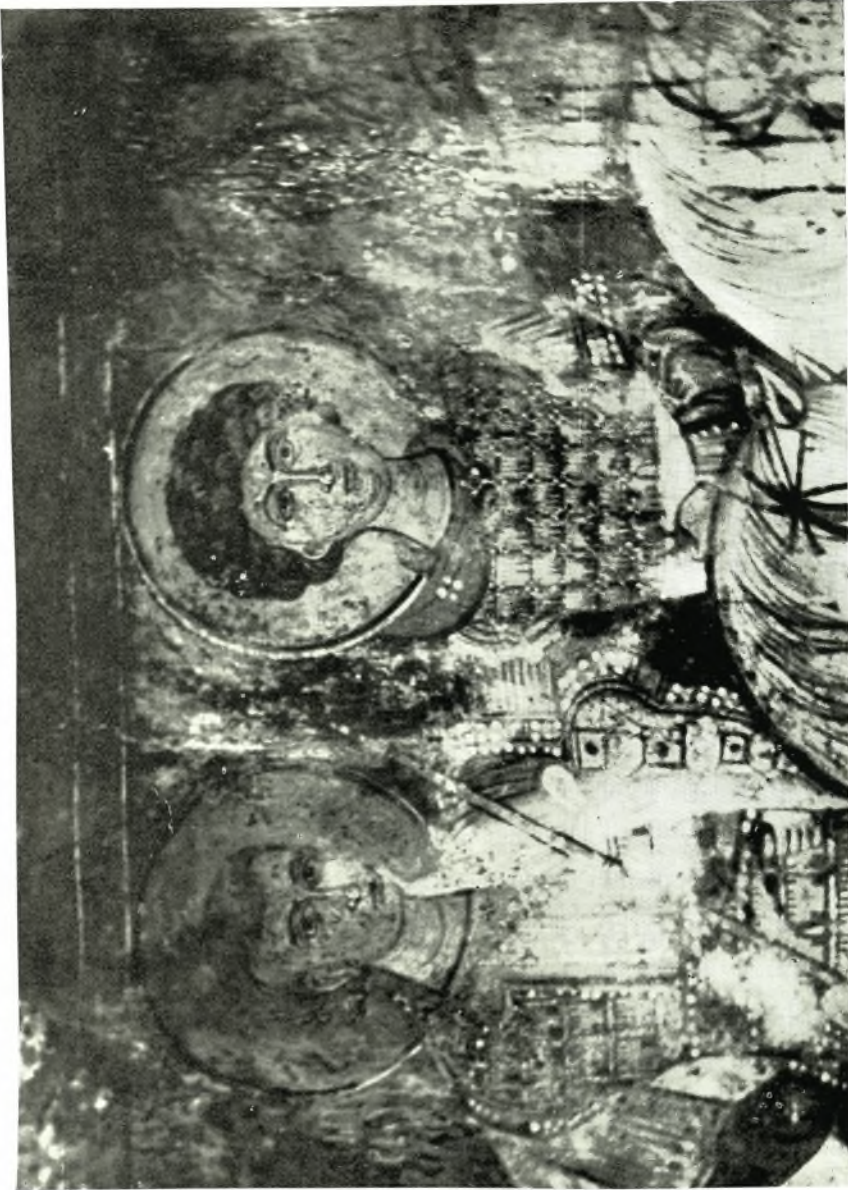
Ἱεράρχης ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Λαμπηνὴν Ρεθύμνης.

Εικ. 1. — Ὁ ἅγιος Θεόδωρος. Ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας εἰς Λαμπηνήν.

Εἰκ. 2. — Μάρτυς. Ἐκ τοῦ παλαιότερου στρώματος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους τῆς Παναγίας εἰς Κριτσάν.

Ἰω. Παγωμένου. Οἱ ἅγ. Δημήτριος καὶ Γεώργιος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλίκαμνον.

Ἰω. Παγωμένου. Ὁ ἅγ. Δημήτριος. Λεπτομέρεια τοῦ πίν. ΔΔ'.

Ἰω. Παγωμένου. "Άγ. Γεώργιος. Δεπτομέρεια τοῦ πίνα. ΑΔ'.

Εικ. 1 (άνω).—
'Ο Προφήτης 'Η-
λίας ἐκ τοῦ ναοῦ
τοῦ Σωτήρος
Χριστοῦ εἰς Με-
σολῶ (1303).

Εικ. 2 (κάτω)—
'Ο Ζαχαρίας. Λε-
πτομέρεια τοῦ
ναοῦ τῆς Κοι-
μήσεως τῆς Θεο-
τόκου εἰς Θρό-
νον 'Αμαρίου.
(14' αἰών).

Ίω. Παγωμένου. Αί Μυροφόροι (ὁ Λίθος). Ἐκ τοῦ ναοῦ
τοῦ Μιχαήλ Ἀρχαγγέλου εἰς Κάνθανον.

Είχ. 1. — 'Ιω. Παγωμένο. Οί άγιοι Δημήτριος και Θεόδωρος δ Στρατηλάτης του ναού του άγ. Γεωργίου εις Κομητάδες Σφακίων.

Είχ. 2. — 'Ιω. Παγωμένο. 'Ο Μιχαήλ 'Αρχάγγελος. 'Εκ του ναού του άγ. Γεωργίου εις Κομητάδες.

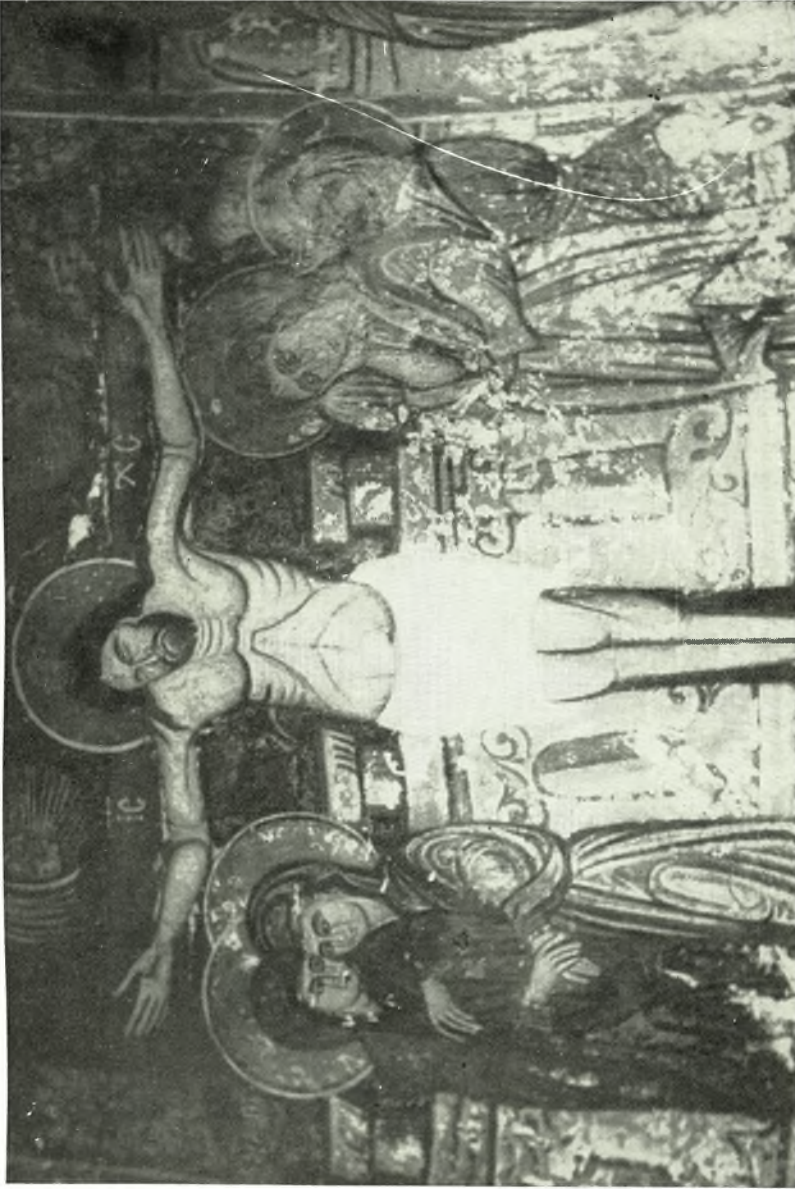
Ἰω. Παγωμέγου. Ἡ ἀγ. Ἀνατολία. Ἐκ τοῦ νοσοῦ τοῦ ἀγ. Γεωργίου τῶν Κομητῶν Σφακίων.

Εἰκ. 1. — Ὁ ἅγ. Ἀθανάσιος
ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτήρος
Χριστοῦ Μεσολῶν (Ὀρλάνδος).

Εἰκ. 2. — Ἰω. Παγωμένου. Ὁ ἅγ.
Νικόλαος ἐκ τοῦ ἑμωνύμου ναοῦ τῆς
Μονῆς Σελίνου.

Ἰω. Παγωμήσου ('). Ἡ Σταύρωσις. Ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Κάρρος Σελίνου.

Ἰω. Παγωμένου (:). Ὁ Δαβίδ, τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Κάρδος.

μένω) καὶ κάτωθεν τῆς ἐπιγραφῆς, ἡ ἅγια Ἀναστασία (Πίν. Μ').

2) Ναὸς ἁγ. Νικολάου εἰς Μονήν²⁶. Πλήρως κατεστραμμένοι αἱ τοιχογραφίαι του. Διασώζεται μόνον μεγάλη προτομή, κατ' ἐνώπιον, τοῦ ἁγ. Νικολάου²⁷ (Πίν. ΜΑ' εἰκ. 2).

3) Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλίκαμπον²⁸. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον διετηρήθησαν ἐξ ὄλων τῶν ἄλλων ἀσυγκρίτως καλλίτερον αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Παγωμένου. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ μεγαλείτερον μέρος τῶν εἰκόνων τῆς μετὰ χεῖρας μελέτης προέρχεται ἐξ αὐτοῦ. Εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ Βήματος εὐρίσκεται ἡ Θεοτόκος - Πλατυτέρα, ἔχουσα πρὸ τοῦ στήθους τὸν μικρὸν Χριστὸν καὶ ἐπιγραφομένη «*Η ΕΛΕΟΥΣΑ*» (Ἐλεοῦσα)²⁹ (Πίν. ΚΑ'). Εἰς τὴν ἡμικυλινδρικήν κόγχην, συλλειτουργοῦντες πρὸ τοῦ Ἀμνοῦ, οἱ Ἱεράρχαι Μ. Βασίλειος, Ἰω. ὁ Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ἁγ. Νικόλαος (Πίν. ΚΘ'). Ὁ Εὐαγγελισμὸς, εἰς τὸ ἑκατέρωθεν τῆς κόγχης διάζωμα. Ἄνω τῆς Πλατυτέρας, εἰς τὴν μετόπην, τὸ ἁγ. Μανδήλιον. Κατωτέρω, ὁ διάκονος Στέφανος (tonsatus). Ἡ Ἀνάληψις (Πίν. ΚΒ') εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς καμάρας. Εἰς τὴν καμάραν ἄλλαι σκηναὶ τοῦ δωδεκαόριου ἦτοι: τὰ Εἰσόδια, ἡ Ὑπαπαντή, ἡ Βάπτισις, ἡ ἔγερσις τοῦ Λαζάρου (Πίν. ΙΗ'), ἡ Προδοσία, ἡ Σταύρωσις, ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος (Πίν. ΙΘ'). Εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην τοῦ βορείου τοίχου οἱ ἁγ. Γεώργιος καὶ Δημήτριος ἔφιπποι (Πίν. ΛΔ'). Παρ' αὐτοῖς ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος βρεφοκρατοῦσα (Πίν. ΚΓ') δορυφορομένη ὑπὸ δύο ἀγγέλων καὶ εἰς ἔτι Ἄρχάγγελος (Πίν. ΚΣΤ'). Εἰς τὸν νότιον τοῖχον καὶ ἔναντι τῆς Θεοτόκου, ἡ Δέσις (δὲν διασώζεται ὀλόκληρος). Ἐπίσης οἱ ἁγ. Κων)νος καὶ Ἐλένη (Πίν. ΚΕ'), ἔχοντες μεταξὺ αὐτῶν τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ οἱ κτήτορες³⁰.

4) Ναὸς ἁγ. Γεωργίου εἰς Ἀνύδρους³¹. Εἰς τὸ Ἱερόν: Ἡ Δέσις (Θεοτόκος - Χριστὸς - Προδόρμος) εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον

²⁶) Gerola, Elenco., No 199.

²⁷) Τῆς προτομῆς πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ καλλιτέχνου Φ. Ζαχαρίου, ἀπόκειται εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης (Ἡράκλειον).

²⁸) Gerola, Elenco., No 75. Ὁ G ἐνταῦθα ἐλάχιστα θέματα σημειῶναι. Φωτογραφίας τοῦ μνημείου ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη εἰς τὸ ἔργον «Αἱ βυζαντινοὶ τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης».

²⁹) Εἰς τὸ βιβλίον ἡμῶν «Αἱ βυζαντινοὶ τοιχογραφίαι τῆς Κρήτης» ἐκ παραδρομῆς ἀνεγράφη εἰς τὸν πίνακα LXV «ἡ ἔλεοῦσα τοῦ ναοῦ ἁγ. Νικολάου εἰς Μάζαν Ἀποκορώνου», ἀντὶ «τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλίκαμπον».

³⁰) Gerola, Mon. Ven., IV, σελ. 430.

³¹) Gerola, Elenco, No 125.

τῆς κόγχης. Κατωτέρω τέσσαρες συλλειτουργοῦντες Ἱεράρχαι. Ἐκατέρωθεν τῆς κόγχης ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ἄνω ἡ Φιλοξενία τοῦ Ἁβραάμ⁸². Εἰς τὴν καμάραν αἱ σκηναὶ τοῦ δωδεκαόρτου: Εἰσόδια, Ὑπαπαντή, Βάπτισις, Μεταμόρφωσις, ἔγερσις Λαζάρου. Εἰς τὴν μεσαίαν ζώνην εἰκονογραφήσεως ἴχνη σκηνῶν μαρτυρίου ἁγ. Γεωργίου. Εἰς τὸν βόρειον τοῖχον, κάτω, οἱ ἅγ. Γεώργιος, Δημήτριος καὶ Θεόδωρος ἔφιπποι. Ἐναντι ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος.

5) Ναὸς τοῦ ἁγ. Νικολάου εἰς Μάζαν⁸³. Εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον τῆς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ ἡ Δέησις μετὰ πολλῶν φθορῶν καὶ κίτωθεν Ἱεράρχαι. Ὁ Εὐαγγελισμὸς ἑκατέρωθεν τῆς ἀψίδος καὶ ἄνωθεν αὐτῆς τὸ ἁγ. Μανδύλιον. Ἐκ τοῦ δωδεκαόρτου σώζονται, μετὰ πολλῶν ἀλάτων, εἰς τὴν καμάραν: Τὰ Εἰσόδια, ἡ Ὑπαπαντή, ἡ Μεταμόρφωσις, ἡ ἔγερσις τοῦ Λαζάρου, ἡ Βαϊφόρος, ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος.

6) Ναὸς τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου εἰς Κάνδανον (συνουκία Καβαλλαριανὰ)⁸⁴. Ἐπίμηκες κτίριον ἔχον τοὺς πλαγίους τοίχους μορφουμένους ἐσωτερικῶς δι' ἀψιδωμάτων. Γέμει ἀλάτων. Εἰς τὴν κόγχην ὁ Παντοκράτωρ καὶ κατωτέρω Ἱεράρχαι. Ὁ Εὐαγγελισμὸς εἰς τὴν συνήθη θέσει του, ὡς καὶ οἱ διάκονοι Στέφανος καὶ Ρωμανός. Ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος καὶ ὁ ἁγ. Ἀντώνιος στηθαῖοι. Εἰς τὴν καμάραν αἱ σκηναὶ τοῦ δωδεκαόρτου: Ἀνάληψις, Εἰσόδια, Μεταμόρφωσις, Προδοσία, αἱ Μυροφόροι (ὁ Λίθος) (Πίν. ΛΗ'). Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν ἡ Δέησις, ὁ ἁγ. Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης⁸⁵ καὶ ὁ ἁγ. Γεώργιος. Οἱ ἅγ. Τίτος καὶ Κύριλλος καὶ ἡ ἁγία Σοφία. Ἐναντι οἱ ἁγ. Κωνσταντῖνος, Πολύκαρπος, Φώτιος καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος δόλωσμος (φύλαξ).

7) Ναὸς τῆς Θεοτόκου εἰς Κακοδίκι (θέσις Μπηλίτικα)⁸⁶. Δυστυχῶς ἐπ' ἐσχάτων ἀνεκαινίσθη, καταστραφέντος διὰ τῆς

⁸²) Καλοκύρης, ἐνθ' ἄν. σελ. 126, 127.

⁸³) Gerola, Elenco..., No 73.

⁸⁴) Gerola, Αυτόθι, No 146.

⁸⁵) Πρόκειται περὶ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Ξένου ὅστις ἰδιαιτέρως τιμᾶται ἐν Κρήτῃ (καὶ δὴ τῇ Δυτικῇ) ὅπου ἔδρασε κατὰ τὸ β' ἡμῖσι τοῦ Ι' καὶ τὰς ἀρχὸς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, συμβαλὼν τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἀναζωογόνησιν τῆς Πίσσεως μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ἀράβων. Περὶ τῆς δράσεως τοῦ ἁγίου βλ. τὴν μελέτην τοῦ Ν. Β. Τωμαδάκη, εἰς «Κρ. Χρον.» Β', 1948 σσ. 46-72. Βλ. καὶ τοιογραφίαν του εἰς Κριτῶν ἐν Κ. Καλοκύρη, Ἡ Παναγία τῆς Κριτῶν, «Κρ. Χρον.» ΣΓ', 1952, σελ. 234. Περὶ τοῦ ἁγίου τούτου, εἰς τὰς τοιογραφίας τῆς Κρήτης, ἐτοιμάζομεν πρὸς δημοσίευσιν μελέτην.

⁸⁶) Gerola, Ἐνθ' ἄν. No 168.

ἐργασίας αὐτῆς ὀλοκλήρου τοῦ θόλου. Εἰς τὸ Ἱερὸν διασώζεται ἡ Θεοτόκος μετὰ τὸν Χριστὸν πρὸ τοῦ στήθους ἐν μεταλλίῳ, κατὰ τὸν τύπον τῆς Βλαχερνίτισης. Κατωτέρω δύο Ἱεράρχαι. Εἰς λίαν κακὴν κατάστασιν αἱ φυσιογνωμίαι τῶν ἁγ. Γεωργίου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἐλευθερίου, Σοφίας, Μαρίνης.

8) Ναὸς τῆς Θεοτόκου παρὰ τὸ Προδρόμι⁸⁷ (Παναγία ἢ Σκαφιδιανή)⁸⁸. Τελευταῖον εἰς τὴν σειρὰν (καὶ μεταξὺ τῶν βεβαίων καὶ τῶν πιθανῶν ἔργων τοῦ ζωγράφου) σημειοῦμεν τὸν ἄνωτέρω ναὸν, ἐκ τῆς γραπτῆς διακοσμῆσεως τοῦ ὁποῦ διαπιστοῦνται: Εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ ἢ Πλατυτέρα καὶ κατωτέρω ἴχνη Ἱεραρχῶν. Εἰς τὴν καμάραν δυσδιάκριτος ἡ Ἀνάληψις. Ἐπίσης τὰ Εἰσόδια, ἡ Μεταμόρφωσις, ἡ Ὑπαπαντή, ἡ Βάπτισις, ἡ Σταύρωσις. Δυτικῶς, μέρος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ οἱ ἁγ. Κωνσταντῖνος καὶ Ἐλένη μετὰ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

β) Πιθανὰ ἔργα του.

Συμφώνως πρὸς τ' ἄνωτέρω, ὁ Παγωμένος φέρεται ἁγιογράφος ὀκτώ ναῶν. Πλὴν ὅμως τούτων καὶ ἄλλοι ναοὶ ἱστορήθησαν παρὰ τοῦ ζωγράφου, δὲν διεσώθησαν ὅμως αἱ βεβαιοῦσαι τοῦτο ἐπιγραφαί. Ἔργα αὐτοῦ ὅμως πρέπει, ὡς πιστεύομεν, νὰ θεωρῶνται καὶ αἱ τοιχογραφαίαι τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου εἰς Κάνδανον (συν. Τραχιναῖκος), εἰς ὃν καὶ διεσώθη τὸ ἔτος ἱστορήσεως 1328/9. Τὸ στῖλ τῶν ἁγιογραφῶν, τὰ χρώματα, ἡ προτίμησις ὀρισμένων εἰκονογραφικῶν θεμάτων, μερικαὶ λεπτομέρειαι (γράμματα, τίτλοι θεμάτων) ὀδηγοῦσι πρὸς τὴν χεῖρα τοῦ Παγωμένου. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὰ θέματα: Εἰς τὸ Ἱερὸν, τὴν Πλατυτέραν μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «*Η ΕΛΕΩΣΑ*», τὸν Ἐπαγγελισμὸν, τὴν Φιλοξενίαν, τὸν ἁγ. Στέφανον καὶ Λέοντα Κατάνης, τὸν ἁγ. Κύριλλον καὶ τινὰς ἄλλους (μετὰ πολλῶν φθορῶν) Ἱεράρχας. Εἰς τὴν καμάραν, ἔχομεν τὴν Ἀνάληψιν (ἴχνη), τὰ Εἰσόδια, τὴν Βάπτισιν, τὴν Ὑπαπαντήν, τὰ Βαῖτα, τὴν Προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, τὴν ἔγερσιν τοῦ Λαζάρου, τὴν Σταύρωσιν, τὸν Θρῆνον, τὸν Λίθον (ἀποκεκύλισται ὁ λίθος), τὴν εἰς Ἄδου Κάθοδον, τὰς Μυροφόρους. Εἰς δύο ἀψιδώματα τῶν πλαγιῶν τοίχων, εὐρίσκομεν τὸν ἁγ. Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἁγ. Ἐλένην καί, μέγαν εἰς διαστάσεις, τὸν ἁγ. Ἰωάννην

⁸⁷) Ἐνθ' ἄν. Νο 130.

⁸⁸) Τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Παναγίας τῆς Σκαφιδιανῆς (ὡς ἐκ τῆς τοποθεσίας Σκαφίδα) ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον ὁ Γ. Ι. Καλαϊσάκης, ἐν Χριστιανικῇ Κρήτῃ, II, 1913 σελ 133. Καίτοι τὸ κείμενον ἔχει πολλὰς φθοράς, ὁ Gerola ἀνέγνωσεν ὀρθότερον πολλὰς λέξεις (Mon. Ven. IV, σ. 448).

τὸν Θεολόγον κρατοῦντα ἀνοικτὸν τὸ Εὐαγγέλιόν του. Εἰς τοὺς πλαγίους τοίχους σημειοῦμεν ἐπίσης τοὺς ἁγίους Γεώργιον, Δημήτριον καὶ Θεόδωρον ἐφίππους, Ἰωάννην τὸν Ἐρημίτην, Ὀνούφριον, Προκόπιον, Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον, Χριστὸν (ἔνθρονον;) καὶ Ἀντώνιον καὶ τὰς ἁγίας Παρασκευὴν, Κυριακὴν καὶ Σοφίαν.

Ἐκ τῶν θεμάτων τούτων, τὰ τῶν ἐφίππων ἁγίων Δημητρίου καὶ Γεωργίου ἀπαντῶσιν εἰς ἄλλους πέντε ναοὺς ἱστορημένους ἀπὸ τὸν Παγωμένον⁸⁹. Ἡ ἁγ. Σοφία εὐρίσκεται εἰς ἑτέρους τρεῖς ναοὺς ἱστορημένους παρὰ τοῦ ἰδίου⁹⁰. Οἱ ἁγ. Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη, εἰς ἄλλους τρεῖς ναοὺς, τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου⁹¹. Ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος (φύλαξ) εἰς ἕτερα πέντε ἐκ τῶν προαναφερθέντων μνημείων τοῦ Παγωμένου⁹². Ἐπὶ πλεόν, ἡ ἔνθρονος Βρεφοκρατοῦσα Θεοτόκος τοῦ ἐν λόγῳ ναοῦ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου, ἀνακαλεῖ τὴν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν βρεφοκρατοῦσαν τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως εἰς Ἀλικάμπον. Ὁ μεγάλων διαστάσεων ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ὑπενθυμίζει τὴν μεγάλην προτομὴν τοῦ ἁγ. Νικολάου εἰς Μονὴν (βλ. Πίν. ΜΑ', εἰκ. 2). Ἡ Πλατυτέρα, μὲ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐλεῶσα», εἶναι προφανὲς ὅτι ἐπαναλαμβάνει τὴν «Ἐλεῶσαν» τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως εἰς Ἀλικάμπον (Πίν. ΚΑ'). Οἱ τεφροὶ χρωματισμοὶ εἰς τὸ πλάσιμον τῶν προσώπων, οὓς προτιμᾷ ὁ ζωγράφος εἰς Ἀλικάμπον κυριαρχοῦν καὶ ἐνταῦθα. Διὰ πάντα ταῦτα νομίζομεν⁹³ ὅτι ὁ Παγωμένος μετὰ τὴν τοιχογράφησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου τοῦ χωρίου Κανδάνου τὸ ἔτος 1327/8, ἐκλήθη καὶ ἐτοιχογράφησε, τὸ ἐπιὸν ἔτος, τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ ἰδίου χωρίου.

Πιθανὰ ἔργα τοῦ Παγωμένου εἶναι, καθ' ἡμᾶς, αἱ τοιχογραφίαι τῶν ναῶν ἁγ. Παντελεήμονος εἰς Προδρόμι καὶ Ὑπεραγίας Θεοτόκου εἰς Κάδρος (Σέλινον) τῆς κοινότητος Κακοδικίου. Καὶ εἰς τὰ δύο παρτηροῦνται τὰ προσφιλῆ θέματα τοῦ Παγωμένου, ὥς οἱ ἁγ. Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη, ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος (φύλαξ), οἱ ἁγ. Γεώργιος

⁸⁹) Ἦτοι, εἰς τὴν Παναγίαν τοῦ Ἀλικάμπου, τὸν ἁγ. Γεώργιον εἰς Ἀνύδρους, τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον εἰς Κανδάνον, Παναγίαν εἰς Κακοδικίον καὶ ἁγ. Γεώργιον εἰς Κομητάδες.

⁹⁰) Ἦτοι, εἰς Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον Κανδάνου, Παναγίαν Κακοδικίου, ἁγ. Γεώργιον Κομητάδων.

⁹¹) Ἦτοι, εἰς Παναγίαν Ἀλικάμπου, Παναγίαν παρὰ τὸ Προδρόμι, Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον Κανδάνου.

⁹²) Ἦτοι, εἰς Παναγίαν Ἀλικάμπου, ἁγ. Γεώργιον Ἀνύδρων, Ἀρχάγγελον Κανδάνου, Παναγίαν Κακοδικίου, ἁγ. Γεώργιον Κομητάδων.

⁹³) Τὸ ἐσημειώσαμεν ἤδη εἰς τὴν μελέτην «Αἱ Βυζ. τοιχογραφίαι» σελ. 48 σημ. 2, χωρὶς ἐκεῖ νὰ ἀνσπύξωμεν τοὺς λόγους.

καὶ Δημήτριος, ἡ Θεοτόκος ἔνθρονος (μεταξὺ δύο ἀγγέλων) εἰς τοὺς πλαγίους τοίχους κ.τ.τ. Καὶ εἰς τοὺς δύο τὸ στυλ καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ἐκτελέσεως συγγενεῦν πρὸς τὸν ζωγράφον (Πίν. ΜΒ' καὶ ΜΓ') ἔχουσι ὅμως καὶ διαφορὰς δυναμένης ἴσως νὰ ἐξηγηθῶσιν ἐκ τῆς καλλιτεχνικῆς του ἐλευθερίας, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ὀρισμένων προτύπων τὰ ὁποῖα ἠκολούθησεν. Ἐπίσης καὶ οἱ χαρακτῆρες τῶν γραμμάτων τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι συγγενεῖς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Παγωμένου.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλοι ναοί, μάλιστα τῆς περιοχῆς τῆς Κανδάνου (ὡς ἡ Παναγία εἰς Ἀνισαράκι), εἶναι δὲν εἶναι ἔργα του, ὅμως, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασίν του⁴⁴. Ὅτι δὲ οὗτος ὑπῆρξε, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον, ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος τῆς Δυτικῆς Κρήτης φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1313 - 1347 οὐδεὶς ἀπολύτως ἄλλος ἀγιογράφος κατονομάζεται εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς νήσου.

III. ΤΕΧΝΙΚΗ, ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΠΑΓΩΜΕΝΟΥ

Ἡ γενικὴ ἐντύπωσις, ἐκ τῶν καλλίτερον διασωζομένων, τοῦλάχιστον, τοιχογραφιῶν τοῦ Παγωμένου εἶναι ὅτι ἡ τεχνικὴ αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀπλὴ τῆς παλαιότερας παραδόσεως. Εἰς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γυμνά μέρη ὁ προπλασμός εἶναι τεφρόχρους, ἐπ' αὐτοῦ δὲ γράφει, διὰ μέλανος ἢ συνηθέστερον, καστανοῦ χρώματος, τὰ χαρακτηριστικά. Τὸν προπλασμόν αὐτὸν ἀκολουθεῖ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου εἰς Ἀνύδρους, εἰς ἁγ. Νικόλαον εἰς Μάζαν, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς Κοιμῆσεως τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλικάμπον (Πίν. ΚΒ', ΚΣΤ', ΚΗ' κ.λ.π.). Ἐπὶ τοῦ καστανοχρόμου προπλασμοῦ τῆς κόμης λευκαὶ παράλληλοι γραμμαὶ ἀποδίδουσι τὰς τρίχας, δι' ὁμοίου δὲ τρόπου ἀποδίδονται καὶ αἱ πτυχαὶ τῶν ἐνδυμάτων. Εἰς τὸν ἁγ. Γεώργιον τῶν Κομητᾶδων ὅμως, τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον Κανδάνου, τὴν Παναγίαν εἰς Κακοδίκι, ὡς καὶ εἰς τὸν ἁγ. Νικόλαον τῆς Μονῆς Σελίνου, ἐπὶ τοῦ προπλασμοῦ ἐπιχέει ἑλαφρῶς ροδόχρουν φῶς κατὰ τὸ μείζον μέρος τοῦ προσώπου (Πίν. ΜΑ' εἰκ. 2). Μάλιστα εἰς τὸν ἁγ. Νικόλαον τῆς Μονῆς ἐγκαταλείπει τὴν προηγουμένην τέχνην καὶ γίνεται ἁπλῶς ἐπαναστατικὸς. Ρόδινοι τόνοι καὶ λευκαὶ κηλίδες τεθειμέναι εἰς τὰ ἐξέχοντα μέρη τοῦ κιτρινοπρασίνου προπλασμοῦ τοῦ προσώπου, ὑποπράσιναι σκιαὶ εἰς τὰς μεταβάσεις, ἀποδίδουσι τὴν πλαστικότητά του. Ὅστις εἶδε τὰς τοιχογραφίας τῆς Παναγίας τοῦ Ἀλικάμπου ἢ τοῦ ἁγ. Νικολάου τῆς

⁴⁴) Ἐνθ' ἀν. σ. 48.

Μάζας, ἔλειτα δὲ παρετήρησε καὶ τὸν ἅγ. Νικόλαον τῆς Μονῆς, δυσκόλως πείθεται ὅτι πρόκειται περὶ ἔργων τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου. Ὅμως ταῦτα εἶναι μεμαρτυρημένα ἔργα τοῦ χρωστήρος του.

Τὰ στοιχεῖα τῆς τεχνικῆς τοῦ Παγωμένου συνδέουσιν αὐτὸν πρὸς τὴν παλαιὰν τεχνικὴν τῆς διὰ γραμμῶν σχεδιάσεως τῶν περιγραμμάτων καὶ τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἱερῶν μορφῶν. Τοῦτο παρατηροῦμεν εἰς τὰ χαρακτηριστικώτερα ἐκ τῶν σωζομένων ἔργων του. Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ἡ φωτοσκίασις ἢ οὐδόλως ἐμφανίζεται ἢ καὶ ὅταν ὑπάρχει εἶναι στοιχεῖον ὄλως δευτερεύον. Εἰς τὴν Ἀνάσασιν τοῦ Λαζάρου π.χ. τοῦ Ἀλικάμπου (Πίν. ΙΗ΄) ὄλαι αἱ μορφαὶ περικλείονται ἐντὸς ζωερῶν βαθυχρώμων περιγραμμάτων, διὰ γραμμῶν δὲ ἀποδίδονται χαρακτηριστικὰ προσώπων καὶ πτυχώσεις ἐνδυμάτων. Αἱ μορφαὶ τῶν Ἱεραρχῶν τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ τοῦ ἰδίου ναοῦ (Πίν. ΚΘ΄, Λ΄) ὀρίζονται διὰ ζωερῶν ἐπίσης περιγραμμάτων, τὰ χαρακτηριστικὰ δὲ τῶν προσώπων (ὄφθαλμοί, ὄτα, ρῖνες ὡς καὶ αἱ ρυτίδες) ἀποδίδονται πάλιν διὰ γραμμῶν, ἄλλοτε λευκῶν καὶ ἄλλοτε σκοτεινῶν. Ἀρχεῖ, εἰς τινὰς περιπτώσεις, μία γραμμὴ καμπύλη ἢ εὐθεῖα διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὸ στόμα (Πίν. Λ΄ καὶ ΜΑ΄ εἰκ. 2). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ χρῆσις τῆς γραμμῆς εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ἐνδύματα τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς φαρμακολυτρίας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Κομητάδες (Πίν. Μ΄). Ὁ ἡμικατεστραμμένος ἅγ. Γρηγόριος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Κακοδίκι, ὁ Ἀδάμ τῆς σκηνῆς τῆς Καθόδου εἰς τὸν Ἄδην τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀλικάμπου καὶ πρὸ πάντων ὁ Δαβὶδ (Πίν. ΛΑ΄), ὁ Χριστὸς (Πίν. ΚΖ΄), ὁ ἅγ. Κωνσταντῖνος (Πίν. ΚΕ΄) καὶ ὁ ἅγ. Στέφανος (Πίν. ΚΗ΄) τοῦ αὐτοῦ ναοῦ εἶναι χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς σχεδιαστικῆς λειτουργίας τῆς γραμμῆς, τοῦ τρόπου εἰς τὸν ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ὑπολογίζει ὁ ἁγιογράφος. Τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων Γεωργίου (Πίν. ΛΣΤ΄) καὶ Δημητρίου (Πίν. ΛΕ΄), τῆς ἐνθρόνου Θεοτόκου καὶ τοῦ μικροῦ Ἰησοῦ (Πίν. ΚΔ΄) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀλικάμπου, τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων Νικολάου εἰς τὴν Μονὴν (Πίν. ΜΑ΄, εἰκ. 2) καὶ Σοφίας εἰς Κακοδίκι⁴⁵, ἀφοῦ περιέκλεισεν ὁ ζωγράφος ἐντὸς ἐντόνων περιγραμμάτων, ἐσχεδίασε κατόπιν διὰ καστανῶν γραμμῶν τοὺς μεγάλους ὀφθαλμούς, τὰς ὀφρῦς, τὰς ρῖνας, δι' ὑπολεύκων δὲ τὴν κόμην.

Πρὸς τὴν γραμμικὴν αὐτὴν τεχνικὴν μέθοδον παράλληλος βαίνει εἰς τὸν Παγωμένον καὶ ἐκείνη ἥτις ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν φωτοσκίασιν. Λέγομεν παράλληλος διότι ἡ μία τῆς ἄλλης δὲν ἀφίστανται χρονικῶς διὰ νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι πρόκειται κυρίως περὶ ἐξελίξεως τοῦ ζωγράφου ἢ, διὰ νὰ κυριολεκτήσωμεν, περὶ ἐπιδράσεως τῆς νέας

⁴⁵) Ἀνωχῶς δὲν ἐπέτυχεν ἡ ληφθεῖσα φωτογραφία.

τεχνικῆς ἥτις ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης κυρίως ἐπικρατεῖ καὶ ἐνταῦθα. Βεβαίως ταύτην ἔχομεν εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κανδάνου καὶ ἐν μέρει εἰς τὸν ἅγ. Γεώργιον εἰς Ἀνύδρους, μνημεῖα τὰ ὁποῖα ἐμφανίζουν τὴν προσαρμογὴν τοῦ καλλιτέχνου εἰς τὰς νέας τεχνικὰς ἀντιλήψεις. Ἄλλ' ἤδη διαπιστοῦται ἡ φωτοσκίασις εἰς τὸ χρονολογικῶς πρῶτον γνωστὸν ἔργον τοῦ Παγωμένου δηλαδὴ εἰς τὸν κατὰ τὸ 1313/4 ἱστορηθέντα ναὸν τῶν Κομητάδων. Ἐνταῦθα δὲν ἑλλείπει μὲν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἡ σταθερὰ γραμμὴ εἰς τὰ περιγράμματα καὶ τὰς λεπτομερείας (Πίν. ΛΘ' εἰκ. 1 καὶ Μ'), ἀλλ' ὅμως υἱοθετεῖται καὶ ἡ φωτοσκίασις (Πίν. ΛΘ' εἰκ. 2). Αὕτη ἐμφανιζομένη δευτερευόντως καὶ εἰς τὸν Ἀλίκαμπον (βλ. κυρίως τὸν λαϊκὸν τῶν ἁγ. Γεωργίου καὶ Δημητρίου, Πίν. ΛΕ' καὶ ΛΣΤ') ἐπικρατεῖ κατόπιν εἰς τὰς τοιχογραφίας τοῦ ζωγράφου τῶν ναῶν εἰς Κακοδίκι, Κάνδανον (Πίν. ΛΗ') καὶ Προδρόμι.

Ἄλλ' ἡ διὰ τῆς γραμμῆς χαρακτηριζομένη ἐν γένει τεχνικὴ τοῦ Παγωμένου δὲν ἀκολουθεῖται μόνον παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐν Κρήτῃ. Ἀνάλογος εἶναι καὶ ἡ τεχνικὴ καὶ ἄλλων συγχρόνων τοιχογραφῶν τῆς νήσου ὅπως π. χ. τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς Παναγίας εἰς Κριτσᾶν (Πίν. ΛΓ' εἰκ. 2)⁴⁶ τῆς ἁγ. Τριάδος εἰς Ἀρχάνες, ἁγ. Παντελεήμονος εἰς Μπιζαριανῶν⁴⁷, Σωτήρος Χριστοῦ εἰς Μεσολά Κυδωνίας⁴⁸ (Πίν. ΛΖ' εἰκ. 1), Παναγίας εἰς Λαμπηνὴν (Πίν. ΛΒ'), τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς Θρόνον Ἀμαρίου (Πίν. ΛΖ' εἰκ. 2), τοῦ ἁγ. Γεωργίου (Ρολόγη) μεταξὺ Μέρωνος καὶ Ἀμαρίου, πάντων ἔργων τῆς ἀ' εἰκοσιπενταετίας τοῦ ἸΔ' αἰῶνος. Καὶ εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα γίνεται φανερὰ ἡ συντηρητικὴ ἐμμονὴ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Κρήτης εἰς τὰς παλαιότερας παραδόσεις τοῦ μνημειώδους ὕφους τοῦ ἸΒ' αἰῶνος. Καὶ ἐνταῦθα εὐρίσκομεν τὰ ἔντονα περιγράμματα, καὶ γραμμικὴν δῆλωσιν τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ τῆς πτυχολογίας, τὴν σκληρότητα τοῦ σχεδίου, τὸ μονόχρωμον, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, τῶν προσώπων καὶ τῶν γυμνῶν μερῶν⁴⁹.

Ἄνάλογος πρὸς τὴν τεχνικὴν εἶναι καὶ ἡ τεχνοτροπία τοῦ Παγω-

⁴⁶) Κ. Καλοκύρη, Παναγία τῆς Κριτσᾶς, σελ. 268.

⁴⁷) Μ. Χατζηδάκη, Τοιχογραφίες στὴν Κρήτη, «Κρητ. Χρον.» ΣΤ' Ι, σελ. 81.

⁴⁸) Ἄ. Ὀρλάνδου, Α Β Μ Ε., Η, 2 (1955-56) σελ. 155, εἰκ. 16, 17, 18.

⁴⁹) Βλέπων τις π. χ. τὸν ἁγ. Ἀθανάσιον τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ εἰς τὰ Μεσολά Κυδωνίας (ἀπεικόνισις παρὰ Ὀρλάνδου, Α Β Μ Ε., Η, 2, σελ. 136 εἰκ. 5) νομίζει εὐθὺς ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου προγενεστέρου τοῦ ἸΔ' αἰῶνος Ὅμως, ὡς δηλοῖ ἡ ἐπιγραφή, πρόκειται περὶ τοιχογραφίας τοῦ 1303. Ἀὐτὴ σελ. 169.

μένου. Ἀρχαϊσμοί καὶ νεωτερισμοί, παλαιὸν καὶ νέον πνεῦμα χαρακτηρίζουν ὅ,τι καλοῦμεν ἕφος τοῦ ζωγράφου⁵⁰. Ὁ παρατηρητὴς ὠρισμένων τοιχογραφιῶν του σκέπτεται ἀμέσως ὅτι δὲν ἔφθασεν εἰς τὸν τεχνίτην ἢ ἀνακαινιστικὴ πνοὴ τῶν χρόνων του (Παλαιολόγειος τέχνη). Διότι εἰς αὐτὰς ἀκολουθεῖ τὴν τεχνοτροπικὴν παράδοσιν τῆς προγενεστερᾶς περιόδου. Ὁ Χριστὸς τοῦ Ἀλικάμπου (Πίν. ΚΖ') ὁ ἅγιος Στέφανος (Πίν. ΚΗ') καὶ οἱ Ἱεράρχαι τοῦ αὐτοῦ ναοῦ (Πίν. Λ') μὲ τοὺς μεγάλους ὀφθαλμούς των, τὰς τυπικὰς στάσεις των, τὴν ἰσχυρὰν σχηματοποίησιν τῆς κόμης, τῶν ὠτων, τῶν γενείων κ λ π., ἀνάγουν ἀμέσως εἰς τὴν παλαιὰν τέχνην τῆς ἀνατολῆς καὶ συγκεκριμένως τῆς Καππαδοκίας ἣτις, ὡς ἀποδεικνύεται, ἐπηρέασε τὴν τέχνην τῆς Κρήτης⁵¹. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν μεγάλων διαστάσεων κεφαλὴν τοῦ ἁγ. Νικολάου τοῦ δμωνύμου ναοῦ τῆς Μονῆς Σελίνου (Πίν. ΜΑ', εἰκ. 2) ἣτις τεχνοτροπικῶς (ὀπῶς καὶ τεχνικῶς) ἴσεται ἐγγύτατα πρὸς τὸν ἁγ. Ἀθανάσιον τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ τῶν Μεσολῶν Κυδωνίας⁵². Ὁ ἐξετάζων καὶ ἀντιπαραβάλλον τὰ δύο ταῦτα ἔργα ἔχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀμφοτέρω προῆλθον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἰδίου τεχνίτου (Πίν. ΜΑ', εἰκ. 1 καὶ 2) καίτοι εἰς τὸν ἁγ. Νικόλαον ἐπέτυχεν ὁ Παγωμένος ὀπωσδήποτε ρεαλιστικωτέραν ἔκφρασιν (μεγάλαι ὀφρῦες, πλήρεις δυνάμειος ὀφθαλμοὶ κ.λ.π.). Τὴν σχηματοποίησιν εἰς ἣν ἀρέσκειται ὁ Παγωμένος ἔχομεν ἔντονον καὶ εἰς ἱκανὰς τοιχογραφίας του, ὡς εἰς τὸν Χριστὸν τῆς Δεήσεως τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγ. Νικολάου εἰς Μάζαν καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ (Πίν. ΚΔ', βλ. τὸ χαρακτηριστικώτατον οὖς του) εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς Βρεφοκρατουσῆς τοῦ Ἀλικάμπου. Μάλιστα εἷς τινὰς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ τῆς Κανδάνου ἐναποθέτει τὰ ὄψα εἰς τὰς παρεῖας τῶν ἁγίων του ὡς δύο διακοσμητικά, καθ' ὅλοκληρίαν, σχήματα (κοσμῆματα).

⁵⁰) Καλοκύρης, Αἰ βυζ. Τοιχογρ. σελ. 48 καὶ 134.

⁵¹) Τοῦτο παρατηρήσαμεν ἤδη εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἰ βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τοῦ Ἀμαρίου» ἀνακοίνωσίν μας εἰς τὸ Θ' Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον Θεσσαλονίκης. Βλ. Πρακτικά, Ἀθήναι 1954 σελ. 210. Ομοίως βλ. καὶ ἄρθρον ἡμῶν, εἰς Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ. β' ἔκδ. «Συμπλήρωμα» σελ. 113, Ἀμάριον. Βλ. καὶ Α. Χυνοπούλου, Fresques de style monastique en Grèce, (ἀνακοίνωσις εἰς τὸ αὐτὸ Συνέδριον) Πρακτικά, αὐτ. σσ. 514, 515. Πρβλ. καὶ τὸ ἡμέτερον «Αἰ βυζ. τοιχογρ. Κρήτης» σελ. 156 κέξ. Περὶ τῶν γενικωτέρων σχέσεων τῆς τέχνης Καππαδοκίας καὶ Κρήτης δημοσιεύομεν ἐντὸς ὀλίγου σχετικὴν μελέτην.

⁵²) Ὁ ρ λ ἄ ν δ ο ς, ἐνθ' ἄν. σελ. 136 εἰκ. 5. Ἐυχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμοτάτα τὸν καθηγητὴν κ. Ἀν. Ὀρλάνδου δοῦναι λίαν προθύμως μοὶ παρεχώρησε τὸ σχετικὸν μεταλλογράφημα (cliché) τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου Μεσολῶν.

Ἡ συντελεσθεῖσα ὁμως πρόοδος εἰς τὴν τέχνην, ἐπηρεάζει — προφανῶς μὲ μέτρον — τὸν συντηρητικὸν μας ἀγιογράφον. Τοῦτο ἀντιλαμβανόμεθα καὶ ἐκ μεμονωμένων τοιχογραφιῶν ἀγίων του ἀλλὰ κυρίως ἐκ τῶν πολυπροσώπων παραστάσεων, ὡς εἶναι αἱ σκηναὶ τοῦ δωδεκαόρτου, μάλιστα ὠρισμένων ναῶν. Ἐνταῦθα αἱ συνθέσεις, αἱ στάσεις, αἱ κινήσεις καὶ αἱ χειρονομίαι, τὰ εὐκαμπτα καὶ μὲ εὐρείας πτυχώσεις ἐνδύματα τῶν εἰκονιζομένων φανερόνουν τὸ ἀνακαινιστικὸν ρεῦμα τῶν Παλαιολόγων, μάλιστα δὲ τὴν «μακεδονικὴν» τέχνην ἢ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἐφθασε καὶ εἰς τὴν Κρήτην⁵³. Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ ναοῦ εἰς Μάζαν, τὴν Βάπτισιν καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸν εἰς Ἄνυδρος (ἄγγελος), τὴν Προδοσίαν τῆς Κανδάνου, εἰς τὴν εἰς Ἄδου Κάθοδον τοῦ Ἀλικάμπου, ἔχομεν ἐνδιαφέροντα δείγματα αὐτῆς τῆς τεχνοτροπίας. Εἰς τὴν ὡς ἄνω Μεταμόρφωσιν ἐπαναλαμβάνεται, μὲ κάποιαν βεβαίως ἐλευθερίαν, ὁ τύπος τοῦ κώδ. Paris. Gr. 1242 (ΙΔ' αἰ.) μὲ τοὺς ἐπὶ τοῦ Θαβῶρ, ἐν πλήρει σχεδὸν ἀνατροπῇ, μαθητῶν⁵⁴. Εἰς τὴν Βάπτισιν (Ἄνυδροι) ἔχομεν πάλιν τὸν τύπον τῆς Βαπτίσεως τοῦ κώδ. Paris. Gr. 54 (ΙΔ' αἰ.)⁵⁵ καὶ ἀρκετὰ στοιχεῖα τοῦ γραφικοῦ ἀφηγηματικοῦ ὅφους τῶν χρόνων (προσωποποιήσις θαλάσσης, πλοίαρχια κ.τ.τ.). Ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος τοῦ ἀγ. Ἰωάννου Κανδάνου εἶναι πολὺ σχετικὴ πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ Βατοπεδίου⁵⁶. Ὁ Ἄδὰμ τῆς Καθόδου εἰς τὸν Ἄδην τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀλικάμπου εἶναι καὶ αὐτὸς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μακεδονικῆς ζωγραφικῆς (Πίν. Κ'). Χάριν ἑλληνιστικῆν, κομψότητα καὶ εὐγένειαν πολλὴν ἔχουσιν αἱ κεφαλαὶ τῶν ἀγίων Γεωργίου (Πίν. ΛΣΤ'), Δημητρίου (Πίν. ΛΕ') καὶ τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ (Πίν. ΚΔ'), αἱ κοσμοῦσαι τὸν αὐτὸν ναόν. Ταῦτα πάντα σημαίνουν τὴν ἐνημέρωσιν τοῦ ζωγράφου εἰς τὰ νέα καλλιτεχνικὰ ρεύματα, ἤτοι εἰς τὴν τέχνην ἐκείνην ἢ ὁποία, μὲ κέντρα τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἐξηπλοῦτο ἀνὰ τὸν ὀρθόδοξον κόσμον.

Ἐδόθη ἀφορομὴ προηγουμένως καὶ ἀνεφέρθημεν εἰς τὴν τεχνοτροπικὴν σχέσιν τοιχογραφίας τοῦ Παγωμένου πρὸς τοιχογραφίαν τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῶν Μεσκλῶν. Ἐπίσης ὠνομάσαμεν ἀπλῶς μνημεῖα τὰ ὁποῖα ὑποδεικνύουν καὶ τὴν ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς συγγένειαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δημιουργοὺς αὐτῶν συγχρόνους του δὲ τεχνίτας, ὡς εἶναι λ. χ. ὁ ἀγνώστου ἐπωνύμου ζωγράφος τοῦ ναοῦ τῆς Πα-

⁵³) Chatzidakis, Rapports..., σελ. 139 κέξ.

⁵⁴) H. O m o n t, Miniatures des plus anciens manuscrits Grecs de la bibliothèque Nationale du VIe au XIe siècle, Paris 1929, πίν. CXXVI.

⁵⁵) O m o n t, ἐνθ' ἄν., πίν. XCV, ἀρ. 20.

⁵⁶) G. Millet, Monuments de l' Athos, Les peintures, Paris 1927, πίν. 85, β.

ναγίας τῆς λεγομένης «Λαμπηνῆς»⁵⁷ εἰς τὸ δμώνυμον χωρίον τῆς ἑπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου (Ρεθύμνης), ὁ ζωγράφος τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τοῦ χωρίου Θρόνος Ἀμαρίου, κ. ἄ. Ἄλλὰ τὸν δεσμὸν τοῦ ἡμετέρου ζωγράφου πρὸς αὐτοὺς καθιστᾷ ἐμφανέστερον ἢ διὰ τῆς συνεξετάσεως βεβαιουμένη ἐξάρτησις αὐτῶν τόσοσ ἀπὸ τὴν παράδοσιν ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν νέαν τέχνην. Καὶ ἐκεῖνοι δηλ. συνδυάζουν συντηρητισμὸν καὶ ἐλευθερίαν, παλαιὰ στοιχεῖα καὶ νέα ὡς καὶ ὁ Παγωμένος. Ἐὰν π. χ. συγκρίνωμεν τὴν κεφαλὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Ἀλικάμπου (πίν. ΛΕ΄) μὲ τὸν ἀταύτιστον Ἱεράρχην τῆς Λαμπηνῆς (Πίν. ΛΒ΄) θὰ ἴδωμεν ἱκανὰς ὁμοιότητας. Αἱ τρίχες τῆς κόμης λ. χ. ἀποδίδονται διὰ λευκῶν γραμμῶν πλαγίως τεθειμένων καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Ἀπὸ τὸ μέτωπον ὅμως ἔρχεται πρὸς τὰ ὀπίσω δέσμη τριχῶν καθέτως πρὸς τὰς προηγούμενας, ὁμοίως διὰ λευκῶν γραμμῶν ἀποδιδόμενη. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς παλαιότατον στοιχεῖον⁵⁸ ἔχομεν καὶ εἰς τὸν ὡς ἄνω Ἱεράρχην τῆς Λαμπηνῆς (Πίν. ΛΒ΄). Ἐπίσης οἱ διὰ δύο καμπύλων σκοτεινῶν γραμμῶν ἐφαπτωμένων κατὰ τὰ ἄκρα — τῆς ἄνω μάλιστα ἐξεχούσης πέραν τοῦ σημείου ἐπαφῆς — ἀποδιδόμενοι ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ κάτωθεν αὐτῶν, διὰ μακρᾶς καμπύλης ἐπίσης γραμμῆς, σημειουμένη ρυτίς, εἶναι ὁμοία ἀκριβῶς εἰς τὰς συνεξεταζόμενας τοιχογραφίας τῶν δύο κρητικῶν μνημείων (βλ. πίνακας). Ἀναλόγους σχέσεις φανερώνει καὶ ἡ σύγκρισις Ἱεραρχῶν τοῦ Παγωμένου πρὸς τοὺς Ἱεράρχας τοῦ ναοῦ τοῦ χωρίου Θρόνος καὶ μάλιστα τὸ Ἀναλαμβανομένου (Χριστοῦ) τοῦ ἰδίου ναοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ (Δεήσεως) τοῦ Ἀλικάμπου. Τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικά, ἢ αὐτὴ τεχνοτροπία.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ὡς ἄνω ὁμοιότητας, ὅσων ἀφορᾷ εἰς τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα (ἐπίδρασις εἰσέτι τῶν παλαιῶν προτύπων τῶν ζωγράφων), ὁμοιότητες παρατηροῦνται καὶ ὡς πρὸς τὰ νέα (νέα πρότυπα) τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν οἱ μνημονευθέντες ζωγράφοι καὶ ὁ Παγωμένος. Ἀρκεῖ νὰ συγκρίνωμεν τὸν ἁγ. Θεόδωρον τῆς Λαμπηνῆς (Πίν. ΛΓ΄ εἰκ. 1) πρὸς τὸν Ἀδὰμ τῆς σκηπῆς τῆς Καθόδου εἰς τὸν Ἄδην τοῦ Ἀλικάμπου (Πίν. Κ΄). Εἰς ἀμφοτέρω τὰ πρόσωπα γίνεται προσπάθεια ἀποδόσεως τοῦ ὄγκου. Ἀμφοτέρω ἢ, ἔντασιν δηλοῦσα, συνοφρῶσις, τὰ καθιστᾷ ἀληθέστερα. Τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς παρατηροῦμεν

⁵⁷) Περὶ τοῦ ναοῦ βλ. Κ. Καλοκύρη, Ἡ Ἐπισκοπὴ Λάμπης καὶ ἡ Παναγία ἢ Λαμπηνῆ, Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Ι' τόμου τῶν «Κρητ. Χρονικῶν» 1956, σσ. 305 - 316.

⁵⁸) Βλ. π. χ. ἐν Jerphanion G. de, Les églises rupestres de Caprodoce, une nouvelle province de l' art byzantin, Paris 1925, 1928, 1934, Album 3ον, πίν. 207, 208, Djanavar kilissé.

παραβάλλοντες τὸν αὐτὸν ἅγιον τῆς Λαμπηνῆς πρὸς τὸν ἅγ. Κωνσταντῖνον τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Σκαφιδιανῆς πρὸς τὸ Προδρόμι.

Ἄλλ' ἢ ἀνάμειξις ἐν γένει ἀρχαϊκῶν καὶ παλαιολογεῖων στοιχείων εἰς τὸ ἔργον τοῦ Παγωμένου συσχετίζει αὐτὸν καὶ πρὸς ἄλλον σύγχρονόν του ἀνώνυμον ἀγιογράφον ἐν Κρήτῃ, ἤτοι τὸν κατὰ τὸ 1315 - 6 ἱστορήσαντα τὸν μικρὸν ναὸν τοῦ Ἀσωμάτου ἐγγὺς τοῦ χωρίου Ἀπάνω Ἀρχάνες τῆς Κρήτης. Καὶ ὅπως ἐκεῖνος, ὡς ἀπεδείχθη⁸⁹, μὲ τὸν μετωπικὸν μέγαν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον⁹⁰ καὶ τοὺς — καθημένους ὁμοιομόρφως — Ἀποστόλους τῆς Δευτέρας Παρουσίας⁹¹, ἀκολουθεῖ τὴν προηγουμένην τῶν Παλαιολόγων ζωγραφικὴν, ἐνῶ ταυτοχρόνως διὰ τῆς τοιχογραφίας τῆς Σταυρώσεως — εἰς ἣν παρατηρεῖται ἐντονος κάμψις ἐκ τῶν ἰσχύων τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ⁹² — βεβαιοῦται ὅτι υἱοθετεῖ νεωτερισμὸν τῶν Παλαιολόγων, οὕτω καὶ ὁ Παγωμένος μὲ τοιχογραφίας ὡς τοῦ ἅγ. Στεφάνου (Πίν. ΚΗ'), τοῦ ἅγ. Νικολάου (Πίν. ΜΑ', εἰκ. 2), τοῦ Χριστοῦ τῆς Δεήσεως (Πίν. ΚΖ') κ.λ.π. φαίνεται συντηρητικὸς, ἐνῶ δι' ἄλλων ἔργων του, ὡς τῆς Μεταμορφώσεως εἰς Μάζαν — μὲ τοὺς ἐν ἀνατροπῇ μαθητὰς — ἢ τῆς Βαπτίσεως εἰς Ἀνύδρους — μὲ τὴν ἀφηγηματικότητα καὶ γραφικότητα (βλ. ἀνωτέρω) — ἀποδεικνύεται ἐνημερωμένος εἰς τὴν νέαν τέχνην ἣν συνδυάζει πρὸς τὴν παραδεδομένην.

Ἡ σύγκρισις αὕτη τοῦ Παγωμένου μεταξὺ συγχρόνων του ἐν Κρήτῃ ζωγράφων εἶναι λίαν διδακτικὴ. Δεικνύει, νομίζομεν, ὅτι τὰς πρῶτας τουλάχιστον δεκαετηρίδας τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οἱ ζωγράφοι ἐν τῇ νήσῳ διετήρουν, μὲ πολλὴν σεβασμὸν, τὰ παλαιὰ πρότυπα, τὰ ὁποῖα ἀντέγραφον μιμούμενοι τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν τεχνοτροπίαν των, ἐνῶ συγχρόνως ἐδέχοντο τὴν νέαν τέχνην, τῆς ὁποίας ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ τεχνοτροπία τοὺς ἐπηρέαζε σημαντικῶς. Μάλιστα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ἀκαδημαϊκὰ πρότυπα τῆς τέχνης αὐτῆς, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀνατολικῆς - μοναστικῆς παραδόσεως⁹³ τῆς νήσου, ἠπλοποιήθησαν καὶ ἐσηματοποιήθησαν εἰς χεῖρας τῶν ἐπαρχιακῶν αὐτῶν τεχνιτῶν, ὅπως πολλὰ παραδείγματα τῶν χρητικῶν τοιχογραφιῶν βεβαιοῦσι. Ἐννοεῖται οἰκοθῆν ὅτι παρὰ τὴν ἐκλαϊκωμένην, οὕτως εἰπεῖν, ἀπόδοσιν αὐτῶν, ἱκανὰ διετήρησαν τοὺς ἀρχικούς των χαρακτῆρας ὅταν συνέβη νὰ χρησιμοποιηθῶσι παρ' ἀνωτέρας πνοῆς καλλιτεχνῶν (ὡς π. χ. εἰς τὸ

⁸⁹) Μ. Χατζηδάκης, «Κρητ. Χρ.» ΣΤ' Ι, σελ. 70, 71, 82, 83. Τοῦ αὐτοῦ, Rappports, σελ. 137.

⁹⁰) Gerola, Mon. Ven. II, εἰκ. 376.

⁹¹) Chatzidakis, Rappports, πίν. 13, α.

⁹²) Χατζηδάκης, ἐνθ' ἀν., πίν. Γ, 2.

⁹³) Xyngopoulos, Fresques de style monastique, σελ. 514.

Βαλσαμόνερον, Βροντίσι, ἐν μέρει εἰς τὴν Κριτσάν, τὴν Κάνδανον κ.ἀ.).

Ἐνδιαφέροντα εἰς τὴν προκειμένην μελέτην εἶναι καὶ ὄρισμένα στοιχεῖα τῆς εἰκονογραφίας τοῦ Παγωμένου, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ζωγράφος κινεῖται μεταξὺ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος, τῆς τέχνης τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως καὶ τῆς παλαιολογείου. Εἶδομεν δηλ. ὅτι εἰς τοὺς ναοὺς ἁγίου Γεωργίου εἰς Ἀνύδρους καὶ ἁγ. Νικολάου εἰς Μάζαν, ὁ ζωγράφος ἡμῶν εἰκονίζει εἰς τὸ τεταρτοσφαιριον τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τὴν Δέησιν, ἀντὶ τῆς Πλατυτέρας. Ἄλλ' ἢ παράστασις τῆς Δεήσεως εἰς τὸν χώρον τοῦτον εἶναι συνήθεια κατ' ἔξοχὴν καππαδοκική⁶⁴, ἣτις μάλιστα μεταφέρθη καὶ εἰς τὴν Ἀπουλιάν διπὸ Ἑλλήνων μοναχῶν⁶⁵. Τὴν συνήθειαν αὐτὴν τῆς Ἀνατολῆς δὲν συναντῶμεν σπανίως ἀλλ' εὐρύτατα ἐν Κρῆτη, ὡς ἐσημειώσαμεν ἀλλαχοῦ⁶⁶. Καὶ ὁ Παγωμένος λοιπόν, εἰς τοὺς ἀνωτέρω δύο ναοὺς, ἀκολουθεῖ τὴν παράδοσιν ταύτην⁶⁷.

Ἄλλ' εἰς τοὺς ἀνωτέρω ναοὺς, κάτωθεν ἀκριβῶς τῆς παραστάσεως τῆς Δεήσεως, δηλ. εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ, ὁ Παγωμένος εἰκόνισε καὶ τέσσαρας Ἱεράρχας συλλειτουργοῦντας. Τὸ θέμα τοῦτο τῶν συλλειτουργούντων Ἱεραρχῶν, κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Ξυγοπούλου «γίνεται συνηθέστατον κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων καὶ σχετίζεται μὲ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀναπτυχθεῖσαν, ὡς γνωστόν, εἰκονογραφίαν τῆς Λειτουργίας»⁶⁸. Ὁ Παγωμένος ἔξ ἄλλου τοὺς συλλειτουργοῦντας Ἱεράρχας, κάτωθεν ὁμῶς τῆς Πλατυτέρας ἢ

⁶⁴) Jерphanion G., de, Les églises rupestres, I, 1 σελ. 122, σ. 433 καὶ πίνακες (Β' Λεύκ.) ἀρ. 98, 1, 114, 1 κ.λ.π. Καλοκύρη, «Αἱ Βυζ. Τοιχ. Κρ.» σελ. 99 Πρὸβλ. καὶ τὸ πρόσφατον μνημειῶδες ἔργον τοῦ κ. Ξυγοπούλου, Σχεδιάσμα Ἰστ. Θρησκ. ζωγρ., σελ. 47.

⁶⁵) A. Medea, Gli affreschi delle cripte eremitiche Pugliesi, Roma 1939, σελ. 39 - 49 καὶ album, εἰκ 26, 48, 137, 155. Βλ. καὶ Ch. Diehl, Manuel (προχείρωσ.) σελ. 546.

⁶⁶) «Αἱ Βυζ. Τοιχ. Κρ.» σελ. 99. Εἰς τοὺς 16 ναοὺς τοὺς ὁποίους ἐμνημονεύσαμεν ἐκεῖ ἔχοντας τὸ θέμα τῆς Δεήσεως εἰς τὴν κόγχην τοῦ Ἱεροῦ, πρόσθετες καὶ: ἁγ. Νικόλαον εἰς Μάζαν, Σωτήρα Χριστὸν εἰς Πλεμεριανά, ἁγ. Ἰωάννην εἰς Καλογέρου Ἀμαρίου, ἁγ. Μάμαντα εἰς Κάνδανον (θέσις Γακιανά), Προφήτην Ἥλιον, αὐτόθι (θέσ. Τραχινιαῖκος) καὶ ἁγ. Ἀθανάσιον (συν. Τραχινιαῖκος). Ἦτοι τὰ γνωστά μοι παραδείγματα ἐν Κρῆτη ἀναβιβάζονται εἰς 22.

⁶⁷) Ἀντιθέτως, εἰς τοὺς ναοὺς, Παναγίαν Ἀλικάμπου καὶ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον Κανδάνου ὁ Παγωμένος ζωγραφίζει τὸ θέμα τῆς Δεήσεως εἰς τὸν νότιον τοῖχον καὶ ἐγγὺς τοῦ Ἱεροῦ. (Εἰς πεσσόν, παρὰ τὸ Ἱερόν, ἔχομεν τὴν Δέησιν καὶ εἰς τὴν «Κεράν» τῆς Κριτσᾶς. Βλ. ἡμετέραν μελέτην «Κρητ. Χρ.» 1952, σελ. 266 καὶ πιν. ΚΑ', 2).

⁶⁸) Ἐνθ' ἁν. σελ. 47.

τοῦ Παντοκράτορος⁶⁹ (καὶ μάλιστα, εἰς τινὰς περιπτώσεις, ἱσταμένους, ἑκατέρωθεν τῆς Τραπέζης τοῦ Ἄμνου) ἱστόρησε καὶ εἰς ἄλλους ναοὺς, ὧς εἰς τὴν Παναγίαν εἰς Ἀλικάμπον (Πίν. ΚΘ'), Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον εἰς Κάνδανον⁷⁰, Παναγίαν εἰς Κακοδίκι⁷¹, Παναγίαν εἰς Προδρομί⁷² καὶ εἰς τὸν ἅγ. Ἰωάννην Κανδάνου (Τραχινιακός) ἐὰν βεβαίως καὶ τούτου αἱ τοιχογραφίαι, ὧς νομίζομεν, εἶναι ἔργα ἰδικά του⁷³. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ὁ ζωγράφος ἄλλοτε συνδυάζει τὸ θέμα τῆς Ἀνατλήσης, δηλ. τὴν Δέησιν, πρὸς τὸ θέμα τῶν συλλειτουργούντων Ἱεραρχῶν, καὶ ἄλλοτε προτιμᾷ τὸ παλαιολόγειον θέμα τῶν συλλειτουργούντων, ἀσχέτως πρὸς τὴν Δέησιν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὐταὶ περιπτώσεις ἀπαντῶσιν ἐν Κρήτῃ, κατὰ τὸν ἴδιον αἰῶνα⁷⁴, εἰς ἱκανὰ μνημεῖα⁷⁵, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ Παγωμένου τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀμφοτέρων⁷⁶.

⁶⁹) Τοῦ Παντοκράτορος μόνου (οὐχὶ τῆς Δεήσεως).

⁷⁰) Βλ. σελ. 354 τῆς προκειμένης μελέτης.

⁷¹) Βλ. σελ. 354.

⁷²) Βλ. σελ. 355.

⁷³) Βλ. ἀνωτέρω σελ. 356.

⁷⁴) Ἐν σπουδαίῳ μνημείῳ τῆς πρώτης περιπτώσεως (Δέησις καὶ συλλειτουργοῦντες Ἱεράρχαι) ἦτο τὸν ἅγ. Ἰωάννην τὸν Θεολόγον εἰς θεσιν «Σπῆλιος» τοῦ χωρίου Καλογέρου (1397) ἐσημείωσεν ὁ κ. Ξυγγόπουλος εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον του (σελ. 46 - 47).

⁷⁵) Σημειοῦμεν παραδειγματὰ τινά. 1ον) Τῆς Δεήσεως μετὰ τοὺς κάτωθεν συλλειτουργοῦντας Ἱεράρχας: Εἰς ἅγ. Γεώργιον (- Ρολόγιον) μετὰ τῆς Μέρωνος καὶ Ἀμαρίου, εἰς ἅγ. Ἀθανάσιον Κανδάνου, εἰς Προφήτην Ἥλιαν τοῦ αὐτοῦ χωρίου, εἰς ἅγ. Μάμαντα τοῦ ἴδιου, εἰς Σωτήρα Χριστὸν Πλεμενιανῶν, εἰς ἅγ. Νικόλαον Μέρωνος, εἰς ἅγ. Σπυριδῶνα Ἀποστόλων Ἀμαρίου, εἰς ἅγ. Μαρίναν Καλογέρου, εἰς ἅγ. Γεώργιον Ἀποδούλου, εἰς Σωτήρα Χριστὸν Σμαρίου, εἰς ἅγ. Ὀνούφριον Γέννας Ἀμαρίου. 2ον) Τοῦ Παντοκράτορος ἢ τῆς Πλατυτέρας μετὰ τοὺς κάτωθεν συλλειτουργοῦντας Ἱεράρχας: Εἰς ἅγ. Γεώργιον Κανδάνου (συν. Ἀνισαράκι), εἰς ἅγ. Ἄνναν τοῦ ἴδιου χωρίου, εἰς Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου τοῦ ἴδιου, εἰς ἅγ. Παρασκευὴν αὐτόθι, εἰς ἅγ. Ἀποστόλους Πλεμενιανῶν, εἰς ἅγ. Ἰσίδωρον Κακοδικίου, εἰς Σωτήρα Χριστὸν αὐτόθι, εἰς Ἀρχιστράτηγον ὁμοίως (ὁμοῦ μετὰ τῆς σκηνῆς «Λάβετε φάγετε» καὶ «Πίετε ἐξ αὐτοῦ...»), εἰς Παναγίαν Κάδρους, εἰς ἅγ. Ἰωάννην Χρυσόστομον τοῦ ἴδιου χωρίου, εἰς ἅγ. Γεώργιον εἰς Ἐπισκοπὴν Κισσάμου, εἰς Παναγίαν Θρόνου Ἀμαρίου, εἰς ἅγ. Ἰωάννην εἰς Γουργούθου, εἰς Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον εἰς Καρδάκι (Ἀμαρίου), εἰς Ἀρχιστράτηγον Μοναστηρακίου, εἰς ἅγ. Ἰωάννην (Βούλγαρη) Νέφς Ἀμαρίου, εἰς ἅγ. Ἰωάννην τοῦ ὁμωνύμου χωρίου Ἀμαρίου κ. ἄ.

⁷⁶) Θὰ ἠδυνάτο τις, ἐπεκτεινόμενος, νὰ παρατηρήσῃ καὶ ἄλλα στοιχεῖα χαρακτηριστικὰ τοῦ κλίματος ἐντὸς τοῦ ὁποίου κινεῖται ὁ Παγωμένος. Οὕτω π. χ. εἰς τρεῖς τοιχογραφίας του τῆς σκηνῆς τῆς Καθόδου εἰς τὸν Ἄδην (Ἀλικάμπος, Μάξα, Κάνδανος· ἅγ. Ἰωάννην·) ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Ἐβα εὐρίσκονται

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῆς ἐπιχειρηθείσης ἐξετάσεως τῶν σφζομένων καὶ τῶν δυναμένων νὰ μελετηθοῦν τοιχογραφιῶν τοῦ Παγωμένου ἔγινε, νομίζομεν, φανερόν ὅτι οὗτος καταλέγεται μεταξὺ ἐκείνων τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος οἱ ὅποιοι ἐπηρεάζονται μὲν ἀπὸ τὴν πνοὴν τῆς Πυλαιολογείου ἀναγεννήσεως ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποβάλλουν ὅσα ἢ μακροχρόνιος παράδοσις κατέστησε σεβαστά. Πολλὰ τοιχογραφία μαρτυροῦν τοῦτον ζωγράφον συντηρητικόν, ἐμμένοντα εἰς τὰ παραδεδομένα, ἐνῶ ἄλλαι βεβαιοῦν τὴν καταφανῆ ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν τῆς νέας τέχνης, ἢ φανερόν τὴν ἰκανότητά του νὰ συγχρονίζηται συνδυάζων τὰ παλαιὰ καὶ τὰ νέα στοιχεία. Ἡ ἀφομοίωσις τῶν στοιχείων τούτων καὶ ἡ δημιουργία ἰδίου ζωγραφικοῦ ὕφους εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν τέχνην του. Βεβαίως ἡ τεχνοτροπία του τελεῖ ἐντὸς τοῦ πνεύματος τῆς ἐπαρχίας καὶ ὁ ζωγράφος δὲν παύει νὰ εἶναι ἐπαρχιακός. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμποδίζει τὸ παράπαν νὰ διακρίνωμεν ἐν αὐτῷ ἰδιάζουσαν ἐκφραστικὴν δύναμιν, καὶ πηγαῖον ταλέντον. Δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολή, ἐὰν θεωρήσωμεν αὐτὸν καλλιτέχνην μὲ προσωπικότητα. Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον, ἔχομεν τὴν γνώμην, δικαιολογοῦν ἀρκούντως καὶ μόνον αἱ κεφαλαι τῶν ἁγ. Δημητρίου (Πίν. ΛΕ'), Γεωργίου (πίν. ΛΣΤ') καὶ τοῦ μικροῦ Ἰησοῦ (Πίν. ΚΔ'), αἱ ὁποῖαι παραμένουν λαμπρὰ δείγματα δηλοποιοῦντα τὴν παρουσίαν προσωπικοῦ ὕφους, — ἔργα, πᾶν ἄλλο πικρὰ ἀντίγραφα μὲ τὰς συνήθεις ἐπαρχιακὰς ἀτελείας.

Τὸ ἰδιαιτέρον ζωγραφικὸν ὕφος του ἀντιλαμβάνεται καὶ ὁ ἀνίδεος περὶ τὰ τοιαῦτα. Πιρωτηρῶν τις π. χ. συγχρόνους τοῦ ζωγράφου τοιχογραφίας εἰς Κρήτην καὶ ἔπειτα ὠρισμένα ἔργα ἰδικὰ του πείθεται ὅτι ταῦτα ἔχουσι τι τὸ ἰδιαιτέρον, ὅτι δηλ. ὁ Π. ἐνῶ ζωγραφίζει τὰ αὐτὰ ὡς καὶ οἱ ἄλλοι πράγματα καὶ τελεῖ ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἐπιδράσεις ὅμως ἐμφανίζει πρωτοτυπίαν εἰς τὰ ἐκφραστικά του μέσα, ἥτις ἀμέσως προσελκύει τὸν θεατὴν.

* Ἀσχέτως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἢ σύγκρισις τοῦ Παγωμένου πρὸς ἄλ-

λομοῦ εἰς τὴν ἰδίαν πλευρὰν τῆς συνθέσεως, ὡς ἀπαντῶνται εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν ἐντὸς βράχων ὠρυγμένων Ἐκκλησιῶν τῆς Καππαδοκίας. (Βλ. π.χ. εἰς Qaranleq Kilissé, εἰς Qarabach Kilissé, ἐν *Jerphanion*, ἐνθ' ἁν. 2ème Album, πίν. 102 καὶ 3ème Album, πίν. 199, 2). Οἱ ξιφηφόροι φύλακες ἄγγελοι τοὺς ὁποίους εἶδομεν νὰ ζωγραφίξῃ ὁ Π. εἰς Ἀλίκαμπον, Κομητάδες (Πίν. ΚΣΤ', ΛΘ' εἰκ. 2), Ἀνύδρους, Κάνθανον, Κακοδίκι, ἀπηχοῦντες παράδοσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ('Α. Ξυγοπούλου, Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ὁ Φύλαξ, ἐν *Byz. Neugr. Jahr.* τ. 10ος 1934 σ. 184) ζωγραφίζονται εἰς τοὺς ναοὺς κυρίως ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος (Βλ. Πρακτ. Χριστιαν. Ἀρχαιολ. Ἐταιρ. 1932, τόμ. Α', σ. 18).

λους συγχρόνους του ζωγράφου τῆς Κρήτης, ἀπέδειξε καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁμοιότητας ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς, μάλιστα εἰς ὠρισμένα ἔργα. Τοῦτο ὁδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κοινὰ ἢ συγγενῆ πρότυπα ἐπηρέασαν τὸν Παγωμένον καὶ τοὺς ἐν λόγῳ ζωγράφους ὥστε νὰ παράγουν ἔργα ὁμοιάζοντα μεταξὺ των καί, πολλάκις, ἐκ πρώτης μάλιστα ὄψεως, παρέχοντα τὴν ἐντύπωσιν δημιουργημάτων τῆς αὐτῆς χειρός. [Βλ. π. χ. τὴν ὁμοιότητα τοῦ Ζαχαρίου τοῦ ναοῦ τοῦ χωρίου Θρόνος τῆς κεντρικῆς Κρήτης (Πίν. ΛΖ', εἰκ. 2) μὲ τὸν Ἑλίαν (Πίν. ΛΖ', εἰκ. 1) τοῦ ναοῦ τῶν Μεσκλῶν, δυτικῆς Κρήτης, ἢ τοῦ Μ. Ἀθανασίου τῶν Μεσκλῶν (Πίν. ΜΑ', εἰκ. 1) μὲ τὸν ἁγ. Νικόλαον (Πίν. ΜΑ', εἰκ. 2) τῆς Μονῆς Σελίνου].

Ἄλλ' ἢ ὑπαρξίς ἐπίσης εἰς τὸ ζωγραφικὸν ἔργον τοῦ Π. στοιχείων ἀρχαϊκῶν καὶ πυλαιολογείων ἔδειξεν, ὡς νομίζω, καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης τὴν σχέσιν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἐκείνους τοὺς συγχρόνους του ἁγιογράφους τῆς Κρήτης, εἰς οὓς συνυπάρχουν τὰ στοιχεῖα ταῦτα (ὡς π.χ. πρὸς τὸν ζωγράφον τοῦ ναΐσκου τοῦ Ἀσωμάτου εἰς Ἀπάνω Ἀρχάνες κ. ἄ.). Ἡ βᾶσις τῶν στοιχείων τούτων σύνδεσις αὐτοῦ πρὸς αὐτούς, ὡς καὶ γενικώτεραι τεχνικαὶ καὶ τεχνοτροπικαὶ λεπτομέρειαι, κατέστησαν φανερὸν ὅτι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιδρᾷ ὁ Π. πρὸς τὰ σύγχρονα ρεύματα εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν τρόπον ἀντιδράσεως τῶν συγχρόνων του Κρητῶν ἁγιογράφων (πρβλ. ναοὺς χωρίων Θρόνος, Μεσκλά, Λαμπηνή, Ἀρχάνες). Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προέκυψεν ὡς οὐσιῶδες διακριτικὸν τοῦ Παγωμένου, ἐκ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς του, εἶναι ὅτι οὗτος κατώρθωσε, περισσότερον αὐτῶν, νὰ δηλώσῃ τὴν ἀτομικότητά του, ὑποτάσσων, κατὰ ζηλευτὸν τρόπον, ἕνα πολλάκις καταφανῆ ρεαλισμὸν παλαιολογείου ἔργου, εἰς τὸ πνευματικὸν ἰδεῶδες τὸ ἐκφραζόμενον ὑπὸ μιᾶς ἐσχηματοποιημένης φυσιογνωμίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐνωφθάλμισεν τὸ νέον εἰς τὸ παλαιὸν καὶ ἐξωποίησε ξηρούς — τῆς ἐπαρχίας μάλιστα — τύπους, κατέστη δὲ ἀκριβῶς, διὰ τῆς τοιαύτης του ἀξίας, ὁ βυζαντινὸς καλλιτέχνης ὅστις, ἐπὶ τριάκοντα καὶ πλέον ἔτη, κατεῖχε τὰ σκῆπτρα τῆς ἁγιογραφίας εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Δ. ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ

ΠΕΝΤΕ ΔΙΑΘΗΚΑΙ ΚΡΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Δημοσιεύομεν περαιτέρω πέντε διαθήκας ἀπὸ τὰ ἐν Βενετία Κρα-
τικὰ Ἐρχεῖα, ἔξ ὧν αἱ μὲν δύο εἶνε γραμμῆναι Ἰταλιστί, αἱ δὲ ἄλλαι
τρεῖς ἑλληνιστί.

Ἡ πρώτη τοῦ 1641, ἣς δημοσιεύομεν μόνον ἀποσπάσματα, εἶναι
τοῦ εὐγενοῦς Γεωργίου Βλάχου τοῦ ποτὲ Φραγκίσκου, τὸ κυριώτερον
σημεῖον τῆς ὁποίας εἶναι ἐκεῖνο ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὶς «μοιρολο-
γίστρες», γιὰ τὶς γυναῖκες δηλαδὴ ἐκεῖνες ποὺ ἐμοιρολογοῦσαν τοὺς
νεκροὺς, ἐκθειάζουσαι τὰς ἀρετὰς τοῦ νεκροῦ. Τὸ ἔθιμον τοῦτο εἶναι
ἀρχαιοτάτον. «Ἄκλαυτος, ἀφιλος, ἀνυμέναιος, ταλαίφρων ἄγομαι» λέ-
γει ἡ Ἀντιγόνη εἰς τὸ δμῶνυμον δρᾶμα τοῦ Σοφοκλέους. Καὶ εἰς τὴν
Ἡπειρον ὑπῆρχον, εἰς περασμένην ἐποχὴν, αἱ μοιρολογίστρες, τῶρα
δὲ μανθάνομεν ὅτι ἦσαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην πρὸ τριῶν αἰῶνων, πλὴν
ὁ Γεώργιος Βλάχος ἀφῆκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς υἱοὺς του νὰ μὴ τὰς κα-
λέσουν.

Καὶ κάτι ἄλλο μᾶς λέγει ἡ ἐν λόγῳ διαθήκη. Ἀναφέρει, δηλαδὴ,
ἓνα διάκονον Κωνσταντάκην καὶ ὁρίζει ὅτι ἂν θελήσῃ ὁ Θεὸς καὶ γίνῃ
οὗτος ἱερεὺς, νὰ τῷ δοθῇ κάποιον κληροδότημα.

Ἀναμφιβόλως ὁ διάκος Κωνσταντάκης ἦτο συγγενὴς του καὶ ἐπει-
δὴ ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας καὶ διάσημος λόγιος ἀ-
ναφέρει εἰς τὴν διαθήκην του τοῦ 1683 — ἣτις δημοσιεύεται προσε-
χῶς εἰς τὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἐστίαν» — ἓνα «μπάρμπαν» του Γεώρ-
γιον Βλάχον, οὐδόλως παράδοξον εἶναι ἂν ὁ Γεράσιμος Βλάχος εἶναι
τὸ αὐτὸ πρόσωπον μὲ τὸν ἀναφερθέντα διάκονον καὶ ὅτι πρὶν γίνῃ
ἱερεὺς ὠνομάζετο Κωνσταντῖνος.

Δευτέρα διαθήκη εἶναι ἡ τῆς Σοφίας Στεριανοπούλου χήρας Κων-
σταντίνου Γρηγοροπούλου, γενομένη ἐν Βενετία τὸ 1668.

Τρίτη εἶναι ἡ διαθήκη μιᾶς ἄλλης Κρητικῆς, τῆς Βιόλλας Περδι-
κάκη ἐκ Ρεθύμνης τοῦ 1669, ἡ ὁποία ἐγράφη ἀπὸ τὸν γνωστὸν ἀγιο-
γράφον Ἐμμανουὴλ Ζάνεν τὸν Μπουνιαλῆν.

Τετάρτη εἶναι ἡ τῆς Καλέργας Καλλέργη, τῆς μεγάλῃς τῶν Καλ-
λέργηδων οἰκογενείας (1673) ἣτις ἦτο τότε χήρα τοῦ εὐγενοῦς Μαρί-
νου Κορνάρου, τῆς γνωστῆς οἰκογενείας τῶν εὐγενῶν τῆς Κρήτης Κορ-
νάρων.

Καὶ τέλος, πέμπτη κατὰ σειράν, εἶναι ἡ διαθήκη τοῦ Ἐμμανουὴλ

Ἱερέως τοῦ Παντουβᾶ, γραφεῖσα παρ' ἄλλης χειρός, ἐνὸς ἐγγραμμάτου καὶ ὀρθογράφου. Οἱ τοιοῦτοι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν σπανιώτατοι.

Ὁ Παντουβᾶς εἶχε χρηματίσει ἐφημέριος τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων καὶ ἦτο σύγχρονος τῶν ἄλλων γνωστῶν ἱερωμένων Κρητῶν ἦτοι τοῦ Ἑμμανουὴλ Τζάνε Μπουνιαλῆ, τοῦ Φιλοθέου Σκούφου καὶ τοῦ Γρηγορίου Μαροῦ. Πρώτην τῶρα φορὰν μανθάνομεν ἀπὸ τὴν διαθήκην του ὅτι ὁ Ἑμμανουὴλ Παντουβᾶς ἦτο καὶ ζωγράφος φορητῶν εἰκόνων.

Εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ποὺ ἐκάμαμε τὴν 5ην παρελθόντος Ἰουνίου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, ἀναφέροντες τὴν πληθὺν τῶν εἰκόνων ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὰς διαθήκας — μόνον εἰς τὴν τοῦ Γρηγορίου Μαροῦ κατονομάζονται 90 φορηταὶ εἰκόνες — εἶχομεν εἶπει τὰ κάτωθι: «...αὐτὴ ἡ πληθὺς τῶν εἰκόνων μαρτυρεῖ ὅτι περίξ τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα ὑπῆρχον κελλία, τὴν μεταβυζαντινὴν τέχνην τῆς ἀγιογραφίας ἐκαλλιέργουν καὶ ἄλλοι ζωγράφοι, πλὴν τῶν γνωστῶν».

Καὶ ἴδου ἓνας ἐκ τῶν λανθανόντων ζωγράφων ἀνακύπτει μόλις τῶρα καὶ εἶναι ὁ Ἑμμανουὴλ ἱερεὺς ὁ Παντουβᾶς ὁ ὁποῖος προστίθεται εἰς τοὺς συμπατριώτας του: Μιχαὴλ Δαμασκηνόν, Ἰωάννην Βλαστόν, Ἑμμανουὴλ καὶ Κωνσταντῖνον Ζάνεν, Φιλόθεον Σκούφον, Θεόδωρον Πουλᾶκην, Λέοντα καὶ Ἰωάννην Μόσκον, τῶν ὁποίων εἶχομεν δώσει ἀνέκδοτα στοιχεῖα εἰς τὸ Σύγγραμμά μας «Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ Μικρὸς Ἑλληνομνήμων» (σελ. 229/246).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ (εἰς τὴν Ἱταλικὴν)
ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΟΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΗΣ ΕΝ ΧΑΝΔΑΚΙ ΤΗΝ 25 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1641

(Φάκελλος 1006 — Συμβολαιογράφος Νικόλαος Βέλανος)

Ὁ Γεώργιος Βλάχος κατέχει εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου *Murcutaria*¹⁾ ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Στέλλα καὶ εἶχε δύο υἱοὺς καὶ δύο θυγατέρας, ἦτοι τὸν Νικόλαον, τὸν δόκτωρα Φραγκῖσκον, τὴν Δρακούλαν καὶ τὴν Μαριέταν. Ὅπως ὁ Ἀνδρέας Κορνάρος, ἀφίνει ἐντολὴν εἰς τὴν διαθήκην του «να μὴ μποῦν μὲ κανένα τρόπο στὸ σπίτι του οἱ γυναῖκες ἐκεῖνες οἱ τραγουδίστρες ποὺ στὰ ἑλληνικὰ λέγονται μοιρολοῦίτρες»²⁾, ἔτσι καὶ ὁ Βλάχος συνιστᾷ εἰς τοὺς υἱοὺς του

¹⁾ Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὰ Μουρχουταργιά (*Murgutargia*) βρισκόταν, σύμφωνα μὲ τὸ γνωστὸ διάγραμμα τῆς πόλης τοῦ Χαντάκα τοῦ Werdmüller, στὸ σημερινὸ Μικρὸ Χαμαμάκι. Στὸν Καστροφύλακα (Κ 93) ἀναφέρεται ἡ ἐνορία (*parochia*) de San Nicolò Murghutaria.

²⁾ Βλ. Σ. Σπανάκη, Ἡ Διαθήκη τοῦ Ἀντρέα Κορνάρου (1611), «Κρητ. Χρονικά» τόμ. Θ' σ. 402.

νά μὴν ἀφίσουν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του καὶ κατὰ τὰ καθιερωμένα κατοπινὰ μνημόσυνα, νὰ προσέλθουν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι ποὺ ὀνομάζονται «Cantarine καὶ ἑλληνιστὶ Μοιρολογίστριες».

Θέλει νὰ ταφῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Muglinò³ καὶ ὀρίζει ἵνα οἱ υἱοὶ του δίδουν κάθε χρόνο εἰς τὸν ἐφημέριον τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας 12 μουζούρια σιτάρι. Ὁ ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας ἦτο κουνιάδος του καὶ ἀφίνει ἐντολὴ νὰ τοῦ δίδουν τὸ σιτάρι ἐφόσον εὐρίσκεται ἐν ζωῇ.

² Ἀναφέρει περαιτέρω ὅτι εἶχεν ἰδιόκτητον τὸ χωριὸ (casale) Gassì⁴ καὶ τὸ μετόχιον τῆς Glisternì. Ἐκεῖ ἀναφέρει ὅτι ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ καὶ συνιστᾷ εἰς τοὺς υἱούς του νὰ ἐπεκτείνουν καὶ νὰ καλλωπίσουν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς εἰς τὸ ἴδιο χωριό.

³ Ἡ θυγάτηρ του Δρακοῦλα εἶχεν ὑπανδρευθῆ κάποιον Μάφιο Μπότσα καὶ δὲν ἀπέκτησεν υἱούς. Ὅμως ὁ Μπότσα ἀφῆκε τρία φυσικὰ παιδιὰ τὰ ὁποῖα ὁ Γεώργιος Βλάχος συνιστᾷ εἰς τοὺς υἱούς του νὰ τὰ φροντίσουν.

«Δὲν ἀναφέρω, γράφει περαιτέρω εἰς τὴν διαθήκην ἢ ὁποῖα εἶναι μακροσκελῆς, τὸν διάκον Κωνσταντάκην διότι, ἂν θελήσῃ ὁ θεὸς καὶ γίνῃ ἱερεὺς, τότε θὰ ἔχη τὸ κληροδότημα τῆς ὀρθείσης ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἧτοι 12 μουζούρια σιτάρι κατ' ἔτος». Διὰ τὴν ἄλλην θυγατέρα του τὴν Μαριέταν συνιστᾷ εἰς τοὺς υἱούς του νὰ τὴν ἀποκαταστήσουν.

Οἱ γονεῖς του, Φραγκῖσκος καὶ Στέλλα, ἦσαν θαμμένοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας Χουλιαδιανῆς⁵. Ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς διαθήκης ὅπου ὑπάρχει σχετικὴ ἐγγραφή, ὁ Γεώργιος Βλάχος ἀπεβίωσεν εἰς τὸ Μ. Κάστρο τὴν 15ην Ὀκτωβρίου 1644.

ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΗΣ ΣΟΦΙΑΣ ΣΤΕΡΓΙΑΝΟΠΟΥΛΑΣ (1668)

1668. Δεκεμβρίου 30 εἰς τὴν Βενετίαν (πιστὸν ἀντίγραφον)

Διαθήκη ἄρ. 169. (Φικελλος 1001—Συμ)φος Νικόλαος Βέλανος)

† ἐγὼ σοφία στεριανοπούλλα τοῦ ποτὲ ἀγγελὶ ἀπὸ τὸ κάστρον κρη-

³ Ἁγ. Γεώργιος Μουλινός (Μουγλινός). Ὁ Καστροφύλακας (Κ. 93) ἀναφέρει ἐπίσης parochia de San Zorzi Mulinò.

⁴ Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Γάζι, δυτικὰ τοῦ Χάντακα. Τὸ χωριὸ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Καστροφύλακα (Κ. 102).

⁵ Δὲν ξέρω στὸ Χάντακα ἐκκλησία μὲ τὸ ὄνομα Χουλιδιανῆ. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὴν Κερὰ Λουλουδιανῆ ποὺ ἀναφέρει καὶ ὁ Καστροφύλακας (Κ 92) — Parochia de Santa Luludhiani — καὶ Werdmüller στὸ σχεδιάγραμμα τοῦ σύμφωνο μ' αὐτὸ ἢ ἐκκλησία αὐτὴ βρισκότανε στὸ σημερινὸ δρόμο Δίκτης, τετραγώνο 97.

της ἀπὸ τὴν ἐνωρίαν τῆς κυρίας ὀδηγήτριας⁸ καὶ ἐδὼ κατοικοῦμενη ἐδὰ εἰς τὴν βενετιαν εἰς τὴν ἐνωρία τοῦ Σάν Ἀντωνίου, ἐπειδὴ νὰ εὐρίσκομαι ἀρρωστημένη ἀπὸ πολλὸν καιρὸν καὶ νὰ φοβοῦμαι τὸν θάνατον, ἐπαρακάλεσα ἕνα ἠγαπημένον μου καὶ θαρρετὸν νὰ γράψῃ τὴν θέλησίν μου καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου μου ὅτι θέλω ὀρδινιάση νὰ γενῆ καὶ νὰ ἐφφειτουαρισθῆ⁷ καὶ ἔιζη ξεκαθαρίζω πῶς εἰς μίαν κασέλλαν καρένιαν εὐρίσκεται ὅτι φτωχιά καὶ ἂν ἔχω, εἰς τὴν ὁποίαν μέ. σα εἶναι καὶ ἕνα Ἴνβεντάριον⁹ γραμμένον μὲ γράμματα τοῦ πνευματικοῦ μου εἰς ὅτι πρῶγμα εὐρίσκεται εἰς σὴν αὐτὴν κασέλλαν καὶ εἰς ἄλλην κασέλλαν ταλπεδένιαν⁹ καὶ ὅτι ἄλλη μασαρία μου εὐρίσκεται τὰ ὅποια ὅλα θέλω νὰ φυλάγονται ἀπὸ τὸν ἀφέντι γαστάλδον τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου γεωργίου, τὸν ὁποῖον ἀφίνω κομμισάριον καὶ ἐπίτροπόν μου καὶ ἀνισῶς καὶ θέλει ἔλθῃ εἰς τὴν Βενετιαν ὁ υἱός μου ὁ Ἀγγελῆς νὰ ὑμπορῆ ὁ ἀνωθέν μου Κομμισάριος νὰ τοῦ κονσενιάρῃ¹⁰ τὸ πρῶγμα ὅτι θέλει εἶναι, τοῦ ὁποῖου υἱοῦ μου ἀφίνω καὶ τὴν εὐχὴν μου καὶ παρακαλῶτοτε νὰ μὴν γρυεύσῃ ἄλλον περισσότερον, ἐπειδὴ καὶ ἡ χρεῖα μου νὰ μὲ ἔκαμε νὰ κονσουμάρω¹¹ καὶ ἄλλο πρῶγμα ὁποῦ εἶχα, ἀνισῶς περὶ¹² καὶ δὲν θέλει φανῆ ὁ αὐτὸς υἱός μου εἰς τέρμενο¹³ δύο χρονῶν (ἐπειδὴ καὶ νὰ μὴν κατέχω πῶς εὐρίσκεται, μήτε μοῦ ἔγραψε γραφήν), νὰ μείνῃ τὸ πρῶγμα ὅλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ πουλιέται, νὰ δίδουσι δουκάτα δέκα τοῦ ἀρχιερέος μας καὶ κάθε ἐφημερίου δουκάτα πέντε διὰ νὰ μοῦ κάμουσι τόσαις λειτουργίαις. θέλω εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν μου νὰ πουληθῆ ἢ καριόγλα¹⁴ διὰ νὰ ὑμπορῶ μὲ τὰ σολδία ἐκεῖνα νὰ θαφτῶ καὶ νὰ μοῦ κάμουσι τὰ χρειαζόμενα καὶ ἀνισῶς καὶ θέλει φανῆ ὁ ἀνωθι υἱός μου, θέλω νὰ τοῦ δίδεται ὅλο τὸ ἀνωθι πρῶγμα, εὐγάνοντις μίαν μοσχίαν καὶ ἕνα ζευγάρι σεντόνια ἀκριβὰ ὁποῦ θέλω νὰ εἶναι τῆς ἐκκλησίας μας.

τῆ 8 Ἰανουαρο. 1668. (ἐνετ. ἔθος)

⁸) Ἡ ἐνωρία τῆς Κυρίας Ὀδηγήτριας, πού ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ μεγάλες ἐνωρίες τοῦ Χάντακα (κατὰ τὸν Καστροφύλακα (Κ. 92), la parrocchia de la Madonna Odhigitria εἶχε 3 γέροντες, 158 ἄνδρες γιὰ δουλειά, 91 παιδιὰ καὶ 500 γυναῖκες) ἦταν στὴ βόρεια πλευρὰ τοῦ σημερινοῦ ὑπ' ἀριθ. 259 τετραγώνου στὴν ὁδὸ Τρυφίτσου.

⁷) Νὰ πραγματοποιηθῆ.

⁸) Ἀπογραφή.

⁹) Ἐκ πεύκης.

¹⁰) Νὰ παραδώσῃ.

¹¹) Καταναλώσω.

¹²) Ὅμως.

¹³) Προθεσμία, διορία.

¹⁴) Τὸ κρεβάτι.

Ἐδημοσιεύθη ἐπὶ τοῦ νεκροῦ καὶ ἐκοινοποιήθη ἀντίγραφον εἰς τὸ Γραφεῖον Ὑδάτων.

Ὅπισθεν ἢ συνήθης πρᾶξις τοῦ Συμφοῦ :

1η μηνὸς Ἰανουαρίου 1668. Ἰνδ. 7η

ἢ Σοφία Στεριανοπούλα τοῦ ποτὲ ἀγγελῆ ἐκ Κρήτης, χήρα τοῦ Κωνσταντίνου Γρηγοροπούλου κ.λ.π.

μάρτυρες : Φραγκῖσκος Κορνὲρ τοῦ κυρίου Ζώρζη ἐκ Κρήτης μάρτυς
Μιχαὴλ Τριβιζάν τοῦ Ἰωάννου ἐκ Κρήτης »

ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΙΟΛΛΑΣ ΠΕΡΔΙΚΑΡΗ ΕΚ ΡΕΘΥΜΝΗΣ (1669).

Φάκελλος 1004 — Συμβολαιογράφος Νικόλαος Βέλανος. Διαθήκη ἀρ. 176 (πιστὸν ἀντίγραφον)

† ἐνονόματι τοῦ αἰωνίου θεοῦ ἀμήν, ἔτι ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως 1669 Φεβρουαρίου 27 εἰς βενετιαν. ἐβρισκομένη ἐγὼ ἢ Βιόλλα γυνὴκα τοῦ ἀφέντη Εὐσταθίου Περδικάρη ἀπὸ τὸ ῥέθεμνος, ἔστοντας καὶ νὰ ἤμαι ὀλίγον ἄρρωστη μὰ με τὴν βοήθειαν
5 τοῦ θεοῦ σὸα καὶ γερεὶ εἰς τὸν νοῦν, φοβουμένη τὸν θάνατον νὰ μὴ με ἀρπάσῃ ἀνέτιμη, ἠθέλησα καὶ ἐκραξα ἕνα εὐλαβεὶ καὶ ἐμπιστεμένον φίλον¹⁵ καὶ μοῦ ἔγραψε τὴν παρούσα καὶ πρῶτον ἀπὸ ὄλλα ἀφίνο τὴν συγχώρισην ὀλονῶν τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς ὀποίους ζητῶ καὶ ἐγὼ συγχώρισην ἀνύσως καὶ ἔσφαλα κανενός,
10 ἀφίνω νὰ με ἐνταφιάσουν ἐξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ἐκεῖ ὀποῦ εἶναι ἢ δάφνη, με ἕνα κυβόρη, ἀφίνω τὸν πανιερώτατον αὐθέντη δεσπότην κύριον μελέτιον Χοριτάκιον κουμεσάρην καὶ τοῦ ἀφίνω τζικίνια 10 χρυσᾶ διὰ νὰ κάμει τὰ μνημόσινά μου τὰ 7¹⁶ καὶ νὰ μοῦ μνημονεύσει καὶ ἐτούτα τὰ ὀνόματα ὀπου εἶναι ἐδῶ γραμμένα. Βι-
15 ὀλας, Εὐσταθεῖον, γεωργίου ἱερέως, μιχαήλου, Βαρθολομαίου, Ἰωάννου, Παντολέοντος, Καταφηγῆς μοναχῆς, ἀνεζίνας καὶ ἐλένης. ἀκόμη θέλο καὶ ἀφίνω τῶν ἐφιμεριῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου γεωργίου ἕνα σαραντᾶρι καὶ λίτρες 2 καθενὸς εἰς πᾶσα μου μνημόσινον, ἀφίνω τοῦ ἀφέντη δεσπότην νὰ μοῦ κάμει τὴν θανήν

¹⁵ Ὁ εὐλαβῆς φίλος της εἶναι ὁ Ἐμμανουὴλ ἱερεὺς ὁ Τζάνες, ὡς διεπιστώσαμεν ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς γραφῆς του ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς ἄλλα γραπτὰ του.

¹⁶ Προφανῶς ἐννοεῖ τὰ μνημόσυνα : 1) τὰ τριήμερα, 2) τὰ (ἐν)νιάμερα, 3) τὰ σαράντα, 4) τὰ τριμήνια, 5) τὰ (ἐ)ξσμῆνια, 6) τὰ (ἐν)νιαμήνια καὶ 7) τὰ χρόνια ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου, ὀπως ἀκριβῶς ἐξακολουθοῦν νὰ γίνονται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς Κρήτην.

20 μου ὄνεσταμέντε ¹⁷ ὡς πιοχῆς, ἀφίνω τοῦ διάκου μία λίτρα εἰς πᾶσα μου μνημόσινον. ἀκόμη ἀφίνω τοῦ ἀφέντη πατέρα Σκούφου τζικίνια χρυσᾶ 2 νὰ μοῦ κάμει τόσες λυτρουγίες καὶ νὰ μνημονεύσει τὰ πεδιά μου, ἀφίνω καὶ τοῦ ἀφέντη παπᾶ μπουνιαλῆ ἄλλα 2 τζικίνια χρυσᾶ ἀνύσος καὶ ὁ θεὸς θέλει κάμει ἔλεημοσύνην, νὰ ἔμπη 25 ἔφημέριος νὰ μοῦ κάμει τόσαις λυτρουγίαις, γῆ πάλε δὲν ἔμπη νὰ μοῦ κάμει τόσαις παράκλησαις ὁδὶα τὴν ψυχὴν μου. ἀκόμη ἀφίνω τζὶ μαρίνας δουκάτω 1 ἀκόμα θέλω καὶ ἀφίνω τζὶ μαρίνας γελασοπούλας τζυ θυγατέρας ὁποῦ τὴν ὀνομάζουν μένεγα, τὰ δύο μου κονίσματα τὸν ἀφέντη Χριστὸν καὶ τὸν ἅγιον Ἰωάννη ἀφίνω τῆς 30 καὶ τὰ δύο σέκια ¹⁸ ὁποῦ ἔχω καὶ τὸ στρώμα μου ὡς κύτετε μὲ τὸ στρωμάτζο μὲ τὸ παγιαρίτζο ¹⁹ καὶ τὰ τρία σεργάρια σετονιάκια μονοκουτριάρικα καὶ τὴ φλετζάδα ²⁰, τὰ συδροκουτάλα, ἔξι πετζέτες καὶ τρις μαντίλαις. ἀφίνω τῆς κυρίας μένεγας τῆς λουστορίσιμας τῆ συγλάμου ²¹ διὰ ἓνα σιμάδι ἀγάπης. ἀκόμη ἀφίνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν 35 τοῦ ἁγίου γεωργίου ἤκοσι δουκάτα νὰ μοῦ γράψουν εἰς τὴν πρόθεσιν τούτα τὰ ὀνόματα νὰ μνημονεύουντε. Εὐσταθίου, Ἀνεξίνας, Παντολέοντος καὶ Καταφηγῆς μοναχῆς. Ἀφίνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου σπυρίδονος τζικίνια χρυσᾶ 2, ἀκόμη θέλω καὶ ἀφίνω τζὶ Ἐργίνας Κυργιακοπούλας τὴ καρπέτα μου τῆ καλῆ καὶ τὸ 40 σκότιο μου καὶ τὸ τζεντάλι μου καὶ δύο ποδιαῖς καὶ ἀναπομήνη τίποτες ἀπήτης θεληθώσει ὁ ἀφέντης δεσπότης τὰ λάσα μου ἀποῦ ἀφίνω νὰ τὰ μιράσει τζὶ βενεράντας λιονταριτοπούλας καὶ τῶν τριῶν κυργιακοπούλων καὶ τζὶ μαρκεζίνας τζὶ πυρίσινας, ἀναπομένη τίποτες νὰ τὸ μιράσει μέτζι κυργιακοπούλες, ἀφίνω τζὶ τζούκενας 45 ἓνα ποκάμισω καὶ τρις λύτρες νὰ μὲ ἀλλάξει ὁσὸν ἀποθάνω. ἀφίνω τζὶ μαρίνας ἓνα ποκάμισω καὶ ἓνα ζευγάρι σετονάκια. Ἀφίνω τῆς μαντόνας ²² Φαλιεροπούλας τοῦ κυρίου τοῦ γιάκομου τὰ τρία ποκάμισα τὰ ἀνδρῆκια καὶ τζὶ ἄνοθεν φαλιεροπούλας ἄλο ἓνα ποκάμισω γυνέκιο ἀφίνω τζὶ μαργιέτας κελέσας τὰ τρία παλιὰ ποκάμισα 50 ὁποῦ ἔχω καὶ τζὶ μαρίνας τὸν ἅγιον Ἀντώνι καὶ εἰς τούτο νὰ ἔχει ὀμπληγῶ ²³ ἀφέντης ὁ δεσπότης νὰ κάμει οἱ γράφη ἢ παροῦσα μου καὶ οἱ ἄλλη γραφὴ φανὴ ὁποῦ νὰ ἔκαμα νὰ μὴν ξίξει παροτούτη

¹⁷) Onestamente = τιμῶς.

¹⁸) Secchio = χύτρα, δοχεῖον.

¹⁹) Pagliarizzo = ἀχύρινον στρώμα.

²⁰) Felzada = εἶδος παπλώματος.

²¹) Sigla = σφραγίδα.

²²) Σεβαστὴ κυρία.

²³) Obbligo = ὑποχρέωσις.

να ἔχει τὸ βέβαιον. Ἄφίνω τοῦ παπᾶ μπουνιαλιῆ ἕνα πιρουνάκι ἀργυρὸ νὰ κάμει τόσες παράκλισες εἰς τὸ ὄνομα μιᾶς ἀπεθαμένης
55 ἀπὸ τὴν λέσι ἀνδροιόλα, εἰούτιο τὸ πιρουνὶ τὸ κρατεῖ συμάδει ὁ λυ-
ναργιόλος, ἔχω ἄλλο ἕνα ἀργιρὸ πιρουνὶ εἰς τὸ φόδρο τῆς κασέλας
καὶ ξίζει ἐνέα λύτρες καὶ αφίνο νὰ τὸ πολήσουν νὰ πάρουν τοῦ
ἀγίου γεωργίου μίαν λαμπάδα ὁποῦ τὴν ἤχα τάσιμον.

τῆ 22 μηνὸς Δεκεμβρίου 1671

«Ἐδημοσιεύθη ἐπὶ τοῦ νεκροῦ καὶ ἐδόθη ἀνακοίνωσις εἰς τὸ
Ἐκλαμπρότατον Γραφεῖον τῶν Ὑδάτων».

Ὅπισθεν τῆς διαθήκης ὁ Συμβολαιογράφος ἔγραψε τὰ κά-
τωθι :

Ἡμέρα Σάββατον 15 μηνὸς Μαρτίου 1670 Ἰνδικτ. 8η

Ἡ κυρία Βιόλα Γοναλοπούλα χήρα τοῦ Στάθη Πεοδικάρη ἀπὸ
τὸ Ρέθυμνον ὑγιῆς θεία χάριτι τὸν νοῦν καὶ τὴν διοίκησιν, καί-
περ ἀσθενῆς τὸ σῶμα, ἐδρισκουμένη κληήρης εἰς τὸ σπιτι της καί
μενον εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Σάν Σεβέρο, ἐκάλεσεν ἐμὲ τὸν Νικό-
λαον Βέλανον συμ)φρον Βενετὸν καὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν κάτωθι
προσυπογεγραμμένων μαρτύρων μοῦ παρουσίᾳσε τὴν παροῦσάν της
διαθήκην καὶ τελευταίαν της θέλησιν τὴν ὁποίαν δι ἔγραψε πρό-
σωπον τῆς ἐμπιστοσύνης της καὶ ἀφοῦ ἀπεμάκρυνα τοὺς μάστιγας
τὴν ἀνέγνωσα ἐγὼ ὁ νοτάριος συμφώνως τῷ νόμῳ κ.λ.π. κ.λ.π.

Ἐγὼ Ἄνθιμος Ἱερομόναχος Πρασινῆκος τοῦ κυρίου Μιχαὴλ
ἐκ Κοήτης ἤμην παρὼν μάστιγ παρῆκληθεὶς καὶ δοκισθεὶς.

Ἐγὼ πέτρος Ἀχέλης τοῦ ποτε σεβασμίου Γεώργη ἐκ Ρεθύμνης
ἤμην παρὼν κ.λ.π.

ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΗΣ ΚΑΛΕΡΓΑΣ ΚΑΛΕΡΓΗ ΤΟΥ 1673

(Φάκελλος 1004 — Συμβολαιογράφος Νικόλαος Βέλανος). Μετάφρασις ἐκ τοῦ
Ἱταλικοῦ.

Εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, 1673 τῆ 8 Μαΐου ἐν Βενετίᾳ.

«Λογιάζουσα ἐγὼ ἡ Καλέργα Καλέργη τοῦ ποτε Ἰακώβου τὸν θά-
νατον ποῦ εἶναι βέβαιος πλὴν ἀβεβαία εἶναι ἡ ὥρα καὶ ἔχουσα ὑγιᾶ
τὸν νοῦν, ἠθέλησα νὰ διατάξω ἐκεῖνα ποῦ πρέπει νὰ γίνουν μετὰ τὸν
θάνατόν μου.

Καὶ πρῶτον, ἀφίνω τὴν συγχώρησιν εἰς πάντας τοὺς πιστοὺς χρι-
στιανοὺς ὡς καὶ ἐγὼ ζητῶ ὁμοίως τὴν συγχώρησίν των τὴν ὁποίαν ζη-
τῶ ἐπικαλούμενη τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Σωτη-
ρος ἡμῶν, τῆς πάντοτε ἐνδόξου Παρθένου Μαρίας τῆς Θεομήτορος καὶ

πάσης τῆς οὐρανίου χορείας ἵνα μοῦ συμπαρασταθοῦν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου.

Διορίζω ἔμπιστόν μου Ἐπίτροπον ἵνα ἐκτελέσῃ ἐπακριβῶς τὴν τελευταίαν μου θέλῃσιν καὶ ἀνέκκλητον ἀπόφασίν μου, τὸν εὐγενῆ Νικόλαον Καλέργην προσφιλέστατόν μοι ἀδελφόν.

Θέλω ἵνα μετὰ τὸν θάνατόν μου, ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ ἔχω εἰς τὸ Δημόσιον θησαυροφυλάκιον, τόσον κεφάλαια ὅσον καὶ τόκοι, δώσῃ δουκάτια χίλια εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὅπου διαμένουν οἱ σεβάσμιοι Ἱερομόναχοι τῆς Κρήτης, ἵνα μὲ τοὺς τόκους τῶν κάμουν καὶ ἔτος λειτουργίας διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς τοῦ ποτε Ἰωάννου Κορνέο ποὺ ὑπῆρξεν υἱὸς μου.

Θέλω ὁμοίως ἵνα μετὰ τὸν θάνατόν μου ὁ ὀρθοὶς ἐπίτροπος δώσῃ γὰ μοῦ κάμουν τριακοσίας νεκρωσίμους ἀκολουθίας ἤτοι 100 τὴν πρώτην ἡμέραν, 100 τὴν δευτέραν ἡμέραν καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν τὰς ὑπολοίπους 100 γὰ τὰς κάμουν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Θέλω γὰ μὲ θάψουν ἐντὸς τῆς Μονῆς ταύτης ὅπου ὁ Ἐπίτροπός μου γὰ ἀγοράσῃ ἓνα τάφον.

Θέλω γὰ δώσῃ ὁ Ἐπίτροπός μου εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν δουκάτια σαράντα ὑπὸ τὸν ὄρον γὰ κάμουν τὰς τελετὰς ἐκείνας ποὺ εἶνε καθιερωμένα.

Ἀφίνω εἰς τοὺς τοεῖς ἐφημερίους ποὺ θὰ εἶνε εἰς τὴν ὀρθοὶσαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν δουκάτια τέσσαρα εἰς τὸν καθένα ἐφάπαξ ἵνα μοῦ κάμουν τὰς λειτουργίας.

Ἀφίνω εἰς τὸν σεβάσμιον ἱερέα Ἐμμανουὴλ Τζάνε ἱππονομαζόμενον Μπουνιαλῆν, τὸν πνευματικόν μου, δουκάτια ἕξ καὶ ἓνα πάπλωμα μεταχειρισμένον ὡς καὶ ἓνα ζευγάρι σετιόνια, ἐφάπαξ, ἵνα παρακαλῇ διὰ τὴν ψυχὴν μου.

Ἀκόμη ἀφίνω εἰς τὸν Δὸν Ἀνδρέαν Κιόζαν δουκάτια 6 ἵνα τελέσῃ τόσας λειτουργίας διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ εἰς τὸν Δὸν Μαῤῥινον Κιόζαν ἕτερα ἕξ.

Ἀκόμη ἀφίνω εἰς τὴν μοναχὴν Ἀντωνίαν ἀνεψιάν μου, κόρην τοῦ ἀδελφοῦ μου Νικολὸ Δουκάτια πενήντα ἐφάπαξ, διὰ τὴν ψυχὴν μου.

Ὅμοίως ἀφίνω εἰς τὴν κυρίαν Τζινέβραν Καλέργην πρωτεξαδέλφην μου δουκάτια ἑκατὸν ἐφάπαξ τὰ ὁποῖα θὰ δίδῃ ἀναλόγως τῶν εἰσπραξέων ποὺ θὰ κάμῃ ἀπὸ τοὺς τόκους τῆς καταθέσεώς μου.

Ὅμοίως ἀφίνω εἰς τὴν κυρίαν Κωνσταντίαν Καλέργην τρία φορέματα γὰ μου καὶ δύο μεταξωτὰ ὑποκάμισα διὰ τὴν ψυχὴν μου.

Ὅμοίως ἀφίνω εἰς τὴν κυρίαν Διάναν Βισκόντι ἄλλα δύο ἔπανωφόρια ποὺ ἔχω, ἓνα φόρεμα ἀπὸ σκουτὶ ποὺ φορῶ, ἓνα στρωῶμα καὶ μίαν κουβέρταν.

Τὰ ὑπόλοιπα ῥοῦχά μου ἄς τὰ δώσῃ ὁ Ἐπίτροπός μου ὅπου ἐγκρίνη καὶ ὑπάρχει ἀνάγκη τοιούτων.

Ἄφινω εἰς τὴν γυναῖκα πού θὰ μὲ περιποιηθῆ κατὰ τὴν ἀσθενειάν μου ἓνα πάπλωμα, ἓνα στρῶμα καὶ ἓνα ζευγάρι σεντόνια.

Τὰ ὑπόλοιπα πού ἔχω κινητὰ καὶ ἀκίνητα πάσης φύσεως ἀφίνω εἰς τὸν ῥηθέντα ἀδελφόν μου Νικολόν μὲ τὸν ὄρον ἵνα μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ ἀφίση εἰς τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐδῶ εἰς τὴν Βενετίαν, καὶ νὰ γυρίσῃ ἐπ' ὀνόματι τῶν μοναχῶν καὶ ἄλλα δύο χιλιάδας δουκάτα πού εἶνε εἰς τὸ Θησαυροφυλάκιον ἵνα μοῦ γίνωνται τόσαι λειτουργίαι ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς μου καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ μου, ἔσαεί.

Θέλω ἂν ἡ Μαρκεζίνα προσφιλεστάτη μου ἀνεπιὰ θὰ ἔχη μίαν θυγατέρα εἰς τὸ Μοναστήρι διὰ νὰ γίνῃ μοναχή, τῆς ἀφίνω δουκάτα χίλια εἰς τὸ Θησαυροφυλάκιον, ἀλλ' αὐτὸ θὰ γίνῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου ἀδελφοῦ μου καὶ Ἐπιτρόπου μου.

Διὰ τὰ ἄλλα ὑπολειπόμενα ἄς τὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν ὁ ῥηθεὶς Ἐπίτροπός μου.

Θέλω ἵνα ὁ Ἐπίτροπος καὶ ἀδελφός μου ταφῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ἴδιον τάφον ἐντὸς τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία μου θέλησις. Παρακαλῶ τοὺς ἀγαπητοὺς μου συγγενεῖς νὰ μὲ συγχωρήσουν ἂν παρῆλθα κανένα καὶ δὲν τὸν ἀνέφερα εἰς τὴν διαθήκην, ἀφίνοντάς του κάτι τι. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἶναι μικρὰ ἡ περιουσία μου, παρεκάλεσα δὲ τὸν κ. Φραγκῖσκον Μαρτινέγκον τοῦ ποιετὸ Πέτρου ἀπὸ τὸ Τσερίγο, ὑπηρέτην τοῦ σπιτιοῦ μου, νὰ μοῦ γράψῃ τὴν παροῦσαν διαθήκην τὴν ὁποῖαν ἐγὼ μὲ τὸ ἴδιόν μου χέρι ὑπέγραψα.

Ἐγὼ ἡ Καλέργα Καλέργη βεβαιῶνω καὶ ἐπικυρῶνω τὰ ἄνωθι.

τῆ 5 Δεκεμβρίου 1673 (σημειῶνει ὁ Συμφορ)

«ἐδημοσιεύθη ἡ ἄνω διαθήκη ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τῆς διαθέτιδος, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ εὐγενοῦς Νικόλα Καλέργη τοῦ ποιετὸ Ἰακώβου καὶ ἀνεκοινώθη τὸ περιεχόμενον εἰς τὸ Γραφεῖον Ὑδάτων²⁴. ὁ θάνατος συνέβη τὴν 2αν τρέχοντος».

Ἐπισθεν τῆς Διαθήκης ὁ Συμβολιογράφος ἔγραψε:

τῆ 30 Νοεμβρίου 1673, ἰνδ. 11 ἡμέρα πέμπτη

«Ἡ κυρία Καλέργα Καλέργη τοῦ ποιετὸ Ἰακώβου, χήρα τοῦ ποιετὸ εὐγενοῦς (N. H.) Μαρίνου Κορνέο, ἕγις τὸν νοῦν πλὴν ἀσθενῆς τὸ σῶμα οὕσα κληήρης εἰς τὴν οἰκίαν κειμένην εἰς τὴν συνοικίαν Ἁγίου

²⁴) Εἰς τὸ Γραφεῖον αὐτὸ τὰ κληροδοτήματα ἐπλήρωνον φόρον 5 ολο.

Ἐπιγράμματα
Ἰωάννου ἐκ Τήνου ἡμην
παρῶν

Ἐπιγράμματα
Γεωργίου ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον ἡμην
παρῶν κ.λ.π.

Μάρτυρες :

Ἐγὼ Φραγκίσκος Ταϊμπάντε τοῦ ποιτὲ Ἰωάννου ἐκ Τήνου ἡμην
παρῶν

Ἐγὼ Ἰωάννης Ζοῦκος τοῦ ποιτὲ Γεωργίου ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον ἡμην
παρῶν κ.λ.π.

Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΙΕΡΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΥΒΑ (1691

Φόκελλο; 1018 — Συμφως Φραγκίσκος Βέλανος (πιστὸν ἀντίγραφον).

Εἰ, δόξαν Θεοῦ ἀμήν. 1691 Μαρτίου 27 εἰς τὴν Βενετίαν.

«Ἐθροισκόμενος ἐγὼ Ἐμμανουὴλ Ἱερεὺς ὁ Παντιουβᾶς τοῦ πο-
τὲ Νικολάου ἀπὸ τὴν Κρήτην εἰς τὸ παρὸν γέροντας καὶ ἀσθενής,
ἠθέλησα διὰ εὐχαριστήσιν τῆς ψυχῆς μου νὰ διαθέσω ἐκεῖνο τὸ
5 ὀλίγο πρᾶγμα ὁποῦ ὁ θεὸς μου ἐχάρισε καὶ τὸ ὅσον ἐδιαφύρεσσα
μὲ τοὺς κόπους μου καὶ μὲ τὸ ἐργόχειρό μου, διὰ τοῦτο ἐκράξα
ἕνα μου θαρρετὸν φίλον διὰ νὰ γράψῃ τούτην μου τὴν διαθήκην
καὶ ὑπερινήν μου θέλησιν ἢ ὅποια θέλω νὰ τελιωθῇ μετὰ τὸν θά-
νατόν μου ἀπαρασάλευτα καὶ νὰ ἔχη δύναμιν ὡσὰν νὰ ἦτον γραμ-
10 μένη ἀπὸ χέρι νοθάρου μὴν ἠμπορῶντάς τινας νὰ τῆς ἐναντιωθῇ.
Δοιπὸν δταν θελήσῃ ὁ ἀφέντης ὁ θεὸς νὰ μὲ κράξῃ, θέλω νὰ μὲ
ἐνταφιάσουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὴν ὁποίαν
ἀφίνω διὰ μίαν φορὰν δουκάτα δέκα.

Ἄφίνω διὰ Ἐπιτρόπους μου καὶ Κομμισαρίους τοὺς λογιω-
15 τάτους κυρίους δοιτώρας Γεώργιον Τζανδύρην ἀπὸ τοὺς Κορφούς
καὶ Μάρκον Φράνκον²⁵ ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἀκριβούς μου φίλους,
τοὺς ὁποίους παρακαλῶ διὰ τὰ σπλάχνα τοῦ θεοῦ ἡμῶν νὰ προ-
σπαθήσουν διὰ νὰ πληρωθῇ ἡ γνώμη μου μετὰ τὸν θάνατόν μου
κάμνοντας κάθε πρᾶγμα, πάντα μὲ τὴν γνώμην καὶ βουλήν τοῦ
20 Πανιερωτάτου μας ἀφεντὸς Δεσπότου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν πατρικὴν
ἐπιστάσιαν παραδίδω τὴν ἀποπλήρωσιν τῶν θελησέων μου. Ὁμο-
λογῶ πῶς εὐρίσκομαι νὰ ἔχω σιμά μου καὶ εἰς τὴν κασσέλα μου
τζεκίνια Βενέτικα πεντακόσια καὶ ντόπιαις τῆς Σπάνιας ἑκατὸν
σαράντα ἕξ (146) καὶ ἀκόμα οὐγγαροῦ²⁶ ἑκατὸ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θέ-
25 λω καὶ ἀφίνω νὰ βάνωνται μετὰ τὸν θάνατόν μου εἰς τὰ Πούμ-

²⁵) Ὁ Τζανδύρης καὶ ὁ Φράνκος ἦσαν ἱατροί.

²⁶) Τὰ οὐγγαροῦ ἦσαν χρυσοῦ νομίσματα μὲ ἀξίαν ὡς τὰ τζεκίνια.

πλικά Δεπόζιτα²⁷ τὰ ἄνωθε τζεκίνια 500 διὰ τὰ γροικοῦνται τὰ 300 διὰ τὴν Ἑλενέτα ἐγκονήν μου καὶ τὰ ἄλλα 200 διὰ τὸν Κοσμέτον τὸν ἐγκονά μου διὰ τὰ τὰ κάμουν μὲ ἴσοσ τὸ καβηδάλε²⁸ ὡσάν καὶ τὸ πρό²⁹, ὅπου καθένας τοὺς κρίνω ὁ, ἡ θέλουν καὶ
 30 βούλονται καὶ τὰ δεσποτέρωνται³⁰ καθὼς ἤθελε φανῆ, τὸν κάθε χρόνο, τοῦ κατὰ καιρὸν προῖσταμένου ἀρχιερέως μὲ καλὴν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, διὰ τὰ σύρονσι τὸ πρό καὶ τὰ μὴν ἡμποροῦν τὰ σηκώνωνται τὰ Ντεπόζιτα παρὰ εἰς καιρὸν ὅπου ἡ κοπελιά ἤθελε πανδρευθῆ ἢ καλογερευθῆ καὶ ἔτσι καὶ ὁ Κοσμέτος τὰ μὴν
 35 ἡμπορῆ τὰ τὰ σηκώνη παρὰ σὺν περάση τὴν ἡλικίαν τῶν 25 χρόνων καὶ ἀνίσως καὶ ἤθελεν ἀποθάνη πρωτίτερα ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο τοὺς, τὰ παγαίη εἰς τὸν ἄλλον ὅπου ἤθελε ζῆ καὶ ἀνίσως καὶ ἠθέλασιν ἀποθάνη καὶ οἱ δύο χωρὶς παιδιὰ καὶ νόμιμον κληρονόμον, τότες τὰ παγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.
 40 γίου.

Θέλω τὰ βάνουσιν ἀπρὸ³¹ δουκάτα 300 καὶ ἀπὸ τὸ διάφορον τοὺς τὰ κάρη ὁ κατὰ καιρὸν ἀρχιερέας μας δύο λειτουργίες μὲ τοὺς ἕξ ἡφημερίους καὶ δύο διακόνους τὸν χρόνον, τὴν μία διὰ μνημόσυνόν μου τὴν ἡμέραν ὅπου θέλω τελειώση καὶ τὴν ἄλλην
 45 διὰ τὴν ψυχὴν τῆς μακαριτῆς Γάσπαρας πρεσβυτέρας, τῆς γυναικός μου καὶ μὲ τὰ ὀλίγα τορνέσα³² ὅπου θέλουσιν ἀπομείνει ἀπὸ τὸ αὐτὸ πρό, τὰ πέρουσι εἷνα τόριζο διὰ τὸ μνήμα μου.— Ἀπὸ τὰ ἄνωθεν 100 οὔγκαρα θέλω τὰ γίνη ἀπὸ τοὺς Ἐπιτρόπους μου ἢ ἔξοδος διὰ τὴν θανὴν μου καὶ διὰ τὰ ἐπὶ μνημόσυνά μου ἕως
 50 τὸν χρόνον καὶ τὰ λοιπὰ τορνέσα ὅπου θέλουν μείνει, τὰ τὰ βάνουσιν ἀπρὸ καὶ τὸ διάφορον τὰ μοιράζεται ἀπὸ τὸν κατὰ καιρὸν ἀρχιερέα μας εἰς ἐπιτωχοὺς χρειαζόμενους καθὼς καλλίτερον ἤθελε τοῦ φανῆ ἀπάνω εἰς τὴν συνείδησίν του.

Ἄφινω τῶν εὐλαβεστάτων Καλογράδων τῆς Ἐκκλησίας μας
 55 διὰ μίαν φορὰν δουκάτα 25.

²⁷⁾ Pubblici depositi = Κρατικαὶ καταθέσεις.

²⁸⁾ Καβηδάλε (capitale) = κεφάλαιον.

²⁹⁾ Prò = ἔσοδον, τόκος.

³⁰⁾ Disponere = διατίθεμαι.

³¹⁾ Aprò = ἐπὶ τόκῳ.

³²⁾ Τορνέσα ἦσαν νομισματάκια χάλκινα, τέσσαρα ἐκ τῶν ὁποίων ἤξιζον ἕνα σολδι. Ἐδῶ εἶνε ὑπὸ τὴν ἐννοίαν «χρήματα». Καὶ τότε προκειμένου τὰ δηλώσουν «χρήματα» μετεχειρίζοντο τὰ πλέον εὐτελεῖ νομίσματα ὡς εἶνε τὰ τορνέσα ἢ ἀλλαχοῦ τὰ «ἀσπρα» καὶ βραδύτερον τοὺς «παράδες» καὶ σήμερα τὰ «λεπτά». Δὲν λέμε δηλ. αὐτοὺς ἔχει πολλὰς δραχμὰς, ἀλλὰ πολλὰ «λεπτά».

- Ἐπίφω τῆς κυρὰ Ἀνεζίνας τῆς θυγατέρας μου διὰ μία φορὰ δουκάτα 100 καὶ τοῦ κῆρ Ἰωάννου Κοντολέου τοῦ ἀνδρός τῆς δουκάτα 50 διὰ μίαν φορὰν, χαρίζοντάς του καὶ τὰ δουκάτα 70 ὁποῦ μου χρεωσιεῖ κατὰ τὸ σκρίτον⁸³ του.
- 60 Θέλω νὰ δώσουσι τῆς Καλῆς Σκλαβοπούλας τῆς ἀνεψιᾶς μου δουκ. 100 διὰ μίαν φορὰν διὰ τὴν ψυχὴν μου.
- Ἀκόμη τοῦ εὐλαβεστάτου Παπᾶ κῆρ Γεώργη Κυπρίου τοῦ πνευματικοῦ μου δουκάτα δέκα.
- Ταῖς δικτῶ παλαιαῖς εἰκόνες ὁποῦ ἔχω ταῖς ἀφίνω τῶν δύο
 65 μου Ἐπιτρόπων ἀναμεσόν τους. Ἀπὸ ταῖς εἰκόνες ὁποῦ μου θέλουσι εὐρεθῆ, καμωμέναις ἀπὸ τὸ χέρι μου θέλω νὰ δίδουσι τοῦ ἀφέντη πιτῶρε Νικόλα Μπούμπουλη⁸⁴ μίαν ντουζίνα ἀπὸ κάθε λογῆς μὲ ταῖς κορνίζες τους, κατὰ τὴν ὄρεξίν του καὶ τοῦτο διαγάπην μου.
- 70 Ἀφίνω τοῦ εὐλαβεστάτου Παπᾶ κῆρ Ἀντώνη Μπούμπουλη τὸ στιχάρι μου τὸ ἄσπρο ῥαζένιο διὰ νὰ μὲ μνημονεύη.
- Ἀφίνω ἀκόμη τῆς ἀνωθεν Ἀνεζίνας θυγατέρας μου ἓνα σεκιελέττο⁸⁵ ἀργυρὸ καὶ τέσσαρα περονοκούταλα ἀργυρᾶ καὶ τῆς ἐγκόνης μου ἕξη μαχέρια μαβρομάνικα ὁποῦ ἔχω.
- 75 Τὰ δὲ ἄλλα μου ῥοῦχα καὶ λινικὰ καὶ ποκάμισα καὶ ὅτι ἄλλα πράγματα θέλουσι εὐρεθῆ νὰ ἔχω καὶ εἶναι εἰς τὸ σπίτι μου, θέλω καὶ ἀφίνω νὰ εἶναι ὅλα τῆς κυρίας Ἀνεζίνας τῆς θυγατέρας μου, ἢ ὁποῖα θέλει δώσει διὰ τὴν ὑποκάμισα καὶ ῥοῦχα θελήσει διὰ τὴν ψυχὴν μου καὶ ὅτι ἄλλο πρᾶγμα κάθε λογῆς ἤθελε ποτε εὐρεθῆ
 80 διὰ λογαριασμόν μου νὰ εἶναι εἰς ὅλα νοικοκυρὰ.
- Καὶ ἐτούτη θέλω νὰ εἶναι ἡ ὑστερὴ μου θέλησις ὁποῦ ἐπιθυμῶ καὶ παρακαλῶ νὰ τελειωθῆ ἄσφαλλα διὰ εὐχαρίστησιν καὶ παρηγορίαν τῆς ψυχῆς μου, ξεκαθαρίζοντας πῶς δὲν ἤκαμα ποτε ἄλλην διαθήκην παρὰ τὴν παροῦσα ἢ ὁποῖα νὰ εἶναι καὶ νὰ γροικᾶται
 85 ἀληθῆς, στερεὰ καὶ βεβαία καὶ θέλει ὑπογραφθῆ ἀπὸ ἐμένα τὸν ἴδιον διὰ τελείαν βεβαίωσιν».

Εμμανουὴλ Ἰερεὺς Πατουβὰς

«Τῆ 25 Σεπτεμβρίου 1691

Ἐδημοσιεύθη ἡ ἄνω διαθήκη τοῦ σεβασμίον Ἐμμανουὴλ Παντουβὰ ἀποθανόντος τὴν 19ην τρέχοντος καὶ ἀνεκοινώθη τὸ περιεχόμενον εἰς τὸ Γραφεῖον Ὑδάτων».

⁸³⁾ Σκρίτον = ὁμολογία γραπτή.

⁸⁴⁾ Ὁ Μπούμπουλης αὐτὸς ἦτο γιατρός.

⁸⁵⁾ Σεκιελέττο = εἶδος δοχείου.

Ἐπισημειώθη ἡ διαθήκη ὁ Συμφορὸς κατεχώρησε τὴν συνήθη πράξιν παραλαβῆς τῆς διαθήκης, γενομένην τῇ 20 Αὐγούστου 1691, παρόντων τῶν μαρτύρων Ἀντωνίου ἱερέως τοῦ Μλούμπουλη τοῦ ποτῆ Νικολάου ἐκ Κρήτης καὶ Γεωργίου ἱερέως τοῦ Μαγιώτα.

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

20*

ΜΙΧΑΗΛ ΑΠΟΣΤΟΛΗ, ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΚΑΛΕΡΓΗΝ

Εἰς τὴν σειράν τῶν «Κρητικῶν Παλαιογραφικῶν», τὰ ὁποῖα φιλοξενοῦνται εἰς τὰ «Κρητικά Χρονικά», μοῦ ἐδόθη ἤδη ἡ εὐκαιρία νὰ δημοσιεύσω τρία ἀνέκδοτα ἕως τότε πονημάτια τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἦσαν ἐπικήδαιοι εἰς Κρήτας¹. Εἰς αὐτὰ πρέπει τώρα νὰ προστεθῆ καὶ ὁ γνωστός μὲν², ἀλλ' ἀνέκδοτος, νομίζω, μέχρι τοῦδε ἐπικήδειος τοῦ ἰδίου εἰς τὸν Ἀνδρέαν Καλέργην, τὸ κείμενον τοῦ ὁποίου δημοσιεύω ἐνταῦθα ἀπὸ τὸν κώδικα ὑπ' ἀριθ. 204 τῆς Κρατικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου³. Μὲ τὴν παροῦσαν δημοσίευ-

*) Βλ. «Κρητικά Χρονικά» Θ', 1955, σελ. 479 κ.έ.

1) Κρητικά Παλαιογραφικά 9, Μιχαὴλ Ἀποστόλη, Ἐπικήδειος εἰς Καλοτάρην καὶ Γαλατηνόν, «Κρητικά Χρονικά» Δ', 1950, 251 - 256. Κρητικά Παλαιογραφικά 17, Μιχαὴλ Ἀποστόλη, Μενέξενος, «Κρητικά Χρονικά» ΣΤ', 1952, 51 - 58. Πρβλ. ἐπίσης καὶ τὰ ἀκόλουθα ἔργα τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, ἐπίσης ἐκδοθέντα ὑπ' ἐμοῦ: 1) Λόγος περὶ Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης ΕΕΒΣ ΙΘ', 1949 235 - 244. 2) Ἀνέκδοτα Ἐπιγράμματα ΕΕΒΣ, Κ', 1950, 177 - 208. 3) Ἡ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκον τὸν τρίτον ἔκκλησις. Γέρας Ἀντωνίου Κεραμπούλου, Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν 1953, 516 - 517. 4) Προσευχὴ πρὸ τῆς μεταλήψεως. Publications de l'Institute d'études Orientales de la Bibliothèque Patriarcale d'Alexandrie. Alexandrie 1953, 11 - 16. Ὁραϊὰν ἀνάλυσιν τοῦ «Λόγου περὶ Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης» μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν ἀγγλικὴν τῆς § 4 (σελ. 243 - 244) ἐδημοσίευσεν ὁ Demo J. Geanakoplos, A Byzantine looks at the Renaissance. The attitude of Michael Apostolis towards the Rise of Italy to cultural eminence, «Greek and Byzantine Studies» Vol. 1, number 2 (October 1958) σελ. 157 - 162. Πρβλ. καὶ Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἡ φωτισμένη Εὐρώπη, «Νέα Ἑστία» 51, 1952, 228 κ.έ. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 Κρητικὸν παλαιογραφικόν, Ἡ Γόρτυνα καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης, «Κρητικά Χρονικά» Δ', 1950, 240 - 242, δεόν νὰ συνδυασθῆ μὲ ὅσα ὀρθότατα γράφει ὁ Σ. Ἀλεξίου, Ὁ χαρακτήρ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου», «Κρητικά Χρονικά» ΣΤ', 1952, 395.

2) Πρβλ. τὴν ἐπιστολὴν LXXXV τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη εἰς H. Noiret, Lettres Inédites de Michel Apostolis, Paris 1889, 105 - 106.

3) Αἱ φωτογραφαίαι μοῦ ἐστάλησαν τῇ εὐγενεὶ φροντίδι τοῦ καθηγητοῦ κ. Joh.Irmisch, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμῶς καὶ ἀπὸ ἐδῶ. Τὸ ἴδιον κείμενον ἦτο καὶ εἰς τὸν κώδικα τῆς Ἐθαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης, ὁ ὁποῖος ὁμως δὲν ὑπάρχει πλέον. Πρβλ. L'grand Em. B.H. I, 1885, LXVII καὶ «Κρητικά Χρονικά» Δ', 1950, 252, σημ. 3. Εἰς τὸν κώδικα τοῦ Βερολίνου τὸ κείμενον

σιν συμπληροῦται ἡ ἔκδοσις τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Μιχαήλ Ἀποστόλη, ὑπολείπεται δὲ τώρα ἡ ὑπ' ἐμοῦ ἢ ὑπὸ ἄλλου τινὸς συγγραφή μονογραφίας περὶ τοῦ συμπαθοῦς φιλολόγου, τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔγκατασταθέντος εἰς Κρήτην καὶ τόσον ἀγαπήσαντος τὴν νέαν πατρίδα του.

Μιχαήλου Ἀποστόλη τοῦ Βυζαντίου, μονωδία ἐπικήδειος πρὸς τὸν ἐνδοξότατον καὶ μεγαλοπρεπῆ ἄνδρα κύριον Ἀνδρέαν τὸν Καλέργην.

Τῷ Κρητῶν ἀπάντων ἀρίστῳ καὶ Ἐνετῶν ἰσοτίμῳ Ἀνδρέᾳ Καλέργῃ τῷ ἄρτι ἀφ' ἡμῶν οἰχομένῳ, τίς ἄξιος ἔπαινος γένοιτ' ἂν ἀφ' ἡμῶν τῶν πολλαῖς τοῦ χρόνου περιπετείαις καὶ ὁ πόνοις εἴχομεν καὶ δαπάναις παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἀποβαλόντων; Ἄλλ' ἀνάγκη καὶ ἅμα μοι δίκαιον νῦν μονωδῆσαι μᾶλλον τὸν ἄνδρα ἢ εἴτε ἄλλοτε ποτε τινὰ Κρητῶν ἐμονώδησα, ἄλλωστε καὶ φίλου ὄντος μοι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῖς προσήκουσιν ἐπακοῦντος οὐ μόνον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ ὁμαιμόνων. Τοιγαροῦν ἀποδοτέον τὰς ἀμοιβὰς ἐν τοῖς μᾶλλον χορῆζουσι τῶν Κρητῶν εὐφημίας καὶ μορφοδητέον ἐς δύναμιν, τῆς γὰρ ἀξίας οὐ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ μοῦ πολλῷ τῷ μέσῳ κρείττους οὐχ ἄφαντας. Φεῦ, ὦ καὶ μηνῶν καὶ χρόνων περιφοραὶ καὶ παλίρροιαί, οἷον τῆς Κρήτης ὀφθαλμὸν ἐξηγνέκατε δεξιόν, οἷαν χεῖρα παγκάλην καὶ δεξιὰν ἐξεκόψατε, οἷαν κυπάριστον ἐν μέσῳ τῶν Κρητῶν καὶ Ἐνετῶν ἀπαστραπίουσαν, οἷον στόμα καὶ γλῶτταν στάζουσαν λόγον μέλιτι συμμιγῆ καὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ καὶ συγγενομένους ἠδύνοντα, ὧ σώματος περικαλοῦς τουτουῖ τοῦ νῦν ἡμῖν προκειμένου, ἄριστά τε συντεθειμένου καὶ ὡς προσήκει μᾶλλον τοῖς ἄρχουσι, μήτε καθ' ὑπερβολὴν ὑπερμήκους, μήτε βραχέος καθ' ἔλλειψιν, ἀλλ' οἷον ἀναλογία καὶ ξυμμετρία κοσμεῖ, ὧ θινὸς ἐκείνης, μᾶλλον δὲ ταυτησί, μήτε γρυπῆς, μήτε σιμῆς τυγχανούσης, ἀλλ' εἶ τε αὐτῆς τυγχανούσης καὶ μυκτήρων καὶ πνεύματος ἀναλόγως φύσαντος πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας ἀόργητον ὁρμὴν τε καὶ κίνησιν. Θυμὸς γὰρ τὸ παρᾶπαν

ἔχει καταγραφή καλῶς, ἐκτὸς μερικῶν ἀσημάντων ὀρθογραφικῶν ἀτελειῶν, τὰς ὁποίας ἀπεκατέστησα σιωπηλῶς. Μερικὰς ἄλλας ἀβλεψίας τὰς εἶχεν ἤδη διορθώσει ὁ ἴδιος ὁ κωδικογράφος. Οὕτω ἀρχικῶς εἶχε γράψει, στ. 1 ἀρίστων, 3 καὶ 8 χρ, 17 τούτου, 22 φυσᾶν, 23 ὁρμὴν τε καὶ γέν, 35 Ράθην, 42 πόλιν, 47 αὐτῶν, 52 κείται (προσετέθη ὑπεράνω τοῦ στίχου), 60 Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ἀμοιβῶν καὶ τῶν τοιούτων, 85 σύγγνωτέ μοι τοῦτο, 92 ὑπερέλασσειν. Προσθετέον ἐπίσης ὅτι εἰς τὸ περιθώριον τῶν στίχων 90 - 92 σημειοῦται γνω(μικόν), καὶ ὅτι ὑπεράνω τῶν λέξεων ὁ ἐσμός· ἔχει ἀναγραφῆ διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τὸ πλῆθος.

ἔδουλοῦτο τ' ἀνδρὶ καὶ οὔτε μυκτηρισμὸν εἶχον οἱ νῦν βαβαὶ μοι
 25 προκείμενοι ῥώθωνες, οὔτε χλευασμὸν τὸ στόμα σου τὸ χρυσόροον.
 ὦ ποδῶν ἐκείνων, μᾶλλον δὲ τουτανί, εὐρρῦθμως βαδιζόντων
 καὶ σταθηρῶς, ὧ χειρῶν προτεινουσῶν τοῖς πένησιν εὐποιῖας καὶ
 μήποτε | κατὰ φίλων, ἵνα μὴ λέγω κατ' ἐχθρῶν γε, κινήθεισῶν, f. 2
 οὐ κατὰ θεραπαινίδων καὶ θεραπαίνων, οὐ κατὰ μισθωτῶν καὶ
 30 παροίκων, οὐ κατ' ἐπήλυδος καὶ νεήλυδος, ὧ παντὸς τοῦ χαροποιοῦ
 σου προσώπου καταλάμποντος, τοῦ ἡρέμα μὲν μειδιῶντος ἐν τῷ
 λολεῖν, εὐστολοῦς δὲ ὄντος ἐν τῷ ἀκούειν καὶ σύννου.

Τούτω πατρίς μὲν ἐτύγχανεν οὔσα ἡ τῶν ἐν Κρήτῃ πασῶν πό-
 λεων μεγίστη καὶ περιώνυμος, δικαιοτάτη μὲν τῶν ἐν μνήμη
 35 πυσῶν, ὅτι καὶ Μίνω καὶ Ραδάμανθυν τοὺς δικάζοντας εἶ-
 χεν, οἳ τοσοῦτον ἦσαν περιβόητοι τὴν δικαιοσύνην, ὥστε ἀφοδε-
 λῶν λειμώνων καὶ Ἑλυσίων πεδίων αὐτοὺς ἤξιωσαν Ἕλληνες,
 καὶ νῦν δὲ αἰθίς αὐ καθ' ἡμᾶς νόμων ἔχουσα εἶ διὰ τὴν τῶν
 Ἑγετῶν ἐνομοκράτην ἀρχὴν καὶ κρίσιν δικαιοτάτην, καλῶς λόγων
 40 ἤκουσα καὶ παιδείας, ἃ ψυχὴν πόλεως ὁ καλέσας οὐκ ἂν ἀμάρτοι
 τῆς ἀληθείας, εὐάερος, εὐάνδρος, καλλιγύναιξ, εὐκράτος τὰς ὥρας
 καὶ πολυάνθρωπος, τᾶλλα ὅσα πόλεις κοσμοῦσιν, ἵνα μὴ λέγω πάν-
 τα, καθ' ἕκαστον ἔχουσα. Πατὴρ δὲ αὐτῷ πρῶτος τῶν ἐν τῇ Κρή-
 τη καὶ οὐχ οὐί γε πρῶτος, ἀλλὰ καὶ πάσης ὑπὲρ πάντας ἀρετῶν
 45 ἰδέαις κατεστεμμένος, ὅσαι τε ψυχῆς καὶ ὅσαι τοῦ σώματος· θυ-
 ραίων δὲ ἀγαθῶν τοσοῦτω τετύχηκεν, ὅσῳ γε οὐδένας ἄλλοι τῶν
 κατ' αὐτόν· οὕτω δὲ αὐτὰ ὑπ' αὐτοῦ διωκῆθη, ὡς οὐδέ τῳ ἄλλῳ
 τῶν κατ' αὐτόν, ἵνα μὴ λέγω τῶν πρὸ αὐτοῦ. Μήτηρ δὲ αὐτῷ
 Κοῆσα, μία τῶν εὐγενίδων καὶ Ἑνετῶν δημοτίμων, σωφρονεστάτη
 50 τε καὶ συνετιωτάτη, ἀγαθὴ μὲν ἐξ ἀγαθῶν, ἐκ δὲ δικαίων δικαιο-
 τάτη, ἀρίστη τὰς γνώμας, ἀρίστη ταῖς πράξεσι, νῦν δὲ οἴμοι καὶ
 αὐτὴ ἐν τῷδε κέεται τῷ τύμβῳ, οὐ μετ' ὀλίγον καὶ ὁ φίλιτος τῶν
 υἱῶν αὐτῆ συντεθείσεται μετηλλαχυνία τὸν βίον ἡμέρας μάλιστα τεσ-
 σαράκοντα. Ἄλλ' ὧ μῆτερ ἀγαθὴ παιδὸς ἀγαθοῦ, ἄσμενος δέξει
 55 σου τὸν υἱέα καὶ ὥσπερ ζῶσα τοῖς πᾶσιν εὐφρανὰς ζῶντα, οὔτω
 σοι ταχέως ἀκολουθήσαντα παρηγόρει καὶ εὐφραϊνε τεθνηκότα
 προτεθνηκυῖα, περίθαλπε, δεξιῶν, φιλοφρόνει τοῖς πᾶσιν ὧν ἐτυ-
 χες ἐκ Θεοῦ· ἀρίστως γὰρ πολιτευσαμένη καὶ καθαρῶς οὐδὲν ἀμ-
 φίλογον, οὐδεμία κωλύμη μὴ οὐ μεγάλων καὶ παρὰ Θεοῦ τυχεῖν σε
 60 τῶν ἀμοιβῶν. Ἐκ τούτων τοίνυν καὶ τῶν τοιοῦτων γεννηθεὶς ἡμῖν
 ὁ προκείμενος, τὰ μὲν ἐξισώθη τῷ φύσαντι, τὰ δὲ ὑπερήνεγκε, τὰ
 δὲ ἡτιθέη ἦταν δικαίαν καὶ τοῖς χρόνοις προσήκουσαν. Ἄλλὰ νῦν
 ἐξ ἀνθρώπων | οἴμοι γενόμενος, τῷ μὲν ἦττονι ἡμῶν ἡμῖν πρό- f. 3v

κείται, τῷ δὲ κρείττονι παρίσταται τῷ Θεῷ. Ὡς οἶον φίλον ἀπε-
 65 βαλόμην ὁ δαίλαιος, ὡς οἶον καὶ ἡμεῖς, ὡς Πέτρος καὶ Μάρκος, φίλ-
 ταιον ἀδελφὸν ἀπεβάλεσθε, καὶ σὺ δέ, ὡς Ματθαῖος, οἶον πατρὸς
 ἐστερηθήης. Καὶ ἡμεῖς, ὡς παρόντες ἀγγιστὰ καὶ φίλοι τοῦ προ-
 κειμένου, οἷας λαυπάδος ὑμῶν ἐστερηθήητε, ὡς κακοδαίμονες, ἀ-
 70 γροῖκοι καὶ τάλαρες, οἶον δεσπότην πλέον οὐχ ἔξετε ἴλεων, ἡδὺν λό-
 γον καὶ εὐμετιάδοτον. Τοιγαροῦν θρηνησόμεν πάντες καὶ ὀλολύ-
 ξομεν τὸν προκείμενον, ὁμοθυμαδὸν τε καὶ κατὰ μόνας πενθήσω-
 μεν, οἰμώξομεν, κλαύσομεν, οἱ μὲν τὸν φίλτατον ἀδελφόν, οἱ δὲ
 τὸν φιλόπαιδα πατέρα καὶ ἡπιώτατον, οἱ δὲ τὸν προσφιλῆ καὶ ἄ-
 75 ριστον συγγενῆ, οἱ δὲ τὸν φίλον καὶ εὐεργέτην, οἱ δὲ τὸν προῖον
 δεσπότην καὶ ἡμερώτατον, μᾶλλον δ' ἐπαινεύσομεν τε καὶ μακαρί-
 σωμεν, μεμνημένοι τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ οἷος ὧν πρὸς πάντας
 ἐτύγγανεν, Ἐλλοισι δὲ παρῶμεν τοὺς οἰχομένους θρηνεῖν καὶ ὅσοι
 μήτε ψυχῆς ἀθανασίαν δοξάζουσι, μήτε τῶν σωματίων τὴν ἔγερσιν
 προσδοκῶσιν, ἡμῖν δέ, οἷς ταυτὶ προσδοκία καὶ ὅσα παρὰ θείων
 80 ἀνδρῶν καὶ θεολήπτων ἐμάθομεν καὶ ἐβεβαιώθημεν, οὐ τὰ τῶν
 ἐθνῶν ποιητέον, ἀλλ' ὅσα τε ἡ φύσις ἀτιῆ καὶ ὁ λόγος ἀπαιεῖ.
 Ἄλλ', ὡς παρόντες, τῷ πάθει συσχεθεῖς καὶ τῇ λύπῃ θοροβηθεῖς,
 προθύστερον ἠρξάμην τοῦ νόμου τῆς μονωδίας καὶ πρὸ τῆς πατρι-
 85 δος καὶ φύντων καὶ τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν, τὰς σωματικὰς προεθέμην
 καὶ σύγγνωτέ μοι δικαίως τοῦτο παθόντι, ἄνδρες συμπαθεῖς καὶ
 ἐγγνώμονες. Ἄλλὰ γάρ, πῶς σου τὰς ψυχικὰς ἀρετὰς μονωδήσω
 καὶ διηγῆσομαι, πῶς ἐκείνην τὴν φρόνησιν, ἣν Ἐνετοί τε καὶ
 Κρηῖτες ἐθαύμαζον, ἀλλοδαποὶ καὶ ἡμεδαποὶ, κομῆται καὶ ἀσι-
 90 κοί, πλούσιοί τε καὶ πένητες, μοναχοὶ καὶ μιγάδες, πάντες ὅσοι
 καὶ μετριῶς σοι συνεγένοντο; Φρόνησις γὰρ σώματος εὐκράτου τυ-
 χοῦσα καὶ βίου καθαροῦ καὶ σπουδαίου, δύναμις οὕσα ψυχῆς, οὐ-
 δὲν θαυμαστόν, εἰ πλείστων ἀνθρώπων φρονήσεις ὑπερελάσειεν.
 Ὡς τῶν πολλῶν σου νοημάτων καὶ θαυμασιῶς πάντων ἐχόντων
 95 ἀγαθὰ συμπεράσματα, ὡς βουλευμάτων ἰδίων καὶ ἀλλοτριῶν, οὐδέ
 ποτε πταισάντων, οὐδὲ μικρὸν γε, τίς σου ὄψον τὰς ἀπορίας ἐλάμ-
 βανε κατὰ νοῦν καὶ ἀσθῶρει ἔλπε, μὴ ὅτι γε τοῦ βίου καὶ κοσμι-
 κούς, ἀλλὰ | καὶ τὰς φυσικὰς τε καὶ θείας; τίς εἰκαστῆς τῶν μελ- f. 3
 λόντων ἐγένετο δεξιώτερος; ὡς γὰρ ἔγωγε ἐπυθόμην, καὶ τὸν θά-
 νατόν σου προεῖπες τὸν ἀπενκταῖον. Τίς οὕτως ἀνεπιλήπτως καὶ
 100 ἀμωμήτως τὴν ζωὴν αὐτοῦ διετέλεσεν ἐν πράγμασιν ἰδιωτικοῖς καὶ
 ἀρχικοῖς; Ὡς, πόσα μὲν εἶπεῖν ἠβουλόμην περὶ φρονήσεως καὶ
 ἴσως γε ἠδυνάμην καὶ ταῦτα γε ἐπιστάμην, τὸ δὲ βραχὺ τῆς ὥρας
 ἐκώλωσεν. Ὡς πῶς σοῦ τῆς ἀνδρείας κατ' ἀξίαν ἐφάσομαι; οὐκ ἄν

δυναίμην, εἰ καὶ πολλὰ κάμοιμι· ἔν δὲ εἰπὼν, οἶμαι, τὰ πάντα
 105 περιλαβεῖν γενικῶς, ὡς οὔτε κατεφέρου ταῖς περιστάσεσιν, οὔτε
 ὑπερήρου καὶ τὰς ὀφρῶς ἀνέσπας ταῖς εὐτυχίαις, ἀλλ' ἑκατέραν
 μεταβολὴν γενναίως ὑπέφερες, ἔχων ἀεὶ τὸ καρτερικὸν τε καὶ εὐελ-
 πι. Σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης εἴ τις οὐκ ἄν σὲ φαίη κανό-
 να, εἴη ἄν ἀκόλαστός· τε καὶ ἄδικος. Ἄλλὰ νῦν παῦσον ταῦτα τὰ
 110 γνωματεύματα· ποῦ τῶν παντοίων ἀρετῶν αἱ ἰδέαι, ποῦ τῶν ἀγα-
 θῶν πράξεων ὁ ἔσμός, ποῦ αἱ πάννηχοι δεήσεις καὶ προσευχαί, ποῦ
 αἱ τῶν πενήτων καὶ χορηζόντων ἐπάροκται· ἢ ταῦτα πάντα προτοκῆ-
 ποῦσί σε εἰς τὸ Ἥλύσιον πεδίον, τὸν εὐκτιδὸν λειμῶνα καὶ ἀδιάρου-
 τον, νόων δὲ τῶν ἀθλῶν θεῖος χορὸς ταῦτα κατέχοντες ἀνὰ χεῖρας
 115 ὡσπερ εἰ κώδικας καὶ σιγίλλια τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλέων Θεῶ· κο-
 μίζουσι μὲν ὡς δῶρα, κατὰ δὲ τῶν ἀντιπάλων ἄθλα καὶ τροπαια·
 νῦν μοι δοκεῖν τὴν θεῖαν σου ψυχὴν καθαρὰν ἐφεπομένην τοῖς
 νοῖς μὴ διστάζουσαν, ἀλλὰ χιύρουσαν νῦν μοι δοκῶ τοῖς καθαρῶ-
 120 τάτοις καὶ ἀκηράτοις ποσὶ προσπίπτουσαν τοῦ Χριστοῦ ἐκ δεξιῶν
 καθημένου τῆς μεγαλειότητος τοῦ πατρὸς καὶ πέμποντος ταύτην
 εἰς τὸ Ἥλύσιον ὄμμασι χαρωποῖς καὶ φθέγμασι λαμπροῖς, οἷς τὰ
 γύναια καὶ εἶπε καὶ ἐθεάσατο, νῦν μοι δοκῶ τοῖς μακαρίοις ἀν-
 δράσι συνομιλεῖν κακείνοις δεξιοῦσθαι καὶ φιλοφρονεῖν, οἷς ἔτυ-
 125 χον ἐκ Θεοῦ, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὅσον οὐκ ἤδη καὶ τὸ σκῆνός σου
 τὸ θεῖον τουτί μετὰ τῆς ἀκηράτου ψυχῆς συνδιαιωνίσει μετὰ τῶν
 ἄλλων ὅσοι ἄν τῆς ἐνκαταίας καὶ λυγιῶς ἐκείνης φωνῆς ἐπακού-
 σαιεν τοῦ δικαιοτάτου καὶ ἀδεκάστου κριτοῦ, οἷς καὶ ἡμῖν γένοιτο
 130 συνδιαιτηθῆναι καθαρῶς βιοῦσι καὶ ὡς ἀρέσκει Θεῶ· νῦν δὲ με-
 τρώως μονωδῆσαντες καὶ καθ' ὥραν, ἀπίωμεν, ᾧ παρόντες· ἦδη
 γὰρ καὶ τὰ τῆς ὁσίας εἴληφε πέρας.

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

1. Τὸ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενον ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἀνδρέαν Καλέργην
 ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλης εἰς τὴν πρὸς τὸν
 Φραγκοῦλιον¹ ἀπευθυνομένην ἐπιστολὴν του, τὴν ὁποῖαν ὁ ἐκδότης
 χρονολογεῖ μετὰ τὸ τέλος τοῦ 1468 καὶ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1469².
 Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης παραπονεῖται ὅτι ἐνῶ ὁ
 Φραγκοῦλιος τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι θὰ τὸν ἀμείψῃ διὰ τὴν πρὸς τὸν
 Ἀνδρέαν Καλέργην νεκρολογίαν του, δὲν ἐτήρησεν ὁμως τὴν ὑπόσχ-
 σίν του. « Ἀνδρέαν δὲ τὸν Καλέργην, ἄνδρα μεγαλοπρεπῆ καὶ μικρά-

¹) Περὶ αὐτοῦ Legrand, BH, I, LXXXI καὶ CXXXVII.

²) Πρβλ. Noiret, ἐνθ' ἄν. 105 - 106.

ριον μονωδῆσας ἐξ ὑπογύου, καὶ μηδενὸς παρ' οὐδενὸς φιλανθρώπου τετυχηκώς, ἐκείνω μὲν ἀνδρὶ ἀγαθῷ καὶ ἅμα ἐλευθερίῳ, ὅτ' ἔζη, οὐδὲν ἂν δικαίως προστίψαιμι μωμητὸν ἀπογενομένῳ, ἀπαγεὶ ἢ μαινοίμην γε ἂν, ἄλλοις δὲ καὶ σοὶ μάλιστα, ἢ τὴν ἀρετὴν, ὅν γε επαγγειλάμενον ἀπαξ ἐν τοῖς ὀφείλουσιν ἔχω· καλὸν γὰρ καὶ προσεραυνισάμενον ἀναπληρῶσαι τὸ σπουδαζόμενον. *Ερρωσο. Καὶ ἢ μὴ ὑπόσχου, ἢ ταχέως πάρεχε μετὰ ὑπόσχεσιν».

2. Ὁ Ἄνδρέας Καλέργης, περὶ οὗ ἡ νεκρολογία, εἶχε δύο ἀδελφούς, ὧς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης, τοὺς Πέτρον καὶ Μᾶρκον, καὶ ἓνα υἱόν, τὸν Ματθαῖον. Περὶ τῆς γυναικὸς του δὲν ἀναφέρει τίποτε, διὰ τὴν μητέρα του ὅμως λέγει ὅτι εἶχεν ἀποθάνει σαράντα ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ της. Πλείονα περὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἄνδρέου δύναται νὰ εὔρη τις εἰς τὰς παρὰ τῷ Noiret παραπομπάς.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

*) Πρβλ Noiret, ἐνθ' ἄν. 46.

ΝΕΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΒΕΝΕΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
(1386-1420) ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ ΠΟΙΗΤΟΥ
ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ

Μετά την ὑπ' ἐμοῦ ἀνακάλυψιν ἐν ἀγιορειτικῷ χειρογράφῳ τῶν ποιημάτων τοῦ παλαιότερου γνωστοῦ Κρητὸς ποιητοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα¹, τῶν ὁποίων ἡ κριτικὴ ἔκδοσις θὰ ἴδῃ προσεχῶς τὸ φῶς εἰς τὴν σειρὰν τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐδημοσίευσα πρὸς διείξις τέσσαρα ἀνέκδοτα βενετικά ἔγγραφα, τοῦ ἔτους 1389, ἀναφερόμενα εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ ὡς δικηγόρου ἐν Χάνδακι καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Βενετικῆς Γερουσίας πρὸς τὸν σουλτάνον τῆς Τυνησίας διπλωματικὴν ἀποστολὴν του². Τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶχον ζητήσῃ ἐκ τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας δι' ἀλληλογραφίας καὶ ἀνεύρει τῇ βοήθειά φίλων, παρακληθέντων ὑπ' ἐμοῦ ὅπως ἐρευνήσουν ἐν τῷ Registro 41 τῆς σειρᾶς Senato Misti, ἐνθα εἶχον ἕξ ἐνδείξεων τινῶν ὑποπεύσει τὴν ὑπαρξίν των³. Κατὰ τὸ φθινόπωρον ὅμως τοῦ παρελθόντος ἔτους 1958, ὅτε ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μεταβῶ εἰς Βενετίαν ὡς ὁ πρῶτος φιλοξενούμενος ἐρευνητὴς τοῦ πρό τινος ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἐγκαινισθέντος Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν⁴, ἠθέλησα νὰ ἐπεκτείνω καὶ αὐτοπροσώπως τὰς ἐρεῦνας μου πρὸς πληρεστέραν διαφώτισιν τοῦ πολυταράχου βίου τοῦ Κρητὸς τούτου ποιητοῦ, ὅστις, ὡς ἦτο ἤδη γνωστὸν ἐκ τῶν προηγηθειῶν ἐρευνῶν μου, ἀφοῦ ἐχρημάτισε κυβερνήτης πολεμικῆς γαλέρας, πολεμιστὴς ἐν Ἰταλίᾳ, πρεσβευτὴς τῆς Βενετίας εἰς Τυνησίαν καὶ ἀλλαχοῦ καὶ (1389 κ.ἕξ.) δικηγόρος ἐν Χάνδακι, κατέληξεν εἰς τὴν φυλακὴν (μετὰ τὸ 1403), ἐνθα καὶ συνέθεσε τὰ

¹) Βλ. Μ. Ἰ. Μανούσακα, Περὶ ἀγνώστου Κρητὸς ποιητοῦ πρὸ τῆς Ἀλώσεως. Ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τόμ. 29 (1954), σ. 32 - 41.

²) Μ. Ἰ. Μανούσακα, Ὁ ποιητὴς Λεονάρδος Ντελλαπόρτας ὡς πρεσβευτὴς τῆς Βενετίας εἰς Τυνησίαν κατ' ἀνέκδοτα βενετικά ἔγγραφα (1389), «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. 27 (1957), σ. 340 - 368 (πρβλ. καὶ τὴν ἐκτενὴ βιβλιοκρισίαν τοῦ G. E. Ferrarì, ἐν «Archivio Veneto», quinta serie, vol. LXII (1958), σ. 113 - 117).

³) Βλ. αὐτόθι, σ. 341.

⁴) Θεωρῶ ἐπιβεβλημένον καθήκόν μου νὰ εὐχαριστήσω θερμῶς καὶ ἐντεῦθεν τὴν διεθυντήριαν τοῦ Ἰδρύματος καθηγήτριαν δίδα Σοφίαν Ἀντωνιάδου διὰ τὴν εὐγενῆ φιλοξενίαν καὶ τὴν πρόθυμον βοήθειαν τὴν ὁποίαν μοὶ παρέσχε κατὰ τὸ τριμῆνον σχεδὸν διάστημα τῆς ἐν Βενετίᾳ διαμονῆς καὶ ἐργασίας μου.

ποιήματά του. Πρὸς τοῦτο ἠρεύνησα συστηματικῶς, ἐκ τοῦ εἰς τὰ κρα-
τικὰ βενετικά ἀρχεῖα σωζομένου πολυτίμου ἀρχείου τοῦ Δούκα τῆς
Κρήτης (*Duca di Candia*)⁵ τὰς σπουδαίας σειρὰς τῶν ἐγγράφων τῆς
δουκικῆς καγκελαρίας *Atti antichi* (= *Duca di Candia* 10 - 11) καὶ
Memoriali antichi (= αὐτόθι 29 - 32), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη
περιέχει ἀναγραφὰς περὶ διαφορῶν δικαιοπραξιῶν καταρτισθεισῶν τῇ
ἐγκρίσει τοῦ Δούκα καὶ τῶν συμβούλων του⁶, ἡ δὲ δευτέρα δικαστικὰς
τούτων ἀποφάσεις⁷. Καρπὸς δὲ τῆς ἐρεύνης ταύτης (ἣτις ἀπέβη λίαν
ἐπίπονος, διότι ἔπρεπε νὰ διεξέλθω πολλὰς χιλιάδας σελίδων ἀρκούν-
τως δυσαναγνώστων καὶ συχνάκις λίαν ἐφθαρμένων ἐγγράφων) ὑπῆρ-
ξεν ἡ ἀνεύρεσις, σὺν τοῖς ἄλλοις⁸, δεκαπέντε ὄλων νέων ἐγγράφων
ἀναφερομένων εἰς τὸν Λεονάρδον Ντελλαπόρταν (ἀριθ. 4 καὶ 10 - 15),
τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μπέρτον (ἀριθ. 1 - 3 καὶ 5 - 7) ἢ καὶ ἀμφοτέρους (ἀ-
ριθ. 8 - 9). Τὰ ἐγγράφα ταῦτα ἔκρινα καὶ πάλιν σκόπιμον νὰ ἐκδώσω
τὸ πρῶτον εἰς ἰδιαίτερον δημοσίευμα, ἵνα οὕτω δυνηθῶ νὰ χρησιμο-
ποιήσω εὐχερότερον τὰ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντα νέα στοιχεῖα ἐν τῇ βιο-
γραφικῇ μελέτῃ, ἣτις θὰ προταχθῇ τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου
τοῦ Ντελλαπόρτα.

Πάντα τὰ ἐκδιδόμενα ἐγγράφα (τῶν ἐτῶν 1386 - 1420) ἀφοροῦν
εἰς ὑποθέσεις ἰδιωτικοῦ δικαίου. Καὶ τὰ μὲν ἑννέα προερχόμενα ἐκ
τῶν *Atti antichi* εἶναι διάφοροι συμβάσεις μεταξὺ κατοίκων (Κρητῶν
ἢ Βενετῶν) τῆς πρωτεύουσος τῆς βενετοκρατουμένης Κρήτης — καὶ δὴ
συμβάσεις ἀγοραπωλησίας (ἀριθ. 6), μισθώσεως (ἀριθ. 9), ναυλώσεως
(ἀριθ. 7), δανείου ἐπὶ ἐνεχύρω (ἀριθ. 3), ἐγγυήσεως (ἀριθ. 5), τμημα-
τικῆς καταβολῆς χρεῶν (ἀριθ. 14 - 15) — ἢ πράξεις ἐκτελέσεως (κατα-
σχέσεις, ἀριθ. 8 καὶ 13), κατακεχωρισμέναι, διὰ τὸ ἔγκυρον αὐτῶν, εἰς

⁵) Βλ. περὶ τούτου τὴν ἀξιόλογον μονογραφίαν τοῦ Ernst Gerland, *Das Archiv des Herzogs von Kandia im Königl. Staatsarchiv zu Venedig*, Strassburg, 1899. Πρβλ. καὶ Σπυρίδωνος Μ. Θεοτόκη, *Τὸ ἀρχεῖον τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης*, «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος», 1922, σ. 395 - 403 καὶ Τοῦ αὐτοῦ, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μνημείων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς Κρήτης ἐν τῷ Κρατικῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ Βενετικοῦ Κράτους*, ἐν Κερκύρα, ἄ. ἔτ. (1926), σ. 86 - 94.

⁶) Βλ. περὶ ταύτης E. Gerland, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7, 15 - 16 καὶ (ἐγγράφα 1 - 8) 66 - 74· πρβλ. καὶ Σπυρ. Μ. Θεοτόκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91.

⁷) Βλ. E. Gerland, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 7, 25 καὶ (ἐγγράφα 1 - 5) 74 - 76· πρβλ. καὶ Σπυρ. Μ. Θεοτόκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 93.

⁸) Συναγωγὴν ἀξιολόγων ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Κρήτης τοῦ 14ου - 16ου αἰῶνος, ὡς καὶ ἑλληνιστὶ συντεταγμένων ἰδιωτικῶν ἐγγράφων τοῦ 13ου - 15ου αἰῶνος, σταχυολογηθέντων ἐπίσης ἐκ τῶν δύο τούτων σειρῶν, θὰ δημοσιεύσω προσεχῶς.

τὰ ἐπίσημα ταῦτα ἐκ περναμηνῆς βιβλία. Τὰ δὲ λοιπὰ ἔξ, τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν *Memoriali antichi*, εἶναι ἀποφάσεις τῆς Αὐθεντίας (*Domipatio, Signoria*), ἦτοι τοῦ δούκα τῆς Κρήτης καὶ τῶν δύο συμβούλων του, ἀκούσης δικαστικῆν ἐξουσίαν, ἐπὶ διενέξεων ἰδιωτῶν περὶ ποικίλων ὑποθέσεων, ἦτοι μισθώσεως (ἀριθ. 2), ἐμφυτεύσεως (ἀριθ. 10), μεταγραφῆς κτημάτων (ἀριθ. 11), διορισμοῦ πραγματοποιωμένων (ἀριθ. 4), διορισμοῦ κηδεμόνων ὄρφανοῦ (ἀριθ. 12), καταλογισμοῦ δασμῶν ἐμπορευμάτων (ἀριθ. 1). Περιέχουν δὲ τὰ ἔγγραφα ταῦτα πολλὰ κύρια ὀνόματα καὶ τινα τοπωνύμια, ὧς καὶ ἄλλας εἰδήσεις περὶ τοῦ ἐμπορίου, τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν Κρήτῃ. Εἶναι λοιπὸν ἐνδιαφέροντα καὶ καθ' ἑαυτά, ὑπὸ τε νομικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν, τοσούτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ὀλίγιστα μόνον ἔγγραφα ἐκ τοῦ πολυτίμου ἀρχείου τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης ἔχουν μέχρι σήμερον ἐκδοθῆ⁹. Ἡμᾶς ὅμως ἐνδιαφέρουν ἐνταῦθα κατὰ κύριον λόγον διὰ τὰς νέας εἰδήσεις τὰς ὁποίας προσφέρουν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ποιητοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα. Αἱ εἰδήσεις αὗται εἶναι ἐν συντομίᾳ¹⁰ αἱ ἀκόλουθοι.

Ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε ὅτι διωρίσθη δικηγόρος τοῦ Χάνδακος τῇ 10 Μαΐου 1389¹¹ καὶ περὶ τοῦ ὁποίου εἴχομεν εἰκάσει ὅτι, μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου, τῆς εἰς τὸν σουλτάνον τῆς Τυνησίας διπλωματικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς, θὰ ἐπανῆλθεν εἰς Χάνδακα (ὀπόθεν καὶ θὰ ἀπηύθυνε τὴν περὶ ταύτης ἀπὸ 9 Δεκεμβρίου 1389 ἀναφορὰν του)¹², μαρτυρεῖται πράγματι (ἔγγρ. 4) ἐγκατεστημένος πλέον ἐν Χάνδακι τὸν Αὐγουστον τοῦ 1390. Ὁ υἱὸς του Μπέρτος, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίζομεν μόνον ἔξ ἔγγράφου τῆς 5 Ἰουνίου 1400 ὧς κατέχοντα τότε τὸ «*officium armamenti*» ἐν τῷ ναυστάθμῳ τοῦ Χάνδακος, ἔνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς μετὰ τοῦ πατρὸς του Λεονάρδου εἶχε προσφέρει εἰς τὴν Βενετίαν¹³, μαρτυρεῖται νῦν δρῶν ἐν Χάνδακι ἀπὸ 1386 · 1391 ὧς κυβερνήτης ἐμπορικοῦ σκάφους (ἔγγρ. 5 - 7) καὶ ἐμπορευόμενος ὑφάσματα (ἔγγρ. 1) καὶ οἶνους (ἔγγρ. 6), συνάπτων δάνεια (ἔγγρ. 3 καὶ 8), μισθώσεις κτημάτων (ἔγγρ. 2 καὶ 9) καὶ ἐν γένει ἔχων ποικίλας δοσο-

⁹) Ἰδία ὑπὸ E. Gerland, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 42 κ.ἑξ.

¹⁰) Διὰ πλείονας λεπτομερείας βλ. τὰ καθ' ἕκαστον ἔγγραφα καὶ τὰς ἐπιτασομένας ἐκάστου ἐξ αὐτῶν σημειώσεις.

¹¹) Βλ. Μ. Ἰ. Μανουσάκου, Ὁ ποιητὴς Λεονάρδος Ντελλαπόρτας κλπ., ΕΕΒΣ, τόμ. 27 (1957), σ. 345 · 348.

¹²) Βλ. αὐτόθι, σ. 366 · 367 (πρβλ. καὶ σ. 362).

¹³) Βλ. Μ. Ἰ. Μανουσάκου, Περὶ ἀγνώστου Κρητὸς ποιητοῦ κλπ., ΠΑΑ, τόμ. 29 (1954), σ. 38 (καὶ σημ. 1 - 2).

ληψίας (ἔγγρ. 6 καὶ 8). Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1390, διὰ συμβάσεώς του μετὰ τῆς Αὐθεντίας, ναυλώνει τὸ πλοῖόν του εἰς τὸ δημόσιον πρὸς φόρωσιν σίτου ἐξ Ἐφέσου ἢ καὶ Μιλήτου, προοριζομένου διὰ τὸν πληθυσμὸν τῆς Κρήτης (ἔγγρ. 7). Τὸν Φεβρουάριον καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1391, ἀπουσιάζων ἐκ Χάνδακος (εἰς ταξίδιον προφανῶς), ἐκπροσωπεῖται εἰς τὰς ὑποθέσεις του ὑπὸ τοῦ πατρός του Λεονάρδου (ἔγγρ. 8 καὶ 9). Ὁ Λεονάρδος — διὰ τὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτόν —, κατέχων πάντοτε τὸ ὄφρικιον τοῦ δικηγόρου ἐν Χάνδακι, παρίσταται ὡς συνήγορος, τῷ 1394 καὶ τῷ 1402, εἰς ὑποθέσεις ἐκδικασθείσας ὑπὸ τῆς Αὐθεντίας, ἐξ ὧν τὴν μὲν πρώτην ἔχασε, τὴν δὲ δευτέραν ἐκέρδισεν (ἔγγρ. 10 - 11). Τὸν Μάιον τοῦ 1402 ἐπίσης διορίζεται κηδεμὼν ἀνηλίκου ὄρφανοῦ (ἔγγρ. 12). Μετὰ δωδεκαετίαν ἐπανευρίσκομεν αὐτὸν μαρτυρούμενον ἐν ἔγγράφῳ τῆς 11 Ἰουλίου 1414, ὅτε, τῇ ἐπισπεύσει του, ἐνεργεῖται συντηρητικὴ κατάσχεσις τῆς ἐσοδείας τοῦ ὀφειλέτου του Γεωργίου Ἀργυροπούλου (ἔγγρ. 13). Ἡ χρονολογία αὕτη ἔχει σημασίαν, διότι, γνωστοῦ ὄντος ὅτι εἰς τὴν φυλακὴν (ἐνθα καὶ συνέθεσε τὰ ποιήματά του) ἐνεκλείσθη μετὰ τὸ 1403¹⁴, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὸ 1414 εἶχεν ἤδη ἀποφυλακισθῆ — ἐκτὸς ἐὰν μεταθέσωμεν τὴν φυλάκισίν του ἐπέκεινα τοῦ 1414, πρᾶγμα ὅμως ὀλίγον πιθανόν, διότι τότε θὰ ἦγεν ἡλικίαν ἐβδομήκοντα τοῦλάχιστον ἐτῶν, ἀσυμβίβαστον ἄρα πρὸς τὸ δι' ὃ κατεδικάσθη ἀδίκημα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτα ἀπεβίωσεν ἐν Χάνδακι ὄχι πολὺ πρὸ τοῦ θέρους τοῦ 1420, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 ἔγγράφου, ἐνθα ἀναγράφεται ὡς ἤδη τεθνεὺς (quondam) δανειστής ἐν τῇ αἰτήσει τοῦ προαναφερθέντος ὀφειλέτου του Γεωργίου Ἀργυροπούλου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 15, ἐνθα, ἐν τῇ ὀλίγον προγενεστέρῳ αἰτήσει ἐτέρου ὀφειλέτου του, ἀναφέρεται εἰσέτι ζῶν.

Αὗται εἶναι ἐν συνόψει αἱ ἐκ τῶν ἐκδιδομένων ἔγγράφων νέαι βιογραφικαὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν εἰς ἡμᾶς νὰ τάξωμεν τὴν συγγραφὴν τοῦ ἔργου του μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1403 καὶ 1414 καὶ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου του μεταξὺ 1419 καὶ 1420. Αἱ πληροφορίαι αὗται θὰ ἦσαν ἴσως περισσότεραι, ἐὰν αἱ ἐρευνηθεῖσαι σειραὶ τῶν ἔγγράφων δὲν ἐνεφάνιζον δυστυχῶς σημαντικὰ κενὰ εἰς καιρίας διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ντελλαπόρτα χρονολογίας¹⁵. Πι-

¹⁴) Βλ. ἀπὸθι, σ. 37.

¹⁵) Ἐκ τῶν *Atti antichi* ἠλλείπουν τὰ τετράδια τῶν ἐτῶν 1392 - 1402, 1404, 1407, 1409, 1411 - 1413 καὶ 1416 - 1419, ἐκ δὲ τῶν *Memoriali antichi* τὰ τῶν ἐτῶν 1404, 1410 καὶ 1414 - 1415 (βλ. E. Gerland, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 34 - 35).

θανόν επίσης ἢ συστηματικὴ ἔρφυνα τῶν σωζομένων ἀρχείων τῶν συν-
χρόνων τούτου νοταρίων τοῦ Χάνδακος νὰ ἔφερον εἰς φῶς καὶ ἄλλα
στοιχεῖα. Τοιαύτην ἔρφυναν ὅμως δὲν εἶχον τὸν χρόνον νὰ ἐπιχειρήσω,
ἔνεκα τοῦ μεγίστου ὄγκου τοῦ ὕλικου.

Κατὰ τὴν περαιτέρω ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων, ἐκάστου τῶν ὁποίων
προτάσσω μετάφρασιν ἢ (διὰ τὰ ἐκτενέστερα) εὐρεῖαν περίληψιν, ἐπι-
τάσσω δὲ σημειώσεις, ἐτήρησα πιστῶς τὴν ὀρθογραφίαν αὐτῶν, ἀνέλυ-
σα δὲ μόνον τὰς βραχυγραφίας¹⁶. Χρήσιμον ἐθεώρησα νὰ παραθέσω
φωτοτυπίας δύο σελίδων τῶν ἐγγράφων (βλ. πίν. ΜΔ' - ΜΕ') καὶ νὰ
προσθέσω ἐν τέλει πίνακα τῶν κυρίων ὀνομάτων.

1

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΩΝ ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΔΙΑΦΟ-
ΡΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΜΠΕΡΤΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ ΚΑΙ ΒΛΑΣ. VANUCIO
ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΛΗΡΩΜΗΝ ΤΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΥ ΔΑΣΜΟΥ ΥΦΑΣΜΑΤΩΝ
ΠΩΛΗΘΕΝΤΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

11 Ὀκτωβρίου 1386

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 30: Memoriali antichi*,
τετράδ. 31 <πρόφην 27>, 1386/88, φ. 31v - 32v)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Ὁ Μπέρτος Ντελλαπόρτας ἐνήγαγεν ἐνώ-
πιον τοῦ Πέτρου Νανί καὶ τοῦ Belello Civrano, συμβούλων τοῦ ἀπου-
σιάζοντος δούκα Κρήτης Μάρκου Zeno, τὸν ἐξ Ἀγκῶνος Blasio Va-
nucio, παρ' οὗ εἶχεν ἀγοράσει διάφορα ὑφάσματα κομισθέντα διὰ τοῦ
πλοίου τούτου [εἰς Χάνδακα], ἀντι 380 χρυσῶν δουκάτων, ὑπὸ τὸν ἕρον
ὅτι δὲν θὰ ἐπλήρωσε τὸν νεωστὶ ἐπιβληθέντα ὑπὲρ τοῦ βενετικοῦ δη-
μοσίου δασμὸν ἐκ 10 % ἐπὶ τῶν εἰς Κρήτην εἰσαγομένων ὑφασμάτων.
Ἐπειδὴ οἱ οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ δημοσίου (camerarii Commu-
nis) ἠξίουσαν παρὰ τοῦ Μπέρτου τὴν πληρωμὴν τοῦ ἀνωτέρου δασμοῦ, οὗ-
τος ἐζήτησε ὅπως ὁ Vanucio ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς πληρωμῆς, κατὰ τὴν
συμφωνίαν των. Ὁ Vanucio ἀντέταξε τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι, πρὸ τῆς ἐκ-
φορτώσεως τῶν ὑφασμάτων, εἶχε συνάψει ἔγγραφον συμφωνητικὸν πρὸς
τοὺς μισθωτὰς τῶν φόρων (datiarios) τοῦ Χάνδακος, ὑπογεγραμμένον

¹⁶) Ὁφείλω νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἐντεῦθεν τὴν διεύθυνσιν καὶ τὸ προσω-
πικὸν τῶν Κρατικῶν Ἀρχείων Βενετίας διὰ τὴν πρόθυμον βοήθειαν τὴν ὁ-
ποῖαν μοὶ παρέσχον πρὸς μελέτην, φωτογράφησιν καὶ ἀνάγνωσιν δυσκόλων χω-
ρίων (ἰδίᾳ τῶν εἰς βενετικὴν διάλεκτον) τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων. Ὅπως
ἰδιαιτέρας χάριτας ὀφείλω εἰς τὸν κ. Ugo Tucci καὶ τὰς δίδας M. F. Tie-
polo καὶ Bianca Strina.

ὕπὸ τῶν ἐξ αὐτῶν Φιλίππου Ριζαμάνου καὶ Ἰωάννου Καυχο, καθ' ὃ ὤφειλε νὰ πληρώσῃ μόνον 5 % φόρον εἰς αὐτούς, οὐδὲν δὲ εἰς τὸ δημόσιον. Οὗτοι ὠμολόγησαν τὴν συμφωνίαν ταύτην. Οἱ σύμβουλοι, μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως, ἀποφαίνονται ὁμοφώνως ὅτι, ἐπειδὴ οἱ μισθῶται τῶν φόρων οὐδὲν δικαίωμα εἶχον ν' ἀπαλλάξουν τὸν Vanucio τοῦ ἀνωτέρω δασμοῦ, διότι οὗτος ἀφεώρα εἰς τὸ βενετικὸν δημόσιον, ὀφείλου νὰ καταβάλουν οἱ ἴδιοι εἰς τὸ δημόσιον τὸν δασμὸν τοῦτον τῶν 10 % (Ἐν τέλει παρατίθεται τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου συμφωνητικοῦ τοῦ Blasio Vanucio μετὰ τῶν Φιλ. Ριζαμάνου καὶ Ἰω. Κοχο, ὅπερ φέρει χρονολογίαν 18 Ἰουνίου 1386 καὶ εἶναι γεγραμμένον διὰ χειρὸς Δημητρίου Damiano).

φ. 31v

Die Xj octubris, indictione X [1386]

Coram egregiis dominis Petro Nani et Belesio Ciurano, consiliariis, absente Magnifico domino Marco Geno, honorabili duca Crete, comparuit Bertus Dela Porta, dicens se emisse a Blasio Vanucij de Ancona pecias Vij pannorum florentinorum et alias pecias Vij pannorum grossorum pro ducatis auri CCCLxxx, quas quidem pecias dictus Blasius conduxerat de Romania cum sua cocha, et illas sibi uendiderat tali quidem pacto, quod dictus φ. 32r Bertus nichil solvere debebat pro ipsis de datio | quod solui de
10 bebat comuni ad rationem decem pro centenario, secundum formam impositionis nuper facte per ducale dominium de pannis forinsecis, qui conducebantur in Cretam. Et tamen camerarii comunis cohercebant ipsum Bertum ad soluendum comuni dictum dadium. Et ideo petebat, quod dictus Blasius deberet eum liberare
15 a solutione dicti dadij, secundum formam uenditionis facte sibi. Ad que dictus Blasius Uanucij respondebat, dicens quod, ante quam dicti panni fuissent discaricati in terram, daciarii Candide pepigerunt secum taliter, quod ipsi fuerunt contenti quod de omnibus pannis, quos uenderet, soluere deberet quinque pro
20 centenario et de alio datio, quod spectabat comuni, nichil soluere debebat, sicut continebatur in quodam scripto sibi facto per nobilem uirum Phylippum Ριζαμάνου et Johannem Caucho, daciarios. Dicti autem daciarii, seu nuncius eorum coram dominio constitutus, fuit confessus ipsos daciarios fecisse cum predicto
25 Blasio pactum predictum. Quapropter, auditis et intellectis iuribus partium et uisis et dilligenter consideratis ducalibus literis, continentibus impositionem predictam, et examinata forma pacti

predicti, in quo continebatur quod dicti daciarii absoluebant dictum Blasium ab onere impositionis predictae, quod fecisse non poterant, quoniam ipsa impositio spectabat comuni et ipsi daciarii
 30 φ. 32^v nullam libertatem habebant in ea, quia | non erat inclusa in rati-
 ti. ne incanti dationum deliberatorum eisdem,

Dictum est per dominos consiliarios predictos, concorditer et sententialiter, quod suprascripti Philippus Piçamano et Johan-
 35 nes Caucho et alij socii eorum daciarii dare et soluere debeant in camera comunis impositionem seu dadium predictum ad rationem yperperorum decem pro centenario yperperorum, secundum formam predictarum ducalium literarum, quod quidem dadium sit et esse debeat comunis, sicut debet esse de iure. Tenor
 40 autem scripti facti de pacto predicto talis est: «1386 di xviii giugno ser Blasio de Uanuço d' Ancona fe pato cum ser Philippo Piçamano et ser Çani Cocho, daciari del comerchio, che de tuli li panni, liqual descargata dela soa cocha per uendere in Candia, de tuli quelli che lo soprascrito uendera, debia pagare yperpera
 45 V per centinario, et che lo comprador sia franco de non pagare niente. io Dimitri Damiano scrissi».

36 *predictum* φέρεται δις γεγραμμένον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

3-4. *Marco Geno, honorabili ducha Cretae*. Ὁ Marco Zeno ἐ χρημάτισε δούλα: Κρήτης κατά τὰ ἔτη 1385 - 1387 (βλ. τὰς ἀναγραφὰς τῶν δουκῶν τῆς Κρήτης παρὰ Hippolyte Noiret, Documents inédits pour servir à l'histoire de la domination vénitienne en Crète de 1380 à 1485 tirés des archives de Venise, Paris, 1892, σ. 556 καὶ E. Gerland, Das Archiv des Herzogs von Kandia, Strassburg, 1899, σ. 34).

4. *Bertus Della Porta*. Ὅτι ὁ Μπέρτος ἦτο υἱὸς τοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα ἦτο ἤδη γνωστὸν ἐκ τοῦ ἀπὸ 15 Ἰουνίου 1400 ἐγγράφου τοῦ ἐκδεδομένου ὑπὸ H. Noiret. ἔνθ' ἀνωτ., σ. 107 · 109 (βλ. σ. 109: «...Bertus de la Porta, filius Leonardi...»), προσεπιμαρτυρεῖται δὲ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω ἐγγράφων 6 (στ. 2) καὶ 9 (στ. 3 · 4). Διὰ τὰ ἐμπορεῦται ἤδη τῷ 1386, σημαίνει οὖν ἦτο τότε τοὐλάχιστον εἰκοσαετής, ἄρα ἐγεννήθη πρὸ τοῦ 1366 καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ πατὴρ του Λεονάρδος δὲν θά ἐγεννήθη βραδύτερον τοῦ 1346.

9 · 12. *de datio quod solvi debebat Comuni ad rationem decem pro centenario, secundum formam impositionis nuper factae per ducale dominium de rannis forinsecis, qui conducebantur in Cretam*. Ὁ δασμὸς οὗτος 10% ὑπὲρ τοῦ βενετικοῦ δημοσίου διὰ τὰ εἰς Κρήτην εἰσαγόμενα ἔξωθεν ὑφασματα εἶχε πράγματι ἐπιβληθῆ προσφάτως, τὸν Ἰούλιον τοῦ προηγουμένου ἔτους 1385, δι' ἀποφάσεως τῆς Βενετικῆς Γερουσίας ἐκδεδομένης ὑπὸ H. Noiret, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 61, σημ. 2 (πρὸβλ. καὶ σ. 20, ὡς καὶ F. Thiriet, Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie.

Tome premier. 1329 - 1399, Paris, 1958, σ. 169, ἀριθ. 699, 6), βραδύτερον μάλισσα, τῷ 1394, ηὐξήθη εἰς 20 % (βλ. H. Noiret, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 61 καὶ F. Thiriet, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 200, ἀριθ. 842).

12 - 13. *camerarii Communis*. Πρόκειται περὶ τῶν ἀνωταίων οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων τοῦ βενετικοῦ δημοσίου ἐν Κρήτῃ. ὦν τὰ καπιτουλάρια (ἤτοι τὴν συγγραφὴν τῶν καθηκόντων καὶ δικαιοματίων) ἐδημοσίευσεν ὁ E Gerland, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91 - 92. Βλ. περὶ τούτων καὶ J. Jegerlehner, Beiträge zur Verwaltungsgeschichte Kandias in XIV. Jahrhundert, ἐν «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. 13 (1904), σ. 442.

17. *datiarii Candidae*. Οὗτοι ἦσαν οἱ εἰσπράκτιοι τῶν φόρων τοῦ Χάνδακος, τοὺς ὁποίους, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν περαιτέρω στ. 31 - 32, εἶχον μισθώσει παρὰ τοῦ δημοσίου δι' ἴδιον λογαριασμόν, κατόπιν πλειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ. Βλ. καὶ τὴν ἐπομένην σημείωσιν.

22. *Philippum Pizamano*. Τοῦτον δυνάμεθα πιθανῶς νὰ τοιτίσωμεν πρὸς τὸν ἐν ἐγγράφῳ τοῦ ἐπομένου ἔτους 1387 (30 Αὐγούστου), οὗ περίληψις παρὰ H. Noiret, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 17, ἀναφερόμενον «Philippe Pizansano (γράφει προφανῶς : Pizamano), père de huit enfants», ὅστις, κατὰ τὸ ἐγγράφον τοῦτο, φυλακισθεὶς διὰ χρέος 3000 ὑπερπύρων πρὸς τὸν δημόσιον ταμεῖον τῆς Κρήτης, «pour solde de taxes et fermages», ἀποφασίζεται ν' ἀποφυλακισθῇ. Φαίνεται ὅτι ἡ ὑπ' αὐτοῦ μίσθωσις τῶν φόρων ζημίαν μάλλον ἢ κέρδη προσεπόρισεν εἰς αὐτόν, ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς δὲ ταύτης συνηγορεῖ καὶ ἡ ἐνιαυθῶν σχολιαζομένη ἀπόφασις τῆς Αὔθηνειας εἰς βάρος του.

2

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΩΣ ΙΣΧΥΡΑΣ ΜΙΣΘΩΣΕΩΣ ΑΜΠΕΛΟΥ, ΣΥΝΑΦΘΕΙΣΗΣ ΥΠΟ ΜΠΕΡΤΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ

17 Σεπτεμβρίου 1388

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 30: Memoriali antichi*, τετράδ. 31 <πρῶτην 27>, 1386/88, φ. ἄνευ σελιδώσεως <τρίτον ἐκ τοῦ τέλους>)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Ὁ δούκας Κρήτης Donatus Mauro καὶ οἱ σύμβουλοί του ἀποφασίζουν ὅπως ἢ εἰς τὸν Μπέρτον Ντελλαπόρταν γενομένη ἐκμίσθωσις ἀμπέλου, κειμένης εἰς τὴν τοποθεσίαν Lemona-ria, παρὰ τῆς Ἑλένης, χήρας καὶ ἐπιτρόπου τοῦ Albertino Brazola, δι' ἐγγράφου τοῦ νοταρίου Γεωργίου Βατάτση ὑπὸ χρονολογίαν 29 Αὐγούστου 1387, παραμείνῃ ἔγκυρος καὶ ἰσχυρὰ ἐφ' ὅσον χρόνον θὰ χηρεύῃ ἢ ρηθῆσα Ἑλένη. Ἡ ὑπὸ ταύτης προβληθεῖσα ἐνστάσις, ὅτι ἐξεμίσθωσε τὴν ἀμπελον εἰς τιμὴν κατωτέραν τῆς πραγματικῆς, δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, δεδομένου ὅτι ὁ Μπέρτος προσεφέρθη ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀμπελον εἰς αὐτήν, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ τοῦ ἐπιστρέψῃ αὕτη τὰ ληφθέντα παρ' αὐτοῦ χρήματα ἐντὸς ταχθείσης προθεσμίας, ἧτις παρήλθε χωρὶς οὐδὲν νὰ δώσῃ αὕτη εἰς τὸν Μπέρτον.

Die xvij septembris, indictione xij [1388]

Dictum est per Magnificum dominum Donatum Mauro, honorabilem ducham Crete, et eius consilium, quod affictatio facta Berto Dela Porta de pecia una vinee, posite in loco nomine Lemonaria, sibi affictate per Helenam, relictam et commissariam Albertini Braçola, per cartam factam manu Georgij Uataci, notarij, sub anno Domini Mccclxxxvij, mense augusto, die xxviii, indictione x, remaneat firma et ualida quousque uiduauerit dicta Helena, non obstante contradictione quam dicta Helena faciebat, dicens se dedisse dictam vineam pauciore precio eo quo ualebat, cum dictus Bertus contentus fuerit restituere sibi dictam vineam, dummodo daret sibi pecuniam sibi datam per ipsam infra certum terminum sibi assignatum. ad quem terminum ipsa nich[il] dare noluit dicto Berto.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

2-3. *Donatum Mauro, honorabilem ducham Cretae.* Ὁ Donato Moro ἐχρηματίσθη δούκας Κρήτης (τὸ πρῶτον) ἀπὸ 1387-1389, διαδεχθεὶς τὸν ἐν τῷ προηγούμενῳ ἐγγράφῳ Marco Zeno (βλ. H. Noiret, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 556 καὶ E. Gerland, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 34). Ἡ κατα μῆνα Σεπτέμβριον 12ῃ ἰνδικτιῶν ἢ φερομένη ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀνευ ἐνδείξεως ἔτους ἐγγράφου συμπίπτει πρὸς μόνον τὸ ἔτος 1388 ἐκ τῶν ἐτῶν τῆς θητείας του.

4-5 *in loco nomine Lemonaria.* Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ποῦ εὑρίσκειται ἡ τοποθεσία αὕτη (*Λεμονάρια* ἢ *Λεμοναριά*);. Εἰς τὴν ἀπὸ 27 Σεπτεμβρίου 1486 διαθήκη τῶ ἐκ Χάνδακος Θεοδώρου Τουρλινοῦ τὴν ἐκδεδομένην ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. 6, ἐν Βενεція, 1877, σ. 656, ὁ διαθέτης ἀναφέρει «τοὺς λεγομένους τόπους εἰς τὰ Λεμωνάρια, καὶ εἰς τὸν Ἀπόλενα καὶ Σκόπιλα τοῦ Διμηρίτη». Πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ τοπωνυμίου; Κατὰ πληροφωρίας ἐξ ἄλλου τοῦ φίλου κ. Ἀνδρ. Γ. Καλοκαιρινοῦ, τοπωνύμιον *Λεμοναρά* (ἢ) ἀκούετο σήμερον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀγροκλήματος Γιοφυράκια τῆς ἐπαρχίας Μαλεβυζίου.

3

ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΕΝΕΧΥΡΩΝ ΥΠΟ ΜΠΕΡΤΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ ΕΙΣ
ΤΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ GISSI, ΛΟΓΩ ΔΑΝΕΙΟΥ

1 Ἀπριλίου 1390

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετράδ. 15 <1390>, φ. 29r)

ΜΕΓΑΦΡΑΣΙΣ. — Κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰθηντίας, ὁ Μπέρτος Ντελλαπόρτα παρέδωκε καὶ παρακατέθεσεν εἰς χεῖρας τῆς Σταμάτας,

συζύγου αὐτοῦ, καὶ τοῦ καλογῆρου Θεοστηρίκτου, πνευματικοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἐπιτρόπων τοῦ Ἰωάννου Gissi, τὰ κατωτέρω καταγεγραμμένα ἀντικείμενα, ὡς τεκμήριον καὶ ἐνέχυρον 1500 ὑπερπύρων, τὰ ὅποια ὁ ρηθεὶς Μπέρτος ἔλαβε παρὰ τῶν εἰρημένων ἐπιτρόπων ὑπὸ τύπον δανείου καὶ τὰ ὅποια ὁ Μπέρτος οὗτος εἰσέπραξε παρὰ τοῦ Κώστα Μετοπαν καὶ τοῦ Θεοδώρου Κομητᾶ, ὀφειλετῶν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπείας, καὶ ὀφείλει νὰ κρατῆ αὐτὰ ὑπὸ τύπον δανείου, κατὰ τὴν ἀρέσκειαν τῶν ἄνωθεν γεγραμμένων ἐπιτρόπων.

(Ἀκολουθεῖ, στ. 10 κ. ἔξ., ἡ καταγραφή τῶν ἀντικειμένων, ἧτοι ἐπίπλων, σκευῶν καὶ ὑφασμάτων)

Die primo Aprilis, indictione xiiij 1390

De mandato dominationis ser Bertus Delaporta dedit et consignavit in manibus domine Stamate, eius uxoris, et Calogero Theostiricto, pneumatico Sanctorum Apostolorum, commissariis
 5 Johannis Gissi, res infrascriptas pro signo et pignore yperperorum mille quingentorum, que dictus Bertus habuit a dictis commissariis nomine mutui, que dictus Bertus excusit a Costa Metopan et Theodoro Comitta, debitoribus dicte commissarie, et debet ea habere nomine mutui ad beneplacitum suprascriptorum
 10 commissariorum. Que quidem res sunt hec : Primo
 Letti de pluma do Item glisolla una
 Item coltra de smobrada una Item armarol uno
 Item coltra biaua una Item par uno de velludi de grana
 Item coltre uege ij 25 Item par uno de velludi biaui
 15 Item par de cortine uno Item gonella una vergadha
 Item tapedi 4 Item cordon uno de pelle
 Item bancal uno Item borssa una de pelle
 Item confani iij Item taçe 6 de argento
 Item casella una granda 30 Item coppe 2 de argento
 20 Item scrinetti iij Item bancho de arcipresso uno
 Item armadura una Item botte uode Lxxxx

4 Theostiricto διώρθωσα (βλ. Σημειώσεις) : *Theosaricho* ἐν τῷ ἐγγράφῳ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

3. *dominae Stamatae, eius uxoris.* Ἡ Σταμάτα ἦτο σύζυγος τοῦ Μπέρτου Ντελλαπόρτα ἢ τοῦ Ἰωάννου Gissi, τοῦ ὁποίου ἐτύγγανε καὶ ἐπιτροπος; Μολονότι συντακτικῶς ἀμόζει τὸ πρῶτον, ἐν τούτοις λογικώτερον φάνεται τὸ δεύτερον.

3-4. *et calogero Theostiricto, pneumatico Sanctorum Apostolorum.* Ὁ

καλόγηρος οὗτος εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἀναφερόμενον ἐν βραχεῖ ἔγγραφῳ, ὅπερ φερρεται ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ. Ἐνθα γὰρ τὸ ἐνταῖθα οχολιαζόμενον γὰρ ὅπερ ἔχει ὡς ἔξης: «*Die 17 Aprilis, indictione xiiij [1390] — Per Magnificum dominum Dominicum Bono, honorabilem ducham Crete, et eius consilium concessa est licentia Andree Coritheo, olim habitatori Candide, qui est senex et infirmus, quod possit se ordinari calogorum, more Grecorum, per calogorum Theostirictum, pneumaticum monasterij beatorum Apostolorum de M. rula*». Ὁ ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ τύπος Theostirictus (= Θεοστήρικτος) εἶναι βεβαίως ὁ ὀρθὸς γὰρ οὗτω διωρθώσαμεν τὸν τυπον Theosaricho τοῦ ἡμετέρου ἔγγραφου. Ὁ Θεοστήρικτος οὗτος ἦτο λοιπὸν πνευματικὸς τῆς μονῆς τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων τοῦ Μιρουλά, γνωστοῦ προσστίειου τοῦ Χάνδακος. Ὑπὸ Giuseppe Gerola, Topografia delle chiese della città di Candia, «Bessarione», τόμ. 34 (1918), σ. 262 - 263 ἀναγράφονται τρεῖς διαφοροὶ γὰρ τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων ἐν Χάνδακι, πρὸς τίνα ὁμως τούτων δεόν νὰ ταυτισθῇ ἡ δωμάριος ὀρθόδοξος ἐν Μαρουλά μονή, εἶναι ἄδηλον.

4

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΘΕΝΤΙΑΣ, ΑΙΤΗΣΕΙ ΤΩΝ LEONARDO TRIVISAN ΚΑΙ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ. ΩΣ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΩΝ ΤΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΘΩΜΑ ΕΝ TORCELLO, ΠΕΡΙ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΝΩΝ ΠΡΟΣ ΕΚΤΙΜΗΣΙΝ ΖΗΜΙΩΝ ΠΡΟΞΕΝΗΘΕΙΣΩΝ ΥΠΟ ΙΑΚΩΒΟΥ ΜΑΝΟΛΕΣΣΟ ΕΙΣ ΜΥΛΟΥΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΕΚΜΙΣΘΩΘΕΝΤΑΣ ΕΙΣ ΑΥΤΟΝ

27 Αὐγούστου 1390

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 30: Memoriali antichi*, τετραδ. 35 <πρώην 31r>, 1390/91, ἄνευ σελιδώσεως)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Ὁ Λεονάρδος Trivisan, τοῦ ποτὲ Vito, καὶ ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτα, ὡς πληρεξούσιοι τοῦ ἡγουμένου [τῆς μονῆς] τοῦ Ἀγ. Θωμᾶ de Borgondia (τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τοῦ Torcello), ἐκκρεμούσης ἀγωγῆς κατὰ τοῦ εὐγενοῦς Ἰακώβου Manolesso ἐνώπιον τῶν δικαστῶν τῶν πληρεξουσίων (judices procuratorum), οἵτινες εἶχον τάξει: εἰς τὸν τελευταῖον νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν των αὐτοπροσώπως ἢ ν' ἀποστείλῃ εἰς τὸν πληρεξούσιόν του Πέτρον Spirito πληροφορίας ἐν σχέσει μετὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ ρηθέντος ἡγουμένου διὰ τινὰς μύλους αὐτοῦ κατερειπωθέντας, ἐζήτησαν παρὰ τῆς Αὐθεντίας, ὅπως ὀρίσῃ εἰδικούς πραγματογνώμονας πρὸς ἐκτίμησιν τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ μύλοι οὗτοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς μισθώσεως των ὑπὸ τοῦ Manolesso. Ὁ δούκας τῆς Κρήτης Δομίνικος Bono καὶ ὁ σύμβουλος αὐτοῦ Μάρκος Caravello, μὴ ἰσχύοντες πάντως τοῦ προειρημένου Λεονάρδου Trivisan, δευτέρου συμβούλου, νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀπό-

φασίν των, ἀποφασίζουσι ὅπως σταλοῦν πραγματογνώμονες πρὸς ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τῶν ρηθέντων μύλων. Οὗτοι θ' ἀποφανθοῦν περὶ τοῦ πόσον στοιχίζει ἢ ἀνοικοδόμησις αὐτῶν καὶ ἡ ἐπαναφορά των εἰς τὴν κατάστασιν εὐρίσκοντο ὅτε ἐξεμισθώθησαν εἰς τὸν Ἰάκωβον Manolesso, περὶ τοῦ πόσον ἀπέδιδον, εἰς προσόδους καὶ μισθώματα, ἐπὶ Vito Trivisan, περὶ τοῦ πόσον ἀπέδιδον ἐπὶ Ἰακώβου Manolesso, πρὶν ἐρειπωθῆναι, καὶ περὶ τοῦ πόσον ἀποδίδουσι σήμερον. Ἡ περὶ τούτων ἔκθεσις αὐτῶν θὰ σταλῆ εἰς τοὺς δικαστὰς τῶν πληρεξουσίων.

Παρὰ πόδας τῆς ἀποφάσεως προσετέθη ὅτι ὁ Ἰάκωβος Manolesso ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἀποδέχεται αὐτὴν καὶ ἀποκρούει τὴν ἐπιβληθεῖσαν πραγματογνωμοσύνην, διότι, ὡς ἰσχυρίζεται, εἰς οὐδεμίαν ἐπισκευὴν ὑποχρεοῦται.

Die xxvij augusti, indictione xiiij 1390

Comparentibus coram dominatione nobili uiro domino Leonardo Triuisano, condam domini Viti, et prouido uiro ser Leonardo Dela Porta, procuratoribus et procuratorio nomine domini
 5 abbatis Sancti Thome de Borgondia, Torcellane diocesis, ut de procuratione sua constat (:) carta commissionis scripta manu Georgii de Gibilupo (:) notarii, et nobili uiro ser Jacobo Manolesso, occasione differentie vertentis inter partes coram iudicibus procuratorum,
 10 qui fecerunt citari suprascriptum ser Jacobum ad comparendum usque ad certum terminum coram eis uel ad mittendem prouido uiro ser Petro Spirito, eiusdem ser Jacobi procuratori, informationem super aliquibus petitionibus formatis per dictum dominum abbatem eidem suo procuratori et specialiter quod quedam pars certorum molendinorum ruinata reperetur, suprascripti procura-
 15 tores predicti domini abbatis, per subuentionem petebant coram dicta dominatione, pro declaratione ueritatis et dictorum dominorum | iudicum procuratorum, quod dominatio dignaretur mittere aliq[uios] bonos uiros in contrascriptis negocijs expertes, qui de[bent] examinare molendina suprascripta, uidelicet quantum
 20 constaret a[d] rehedificandum dicta molendina in statu quo erant quando ser Jacobus Manolesso ipsa habuit, et tempore cuius afflictationis ipsa molendina, siue pars ipsorum fuit in rui-

5-7 *ut...notarii προστεθειμένα κάτωθι τῆς σελίδος διὰ παραπομπῆς, ἐξίτηλα καὶ δυσανάγνωστα* || 12 πρὸ τοῦ *petitionibus* φέρεται γεγραμμένον *informationibus* (κατὰ τὸ προηγούμενον *informationem*) καὶ ἀκολούθως διαγεγραμμένον.

nam. Item quantum ipsa molendina reddebant de prouentu et affictu, tempore nobilis uiri domini Viti Trivisano. Item quantum
 25 reddebant tempori suprascripti ser Jacobi Manolesso et quantum ipsa molendina reddunt in presente. Per Magnificum dominum Dominicum Bono, honorabilem ducham Crete, et egregium dominum Maurum Carauello, consiliarium, non ualente se impedire in hoc suprascripto domino Leonardo Trivisano, altero
 30 consiliario, occasione suprascripta, dictum est quod mittantur aliqui boni et experti uiri, qui sacramententur ad examinandum conditionem dictorum molendinorum, videlicet quantum constaret ad rehedificandum ipsa molendina et ad reducendum ipsa in culmine, sicut stabant quando data fuerunt ad affictum ser
 35 Jacobo Manolesso suprascripto, et tempore cuius affictionis ipsa seu pars ipsorum fuit in ruinam Item quantum reddebant de prouentu et affictu tempore domini Viti Trivisano. Item quantum reddebant tempore suprascripti Jacobi Manolesso, ante quam irent in ruinam. Item quantum reddunt ad praesens. Que
 40 omnia mittantur dominis iudicibus procuratorum, sub bulla huius regiminis.

Comparuit ser Jacobus Manolesso et dixit quod nullo modo assentiebat dicte terminationi, nec volebat esse ad examinationem seu existimationem predictam, quia asserebat se non tenere ad
 45 reparationem aliquam, et pro parte scribatur quod essent salua sua jura.

33 πρό τοῦ *reducendum* φέρεται γεγραμμένον *rehedificandum* (κατ' ἐπιτάληψιν τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ) καὶ ἀκολουθῶ; διαγεγραμμένον || 43 - 46 μετὰ γευστέρα προσθήκη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

2 - 4 *nobili viro domino Leonardo Trivisano, quondam domini Viti, et provido viro ser Leonardo Della Porta.* Ὁ Leonardo Trivisan, ὅστις, ὡς ἀναφέρεται κατωτέρω ἐν τῷ ἐγγράφῳ (στ. 29·30), ἦτο σύμβουλος τοῦ δούκα τῆς Κρήτης, πρέπει νὰ ταυτισθῇ ἀσφαλῶς πρὸς τὸν βραδύτερον, τῷ 1409, γενόμενον δούκαν τῆς Κρήτης, ὅστις καὶ ἀπεβίωσε τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκ τοῦ ἐν Χάνδακι λοιμοῦ (βλ. H. Noiret, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 556 καὶ 210, σημ. 2, ἀντιλοῦντα ἐκ τοῦ Fl. Cornelius, *Creta Sacra Venetiis*, 1755, τόμ. II, σ. 356). Οὗτος, ἠπηρετῶν κατὰ τὸ προηγούμενον τῆς χρονολογίας τοῦ ἐγγράφου ἔτος 1389 ὡς ὑποδιοικητῆς τῆς ναυτικῆς μοίρας τῆς Ἀδριατικῆς (*vicecapitaneus culphii*) καὶ εὐρισκόμενος ἐν Ναυπλίῳ, ἔλαβε τῇ 31 Μαΐου ἐντολὴν τῆς Βενετικῆς Γερουσίας νὰ μεταφέρῃ διὰ τῆς γαλέρας του εἰς Τυνησίαν τὸν ἐκεῖ ὡς πρεσβευ-

τὴν ἀποστελλόμενον Λεονάρδον Ντελλαπόρταν (βλ. Μ. Ί. Μανούσακα, Ὁ ποιητὴς Λεονάρδος Ντελλαπόρτας ὡς πρεσβευτὴς τῆς Βενετίας εἰς Τυνησίαν, ΕΕΒΣ, τόμ. 27 (1957), σ. 348 - 364, ἔγγρ. ἀριθ. 2·3 καὶ ἰδίαι τὰς ἐν σ. 357-358 καὶ 361 - 364 σημειώσεις) Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐξετελέσθη καὶ ὁ Ντελλαπόρτας ὅστις εἶχε διορισθῆ μικρὸν πρότερον (10 Μαΐου) δικηγόρος Χάνδακος (βλ. αὐτόθι, σ. 315 - 348, ἔγγρ. ἀριθ. 1). Θὰ εἶχεν ἤδη ἐπαγέλθει ἐκεῖθεν τὴ 9 Δεκεμβρίου 1389 ὅτε καὶ ὑπέβυλεν ἀναφορὰν εἰς τὴν Γερουσίαν περὶ τῆς διπλωματικῆς του ταύτης ἀποστολῆς (βλ. αὐτόθι, σ. 364 - 368, ἔγγρ. ἀριθ. 4). Εἶχομεν εἰζᾶσει (αὐτόθι, σ. 367, βλ. καὶ σ. 362) ὅτι ὁ Ντελλαπόρτας ἐπανήρθε τότε ὄχι εἰς Βενετίαν ἀλλ' εἰς τὴν γενέτειράν του, τὸν Χάνδακα, ἵνα ἀναλάβῃ τὸ εἰς αὐτὸν ἀπονεμηθὲν ὀφείκιον τοῦ δικηγόρου. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τοῦ παρόντος ἔγγράφου, ἐξ οὗ μαρτυρεῖται οὗτος ἐγκατεστημένος ἤδη ἐν Χάνδακι κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1390 Ἐκ τοῦ ἔγγράφου ἐπίσης μαθηθῆναι ὅτι καὶ ὁ Leonardo Trivisan, μετὰ τὴν ἐκ Τυνησίας ἐπιπόδόν του, διωρίσθη σύμβουλος τοῦ δούκα τῆς Κρήτης ἐν Χάνδακι (τὴν θέσιν ταύτην διετήρει καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1391, βλ. ἔγγρ. ἀριθ. 9) καὶ πορίσεται τὴν εἰς δίκην ὡς πληρεξούσιος ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ντελλαπόρτα. Φαίνεται ὅτι τοὺς δύο ἄνδρας εἶχε συνδέσει στενότερον ἢ κοινὴ εἰς Τυνησίαν ἀποστολὴ.

4 - 5. *domini abbatis Sancti Tomae de Borgondia, Torcellanae diocesis*. Πρόκειται περὶ τοῦ μοναστηρίου S. Tomaso dei Borgognoni, ἀνήκοντος εἰς τὸ τάγμα τῶν Cîteaux (Cistercienses) καὶ ἰδρυθέντος περὶ τὸ 1190 ἐπὶ τῆς βορείας ἀκτῆς τῆς παρα τὴν Βενετιαν νησίδος Torcello (βλ. H. Noiret, ἐνθ' ἄνωγ, σ. 6, σημ. 3). Τὸ μοναστήριον τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶχεν ἰδιοκτησίαν ἐν Κρήτῃ, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ προγενεστέρου ἔγγράφου, ἀπὸ 1ῶ Ἰουλίου 1386, τοῦ ὁποίου παρέχεται ὑπὸ H. Noiret, ἐνθ' ἄνωγ, σ. 6, ἡ ἀκόλουθος περίληψις: «Ordre au gouvernement de Crète d'examiner les droits des prétendants à la possession de biens en Crète appartenant au monastère de S. Thomas de Burgodiensi, du diocèse de Torcello». Τὸ ὄνομα τοῦ ἐνάγοντος ἡγουμένου αὐτοῦ, οὗ πληρεξούσιοι οἱ Leonardo Trivisan καὶ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας, δὲν ἀναφέρεται ἐν τῷ ἔγγράφῳ. Φαίνεται πάντως ὅτι οὗτος ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγον, διότι τῇ 1 Ἀπριλίου τοῦ 1392 ἡ Βενετικὴ Γερουσία ἀπήύθυνε σύστασιν πρὸς τὸν Πάπον «pour l'abbaye de S. Tommaso de Borgognoni en faveur d' Andrea Civrano, prieur de S. Antonio de Candie» (H. Noiret, ἐνθ' ἄνωγ, σ. 48).

21. *tempore nobilis viri domini Viti Trivisano* (πρβλ. καὶ 37). Πιθανῶς νοεῖται ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς (capitaneus) Κρήτης Vito Trivisan, ὁ μαρτυρούμενος ἐξ ἔγγράφου ἀπὸ 20 Ἀπριλίου 1378, τοῦ ὁποίου φέρεται παρὰ Σπυρ. Μ. Θεοτόκη, Θεοπίσματα τῆς Βενετικῆς Γερουσίας 1281 - 1385, τευχ. II, ἐν Ἀθήναις, 1937, σ. 210, ἡ ἀκόλουθος περίληψις: «Ἐπιτρέπεται εἰς τὸν Βίτον Τριβιζάνον, καπετάνιον Κρήτης, νὰ ἔχη ἕνα ἀκόμη ἵππον δι' αἰομικὴν του χρῆσιν, ἐπὶ πλεόν τῶν διαταγμένων εἰς τὰς ἐνιολάς του». Ἀναφέρεται δὲ οὗτος ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ δούκα Κρήτης, διότι θ' ἀνεπλήρωνε τοῦτον ἀπουσιάξοντα Ὁ Vito Trivisan ἦτο ἴσως ὁ καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔγγράφου (στ. 3) ἀναφερόμενος ὁμώνυμος ποτὲ πατὴρ τοῦ Leonardo Trivisan.

ha ubi ... 1390

... filio ...

Die 11to

... ad ...

die ...

... ad ...

die ...

... ad ...

... ad ...

... ad ...

... ad ...

... ad ...

... ad ...

1. Το υπ' αριθ. 5 έγγραφον και η αρχή του υπ' αριθ. 6.

'Εγγύησις υπέρ του Μπέρτου Ντελλαπόρτα (31 Αυγούστου 1390).

Καταχώρισις τῆς πρὸς αὐτὸν ἐντολῆς τοῦ Ἰω. Μαυρικᾶ (1 Σεπτεμβρίου 1390).

(Archivio di Stato di Venezia — Duca di Candia 11 : Atti antichi, τετράδ. 15 <1390>, φ. 45 v)

5

ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΜΠΕΡΤΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ, ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ
ΝΑ ΑΠΟΠΛΕΥΣῃ ΕΚ ΧΑΝΔΑΚΟΣ, ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΔΕΝ ΘΑ ΠΑ-
ΡΑΛΑΒῃ ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΣΚΛΑΒΟΥΣ

31 Αὐγούστου 1390

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετράδ.
15 <1390>, φ. 45v)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ. — Ὁ Πέτρος Ρόσος, κάτοικος Χάνδακος, ἠγγυήθη ὑπὲρ τοῦ Μπέρτου Ντελλαπόρτα, κυβερνήτου ἑνὸς φορτηγοῦ πλοίου (cochae), τὸ ὁποῖον θὰ ἀποπλεύσῃ [ἐκ Χάνδακος] εἰς τὰ μέρη τοῦ Θεολόγου (= Ἐφέσου), δηλαδή περὶ τοῦ ὅτι δὲν θὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ σκλάβον, σκλάβαν ἢ πάροικον ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτην ἢ εἰς τὸ δημόσιον, οὐδ' ἄλλο τι πρόσωπον, πλὴν ἐκείνων, δι' ἃ ἔλαβεν ἄδειαν παρὰ τῆς Αὐθεντίας, καὶ περὶ τῆς τηρήσεως τῶν κανονισμῶν τῆς ξηρᾶς, ἐπὶ ἀπειλῇ τῶν διατεταγμένων ποινῶν.

Die suprascripto [=ultimo mensis Augusti 1390]

Petrus Rosso, habitator Candide, fideiussit pro ser Berto Della Porta, patrono unius coche iture ad partes Thologi, videlicet de non levando sclauum, sclauam uel uillanum alicuius persone
5 seu comunis, nec ullam aliam personam ultra eas de quibus habuit licentiam a dominatione, et de obseruandis ordinibus tere, sub penis ordinatis.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἔχει τὸν συνήθη τύπον τῶν ἐγγυήσεων, τὰς ὁποίας παρεῖχον κάτοικοι τοῦ Χάνδακος ὑπὲρ μελλόντων ν' ἀποπλεύσουν ἐκεῖθεν πλοιάρχων περὶ τοῦ ὅτι οὗτοι δὲν θὰ παρελάβαν μεθ' ἑαυτῶν σκλάβους ἢ ἄλλα πρόσωπα ἄνευ ἀδείας. Τοιαῦται ἐγγυήσεις ἀπαντοῦν συχνότατα εἰς τὴν σειρὰν *Atti antichi*.

2. *Petrus Rosso*. Τοῦτον εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῷ κατωτέρῳ ἐγγράφῳ ἀριθ. 8 ὡς πληρεξούσιον (ὁμοῦ μετὰ τοῦ Λεονάρδου) τοῦ Μπέρτου Ντελλαπόρτα, μεθ' οὗ, φαίνεται, ἦτο στενῶς συνδεδεμένος.

2 - 3. *pro ser Berto Dellaporta, patrono unius cochae*. Περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Μπέρτου Ντελλαπόρτα κυβερνωμένου ἐμπορικοῦ πλοίου γίνεται ἐφ' ἑρύτερος λόγος ἐν τῷ ἀμέσῳ ἐπομένῳ ἀριθ. 6 ἐγγράφῳ. Ἐκ δὲ τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 7 μαθητάνομεν ὅτι κατὰ τὸ μέσα τοῦ ἐπομένου μηνὸς Σεπτεμβρίου ὁ Μπέτρος Ντελλαπόρτας ἐπραγματοποίησε μὲν τὸ εἰς Ἐφεσον ταξίδιον τοῦτο, ὅχι ὁμοῦ δι' ἰδιον λογαριασμόν, ἀλλὰ κατόπιν ναυλώσεως τοῦ πλοίου του εἰς τὸ δημόσιον πρὸς μεταφορὰν αἰτίου εἰς Κρήτην.

3. *iturae ad partes Th(e)ologi*. Θεολόγος (Theologo, Altoluogo) ὠνομάζετο
ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 1B.

ἡ μεσαιωνική Ἔφεσος, ἐκ τῆς αὐτόθι μεγάλης βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ἀνήκουσα (ἀπὸ τοῦ 1304) εἰς τὸ τουρκικὸν ἐμιράτον τοῦ Ἀϊδινίου, ἀπειτελεῖ ἕνα τῶν σπουδαιοτέρων λιμένων διεξαγωγῆς τοῦ ἐμπορίου τῆς Μ. Ἀσίας. Βλ. τὴν περὶ αὐτῆς βιβλιογραφίαν τὴν παρατιθεμένην εἰς τὸ λαμπρὸν βιβλίον τοῦ Paul Lemerle, L'émirat d'Aydin. Byzance et l'Occident. Recherches sur «La Geste d'Ushur Pacha», Paris, 1957, σ. 28 κ. ἐξ. Πρβλ. καὶ τὸ πρόσφατον, ἀλλὰ προφανῶς ἡμιτελές ἄρθρον τοῦ Ν. Α. Βεση (Bees), Μελετήματα σχετικὰ πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν Ἔφεσον καὶ τὸν καλούμενον Θεολόγον, «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς» 1953 - 1954. Εἰς μνήμην Γεωργίου Π. Οἰκονόμου, μέρος δεύτερον, ἐν Ἀθήναις, 1958, σ. 263 - 283.

6

ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΕΝΤΟΛΗΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΥΡΙΚΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΜΠΕΡΤΟΝ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑΝ ΠΕΡΙ ΑΓΟΡΑΣ ΤΟΥ 1/3 ΤΟΥ ΠΛΟΙΟΥ ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ

1 Σεπτεμβρίου 1390

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετράδ. 15 <1390>, φ. 45v - 46r)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Ὁ Μπέρτος Ντελλαπόρτας, υἱὸς τοῦ Λεονάρδου, ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τῆς Αὑθεντίας, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Νικολάου καὶ Γεωργίου Μαυρικᾶ, ἀδελφῶν καὶ ἐπιτρόπων τοῦ Ἰωάννου Μαυρικᾶ, παρουσίασεν ἐπιστολὴν καὶ ἐντολὴν τούτου ἰδιογράφου καὶ ἐδήλωσεν ὅτι, εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐν ταύταις γραφομένων, ἠγόρασε τὸ 1/3 τοῦ πλοίου, τοῦ κυβερνωμένου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, διὰ λογαριασμὸν τοῦ εἰρημένου Ἰωάννου. Τῇ προσταγῇ τῆς Αὑθεντίας, πρὸς κατοχύρωσιν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καταχωρίζονται περαιτέρω ἢ τε ἐντολὴ καὶ ἡ ἐπιστολή.

Α (Ἐντολὴ τοῦ Ἰω. Μαυρικᾶ ἀπὸ 13 Ἰουνίου 1390, ἐκ Βενετίας).

Ὁ ὑπογεγραμμένος Ἰωάννης Μαυρικᾶ παρέχω πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀδελφούς μου Νικόλαον καὶ Γεώργιον Μαυρικᾶν καὶ πρὸς σέ, τὸν Μπέρτον Ντελλαπόρταν, τὴν ἐντολὴν ἢ ἀγοράσῃτε διὰ λογαριασμὸν μου ἐν Χάνδακι τὸ 1/3 τοῦ πλοίου τοῦ κυβερνωμένου ὑπὸ τοῦ Μπέρτου. Ἐὰν ἡ τιμὴ τοῦ πλοίου ἀνερχοῖται μέχρι 1000 δονατάων, νὰ ἀγορασθῇ, ἐὰν ὑπερβαίῃ τὸ ποσὸν τοῦτο, ἐπαρίεμαι εἰς τὴν κρίσιν σας καὶ θὰ δεχθῶ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειοψηφίας, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ κυβερνᾶται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Μπέρτου. Ἐὰν ἡ τιμὴ ὑπερβαίῃ τὰ 1000 δονατάτα καὶ ὁ Μπέρτος θέλῃ νὰ τὸ ἀγοράσῃ (δλόκληρον), ἐπιθυμῶ ὅπως πληρώσῃ-

τε τὸ 1/3 τῆς τιμῆς εἰς ἣν θὰ τὸ ἀγοράσῃ παρὰ τῶν συμμετόχων (razzoneveli). "Ὅταν ἀγορασθῇ τὸ πλοῖον, ἄς δορομολογηθῇ εἰς τὴν πλέον ἐπικερδῆ γραμμῆν. Τὸ τίμημα τῆς ἀγορᾶς θ' ἀποστέλλω διὰ τοῦ πλοίου, τὸ ὅποῖον θὰ πέμψω κατὰ τὸν τρυγητόν. Ἐν ἐλλείψει χρημάτων, ἄς πληρώσῃτε διὰ συναλλαγματικῆς ἢ ὅπως θὰ κρίνητε καλύτερον. Ἐὰν οἱ Νικόλαος καὶ Γεώργιος δὲν θελήσῃν ν' ἀναμιχθῶν εἰς τὴν ἀγοράν, ἐπιθυμῶ ὅπως σὺ ὁ Μπέτρος ἀγοράσῃς τὸ 1/3 εἰς τιμὴν μεταξὺ 1000 καὶ 1300 δουκάτων καὶ λάβῃς τὰ χρήματα διὰ συναλλαγματικῆς ἢ παρόχων ἐμπόρου ἀσφάλειαν εἰς βάρος τοῦ πλοίου. Ἐπιθυμῶ ἐπίσης ὅπως συνομιλήσῃς μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου καὶ ἀνακοινώσῃς τὰς ἐντολὰς μου.

B (Ἐπιστολὴ τοῦ κητοῦ πρὸς Μπέτρον Ντελλαπόρτην ἀπὸ 4 Ἰουλίου 1390, ἐκ Βενετίας).

Πρὸς διὰθεσιν τοῦ οἴνου, τὸν ὅποῖον ἀρῆκες εἰς τὸν Παῦλον Δαφρόμων, καταβάλλομεν προσπαθείας ὅπως τὸν πωλήσωμεν πρὸς δουκάτα 12 ἢ 11 τὸν «ἀμφορέα» (amfora). Μετὰ τὴν μετάγγισίν του θὰ γράψω λεπτομερέστερον. Περὶ τοῦ ἴσιου τοῦ πλοίου σὲ πληροφοροῦ ὅτι προιονισθεὶς ἐδρόθῃ ἐσωτερικῶς ἐν κακῇ καταστάσει. Συνομίλησα μετὰ τοῦ Ἀντωνίου Μίχιελ καὶ τοῦ Ἰακώβου καὶ ἐξητήσαμεν τὴν συμβουλήν τῶν τεχνιτῶν τοῦ ναυστάθμου, οἵτινες ἀπεράνθησαν ὅτι οὗτος εἶναι ἄχρηστος καὶ πᾶσα δαπάνη θ' ἀπέβαινεν ἐπὶ ματαίῳ. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα νὰ μὴ προσβῶ εἰς δαπάνην τινά, ἀλλὰ σοῦ γράφω καὶ θὰ πράξω ὅ,τι προστάξῃς. Σοῦ ἀποστέλλω διὰ τοῦ πλοιάρχου Ἀντωνίου Γίβελιν 26 βαρέλια, τὰ ὅποια ὁμοῦ ὁ Στέφανος Χορο θέλει νὰ λογαριασθῶν ὡς 24, διότι δι' ἕκαστον «ἀμφορέα» πρέπει νὰ πληρωθῇ ναῦλος 12 γρόσια. Τοὺς χαιρετισμούς μου εἰς τὸν πατέρα σου, εἰς τὴν κουμπάραν μου καὶ εἰς ὅλους τῆς οἰκογενείας σου. Διὰ τὰς ἐποθέσεις μας δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σοῦ δώσω ἐπιτολὰς, διότι ὅ,τι πράξῃς θὰ ἔχῃ καλῶς. Χαιρετίσον ἐκ μέρους μου τὸν Menego Deriva καὶ πάντας τοὺς φίλους μας. Σοῦ στέλλω τὴν συναλλαγματικὴν, τὴν ὁποίαν ἔκαμες, διὰ τοῦ Rigo Damolin.

(Ἐπιγραφή καὶ ἐπιγραφή): Ἰωάννης Μαυρικᾶς πρὸς τὸν Μπέτρον Ντελλαπόρτην, εἰς Χάνδακα.

φ. 45v

1390, die primo septembris, indictione quartadecima.

Ser Bertus De la Porta, filius ser Leonardi, comparuit coram dominatione, presentibus et citatis Nicolao et Georgio Maurica, fratribus et commissariis ser Zanini Mauricha, et produxit

5 quandam literam manu dicti ser Zanini et similiter quandam re-
 cordationem eius manu, ut constitit per confessionem dictorum
 Nicolai et Georgij, fratrum suorum. Et pro cautela suorum iu-
 rium, exposuit et asseruit quod, juxta formam et tenorem dicta-
 rum litere et recordationis, emerat tertiam partem cuiusdam
 10 chauche, per ipsum patronizate, nomine dicti Johannis Maurica,
 ita quod amodo dicta tertia pars erat ipsius Johannis; et quod
 efferebat, iuxta formam et tenorem dictarum litere et recordatio-
 nis, facere et exequi sibi commissa, secundum libertatem sibi
 creditam per dictum Johannem Mauricha. Quare, ad cautelam
 15 et pro declaratione iurium utriusque partis, de mandato domina-
 tionis, registrate fuerunt subsequenter hinc inferius in presenti
 quaterno litera et recordatio antedictae.

(A)

1390 adi 13 Zugno in Venexia

Memoriam et arechordaxo faço mi Cany Mauricha a Vuy ser
 2) *Nicholetto et Corçi, mio frar, et a Vuy ser Berto Delaporta, que,*
se a Dio piaxe, que la naue, laqual patroniça ser Berto Delapor-
ta, açonça in Candia e que i parçoneuelli d' esa la uolesse uende-
re, uogio que Vuy me debie chonprar in mia parte charati hoto
 25 *al prexio quela se uenderà, façandoue a sauer que la dita naue*
no credho che la monta da ducati mile duxento se questa naue
adese al numero deli diti ducati mile, uogio que Vuy la tole, e
se in chaxo che la montasse puy, uogio que sia ala uostra dis-
cretion e quel que per la maor parte sarà fato, uogio que sia fer-
 30 *mo, cho chodecion che l' dito ser Berto lu uogia patroniçar, e se*
in chaxo que la montase piu de ducati mile e ser Berto la uoles-
se tuor, vogio que Vuy abie la parte, çoe el terzo per quello pre-
xio que luy la uera chopradha dali parçoneuelli dela dita naue, e
se in chaxo que Vuy lu tese, uogio que Vuy la mete in viaço que
 35 *Vuy pose trar piu utilitadhe que Vuy posse e li deneri del paga-*
mento ue mandarò cho la naue que mando ale uendeme. et se in
chaxo que manchase dener, vogio que Vuy cole deneri per in cha-
bio ho per altro modho que ue par per lo megio.

Anchora uogio que se in chaxo que'l dito ser Nicholetto e Cor-
 40 *çi no se uolesse inpaçar dela chonpradha dela dita naue, uogio*
que Vuy ser Berto abie libertade da oblegarme del terzo de quel-
la, abiandola Vuy per ducati mille in fina mile e trixento e que

de la deta naue pose tuor viaço e far el megio que Vuy podhe e tuor deneri per inchanbio houer a risicho de la naue.

φ. 46^r Anchora vogio que Vuy ser Berto sie de brigadha cho li mie
45 fradelli de despaçar tute quelle cosse que io ue farò a sauer e questa rachordaxon scriisy me Çany Mauricha de mia man propria.

In manssione uero suprascripte recordationis sic continebatur:

Rachordaxo de my Çany Mauricha.

(B)

50 *Al nomen de Dio amen. 1390 adi 4 luyo Venexia*

7 Fradhelo, façove a sauer chomo di Viny Vuy lasase a ser Polo Dafermo a dha my, nuy fesemo tuto quel que se pote per spaçarli e mai non auemo posudho auer piu de ducati 12, ma per lo gran studhio que nuy fesemo nuy li uendesemo per ducati 14
55 *l' anfora e per çi onde no ue scriuo hordenadhamente tuto quello que xe scorso per uostro nomen per que in Viny non è trauaxadhi ma trauaxadhonli io ue scriuero hordenadhamente sapiando Vuy que lu que in chopra me uolse donar ducati 5 quel marchado remanisse per que ello in troua de tuto rie.*

60 *Del fato de l' alboro te faço a sauer chomo el fo segadho la mitadhe d'eso e quello fo trauadho uasto e fredho dentro si que abiando respeto quluque Vuy lo lasase a farlo segar elo me lo fexe a sauer e fesemo de brigadha cho ser Antonio Miquiel e cho ser Çacoppo e la si auesemo chosegio di maestri del arsana e chosegia que l' alboro non ualeua alguna chosa per quel seruixio que*
65 *Vuy lo uolauy e que hogna speça que se fese soura quello ela seraua persa si que ueçando mi quosy io me deliberie de no fur alguna speça soura quello e chosy per lo simele in altri uostri chopany niente me tuto quello que Vuy hordenare sarà fato e per*
70 *ho scriue ço que Vuy uole que se faça.*

Fradhelo, io ue mando cho la naue paron ser Antonio Gibelin chavy de bote vinty sie de fra sene in qual Vuy me lasase e quely chavy uolse ser Stefano Chopo che fosse mesy a raxon de chavy 24 perque eli era d' anfora debia pagar de nolo grossi 12
75 *per chauo pregoue que li mie fati ue sia rechomandadhi.*

Rechomandame a misser uostro pare saludhame mia chomare e tuti de chaxa uostra di nostri faty che nuy parlasemo Vuy se sauio e no u' a bexogna que ve dia hordene per que tuto quello

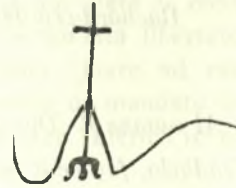
que Vuy fare serà ben fato e per çionde non ue scriuo ampliament-
80 te saludhame ser Menego Deriua e tuti i nostri amixi io ue mando la letera del inchabio que Vuy fese cho ser Rigo Damolin.

Çany Mauricha simel de fradhelo ue saludha.

In manssione autem suprascripte litere sic continebatur :

† Domino Berto Delaporta in Candia detur

85 cum isto signo :

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, μετὰ τῶν δύο ἐν συνεχείᾳ καταχωριζομένων ἐπιστολῶν τοῦ ἐν Βενετίᾳ διαμένοντος Κρητὸς ἐμπόρου Ἰωάννου Μαυρικᾶ πρὸς τὸν φίλον καὶ ἐμπιστόν του Μπέρτιον Ντελλαπόρταν, παρέχει εἰς ἡμᾶς ἐνδιαφερούσας πληροφορίες περὶ τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος τοῦ τελευταίου, ἔχοντος οἶνους ἐν Βενετίᾳ πρὸς πώλησιν καὶ ἐκτελοῦντος διὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνωμένου ἐμπορικοῦ πλοίου διάφορα δρομολόγια. Ὁ Ἰωάννης Μαυρικᾶς, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῶν εἰς βενετικὴν διάλεκτον γεγραμμένων ἐπιστολῶν του τούτων, φαίνεται περιορισμένης μὲν μορφώσεως, ἀλλ' ἀποφασιστικὸς καὶ ἔμπειρος ἐπιχειρηματίας, ἔχων στενὰς ἐμπορικὰς, φιλικὰς καὶ οἰκογενειακὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Μπέρτου. Τὸ ὑπὸ τοῦ Μπέρτου κυβερνώμενον ἐμπορικὸν σκάφος προφανῶς δὲν ἦτο ἰδιοκτησία του εἰς τὸ ἀκέραιον, ἀφοῦ ὁ Μαυρικᾶς ὁμιλεῖ (στ. 22 καὶ 32) περὶ συμμετόχων (parzoneveli), παρ' ὧν ἐπιθυμεῖ ν' ἀγοράσῃ τὸ ἐν τρίτον αὐτοῦ. Ἡ ἀγορὰ αὕτη ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ Μπέρτου, συμφώνως πρὸς τὴν ἔγγραφον τοῦ Μαυρικᾶ ἐντολὴν (Α) πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἰδίους του ἀδελφοὺς Νικόλαον καὶ Γεώργιον Μαυρικᾶν, οἵτινες ὁμως δὲν ἀνεμίχθησαν. Διὰ τὸ ἐγκυρον δὲ τῆς ἀγορᾶς ταύτης διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἰωάννου Μαυρικᾶ καὶ διὰ τὴν κατοχύρωσιν τοῦ Μπέρτου ὡς καλῶς καὶ νομίμως ἐνεργήσαντος, ὁ τελευταῖος ἐζήτησε τὴν καταχώρισιν τῶν ἰδιογράφων γραμμάτων τοῦ ἐντολέως του ἐν τῷ ἐπίσημῳ τούτῳ δουρικῷ κατασίτῳ.

3-4. *Nicolaou et Georgio Maurica*. Τὸν πρῶτον τούτων δυνάμεθα ἴσως νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὸν Nicolaum Maurica, κάτοικον Χάνδακος, εἰς τὸν ὅποιον ὁ δούκας τῆς Κρήτης Dominico Bono, δι' ἀνεκδότου ἔγγραφου του ἀπὸ 5 Ἰουλίου 1390 (*Duca di Candia II: Atti antichi*, τετράδ. 15 <1390>, φ. 40r) παρεχώρησε τὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ παρὰ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἡρειπωμένον ναὸν τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, ἵνα ἀνοικοδομηθῇ καὶ λειτουργῇ αὐτόν. Ἡ οἰκογένεια Maurica (= Μαυρικᾶ, Μαυρίκα ἢ Μαύρικα;) φέρεται μετὰ τῶν ἀστικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Χάνδακος καὶ ἐν τῇ πορὰ Τρίναπ ἀπογραφῇ τοῦ 1644, τῇ ἐκδοθείσῃ ὑφ' ἡμῶν εἰς «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Γ' (1949), σ. 50 (ἀριθ. 98).

18-49. Ἡ ἰδιόγραφος αὕτη ἐντολή (Α) τοῦ Ἰωάννου Μαυρικᾶ ἀπευθύνεται μὲν πρὸς τοὺς τρεῖς (τοὺς δύο ἀδελφοὺς του καὶ τὸν Μπέρτιον Ντελλαπόρ-

ταν), ἐστάλη ὁμως, ὡς φαίνεται, πρὸς τὸν Μπέρτον, ὅστις καὶ τελικῶς ἐξετέλεσεν αὐτὴν ὁμῶς καὶ παρουσίασεν εἰς τὴν Αὐθηντίαν πρὸς καταχώρισιν.

23. *carati utlo*. Τὰ ὀκτω καράτια (8/24) ἀπετέλουν τὸ 1/3 τοῦ πλοίου· κατωτέρω ἀναφέρεται, ἄλλως ἢ, *el terzo* (στ 31 καὶ 40)· πρβλ. καὶ ἀνωτέρω στ 9 (*tertiam partem*).

50 - 85. Ἡ πρὸς μόνον τὸν Μπέρτον ἐπιστολὴ αὕτη (B) τοῦ Ἰωάννου Μαυρικᾶ δὲν σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὴν ἐπ' ὀνόματι τούτου ἀγορὰν τοῦ πλοίου. ἔκρηθη ὁμως, φαίνεται, ἀξία καταχώρισεως, διότι ἀναφέρει περὶ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ ἴστου τοῦ πλοίου καὶ δεικνύει τὰς ἐμπορικὰς μεταξὺ τῶν σχέσεις ἢ διότι γράφει (στ. 78 - 81) ὅτι πᾶν ὅ,τι θὰ πράξη ὁ Μπέρτος θὰ ἔχη καλῶς καὶ ὅτι ἀποσιτέλλει τὴν συναλλαγμιακὴν (πιθανῶς τὴν περὶ ἧς ἐν Α, στ. 43).

55. *l' anfora*. Ἡ *anfora* ἦτο μέτρον τοῦ οἴνου ἰσοδυναμοῦν πρὸς 4 *bigontie* ἢ 601 λίτρας· βλ. προχείρως F. Thiriet ἐνθ' ἄνωτ', σ. 228.

76. *Recommandame a misser vostro rante*. Ὁ Μαυρικᾶς ἐννοεῖ βεβαίως τὸν ποτέρα τοῦ Μπέρτου Λεονάρδον Ντελλαπόρταν.

76 - 77. *Saludame mia comare*. Κουμπάραν του (*comare*) θὰ ἐννοῇ ὁ ἀποστολεὺς προφανῶς τὴν σύζυγον τοῦ Μπέρτου.

85. *cum isto signo*. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐμπορικοῦ σήματος τοῦ Ἰωάννου Μαυρικᾶ, ὅπερ φέρει ἐν συμπλέγματι τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνοματεπωνύμου του. Ἀπεικονίσεις παρομοίων σημάτων (*segna mercantili*) ἐμπόρων τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Χάνδακος βλ. ἐν *Lettere di mercanti a Pignol Zucchello* (1336 - 1350), a cura di Raimondo Morozzo della Rocca, Venezia, 1957, σ. 4.

7

Α. ΝΑΥΑΩΣΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΠΛΟΙΟΥ ΤΟΥ ΜΠΕΡΤΟΥ
ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ ΠΡΟΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΝ ΦΟΡΤΙΟΥ ΣΙΤΟΥ ΕΞ ΕΦΕΣΟΥ
ἢ ΚΑΙ ΜΙΑΗΤΟΥ ΕΙΣ ΧΑΝΔΑΚΑ

Β. ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΠΕΡΤΟΝ ΟΠΩΣ ΜΕΤΑΦΕΡῆ ΔΙΑ ΤΟΥ
ΠΛΟΙΟΥ ΤΟΥ ΕΙΣ ΕΦΕΣΟΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΑ ΚΛΠ.

14 (A), 16 (B) Σεπτεμβρίου 1390

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετραδ.
15 <1390>, φ 49r)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Α (14 Σεπτεμβρίου). Ὁ δούκας Κρήτης Δομίνικος Βονο καὶ τὸ συμβούλιόν του, ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ δημοσίου, συνήψαν σύμβασιν μετὰ τοῦ Μπέρτου Ντελλαπόρτα, κυβερνήτου πλοίου χωρητικότητος 14.000 περίπου *mensuratum* (μουζουρίων), ὑπὸ τοῦς ἀκολουθούους ἔρους: Ὁ Μπέρτος ἐξενάλωσεν εἰς τὸ δημόσιον τὸ σκάφος τοῦτο, μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν, ἀφοῦ ἐπανδρώσῃ καὶ ἐξοπλίσῃ αὐτὸ καταλλήλως, ν' ἀποπλεύσῃ τὴν ἐπιούσαν ἐκ Χάνδακος καὶ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸ κατ' εὐθείαν εἰς τὰ μέρη τοῦ Θεολόγου (Ἐφέσου). Ἐκεῖ θ' ἀναμείνῃ ἐπὶ εἰκοσαήμερον, πρὸς φόρτωσιν τοῦ σίτου, τὸν ὅποιον θὰ παραδώσῃ ὁ ἐκεῖ πράκτωρ τῶν Βενετῶν εὐγενῆς Ἀντώνιος Quirino, μεθ' ὃ θὰ

ἐπιστρέψη κατ' εὐθείαν εἰς Χάνδακα. Ἐάν παραστή ἀνάγκη νὰ παραμείνη πέραν τοῦ εἰκοσαήμερου, τότε θὰ λάβῃ ἀνάλογον ναῦλον διὰ τὰς ἐπὶ πλέον ἡμέρας. Ἐάν ὁ ρηθεις πράκτωρ θελήσῃ ἔνα τὸ πλοῖον μεταβῆ εἰς Παλάτια (Μίλητον), ὁ Μπέρτος ὀφείλει νὰ μεταβῆ ἐκεῖ πρὸς φόρτωσιν καὶ θ' ἀποζημιωθῆ ἀναλόγως διὰ τὰς ἐπὶ πλέον τῶν 20 ἡμέρας. Ὁ Μπέρτος ὑπισχνεῖται τὴν τήρησιν τῆς συμβάσεως. Ὁ δὲ δούκας καὶ οἱ σύμβουλοί του ὑπισχνοῦνται νὰ δώσουν εἰς αὐτὸν ὡς ναῦλον ὑπέρπυρα ἐγγέα δι' ἑκάστην ἑκατοντάδα μουζουριῶν σίτου, κατὰ τὰ μέτρα τοῦ Χάνδακος, ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς εἰς Χάνδακα ἐπανόδου του μετὰ τοῦ σίτου.

B (16 Σεπτεμβρίου). Ὁ δούκας καὶ τὸ συμβούλιόν του παρήγγειλαν εἰς τὸν Μ πέρτον Ν τελλαπόρταν, ἔτοιμον νὰ πλεύσῃ εἰς Θεολόγον, ὅτι δὲν δικαιούται νὰ δεχθῆ, δι' ἴδιον ἢ ἀλλότριον λογαριασμόν, ἐπὶ τοῦ πλοίου του φορτίον καὶ falciones (= ;) δι' Ἐφεσον ἐπὶ ποινηὶ πέντε χρυσῶν δουκάτων δι' ἕκαστον, πλὴν τῶν μεταφερομένων ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Γαβαλᾶ, ἀπεσταλμένου πρὸς τὸν ἀμῖραν τῆς Τουρκίας Βαγιαζίτ.

Mcccxxxx mense septembri, die xiiij, indictione xiiij.

Magnificus dominus Dominicus Bono, honorabilis ducha Crete, et eius consilium, vice et nomine Regiminis sui, ex una parte, et Bertus De la Porta, patronus unius coche, presencialiter
 5 existentis in portu Candide, que est portate mensurarum quatuordecim millium uel circa, ex altera parte, fuerunt concordés tali modo, videlicet quod dictus Bertus nauicauit dicto regimini cocham predictam, videlicet cohoptam, ita tamen, quod ipse
 10 teneatur dictam cocham marinare et coredare bonis et sufficientibus marinarijs et coredis, sicut fuerit oportunum, et teneatur recedere de portu Candide die crastino et ire recto tramite in
 portu Thologi ibique expectare debeat diebus uiginti caricatorijs ad recipiendum suum caricum de frumento, quod sibi dabitur per nobilem virum Antonium Quirino, factorem comunis ad
 15 partes illas, et cum dicto carico debeat inde statim recedere et redire Candidam recto itinere. Et si pluribus diebus ibi steterit, ad recipiendum dictum suum caricum seu pro alio suo seruicio comunis, tunc pro illis diebus pluribus habere bebeat nabulum racionabile atque justum. Verum si suprascriptus factor uoluerit
 20 quod dicta cocha uadat Palatiam, tunc dictus Bertus teneatur ire Palatiam cum dicta cocha, ad recipiendum ibi suum caricum

de frumento. Et si forte inter portum Thologi et Palatie et infra tempus nauigationis sue de Thologo in Palatiam steterit
 25 tionem nabuli rationabilem atque justam. Et hec predictus Bertus obseruare teneatur, sub pena damni et interesse. Suprascriptus vero dominus ducha cum suo consilio promiserunt dare dicto Berto de nabulo yperpera nouem pro quolibet centenario mensurarum frumenti, ad mensuram Candide, videlicet infra mensem
 30 unum postquam redierit Candidam cum frumento.

Die xvj mensis suprascripti

Per dominum ducham et eius consilium factum fuit preceptum Berto Delaporta, patrono choche iture Thologum, quod
 35 non audeat neque debeat ponere, recipere aut permitttere poni uel caricam p r se uel per alium super dicta cocha aliquos falchiones conducendos Thologum, praeter illos qui illuc conduci debent per Georgium Gauala, nuncium domino Basaith, admiraiti Turchie, sub pena ducatorum auri quinque pro quolibet falchione, qui receptus uel positus fuerit in dicta cocha, ut
 40 ducatur in Thologum.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ Μπέρτος Ντελλαπόρτας εἶχεν ἔτοιμον τὸ πλοῖόν του διὰ ταξίδιον εἰς Θεολόγον (Ἐφεσον) ἤδη πρὸ τῆς 31 Αὐγούστου 1391, ὅτε ἠγγυήθη ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Πέτρος Ρόσος (ἔγγρ. 5). Τὸ παρὸν ἔγγραφον μαρτυρεῖ διὰ τὸ ταξίδιον τοῦτο δὲν ἐπραγματοποίησε δι' ἴδιον λογαριασμόν, ἀλλ' ἐναύλωσε τὸ πλοῖόν του (μετὰ τοῦ πληρώματος) εἰς τὸ δημόσιον τῆς Κρήτης πρὸς μεταφορὰν σίτου διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς νήσου. Τὸ πρόβλημα τοῦ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἐπισιτισμοῦ τῶν βενετικῶν χωρῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχε καταστῆ ὀξύτατον, διότι ὁ νέος σουλτάνος τῶν Τούρκων Βαγιαζίτ ὁ Α' (1389 - 1402) εἶχεν ἀπαγορεύσει ὀλοσχερῶς τὴν ἐκείθεν ἐξαγωγὴν σίτου. Τοῦτου ἕνεκα ἡ Βενετικὴ Γερουσία, διὰ τῶν ἀπὸ 6 Μαρτίου 1390 ὀδηγιῶν τῆς πρὸς τὸν εἰς τὸν Βαγιαζίτ ἀποστελλόμενον πρεσβευτὴν αὐτῆς Francesco Querini, διέτασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ σουλτάνου ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς Βενετοὺς νὰ ἐξάγουν ἐλευθέρως τὸν σίτον ἐκ τῶν τουρκικῶν λιμένων, εἰάν δὲ ὁ Βαγιαζίτ προβάλλῃ δυσκολίας, ὁ Querini νὰ ὑποσχεθῇ τὴν πληρωμὴν ἐνὸς ὑπερπύρου δι' ἕκαστον μόδιον ἐξαγομένου σίτου (F. Thiriet, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 184 - 185, ἀριθ. 768). Ὁλίγον δὲ βραδύτερον, τῆ 28 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἠναγκάζετο ἡ Γερουσία, διὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ τὴν ἐν Κρήτῃ καλλιέργειαν δημητριακῶν, ν' ἀνυψώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ σίτου, τοῦ ὁποίου διεπίστωνε τὴν ἄλλειψιν, ἐξ αἰτίας ἰδίως τῆς ὑπὸ τοῦ Βαγιαζίτ ἀπαγορεύσεως τῆς ἐξαγωγῆς του (βλ. τὸ κείμενον τῆς ἀποφάσεως παρὰ H. Noiret, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 36 - 37). Εἶναι λοιπὸν εὐνόητος ἡ ἐνέργεια τοῦ δούκα τῆς Κρήτης Dominico Bono (1389 - 1391) νὰ συνάψῃ τὴν παρούσαν

σύμβοσιν ναυλώσεως μετά τοῦ Μπέρτου Ντελλαπόρτα πρὸς μεταφορῶν αὐτοῦ εἰς τὴν νήσον καὶ ἡ σημασία τὴν ὁποίαν θὰ ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀποστολὴν ταύτην.

14 - 15. *per nobilem virum Antonium Quirino, factorem Communis ad partes illas*. Ὁ Antonius Quirino μαρτυρεῖται ὄντως ὡς πρῶτον ἀπειθαλμένος τῆς Βενετίας εἰς Πολάτια (Μίλητον) ἐν μεταγενεστέρῳ ἐγγράφῳ τῆς Βενετικῆς Γερουσίας ἀπὸ 2 (6;) Μαρτίου 1391, δι' οὗ παρέχονται ὁδηγίαι πρὸς τὸν διάδοχόν του (ἐκδεδομένῳ παρὰ Η. Noiret, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 41· πρβλ. καὶ F. Thiriet, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 169, ἀριθ. 786)

20. *vadat Palatiam*. Παλάτια ἐλέγετο ἡ περιοχή τῆς ἀρχαίας Μιλήτου ἐν Καρίᾳ ἢ περιλαμβάνουσα τὸ τουρκικὸν ἐμιράτον τοῦ Μεντεσέ, τὸ ὁποῖον, ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (1390/91), ὑπετάγη (τὸ πρῶτον) εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς τοῦ Βαγιαζίτ (βλ. τὴν περὶ αὐτοῦ ἀρίστην μονογραφίαν τοῦ Paul Wittek, *Das Fürstentum Mentesehe. Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13. - 15. Jh.*, Istanbul, 1934).

31 - 40. Ἡ ἀμέσως ἐπιτασσομένη τῆς συμβάσεως καὶ μόλις κατὰ διήμερον μεταγενεστέρα ἀπαγόρευσις αὐτῆ τοῦ δούκα εἰς τὸν Μπέρτον Ντελλαπόρταν νὰ μεταφέρῃ εἰς Τουρκίαν διὰ τοῦ πλοίου ἐμπορεύματα κλπ. ἰδικὰ τοῦ ἢ διὰ λογαριασμὸν ἄλλων εἶναι εὐλογος, δεδομένου ὅτι τὸ πλοῖον εἶχε ναυλωθῆ ὑπὸ τοῦ δημοσίου. Πρβλ. καὶ τὴν διὰ τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 5 παρασχεθεῖσαν ὑπὲρ τοῦ Μπέρτου ἐγγύησιν περὶ τοῦ ὅτι δὲν θὰ παραλάβῃ οὐδὲ σκλάβους ἐκ Κρήτης.

35 - 36. *aliquos falciones*. Ἡ λ. *falcio* (ἰταλ. *falcione*) σημαίνει λόγχην (βλ. Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, editio nova a Léopold Favre, τόμ. 3, Paris, 1938, σ. 400 καὶ Carlo Battisti-Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, τόμ. II, Firenze, 1951, σ. 1586). Βενετικὸν ἐγγραφοὺν ὁμοῦ τοῦ 1385 ἀναφέρει ὡς ἐτήσιαν ὑπὸ μονῆς παρεχομένην εἰσφορὰν «*falchionem unum*», ὅπερ ὁ Η. Noiret, (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 2) ἐξέδωκεν ὡς «*falchionem vini*» καὶ ἐξέλαβεν ὡς μέτρον χωρητικότητος (σπτόθι, σημ. 2). Δὲν δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ἂν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐγγράφῳ ἡ λέξις ἔχει τὴν σημασίαν τῆς λόγχης ἢ ἄλλην τινά.

8

ΚΑΤΑΣΧΕΣΙΣ ΕΙΣ ΧΕΙΡΑΣ ΤΡΙΤΩΝ, ΗΤΟΙ ΤΩΝ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ ΚΑΙ ΠΕΤΡΟΥ ΡΟΣΟΥ, ΩΣ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΤΟΥ ΜΠΕΡΤΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ, ΟΦΕΙΛΕΤΟΥ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛ. PASQUALIGO, Τῆ ΑΙΤΗΣΕΙ ΤΟΥ ΔΑΝΕΙΣΤΟΥ ΤΟΥΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ PASQUALIGO

14 Φεβρουαρίου 1391

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia II: Atti antichi*, τετρίδ 16 <1390/91>, φ. 60ν)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ. — Ὁ Petrus Spagnolo, γαστάλδος, ἀνέφερεν ἔτι, κατὰ διαταγὴν τῆς Αἰθεντίας, κατέσχευ (intradixisse) εἰς χεῖρας τοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα καὶ τοῦ Πέτρου Ρόσου, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτῶν ὡς ἐπιτρόπων τοῦ Μπέρτου Ντελλαπόρτα, ὑπέρπυρα 200 καὶ πλέον, τὰ ὁποῖα οἱ ἐπίτροποι οὗτοι ὠμολόγησαν ἔτι ἔχουν εἰς χεῖ-

ράς των ἐκ τῆς περιουσίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ εἰρημένου Μπέρτου Ντελλαπόρτα, τὰ δὲ ὑπέρπυρα ταῦτα ὁ ρηθεὶς Μπέρτος ὑπεχρεώτο νὰ δώσῃ εἰς τὸν Νικόλαον Pasqualigo ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας. Ἡ κατάσχεσις αὕτη ἐγένετο τῇ αἰτήσῃ τοῦ Ἀγγέλου Pasqualigo, ἔστις ἔχει νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ προειρημένου Νικολάου Pasqualigo ὑπέρπυρα 251 ὡς ὑπόλοιπον διαιτητικῆς ἀποφάσεως περὶ καταβολῆς εἰς αὐτὸν 350 ὑπερπύρων, γεγραμμένης διὰ χειρὸς Ἐμμανουὴλ Φωκά, νοταρίου, τῇ 5 Νοεμβρίου 1389, ἰνδικτ. 13, κατὰ τὰ ἐν ταύτῃ διαλαμβανόμενα.

Die xiiij mensis februarii suprascripti [= 1390 m. V.]

Petrus Spagnolo, gastaldio, retulit iussu dominij intradixisse in manibus ser Leonardi Delaporta et ser Petri Rosso, tanquam procuratores ser Berti De la Porta, yperpera ducenta et ultra, 5 que ipsi procuratores confessi fuerunt habere in suis manibus de bonis || et rationibus || dicti ser Berti De la Porta et dicta yperpera dictus ser Bertus tenebatur dare ser Nicolao Pasqualigo infra certum terminum. Et hoc interdictum factum fuit ad petitionem ser Angeli Pasqualigo, qui debet habere et recipere a 10 prascripto ser Nicolao Pasqualigo yperpera ij centum lj pro resto unius sententie arbitrarie yperperorum iij centum l, scripte manu ser Hemanuelis Focha, notarii, in 1389, mense nouembri, die v, indictione [X]iija, [sicut i]n ipsa continetur.

6 et rationibus προστεθειμένον ὑπεράνω τοῦ στίχου. || 7 πρὸ τοῦ ser Bertus ἔχει γραφῇ Bertus καὶ ἀκολουθῶς διαγραφῇ.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Ἐκ τοῦ παρόντος καὶ ἐκ τοῦ ἀμέσως ἐπομένου (ἀριθ. 9) ἐγγράφου προκύπτει ὅτι κατὰ Φεβρουάριον καὶ Ἰούνιον 1391 ὁ Μπέρτος Ντελλαπόρτας ἀπουσίαζεν ἐκ Χάνδακος, ἐπιτελῶν πιθανώτατα τὰ ἐμπορικὰ δρομολόγια τοῦ πλοίου του. Διὰ τοῦτο ἐμφανίζεται διαχειριζόμενος ἀντ' αὐτοῦ τὰς ὑποθέσεις του ἐν μὲν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ ὁ Πέτρος Ρόσος (τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν ἤδη ὡς ἐγγυητὴν του ἐκ τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 5) καὶ ὁ πατὴρ του Λεονάρδος, ἐν δὲ τῷ ὑπ' ἀριθ. 9 μόνος ὁ τελευταῖος.

2. *Petrus Spagnolo, gastaldio.* Ὁ γαστάλδος ἦτο ἐκτελεστικὸν ὄργανον τῆς Ἀθηνείας, ἔχον καθήκοντα δικαστικοῦ κλητῆρος, δημοσίου κήρυκος κλπ. Ἄλλος γαστάλδος ἐμφανίζεται καὶ κατωτέρω ἐν ἐγγράφῳ ἀριθ. 12.

11-12. *scriptae manu ser Emmanuelis Foca, notarii, in 1389...* Ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ νοταρίου Χάνδακος Ἐμμανουὴλ Φωκά διεσώθησαν εἰς τὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα Βενετίας μόνον διαθῆκαι τῶν ἐτῶν 1375 - 1384 βλ. Archivio di Stato in Venezia. Statistica degli atti custoditi nella sezione notarile, Venezia, 1886, σ. 268-269 καὶ τὸν ἐντεῦθεν παραλαμβάνοντα Σ π. Μ. Θ ε ο τ ό κ η ν,

Εισαγωγή εἰς τὴν ἐρευναν τῶν μνημείων τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ κλπ., σ. 84 (ἀριθ. 299). Ἐκ τοῦ παρόντος ἐγγράφου μαθητάνομεν ὅτι ὁ νοτάριος αὐτοῦ συνέτασσε συμβόλαια καὶ τῷ 1389, μὴ διασωθέντα.

9

ΕΓΚΡΙΣΙΣ ΠΑΡΑΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΜΙΣΘΩΣΕΩΣ ΚΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΙ-
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΥΠΟ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ ΕΠ' Ο-
ΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΜΠΕΡΤΟΥ

25 Ἰουνίου 1391

(Archivio di Stato di Venezia - *Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετραδ. 16 <1390/91>. φ. <ἀνευ σελιδώσεως> τελευταίον r)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ. — Ὑπὸ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν Leonardo Trivisan καὶ Mauro Caravello, συμβούλων Κρήτης, ἐλήφθη ἀπόφασις, ὅπως ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας, ἐπ' ὀνόματι τοῦ υἱοῦ τοῦ Μπέρτου, ὅστις ἔχει μισθώσει παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τὰς γαίας καὶ τὰς ἀμπέλους τοῦ Ἁγίου Παύλου [.] συγκομίζῃ τοὺς καρποὺς καὶ τὰ εἰσοδήματα τοῦ παρόντος ἔτους καὶ μὴ ἐμποδίζηται μελλοντικῶς εἰς τὴν μίσθωσιν ταύτην, ὑπὸ τὸν ὄρον ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας νὰ εἶναι ἐγγυητὴς τῆς μισθώσεως, ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του, ἔναντι τοῦ προειρημένου ἀρχιεπισκόπου. Καὶ περὶ τούτου ἀμφοτέρω τὰ μέρη συνεφώνησαν, ἧτοι καὶ ὁ ρηθεὶς ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ ἀνωθι Λεονάρδος Ντελλαπόρτας.

Die XXV Junii, indictione xiiiia [1391]

Per egregios dominos Leonardum Trivisano et Maurum Caravello, consiliarios Crete, dictum est quod ser Leonardus Delaporta, nomine Berti, filij sui, qui habet ad afflictum a domino
5 archiepiscopo Cretensi terrena et uineas Sancti Pauli d[. . .],
debeat habere fructus et redditus anni presentis et ulterius se non inpediat in dicta afflictacione, cum condicione quod ser Leonardus Delaporta sit plecius afflictacionis in sua specialitate suprascripto domino archiepiscopo. Et de hoc ambe partes fuerunt
10 contente, videlicet paternitas suprascripti d[omini archiepis]copi et suprascriptus ser Leonardus Delaporta.

5 - 6 πρὸ τῆς λέξεως *debeat* τὸ ἐγγράφον παρουνιάζει μικρὰν φθοράν

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

2. *Leonardum Trivisano*. Βλ. τὰ περὶ τούτου γραφέντα ἀνωτέρω εἰς τὰς

σημειώσεις τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 4. Ὁ προηγούμενος προσωπικὸς σύνδεσμος τοῦ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ συμβούλου τῆς Κρήτης ἀναχθέντος πλέον εὐγενοῦς τούτου Βενετοῦ πρὸς τὸν Λεονάρδον Ντελλαπόρταν δὲν ἀποκλείεται νὰ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὲρ τούτου καὶ τοῦ υἱοῦ του Μπέτρου εὐνοϊκὴν ρύθμισιν τῆς παρουσίας ὑποθέσεως.

4-5 *a domino archiepiscopo Cretensi*. Λατίνος ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ἦτο τότε ὁ Leonardo Dolfin, ὅστις κατέλαβε δις τὸν θρόνον τῆς Κρήτης, τὸ πρῶτον ἀπὸ 1387 - 1392 καὶ τὸ δεύτερον ἀπὸ 1408 - 1411 τοῦλάχιστον (βλ. G. Gerola, *Per la cronotassi dei vescovi Cretesi all' epoca Veneta, Venezia, 1914, σ. 12*).

5. *vineas Sancti Pauli* [.]. Τὸ μικρὸν ἐνταῦθα ἐκ φθορᾶς τοῦ ἐγγράφου χάσμα δὲν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ γνωρίζωμεν ἂν καὶ περὶ τίνος μονῆς ἢ νοσοῦ τοῦ Χάνδουκος ἐπρόκειτο. Ὁ Fl. Cornelius, *Creta Sacra*, τόμ. II, σ. 17 ἀναφέρει «monasterium S. Paoli de Candia», τοῦ τάγματος τῶν Fratrum Servorum, ὁ δὲ G. Gerola, *Topografia delle chiese della città di Candia. «Bessarione»*, τόμ. 34 (1918), σ. 278, ἀναφέρει ναὸν ἐν Χάνδακι τοῦ Ἁγ. Παύλου, ἀνήκοντα εἰς τοὺς Δομινικανούς.

10

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΕΠΙ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΩΝ ΣΙΝΑΪΤΩΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΤΩΝ ΟΡΦΑΝΩΝ ΤΟΥ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΠΑΝΤΑΛΕΟΥ (ΕΧΟΝΤΩΝ ΣΥΝΗΓΟΡΟΝ ΤΟΝ ΛΕΟΝΑΡΔΟΝ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑΝ) ΠΕΡΙ ΑΚΥΡΩΣΕΩΣ ΜΙΣΘΩΣΕΩΣ ΣΙΝΑΪΤΙΚΩΝ ΚΤΗΜΑΤΩΝ

4 Ἰουνίου 1394

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 30: Memoriali antichi*, τευχ. ἀδ. 37 <πρόφην 32* >, 1393/96, ἄνευ σελιδώσεως)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς προκαλειμένης ὑποθέσεως μετὰ τοῦ Μάρκου Μπέτου, δικηγόρου τοῦ ἐνάγοντος μοναχοῦ Ἰωάννου, οἰκονόμου τῶν Σιναΐτων, καὶ τοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα, δικηγόρου τῶν ἐναγομένων κηδεμόνων τῶν ὀρφανῶν τοῦ Λεονάρδου Πανταλέου, ὁ Μπέτος ὑπεστήριξε τὰ ἀκόλουθα: Ὁ ποτὲ οἰκονόμος τῶν Σιναΐτων Ἰωσήφ, δι' ἐγγράφου ἀπὸ 19 Ἰανουαρίου 1336 (=1337), γεγραμμένου διὰ χειρὸς τοῦ πρεσβυτέρου Πέτρου Dandolo, ἐξεμίσθωσεν εἰς τοὺς Πέτρον Spaniolo, Giraldo Vido καὶ Ἰάκωβον Armoro Παλαιολόγον τὰ δύο πέμπτα σιναΐτικῶν κτημάτων ἐν τοποθεσίᾳ Ἁλικάστες δι' ἔτη 29 καὶ μὲ πρόβλεψιν ἀνανεώσεως τῆς μισθώσεως δι' ἕτερα 29 ἔτη. Τὸ ἐν τρίτον τῶν δύο πέμπτων τούτων, τὸ ἀναλογοῦν εἰς τὸν Πέτρον Spaniolo, ἐξεχωρήθη ὑπὸ τῶν θυγατέρων τούτου Κατερίνας καὶ Ἀγνῆς εἰς τὸν Ἰάκωβον Πανταλέον μέχρι τῆς λήξεως τοῦ χρόνου τῆς μισθώσεως [ἦτοι τοῦ 1366]. Ἄλλὰ τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1359,

ἦτοι πρὸ τῆς λήξεως ταύτης, δι' ἐγγράφου τοῦ νοταρίου Ἰω. Γεράρδου ὁ [τότε] οἰκονόμος τῶν Σιναϊτῶν Ἰωάννης συνήψε νέαν μίσθωσιν μετὰ τοῦ Ἰακώβου Πανταλέου δι' ἔτη 29, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς προσεχοῦς λήξεως τῆς πρώτης μισθώσεως [ἦτοι ἀπὸ 1366 μέχρι 1395]. Ἐπειδὴ ἡ νέα αὕτη μίσθωσις ἦτο παράνομος, διότι συνήφθη διαρκούσης εἰσέτι τῆς πρώτης, ὁ Μπέτος ἐζήτησε τὴν ἀκύρωσιν αὐτῆς. Εἰς ταῦτα ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας ἀντέταξεν ὅτι ἡ νέα μίσθωσις εἶναι ἰσχυρά, διότι εἰς ἕκαστος οἰκονόμος εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἐκμισθώσεως διὰ 29 τὸ πολὺ ἔτη, ἐξ ἄλλου δὲ ὁ Ἰακώβος Πανταλέος καὶ οἱ λοιποὶ μισθωταὶ εἶχον φυτεῦσαι ἀμπέλους καὶ διαθέσει ἄλλα ποσὰ διὰ τὸ μίσθιον, τὰ ὅποια θὰ ἦτο ἄδικον νὰ χάσουν.

Ὁ δούκας τῆς Κρήτης Pantaleone Barbo καὶ ὁ σύμβουλος Νικόλαος Polani, μειοψηφούντος τοῦ ἑτέρου συμβούλου Victore Mauroceno, ἀπεφάσισαν ὅπως ἀκυρωθῆ τὸ ἐν λόγῳ παραχωρητήριον ἔγγραφον τοῦ 1359, μετὰ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅμως τῶν δικαιωμάτων ἀποζημιώσεως τῶν ἐναγομένων, ἐκ μέρους τοῦ μοναστηρίου τῶν Σιναϊτῶν, διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν γενομένας ἐπὶ τοῦ μισθίου ἐπιτρεπτάς καὶ ἀναγκαίας δαπάνας ἀπὸ τῆς 12 Σεπτεμβρίου 1359 μέχρι σήμερον, ὡς καὶ τῶν δικαιωμάτων ἀποζημιώσεως, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, πάντων τῶν ἄλλων προσώπων, εἰς ἃ παρεχωρήθη τὸ μίσθιον μετὰ τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην.

Die quarto mensis Junij 1394

Super questione vertente inter ser Marcum Betto, aduocato-
rem fratris Johannis, yconomī Sinaitorum, ex una parte, peten-
tem, et ser Leonardum De la Porta, aduocatorem tutorum pu-
5 pilorum Leonardī Pantaleo, naturalis, ex altera parte, se tuen-
tem. In eo quod dictus ser Marcus aduocator proponebat, quod
in anno Mcccxxvj, mense Januario, die xviiiij, indictione Va,
per cartam factam mauu presbiteri Petri Dandulo, per fratrem
Josep, yconomum Sinaitorum, fuerunt concessa et affictata Pe-
10 tro Spaniolo, Giraldo Uido, atque Jacobo Armoro Paleologo duo
quinta orfana atque domus totus terre de Alicastes, pertinentes
monasterio Sinaitorum, ex inde in antea, usque ad annos xxviiiij,
ad renouandum cartam ad alios annos 29 ex tunc proximos. De
quibus quintis duobus, tercium unum, quod fuit ser Petri Spa-
15 niolo, per Caterinam et Agnetem, filias eiusdem Petri, fuit con-
cessum Jacobo Panthaleo usque ad complementum temporis, quo

10 μετὰ τὸ Jacobo ἔχει γραφῆ *Uido* (κατ' ἐπανάληψιν τοῦ ἐν τῷ οὐτιᾷ στί-
χῳ) καὶ ἀκολούθως διαγραφῆ.

Mcccviij^a, mense septembri, die xij, indictione xiiij, Candide. illud tercium debebat esse predicti Petri Spaniolo, sicut aparet in carta super inde facta manu Johannis Gerardo, notarii,
 20 Cum autem, adhuc durante tempore predictae afflictationis, frater Johannes, olim yconomus predicti monasterii, in dicto die xij septembris Mcccviij, manu Johannis Gerardo, notarii, fecerit predicto Jacobo Pantaleo aliam cartam afflictationis de predicto tercio dictorum | duorum quintonum usque ad annos xxviiij secu-
 25 turos a fine dicte prime afflictationis, quam afflictationem facere non poterat, quia durante termino prime afflictationis, ipse yconomus non poterat aliam afflictationem renouare, requirebat dictus ser Marcus, aduocator predicti yconomi, dictam cartam afflictationis et concessionis factam dicto Jacobo Pantaleo a comple-
 30 mento prime afflictationis, usque ad annos xxviiij, tamquam contra jus et justitiam factam, debere annullare, cassare et incidere.

Ad que dictus ser Leonardus Delaporta, aduocator predictorum tutorum, respondebat quod dicta carta debebat esse firma et valida, quoniam unusquisque yconomus habebat libertatem in
 35 afflictandi et concedendi maxime usque ad annos xxviiij. Item dicebat quod ipse Jacobus Pantaleo et illi quibus fuit concessum de loco predicto fecerunt vineas et alias expensas in dicto territorio, occasione predictae afflictationis, quas erat iniustum ipsos debere amittere; propterea requirebat dictam cartam confirmare.
 40 Per Magnificum dominum Panthaleonem Barbo, militem, honorabilem ducham Crete, et dominum Nicolaum Pollani, consiliarium, domino Victore Mauroceno, altero consiliario, non existente cum eis in opinione, sententialiter dictum est quod predicta carta afflictationis et concessionis facta manu Johannis Gerardo, notarii, die xij septembris Mcccviij, per quam concessum
 45 est Jacobo Pantaleo tercium duorum quintonum predicti territorij de Alicastes a complemento temporis suprascripte prime | afflictationis usque ad annos xxviiij sit casa, irrita, incisa et nullius efficacitae uel uigoris, reseruatis tamen contra ipsum yconomum
 50 et monasterium Sinaitorum juribus tutorum predictorum pupilorum de expensis licitis et honestis quas fecissent in predicto territorio a die xij || septembris || de McccLviij usque modo, nec non reseruatis contra eundem yconomum et monasterium juribus quarumcunque personarum quibus post dictum diem xij

52 *septembris* προστεθειμένον ὑπεράνω τοῦ στίχου.

55 septembris de 1359 fuisset concessum de predicto territorio de expensis lícitis et honestis quas post concessionem eis factas usque modo fecissent in predicto territorio et omnibus alijs juri-bus partium predictarum.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὸ παρὸν ἔγγραφο, μετὰ τοῦ ἀμέσως ἐπομένου ὑτ' ἀριθ. 11 (τοῦ 1402), εἶναι αἱ δύο εὐρεθῆσαι δικαστικαὶ ἀποφάσεις τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ δικῶν, εἰς ἃς παρέστη ὡς δικηγόρος (τῶν ἐνογομένων ἐνιαῦθα, τοῦ ἐνάγοντος εἰς τὴν ἐπομένην) ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόριας. Ἐκ τούτων διαπιστοῦται ὅτι ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ του ὡς δικηγόρου (1389) ἤσκει τὸ λειτούργημα τοῦτο ἐν Χάνδακι μεχρι καὶ τοῦ 1402 τοῦλάχιστον.

2. *Marcum Bello, advocatorem*... Ὁ Μάρκος Μπέτος εἶναι καὶ ἄλλοθεν γνωστός δικηγόρος τοῦ Χάνδακος. Διὰ ψηφίσματος ἀπὸ 3 Μαΐου 1388, ἐκδεδομένου ὑπὸ Σπυρ. Μ. Θεοτόκη, Ἀποφάσεις Μείζονος Συμβουλίου Βενετίας 1255 - 1669 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν - Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ Α', τευχ. 2), ἐν Ἀθήναις, 1933, σ. 155 - 156, διαωρίσθη οὗτος πρόεδρος τοῦ σώματος τῶν δικηγόρων Χάνδακος διὰ μίαν πενταετίαν. Τὸν συννητήσαμεν ἐπίσης εἰς ἀνεκδότους ἄλλας ἀποφάσεις τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ 23 Μαρτίου καὶ 25 Μαΐου 1396 (*Duca di Candia 29: Memoriale antichè*, τετράδ 28, *Notatorio 1380 - 1396*).

3. *fratris Johannis, iconomi Sinaïtorum*. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐν Χάνδακι Σιναΐτικοῦ μετοχίου τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, τοῦ ὁποίου τὰ οὐμφέρονα ἐξεπροσώπει ὁ ἐκάστοτε οἰκονόμος αὐτοῦ. Ἡ περὶ τοῦ ὀνομαστοῦ τούτου ἐν Κρήτῃ μοναστικῷ καὶ πνευματικῷ κέντρῳ βιβλιογραφία εἶναι μεγάλη καὶ παρέλκει νὰ σημειωθῇ ἐνιαῦθα. Κρίνομεν μόνον καλὸν νὰ ὑποδειξωμεν ὅτι εἰς τὰ βενετικά ἀρχεῖα, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ τοῦ Δούκα τῆς Κρήτης, συναντᾶ τις πλῆθος ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦτο, ὧν ὀλίγιστα μόνον εἶναι γνωστὰ καὶ ἐκδεδομένα. Ἐπιβάλλεται νὰ γραφῇ εἰδικὴ μελέτη περὶ αὐτοῦ, ἥτις ὁμως δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ὑλικόν.

11. *terrae de Alicastes*. Χωρίον ὀνομαζόμενον οὕτω δὲν πῶζεται σήμερον ἐν Κρήτῃ. Ὁ Flamm. Cornelius, *Creta Sacra*, τόμ I, σ 118 (ἀριθ. XVI) γράφει ἐν τούτοις: «Lycastus, non longe a Candia, vocaturque hodie locus Alicastes». Ὁ προσφάτως δημοσιευθεὶς ὑπὸ Στεργ. Γ. Σπανᾶκη, Ἀνέκδοτος κατάλογος τῶν 100 πόλεων τῆς Κρήτης, «Κρητικά Χρονικά», τόμ ΙΑ' (1957), σ. 290 (ἀριθ. 57) ἀναγράφει: «licastro era nel territorio di Candia oie hora è il casal Alicastri». Ὁ ἐκδότης, σχολιάζων τοῦτον, ὑποσημειοῖ (αὐτόθι, σημ. 52), πλὴν τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Cornelius, ὅτι, κατὰ πληροφορίας τοῦ κ. Στ. Ἀλεξίου, τοπωνύμιον Ἀλίκαστο ἢ Ἀλίκαστρο ἀκούεται σήμερον πλησίον τοῦ χωρίου Βόνη (ἐπαρχίας Πεδιάδος), ἐνῶ ἡ ἀρχαία Λύκαστος τοποθετεῖται παρὰ τὸ σημερινὸν Κανλί Καστέλι (ἐπαρχίας Τεμενους) Ἀνεξαρτητῆς τῆς ὀρθῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Λυκάστου, φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ Βενετοκρατίας πλησίον τοῦ Χάνδακος χωρίον Ἀλικάστες. Ποῦ ὁμως ἔκειτο, δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν.

12 - 13. *usque ad annos XXVIII, ad renovandum cartam ad alios annos 29 ex tunc proximos*. Ἡ συνήθεια τῆς παροχωρήσεως ἐπὶ 29 ἔτη, μὲ δικαίωμα ἀνανεώσεως ταύτης δι' ἕτερα 29, ἐπεκράτει τότε καὶ ἐφηρμόζετο διὰ τὸ

κτήματα τὰ παρεχόμενα πρὸς «ἐμφύτευσιν» (ad libellum), ἤτοι πρὸς γονιμοποίησην χέρσων γαιῶν. Οὕτως παρείχοντο ἰδίως δημόσια κτήματα, κατόπιν πλειοδοσίας—περιπτώσεις τοιαύτας βλ. προχειρῶς παρὰ Η. Noiret, ἐνθ' ἄνωγ., σ. 25-26 (ἔτ. 1389), 33 (ἔτ. 1390) καὶ 229-230 (ἔτ. 1414)—ἢ καὶ ἐκκλησιαστικά. Βεβαίως, τὸ συμφέρον τοῦ παραχωροῦντος ἦτο νὰ διακοπῇ ἢ νὰ μὴ ἀνανεωθῇ ἡ παραχώρησις, θεωρουμένη ὡς ἀπλῆ μίσθωσις, ὥστε ν' ἀνακτήσῃ τὰς γαίας του καλλιεργημένας, ἀνευ ἀποζημιώσεως τοῦ ἐμφυτευτοῦ διὰ τὰ ὑπὸ τούτου ἐν τῷ μεταξὺ γενομένα ἐγγειοβελτιωτικὰ ἔργα. Τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης διενέξεως, ἔλαβε βραδύτερον, κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἰδίᾳ, σοβαρὰς διαστάσεις, λυόμενον ὅτε μὲν ὑπὲρ τῶν κυριῶν τῶν γαιῶν, ὅτε δὲ ὑπὲρ τῶν ἐμφυτευτῶν (βλ. τὰ γραφόμενα ὑπὸ Στ. Ξανθοσουλίου, ἀναλύοντος τὸ βιβλίον τῆς Eva Tea, Saggio sulla storia religiosa di Creta dal 1590 al 1680, Venezia, 1913, ἐν «Χριστιανικῇ Κρήτῃ», τόμ. 2 (1914), σ. 288-290). Ἡ παρούσα ἀπόφασις, ἣτις εἶναι ἴσως ἐκ τῶν παλαιότερων ἐπὶ τοῦ θέματος, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν ἰδιοκτητῶν, ἢ μειοψηφία ὅμως τοῦ ἐνὸς τῶν συμβούλων δεικνύει καὶ ἐνταῦθα τὴν ἀμφιταλάντευσιν τοῦ δικαστηρίου.

16. *Jacobo Pantaleo*. Ποία σχέσις συγγενείας συνέδεε τὸν Ἰάκωβον Πανταλέον τοῦτον τοῦ 1359 πρὸς τὰ νῦν ἐναγόμενα ἀνήλικα τέκνα τοῦ Λεονάρδου Πανταλέου (στ. 4-5), οὐδαμοῦ τοῦ ἐγγράφου δηλοῦται. Τὸ πιθανώτερον αἰνεῖται ὅτι ὁ Λεονάρδος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰακώβου, παραλαβὼν παρὰ τούτου τὰ κτήματα, θανὼν δὲ καὶ οὗτος ἀφήκε ταῦτα εἰς τὰ τέκνα του, δεδομένου ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς «ἐμφυτεύσεως» ἦτο κληρονομικόν.

20-21. *frater Johannes, olim iconomus predicti monasterii*. Ὁ Ἰωάννης ποτὲ οἰκονόμος οὗτος τῶν Σιναϊτῶν, τοῦ 1359, ἦτο προφανῶς διάφορος τοῦ ὁμωνύμου του ἐνάγοντος νῦν οἰκονόμου τοῦ 1394.

19, 22. *manu Johannis Gerardo, notarii*. Τοῦ νοταρίου τούτου τοῦ Χάνδακος σώζονται νῦν εἰς τὰ ἐν Βενετίᾳ Κρατικά Ἀρχεῖα (*Notai di Candia*) πράξεις τῶν ἐτῶν 1331-1361 καὶ διαθήκαι τῶν ἐτῶν 1334-1358 βλ. *Statistica degli atti custoditi nella sezione notarile, Venezia, 1886, σ. 270-271* καὶ Σπυρ. Μ. Θεοτόκη, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐρευναν κλπ., σ. 79 (ἀρ. 46).

34-35. *habebat libertatem in affictandi et concedendi, maxime usque ad annos XXVIII*. Ἡ παραχώρησις δὲν παρετεινέτο πέραν τῶν 29 ἐτῶν, προφανῶς διὰ νὰ μὴ ἀπολεσθῇ, διὰ τῆς χρησικτησίας, ἢ κυριότητος τοῦ κτήματος.

40-41. *Pantaleonem Barbo, militem, honorabilem ducham Cretae*. Ὁ Pantaleone Barbo διετέλεσε δούκας Κρήτης ἀπὸ 1393-1395 (βλ. Η. Noiret, ἐνθ' ἄνωγ. σ. 556).

11

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΕΠΙ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΑΣ, ΧΗΡΑΣ ΝΙΚ. DANDULO (ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΤΗΣ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ) ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΥΔΑΚΙΟ, ΠΕΡΙ ΦΕΟΥΔΟΥ ΑΝΗΚΟΝΤΟΣ ΕΙΣ ΑΥΤΗΝ, ΑΛΛΑ ΚΑΤΑΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΥ ΕΠ' ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΘΑΝΟΝΤΟΣ ΓΑΜΒΡΟΥ ΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΜΥΔΑΚΙΟ (ΚΛΗΡΟΝΟΜΗΘΕΝΤΟΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ), ΟΠΕΡ ΕΖΗΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΙΒ.

ΤΗΣΕ ΝΑ ΜΕΤΑΓΡΑΦΗ, ΕΠ' ΟΝΟΜΑΤΙ ΑΛΛΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΗΣ
ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ ΤΗΣ

14 Μαρτίου 1402

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca Di Candia 30: Memoriali antichi*,
τετράδ. 41 <πρώην 35>, 1402/03, φ. 63r - 64r)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Ἐνώπιον τοῦ δούκα τῆς Κρήτης Μάρκου Faletro καὶ τῶν συμβούλων του ἐνεφανίσθη ἡ Φιλίππα, χήρα Νικολ. Dandolo, καί, ἐναγαγοῦσα τὸν Ἰωάννην Mudacio, τοῦ ποτὲ Bernardo, κληρονόμον τοῦ θανόντος γαμβροῦ τῆς Πέτρου Mudacio, ἰσχυρίσθη διὰ τοῦ δικηγόρου τῆς Λεονάρδου Ντελλαπόρτα τὰ ἑξῆς: Παρὰ τοῦ ποτὲ Γεωργίου de Criscentio εἶχεν αὕτη ἀγοράσει 2 1/2 σερβενταρίας (serventarias = πεζικὰ φέουδα) εἰς Ἄτσουπάδες ὁμοῦ μετὰ τοῦ ρηθέντος γαμβροῦ τῆς Πέτρου, ὅστις ἐκράτησε τὸ ἥμισυ, αὕτη δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται ἡ ἐπ' ὄνοματι γυναικὸς ἐγγραφὴ φεοῦδου, ἕνεκα τῆς φεουδαλικῆς ὑποχρέωσης πρὸς φρούρησιν (propter varnitionem), ἡ ἀγοράστρια ἐδέχθη καὶ ἐνεγράφησαν αἱ ἄνω 2 1/2 σερβενταρίαὶ εἰς τὸ ἀκέραιον, ὡς ἡγοράσθησαν, ἐπ' ὄνοματι τοῦ ρηθέντος Πέτρου. Σήμερον, μετὰ τὸν θάνατον τούτου, ζητεῖ νὰ ὑποχρεωθῇ ὁ κληρονόμος αὐτοῦ Ἰωάννης, ὅπως ἐγγράψῃ τὸ ἥμισυ αὐτῶν, τὸ εἰς αὐτὴν ἀνήκον, εἰς ἕτερον πρόσωπον τῆς ἀρεσκείας τῆς, ἄλλως νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτὴν ἀποζημίωσιν 3000 ὑπερπύρων. Εἰς ταῦτα ἀντέταξεν ὁ Γεώργιος Darbe, δικηγόρος τοῦ ἐναγομένου Ἰωάννου, ὅτι τὸ φέουδον εἶναι ἐγγεγραμμένον ἐπ' ὄνοματι τοῦ Πέτρου καὶ μόνον, ἂν δὲ ἡ ἐνάγουσα κατέχῃ τὸ ἥμισυ τούτου, κατέχει τοῦτο ἐμμέσως καὶ ὅτι, μολονότι ἐκ τοῦ συμβολαίου τῆς ἀγοραπωλησίας φαίνεται ὅτι αὕτη καὶ ὁ Πέτρος εἶχον ἀγοράσει τοῦτο ἐξ ἡμισείας, ὅμως δὲν ἐμφαίνεται ὅτι αὕτη ἐπλήρωσεν εἰς τὸ ἀκέραιον τὴν ἀξίαν τοῦ ἡμίσεος. Ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας, συνήγορος τῆς ἐναγοῦσης, ἀνταπήνητησεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐγγράφου τῆς ἀγοραπωλησίας σαφῶς προκύπτει ὅτι αὕτη καὶ ὁ Πέτρος ἡγόρασαν ἐξ ἡμισείας τὰς 2 1/2 σερβενταρίας, ἐξ ἄλλου δὲ αὕτη κατεῖχε καὶ κατέχει συνεχῶς τὸ ἥμισυ τούτων καὶ συλλέγει τοὺς καρποὺς ἀνενοχλήτως καὶ ζῶντος τοῦ Πέτρου καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ πολλῶν ἐγγράφων συμφωνιῶν αὐτῆς μετὰ χωρικῶν. Ταῦτα πάντα προσφέρεται ν' ἀποδείξῃ καὶ διὰ μαρτύρων. Ἡ δὲ αἰτία, δι' ἣν ἐδέχθη νὰ ἐγγραφῶσιν ἐπ' ὄνοματι τοῦ Πέτρου, ἦτο τὸ ὅτι ἡ Αὐθεντία οὐδέποτε ἐπέτρεψε τὴν ἐγγραφὴν φεοῦδου ἐπ' ὄνοματι γυναικὸς, ἕνεκα τῆς πρὸς φρούρησιν ὑποχρέωσης τοῦ φεουδάρχου, καὶ τὸ ὅτι ὁ Πέτρος ἦτο γαμβρὸς καὶ ἐμπιστὸς τῆς. Νῦν ὅμως, ἐπειδὴ οὗτος ἀπέθανε καὶ ὑπάρχουν πολλὰ τὰ ἐνδεχόμενα, ζητεῖ αὕτη νὰ ἐγ-

γραφῆ τὸ μερίδιόν τῆς ἐπ' ὀνόματι ἄλλων, ὑποχρεομένου τοῦ ἐναγο-
 μένου εἰς τοῦτο. Μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν συνηγόρων, τὴν ἐξέτασιν τῶν
 ἐγγράφων καὶ τῶν μαρτυριῶν, ὁπόθεν προέκυψε σαφῶς ὅτι ἡ ἐνάγουσα
 καὶ ὁ ποτὲ Πέτρος εἶχον ἀγοράσει τὰς 2 1/2 σερβενταρίας ἐξ ἡμι-
 σείας, ἀπεφασίσθη ὅπως ὁ Ἰωάννης ὑποχρεωθῆ νὰ ἐγγράψῃ τὸ ἥμισυ
 τούτων εἰς πρόσωπον τῆς ἐκλογῆς τῆς Φιλίππας καὶ τῆς ἀρσεκειᾶς τῆς
 Αὐθεντίας, ἐντὸς τριμήνου προθεσμίας ἀπὸ σήμερον, ἄλλως νὰ χορη-
 γήσῃ εἰς αὐτὴν ἀποζημίωσιν 3000 ὑπερπύρων, μετὰ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅμως
 τῶν δικαιομάτων ἐκατέρου τῶν διαδίκων, εἰς ἣν περιπτώσιν ὁ ἕτερος
 εἶχε καταβάλλει ὀλιγώτερα χρήματα ὅσων ὑπεχρεῶτο διὰ τὴν μερίδα
 του.

φ. 63r

Die Xiiij martij 1402

Coram Magnifico domino Marco Faletro, honorabili ducha
 Crete, et eius consilio comparuit dona Phylipa Dandullo, relicta
 ser Nicolai Dandullo condam, siue ser Leonardus Delaporta,
 5 aduocatus eius, et citato ser Johanne Mudacio, filio ser Bernar-
 di condam, successore bonorum ser Petri Mudatio condam, ge-
 neri dicte done Phylippe, exposuit dicens quod ipsa dona Phy-
 lippa, simul cum predicto ser Petro condam, genero suo, emerat
 de ser Georgio de Criscentio condam seruentarias duas cum di-
 10 midia de Azupades, in quarum medietate participabat dictus ser
 Petrus et in reliqua medietate participabat dicta dona et sic ipsa
 soluerat pretium tangentem se pro sua parte, quam ipsa tenebat
 et tenet pacifice et quiete. Sed quia, secundum ordines donatos,
 feudum aliquod non potest scribi super aliquam dominam, pro-
 15 pter uarnitionem, ipsa fuit contenta quod dicte due seruentarie
 cum dimidia, integre, sicut fuerunt empte, catasticarentur et sic
 fuerunt catasticate dicto ser Petro condam, genero suo. Nunc
 autem ipsa intendit partem suam, idest dimidietatem dictarum
 seruentariarum duarum cum dimidia, propter obitum dicti generi
 20 sui condam, catasticari facere alijs. Vnde requirebat quod per
 dominium deberet cogi dictus Johannes, qui est successor bono-
 rum ipsius, ad faciendum catasticari dictam eius partem illi
 quem ipsa uolebat, tanquam rem propriam suam, emptam cum
 pecunia sua, uel petebat dicto ser Johanne yperpera III milia
 25 pro suo damno.

Ad que ser Georgius Darbe, aduocatus dicti Johannis, respon-
 debat, dicens quod feudum suprascriptum erat libere catastica-

tum suprascripto ser Petro condam, cuius bona ipse Johannes successerat, ita quod putandum erat quod illud feudum totum
 30 esset suum, quia in catasticatione sibi facta non fit mentio quod dicta dona habeat aliquam partem. Preterea dicebat quod, licet
 φ. 63^v dicta dona possedeat | et teneat dimidietatem dictarum seruentariarum duarum cum dimidia, ipsa tamen tenet eam indirrecte, sed ipse non potest ostendere claritatem de hoc, quia represen-
 35 tat uocem mortuam. Item dicebat quod, licet appareat per mercatum et per cartam emptionis qualiter dicta dona et suprascriptus ser Petrus emerant dictas seruentarias duas cum dimidia, tamen non inuenietur quod ipsa soluerit cum integritate pretium dimidietatis ipsarum.

40 Ad que replicabat suprascriptus ser Leonardus Delaporta, aduocatus suprascripte done Phylippe, quod per mercatum et per cartam uenditionis dicti feudi apparebat clare, qualiter ipsa et ser Petrus predictus emererant simul dictas duas seruentarias cum dimidia et quod ipsa continuo habuit et tenuit ac tenet et
 45 possedet dimidietatem dictarum seruentariarum, excutiens continue introitus tangentes se, sine alicuius contradictione, et etiam ipsa concedebat et concedit territoria dicte sue dimidietatis alijs per cartam, dans metachrisses et accipiens fructus et redditus suos, tam in uita dicti ser Petri quam etiam post mortem eius,
 50 sicut apparebat etiam || per || multas cartas notariorum inde factas cum multis rusticis, et etiam offerebat se probaturam per testes fide dignos ipsam emisse et possedasse ac tenere et possidere pacifice et quiete dictam suam dimidietatem predictarum seruentariarum continue a principio, quando fuerunt empte a su-
 55 prascripto ser Georgio condam. Causa uero propter quam ipsa fuit contenta, quod tote catasticharentur predicto ser Petro, fuit quia dominatio nunquam assentit quod scribatur aliquod feudum alicui mulieri, propter seruitium uarnitionis et quia ipse ser Petrus erat gener eius, ipsa confidens de ipso, fuit contenta quod
 60 scriberentur sibi in catasticho. Nunc autem, quia ipse gener suus decessit et multi casus occurere possunt, ipsa intendit catastichari facere partem suam alijs. Unde petebat dictum ser Johannem debere cogi ad fatiendum dictam catasticationem.

φ. 64^r Εapropter, auditis iuribus partium, considerato | continuo pos-
 65 sessio dicte done, et visis scripturis sansarie et carta emptionis

50 *per γεγραμμένον υπεράνω του στίχου.*

dictarum seruentiarum, et testificationibus super inde examinatis in curia ad petitionem dicte done, per quas apparet clare qualiter ipsa et dictus ser Petrus condam emerant per dimidietatem predictas seruentarias duas cum dimidia, dictum est quod dictus 70 ser Johannes debeat et teneatur catastichari fecisse illi persone quam voluerit predicta dona Phylippa, que persona placeat domino, dimidietatem suprascriptarum seruentiarum duarum cum dimidia de Azupades, a modo usque ad menses tres proxime venturos, secundum ordines et consuetudines huius terre, uel debeat 75 dare dicte done yperpera iij milia pro suo damno, saluis tamen et reseruatibus iuribus partium, si aliqua partium predictarum soluerit pauiores denarios quam debebat de pretio dicte sue partis, secundum quod ipsam tangebatur soluere.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

2. 3. *Marco Faletro, honorabili ducha Cretae.* Ὁ Marco Faletro (Falier) ἐ χρημάτισε δούκας Κρήτης ἀπὸ 1401 - 1403 (H. Noiret, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 556), οὗτος δ' εἶναι ὁ ἀποστειλάς κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος τὸν Λεονάρδον Ντελλαπόρταν εἰς Παλάτια πρὸς σύναψιν τῆς μετὰ τοῦ ἐμίρη τοῦ Μεντεσὲ Elyas Beg συνθήκης ἀπὸ 24 Ἰουλίου 1403 τῆς ἐκδεδομένης εἰς [G. M. Thomas - R. Predelli], *Diplomatarium Veneto - Levantinum, pars II, Venetiis, 1899, ἀριθ. 160, σ. 293 - 296.*

9. *seruentarias duas.* Αἱ seruentariae ἦσαν τὰ ὑπὸ τῆς Βενετίας εἰς πεζοὺς ἀπονηθῆντα φέουδα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἦτο τὸ 1/6 τοῦ ἱπποτικῆς (cavalleria) βλ. Στ. ε. φ. Ξανθοῦ διδίου, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, Athen, 1939, σ. 8 καὶ 126. Αἱ σερβενταρίαὶ ἀναφέρονται ἀπὸ λαχοῦ τῶν βενετικῶν κειμένων (πρβλ. F. Thiriet, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 243 τοῦ Index).

10. *de Azupades.* Σήμερον ὑπάρχουν ἐν Κρήτῃ δύο χωρία ὀνομαζόμενα Ἀτσιπάδες, ἓν ἐν τῷ νομῷ Ρεθύμνης (ἐπαρχία Ἀγ. Βασιλείου) καὶ ἓν ἐν τῷ νομῷ Ἡρακλείου (ἐπαρχία Μονοφατισίου, κοινότης Ἄνω Ἀκρίων). Καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ νομῷ Ρεθύμνης ἀποκλείεται νὰ εἶναι τὸ ἐνταῦθα μνημονεύμενον, διότι κεῖται πολὺ μακρὰν καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ Χάνδακος. Ἐν τῷ νομῷ ὁμως Ἡρακλείου, πλὴν τοῦ ἀνωτέρου τῆς κοινότητος Ἄνω Ἀκρίων (ἄλλοτε ἀνήκοντος εἰς τὸν τέως δήμον Μεγάλης Βρύσης), ὑπῆρχεν εἰσέτι, λήγοντος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ ἕτερον χωρίον Ἀτσιπάδες ἀνήκον εἰς τὸν τέως δήμον Ἀρχαλοχωρίου τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας Μονοφατισίου (βλ. Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, Ἀθήνησι, 1890, μέρος Β', σ. 127). Πρὸς τὸ ἕτερον τῶν δύο τούτων χωρίων λοιπόν, τῶν ἐγγὺς σχετικῶς τοῦ Χάνδακος κειμένων, πρέπει νὰ ταυτισθῇ τὸ ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀπαντῶμενον. Περὶ τῆς μνείας εἰς παλαιότερας πηγὰς καὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος Ἀτσιπάδες βλ. Στ. Ξανθοῦ διδίου, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί. Δωδεκάς δευτέρα. 2. Ἀτσιπᾶς - Ἀτσιπᾶδες - Ἀτσιπόπουλλο, «Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον», τόμ. 5 (1918), σ. 94 - 97. Τὴν παλαιότεραν μνείαν τοῦ χωρίου (ὑπὸ τὸν τύπον Ascupades) εὗρισκω εἰς συμβόλιον ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1301 τοῦ Benvenuto de Brixano, notaio in Candia

1301 - 1302, a cura di Raimondo Morozzo della Rocca, Venezia, 1950, σ. 139, ἀριθ. 385.

14 - 15. *propter varnitionem*. Ἡ varnitio (ἰταλ. guarnigione) ἦτο ἡ υποχρέωσις τοῦ φεουδάρχου πρὸς φρούρησιν τῆς νήσου. Αὕτη ἦτο συνδεδεμένη μετὰ τῆς φεουδαλικῆς ἰδιοκτησίας, συνίστατο δὲ εἰς τὴν παροχὴν δι' ἕκαστον φέουδον ἐνὸς ἵππου πρώτης τάξεως, οὗ ἐπέβαινε ὁ φεουδάρχης, καὶ δύο ἄλλων ὑποδεστέρων διὰ τοὺς δύο ὑπασπιστάς του· βλ. E. Gerland, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 44, σημ. 2 (πρβλ. καὶ πίνακα, σ. 144, λ. guarnitio καὶ σ. 145, λ. varnitio) καὶ Στ. Φ. Ξανθοῦ διδου, Συνθήκη μεταξὺ Ἑνετικῆς Δημοκρατίας καὶ Ἀλεξίου Καλλιέργου, «Ἀθηνᾶ», τόμ. 14 (1902), σ. 310, σημ. 4. Εἰς τὴν υποχρέωσιν ταύτην ὑπέκειντο ἀρχικῶς μόνον οἱ ἄνδρες καὶ τοῦτο ἦτο ὁ λόγος, δι' ὃν δὲν ἐπιτρέπετο νὰ καταγράφωνται φέουδα ἐπ' ὀνόματι γυναικῶν.

26. *ser Georgius Darbe, advocatus*. Τὸν δικηγόρον τοῦτον δὲν συνητήσαμεν ἄλλαχού. Ἀμφίβολον φαίνεται ἂν εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν ἐγγράφῳ ἀπὸ 16 Ἰανουαρίου 1397 ἀναφερόμενον «ser Georgium de Arbe» (παρα H. Noiret, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 84)

48. *dans metachrisses*. Ὁ ὄρος οὗτος εἶναι ἄγνωστος, σημαίνει ὁμως πιθανῶς τὴν νομὴν, τὴν χρῆσιν τοῦ κτήματος. Ἴσως ὑπόκειται ἐνταῦθα ἑλληνικὴ λέξις (μεταχειρίσις ἢ μετάχρησις;).

12

ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ, ΧΗΡΑΣ ΜΑΤΘΑΙΟΥ BELIGNO, ΩΣ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΤΟΥ ὈΡΦΑΝΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, ΤΕΚΝΟΥ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ BELIGNO

22 Μαΐου 1402

(Archivio di Stato di Venezia — Duca di Candia 20: *Memoriali antichi*, τετραδ. 41 <πρώην 35>, 1402/03, φ. 83r)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ. — Ὑπὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς κυρίου Μάρκου Faletro, τετιμημένου δούκα τῆς Κρήτης, καὶ τοῦ συμβουλίου του, ἀπεφασίσθη δπως, πρὸς ἀνάκτησιν καὶ διατήρησιν τῆς περιουσίας τοῦ ὀρφανοῦ Ἑμμανουήλ Beligno, υἱοῦ τοῦ ποτὲ Ματθαίου Beligno, ναυτικοῦ, ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας καὶ ἡ Μαρία, χήρα τοῦ Ματθαίου, ἐρισθῶσι κηδεμόνες τοῦ ρηθέντος ὀρφανοῦ Ἑμμανουήλ, υἱοῦ καὶ τῆς ἄνωθεν Μαρίας, μετὰ πλήρους ἰσχύος καὶ ἐξουσίας νὰ ζητῶσι, νὰ διεκδικῶσι καὶ ν' ἀνακτῶσι πάντα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ ρηθέντος ὀρφανοῦ καὶ νὰ πράττωσι καὶ ἐκτελῶσι πάντα τὰ λοιπὰ, ὅσα οἱ κηδεμόνες δύνανται νὰ πράττωσι, κατὰ τὰς περὶ κηδεμόνων διατάξεις.

Οἱ δὲ ἄνωθεν γεγραμμένοι κηδεμόνες ὠρκίσθησαν.

Mcccc secundo, mensis Maij, die xxij, indictione x.

Per Magnificum dominum Marcum Faletro, honorabilem du-

cham Crete, et eius consilium, dictum est quod, per recuperationem et conseruationem bonorum spectantium Hemanueli Be-
 5 ligno, pupillo, filio quondam Mathei Beligno, naute, ser Leonardus Delaporta et Maria relicta domini Mathei sint et esse debeant tutores dicti Hemanuelis pupilli, filij etiam suprascripte Marie, cum plena virtute et potestate petendi, exigendi et recuperandi omnia bona et hauere dicti pupilli, et alia faciendi et
 10 exequendi, que tutores possunt facere, secundum formam supra tutores.

Jurauerunt autem suprascripti tutores.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

4 - 5. *Emmanueli Beligno, pupillo, filio quondam Mathaei Beligno.* Τὰς ἀρχαιότερας μνείας τοῦ ἑπωνύμου Beligno (βενετικῆς προελεύσεως, φερομένου καὶ ὑπὸ τὸν τύπον Belegno) ἐν Κρήτῃ βλ. ἐν Benvenuto de Brixano, notaio in Candia. 1301 - 1302, ἐκδ. R. Morozzo della Rocca, σ. 250 (indice, ἐν λ.). Γνωστὸς εἶναι καὶ ὁ δούκας Κρήτης (1271) Ἰωάννης Belegno (H. Noiret, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 555).

13

ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΧΕΣΙΣ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ ΚΑΡΠΩΝ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΝΤΕΛΛΑΠΟΡΤΑ ΕΙΣ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΟΦΕΙΛΕΤΟΥ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

11 Ἰουλίου 1414

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 11: Atti antichi, τετράδ. 22α <1414/15>*, ἄνευ σελιδώσεως <φ. ἕνατον ν>)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ. — Ὁ Πέτρος de Ferrara, γαστάλδος, ἀνέφερε σήμερον ὅτι κατὰ διαταγὴν τῆς Αὔθεντίας παρήγγειλεν, ἐπὶ ποινῇ δέκα ὑπερπύρων, εἰς τὸν Γεώργιον Ἀργυρόπουλον, ὅτι οὗτος δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ συγκομίσῃ καρπὸν τινα, αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἄλλου, ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐσπαρμένων ἀγρῶν, ἐὰν πρῶτον δὲν πληρώσῃ εἰς τὸ ἀκέραιον εἰς τὸν Λεονάρδον Ντελλαπόρταν ὀλόκληρον τὴν εἰς τὸν ρηθέντα Λεονάρδον ὀφειλὴν του, τόσον διὰ τὸ παρελθόν, ὅσον καὶ διὰ τὸ τρέχον ἔτος. Τοῦτο ἐγένετο τῇ αἰτήσῃ καὶ ἐπισπεύσει τοῦ εἰρημένου Λεονάρδου.

Die suprascripto [XI Julij 1414]

Petrus de Ferrara, gastaldio, retulit hodie jussu dominij fecisse preceptum, cum impositione pene yperperorum decem,

|| Georgio Argiropulo || , quod ipse non debeat eleuare nec eleuari facere aliquid de suis seminationibus ab arvis, nisi primo soluat integraliter ser Leonardo De la Porta totum quod dare debet dicto ser Leonardo, tam pro anno elapso quam pro anno presenti, et hoc factum fuit ad petitionem et instantiam dicti ser Leonardi.

4 *Georgio Argiropulo* γεγραμμένον ὑπεράνω τοῦ στίχου.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1414 εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὴν βιογραφίαν τοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα, διότι ἀποτελεῖ τὴν μόνην περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ μαρτυρίαν τὴν ὁποίαν ἀνεύρομεν μετὰ τὸ 1403, ὅτε ἐγνωρίζομεν ὅτι συνῆψε τὴν μετὰ τοῦ ἐμίρη τῶν Παλατίων συνθήκην (βλ. σημειώσεις εἰς ἔγγρ. 11) καὶ μέχρι τοῦ θανάτου του (περὶ τοῦ χρόνου τοῦ ὁποίου βλ. τὰ δύο ἐπόμενα ἔγγραφα ἀριθ. 14 - 15). Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἔγγραφου τούτου ἀγόμεθα εἰς τὰ ἔξης δύο λίαν πιθανὰ συμπεράσματα: α) Ὅτι ἀπὸ τοῦ 1403 μέχρι τοῦ 1414 ἐξηκολούθη ζῶν καὶ διάγων ἐν Χάνδακι καὶ β) Ὅτι κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἔλαβε χώραν ἡ καταδίκη καὶ φυλάκισις του (εἰς τοὺς ἐν τῇ φυλακῇ γραφέντας στίχους του ἀναφέρει ρητῶς τὴν συνθήκην τοῦ 1403 ὡς συναφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τῆς καταδίκης του), ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποφυλάκισις αὐτοῦ. Διότι, ἂν ἦτο εἰσέτι ἐγκάθειρκτος τῷ 1414, θὰ ἦτο δύσκολον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐδάνειζε χρήματα ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ προέβαινεν εἰς δικαστικά μέτρα κατασχέσεως κατὰ δυστροπούντων ὀφειλετῶν του, ὡς πράττει διὰ τοῦ παρόντος ἔγγραφου. Τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ἐξ ἄλλου ὅτι κατὰ τὸ 1414 δὲν εἶχεν εἰσέτι καταδικασθῆ καὶ φυλακισθῆ, εἶναι ἄκρω ἀπίθανον, ἀφοῦ τότε θὰ ἦτο τοῦλάχιστον ἑβδομηκοντούτης (βλ. σημ. εἰς ἔγγρ. ἀριθ. 1) καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εὐσταθήσῃ μετὰ ταῦτα ἡ κατ' αὐτοῦ κατηγορία ὡς πατὴρ νόθου τέκνου. Κατὰ συνέπειαν καὶ τὰ ποιήματά του συνετέθησαν πιθανώτατα μεταξύ 1403 καὶ 1414.

4. *Georgio Argyropulo*. Περὶ τοῦ ὀφειλέτου τούτου τοῦ Ντελλαπόρτα βλ. τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἔγγραφο ἀριθ. 14.

14

ΛΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΤΩΧΕΥΣΑΝΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΘΕΝΤΙΑΣ ΠΕΡΙ ΔΙΑΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ
ΤΩΝ ΧΡΕΩΝ ΤΟΥ

12 Ἰουνίου 1420

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετράδ. 24 <1420>, ἄνευ σελιδώσεως <φύλλον ἑβδομον v>)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Διὰ προτασσομένης αἰτήσεώς του ὁ Γεώργιος Ἀργυροπούλος, βεβαρῆμένος, ἔνεκα πολλῶν ἐναντιοτήτων τῆς τύχης, ὑπὸ διαφόρων χρεῶν καὶ ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐγκαταλείψῃ

τὴν πατρίδα καὶ τὴν σύζυγόν του, παρακαλεῖ τὴν Αὐθεντίαν, ὅπως, ἀναλόγως τῶν δυνατοτήτων του, καθορίσῃ εἰς αὐτὸν καταλλήλους ὄρους πρὸς πληρωμὴν τῶν δανειστῶν του, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν εἶναι σύμφωνοι εἰς τοῦτο. Τῆς αἰτήσεως ἐπιτάσσεται κατάλογος τῶν 15 δανειστῶν του, τρίστηλος, εἰς τὴν πρώτην στήλην τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται τὸ ὄνομα ἐκάστου δανειστοῦ, εἰς τὴν δευτέραν τὸ ὀφειλόμενον εἰς αὐτὸν ποσὸν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ ὄροι, ὑφ' οὓς δέχεται οὗτος (ἢ οἱ κληρονόμοι ἢ ἀντιπρόσωποί του) τὸν διακανονισμόν τοῦ χρέους.

Ἐπεταὶ ἡ ἀπὸ 12 Ἰουνίου 1420 ἀπόφασις τοῦ δούκα τῆς Κρήτης Ἰω. Lauredano καὶ τῶν Μάρκου Donato, συμβούλου, καὶ Franc. Dandulo, ἀναπληρωματικοῦ συμβούλου, δι' ἧς καθορίζεται εἰς τὸν αἰτοῦντα ὅπως πληρώσῃ ἐτησίως εἰς τοὺς ἄνω δανειστάς του εἴκοσιν ὑπέρπυρα, ἀναλόγως κατανεμόμενα, ἐὰν δὲ φανῇ ἀσυνεπής, οὗτοι γὰρ δικαιοῦνται ν' ἀπαιτήσωσι τὴν εἰς τὸ ἄρτιον πληρωμὴν των.

A la Magnificencia vostra expono Io Giorgi Argiropulo, po-
uero seruo vostro, che, per molte disgracie et aduersidade me
occorse per tempi passadi, son romaxo in lo debito sotoscrito.
Et etiam dio me constitui pleçio per mio sossero ale parte soto-
5 scrite, per loqual debito mio et per le pleçarie vegno astreto et
messo in fuga, non possando pagare cademe abandonare la mia
patria et la moier. Vnde, voiando star in la terra et pagar le
mie debite, Recoro et supplico a la vostra Signoria, che, segundo
10 la mia pouretade, statuirme quelli termeni abelli che ve plasera
et parera, auisando la vostra Signoria che la maor parte de li
mie crededori son contenti.

a ser Lunardo Dalaporta con-	dam	15	yperpera 48	Respondit ser Zorzi Delaporta che l'è contento de anni Vj, da- gandoli oni anno lo Vjo, reser- uade le so rason contra lo so pleçio et contra perpera xiiij che die hauer da Stamatì Castellan.
a ser pre Giacomo de Caranta	condam	20	yperpera 35	Respondit ser Nicolo, so fio et commissario, per anni iij. Respondit Antonio Darmin, altro commessario, che l'è tanto poue-

19 *Caranta* μετέγραφα (πρβλ. ἔγγρ. 16, στ. 16) : XL τὸ ἔγγραφον.

- a la comessaria de ser Marco
25 Nani condam yperpera 35
- 30 a ser pre Zan Torello
yperpera 17
uel circa
- a Jacob de Negroponte, Zudeo
yperpera 12
- 35 a papadia Catharudena
yperpera 8
- a ser Zan et
ser Stefano } Ghandachiti
40 yperpera 30
- a ser Nicolo Quirino condam
ser Zanachi, yperpera 27
- 45 a Marco Baffo, condam
yperpera 4
- a Jocuda de Damasco, ziroico
50 yperpera 9
- a Giorgi Mudaço de la Cania
yperpera 19
- 55 a Lia Maurogonato, Zudeo
yperpera 48
- a ser Nicolo Lubuni
yperpera 19
- 60
Zorzi Damila yperpera XJ
Dimitrj Damila yperpera V
- ro, che l'è contento de anni X.
Respondit ser Armoro Pisani et
Samargia Delmedego, Zudeo,
caui di crededori del dito ser Mar-
co, absente ser Zan Pascaligo,
che per la gran pouretade soa,
paga oni anno yperpera iij.
Hè contento de anni Viiij, çoè oni
anno yperpera do et a l' ultimo
anno yperpera iij.
Hè contento de anni iiii, çoè
<oni> anno yperpera iij.
è contenta de anni XVJ, çoè oni
anno grossi vj, perche l'è pou-
rissimo.
como pleçio de Antonio Scorda se
contenti de quello fara la Segno-
ria.
como pleçio del suprascripto An-
tonio, disse ser Zorzi, frar del
dito ser Nicolo, como todor, che
non ha libertade.
disse Zorzi Mileo, uno de li to-
dori del dito Marco, che l'è con-
tento de anni iiii, çoè oni anno
yperpero uno.
como pleçio de Micali Gauala,
disse Natan, so frar, che non ha
libertade.
como pleçio del suprascripto An-
tonio Scorda, non fo domandado,
perche l'è a la Chania.
non uol.
è contento de anni iiii, non pa-
tizando la soa sententia quando
falasse alguna paga et, se faliza,
paga tuto.
non uol.
non uol.

Die xij Junij 1420

Per Magnificum dominum Johannem Lauredano, honorabi-
 65 lem ducham Crete, et egregios dominos Marcum Donato, consi-
 liarium, et Franciscum Dandulo, vice consiliarium, consideratis
 contentis in petitione suprascripti Georgij Argiropulo et parere
 suorum creditorum suprascriptorum, quorum maior pars, tam ad
 numerum denariorum quam ad numerum personarum, sint con-
 70 tenta facere sibi terminos, dictum est quod suprascriptus Geor-
 gius debeat soluere omni anno suprascriptis suis creditoribus
 yperpera viginti, dispensanda per ratam dictis suis creditoribus.
 Et si non attendet ad pagas predictas, quod presens gratia sit
 expirata, et in hoc casu licitum sit dictis suis creditoribus petere
 75 et excutere ab ipso totum et quicquid ab ipso restabunt habere.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Τὸ παρὸν ἔγγραφον εἶναι ὁμοιον, καὶ κατὰ τὸν τύπον καὶ κατὰ τὸ περιε-
 χόμενον, πρὸς τὸ ἐπόμενον ὑπ' ἀριθ. 15. Αἱ διευκολύνσεις, τὰς ὁποίας ἡ Αὐ-
 θεντία τῆς Κρήτης παρεῖχε διὰ τοιούτων ἀποφάσεων εἰς αἰτοῦντας ὑπὸ πτώ-
 χουσις ὀφειλέτας, σκοπὸν εἶχον ν' ἀποτρέψουν τὸν ἐκπατρισμὸν τούτων, ἕνεκα
 τῶν χρεῶν τῶν, ὅστις θ' ἀπεστέρει τὴν νῆσον χρησίμων ἐμπόρων καὶ ἐπιχει-
 ρηματιῶν. Εἰς ἀπόφασιν τῆς Γερουσίας ἀπὸ 18 Ἰουλίου 1419 περὶ ἐτέρου ἀνα-
 κουφιστικοῦ τῶν ὀφειλετῶν τούτων μέτρου, ἦτοι τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς φυλα-
 κίσεως αὐτῶν διὰ χρεῖα κάτω τῶν 100 ὑπερπύρων, ἀναφέρεται ὡς αἰτιολογικὸν
 τοῦ μέτρου τὸ ὅτι οὗτοι, ἀδυνατοῦντες νὰ ἐξοφλήσωσι τὰ χρεῖα τῶν, «aliquan-
 do deserunt dictam insulam, aufugientes per diversa loca, quod cedit ad
 maximum incommodum et desolationem dictae insulae» (H. Noiret,
 ἐνθ' ἄνωτ., σ. 269) Ἀνάλογον, ἀλλὰ πολὺ σοβαρωτέρων διαστάσεων, ἦτο τὸ
 ζήτημα τῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους μεγάλων χρεῶν τῶν Κρητῶν φεουδαρχῶν,
 πρὸς ρύθμισιν τοῦ ὁποίου ἡ Βενετία ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ κατὰ καιροῦς δρα-
 στικά ὑπὲρ τῶν ὀφειλετῶν μέτρα (βλ. Στ. ε. φ. Α. Ξανθοῦ διδίου, Οἱ Ἑβ-
 ραῖοι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, «Κρητικὴ Στοά», τόμ. 2 (1909), σ. 209 -
 224 καὶ ἰδίᾳ σ. 215 - 218 καὶ Joshua Starr, Jewish life in Crete under
 the rule of Venice, «American Academy for Jewish Research. Proceedings»,
 τόμ. XII <1942>, σ. 59 - 114, καὶ δὴ σ. 84 - 86).

Ἄλλὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔγγραφα ταῦτα εἰνοῖ δι' ἡμᾶς πολῦτιμα, διότι
 μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἄγνωστον μέχρι τοῦδε χρονολογίαν τοῦ
 θανάτου τοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα. Ἐν τῷ παρόντι (ἀριθ. 14) ἔγγραφῳ ὁ
 αἰτῶν ὀφειλέτης Γεώργιος Ἀργυρόπουλος ἀναγράφει, πρῶτον μεταξὺ τῶν δα-
 νειστῶν του (διὰ ποσὸν 48 ὑπερπύρων), τὸν «ser Leonardo Dalaporta, con-
 d a m». Ἐπειδὴ ἐκ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου ἔγγραφου (ἀριθ. 13) τοῦ 1414
 μαρτυρεῖται ὅτι ὄντως ὁ Γεώργιος Ἀργυρόπουλος ἐτύγχανεν ὀφειλέτης τοῦ
 Λεονάρδου Ντελλαπόρτα, οὐδεμία γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκει-
 ται περὶ τῶν αὐτῶν προσώπων. Ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας λοιπὸν ἦτο ἤδη
 τεθνεῶς (quondam) κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τῆς αἰτήσεως τοῦ Ἀργυ-

ροπούλου. Και ἡ μὲν αἴτησις, ὡς συνήθως, δὲν φέρει χρονολογίαν. ἡ κατόπιν αὐτῆς ὁμως ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις τῆς Αὐθεντίας χρονολογείται ἀπὸ 12 Ἰουνίου 1420. Ὁθεν ἡ χρονολογία αὕτη ἀποτελεῖ τὸν *terminus ante quem* διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἀκριβέστερον δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὸν χρόνον τοῦ θανάτου του, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἐπομένου ὑπ' ἀριθ. 1ῷ ἐγγράφου Ἐν αὐτῷ ἀναγράφεται πάλιν ἐν τῇ αἰτήσει τοῦ ὀφειλέτου Ξένου Φιλοκάναβου, δεύτερος μεταξὺ τῶν δανειστῶν τούτου (διὰ ὑπέρπυρα 18), ὁ «*ser Lunardo Dalaporta*», ὅχι ὁμως ἐνιαῦθα ὡς τεθνεώς. ἀφοῦ μάλιστα προστίθεται παραπλευρῶς καὶ ἡ ἀπάντησίς του («*l'è contento zo che farà la Signoria*»). Καὶ ἡ αἴτησις αὕτη στερεῖται χρονολογίας, ἀλλ' ἡ συνειργὶς αὐτῆς ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις τῆς Αὐθεντίας φέρει τὴν χρονολογίαν 3 Ἰουλίου 1420. Ἡ κατὰ ἓνα μῆνη σχεδὸν μεταγενεστέρα τῆς πρώτης ἀποφάσεως χρονολογία αὕτη δὲν σημαίνει βεβαίως ὅτι καὶ ἡ αἴτησις τοῦ Φιλοκάναβου ὑπεβλήθη μεταγενεστέρως τῆς αἰτήσεως τοῦ Ἀργυροπούλου (ὁπότε θὰ εἴχομεν ἀντιφατικὰς ὡς πρὸς τὸν θάνατον τοῦ Ντελλαπόρτα εἰδήσεις). ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι ἡ δευτέρα ἀπόφασις διὰ τινὰ λόγον (τὰ παραδείγματα δὲν εἶναι σπανία ἀκόμη καὶ σήμερον) καθυστέρησε περισσότερον τῆς πρώτης, μολονότι ἡ αἴτησις ἦτο προγενεστέρα. Ὅσον μακρὰν πάντως καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τὴν χρονικὴν προτεραιότητα τῆς αἰτήσεως ταύτης ἀπὸ τῆς δευτέρας ἀποφάσεως τῆς 3 Ἰουλίου 1420, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ αἴτησις τοῦ Φιλοκάναβου, καὶ ἂν δὲν ὑπεβλήθη διαρκούντως τοῦ πρώτου εξαμήνου τοῦ 1420, ὁπωσδήποτε θὰ ὑπεβλήθη τῷ 1419. Ἄρα ὁ Λεονάρδος Ντελλαπόρτας εὐρίσκετο μὲν ἐν ζωῇ τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 1419, εἶχε δὲ πλέον ἀποβιώσει τῇ 12 Ἰουνίου 1420.

13. *Respondit ser Zorzi Delaporta*. Πρόκειται πιθανῶς περὶ υἱοῦ καὶ κληρονόμου τοῦ θανόντος ἤδη Λεονάρδου Ντελλαπόρτα· πρβλ. τὴν περιπτώσειν τοῦ ἀμέσως ἐπομένου δανειστοῦ, ἀντὶ τοῦ ὁποίου, θανόντος ἐπίσης (*quondam*), ἀπαντᾷ ὁ υἱός του (στ. 19: «*Respondit ser Nicolò, so fio*»). Εἰς παρομοίαν πρὸς τὴν παρούσαν αἰτησὴν ὀφειλέτου ἐκ Χάνδακος, τοῦ Τρωίλου Κονταρίνη, περὶ ἧς ἀπόφασις τῆς Αὐθεντίας χρονολογουμένη ἀπὸ 8 Φεβρουαρίου 1416 (m V. 1415), ἀνέκδοτον εἰς τὰ βενετικά ἀρχεῖα (*Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετράδ. 24 bis <1453 - 1456>, φ 19v - 20v), ἀνεῦρον ἀναγραφόμενον (φ. 20r) μεταξὺ τῶν δανειστῶν τούτου καὶ τὸν «*ser Zorzi Dalaporta*» διὰ ὑπέρπυρα 400. Δὲν γνωρίζω ἂν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου καὶ δὴ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Λεονάρδου, τὸ πρᾶγμα ὁμως δὲν φαίνεται ἀπίθανον.

25. *Samargia Delmedego, Zudeo*. Τὸ ἐβραϊκὸν ὄνομα *Samargia* ἀπαντᾷ ἐν Κρήτῃ ἤδη εἰς τὰ παλαιότατα νοταριακά ἐγγράφα, ἤτοι ἐν *Imbreviature di Pietro Scadron* (1271), a cura di Antonino Lombardo (*Documenti della Colonia Veneziana di Creta. I*), Torino 1942, ἀριθ. 131 καὶ 401 (σ. 51 καὶ 149) καὶ παρὰ Benvenuto de Brixano, notaio in Candia, 1301 - 1302, a cura di R. Morozzo della Rocca, Venezia, 1950, ἀριθ. 20 καὶ 39 (σ. 11 καὶ 18). Τὸ δὲ ἐπώνυμον *Delmedego* εἶναι συνηθέστατον ἐβραϊκόν, καὶ δὴ ἐν Κρήτῃ (πρβλ. Joshua Starr, ἔνθ' ἄνωτ., *passim*).

55. *Lia Maurogonato, Zudeo*. Ὁ Ἰουδαῖος οὗτος Lia (Ἠλίας) Μαυρογονάτος πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν πατέρα τοῦ διαβοήτου Δαβίδ Μαυρογονάτου, τοῦ προδῶσαντος τὴν κατὰ τὸ 1453/4 ὀργανωθείσαν ἐν Ρεθύμνῃ ἐπανάστασιν τοῦ Σήφη Βλαστοῦ. Διότι εἰς ἐγγράφον περὶ τοῦ προδότη τοῦτου ἐκ τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ Κ. Ν. Σάθα, Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα, τόμ Β', Ἀθήνησι, 1867, σ. κς' - λβ' τῶν Προλεγομένων, φέρεται οὗτος ὡς υἱὸς τοῦ ποτὲ Ἠλία (σ. λα':

David q. Heliae Maurogonato), ως καὶ εἰς ἄλλα ἀνέκδοτα ἀνευρεθέντα ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἐκδοθησόμενα προσεχῶς.

64 65 *Johannem Lauredan*, *honorabilem ducham Crete*. Ὁ Giovanni Loreदानο ἐχηματίσθη δούκας τῆς Κρήτης ἀπὸ 1419 - 1421 (βλ. H. Noiret, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 556).

15

ΑΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΤΩΧΕΥΣΑΝΤΟΣ ΞΕΝΟΥ ΜΟΡΦΗΝΟΥ ΦΙΛΟΚΑΝΑ-
ΒΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΘΕΝΤΙΑΣ ΠΕΡΙ ΤΜΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑ-
ΤΑΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΟΦΕΙΛΩΝ ΤΟΥ

3 Ἰουλίου 1420

(Archivio di Stato di Venezia — *Duca di Candia 11: Atti antichi*, τετραδ. 21 <1120>, ἀνευ σελιδώσεως <φύλλον ἐνδέκατον v>)

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. — Ὁ Ξένος Μορφηνὸς Φιλοκάναβος ὑποβάλλει αἰτησιν εἰς τὴν Αὐθεντίαν, ἐνθα ἀναφέρει ὅτι, συντηρῶν πολυμελῆ οἰκογένειαν καὶ βεβαρημένος ὑπὸ χρεῶν, ἀντιμετωπίζει τὴν ἀνάγκην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα. Ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ πλείστοι τῶν δανειστῶν του δέχονται νὰ παράσχουν εἰς αὐτὸν εὐκολίας πληρωμῆς, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος του, ἱκετεύει ὅπως ἡ Αὐθεντία καθορίσῃ εἰς αὐτὸν καταλλήλους ὅρους.

Τῆς αἰτήσεως ἐπιτάσσεται κατάλογος τῶν 11 δανειστῶν του (οἷος ὁ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἀριθ. 14), ἀναγράφων τὰ ὀφειλόμενα εἰς ἕκαστον ποσὰ καὶ τὴν δήλωσιν τῶν πλείστων ὅτι θὰ δεχθῶν ὅ,τι ὀρίσῃ ἡ Αὐθεντία.

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀπὸ 3 Ἰουλίου 1420 ἀπόφασις τοῦ δούκα τῆς Κρήτης Ἰω. Laureदानο, τοῦ συμβούλου Μάρκου Donato καὶ τοῦ ἀναπληρωματικοῦ συμβούλου Franc. Dandulo, καθορίζουσα εἰς τὸν αἰτοῦντα ὅπως πληρώνῃ κατ' ἔτος εἴκοσιν ὑπέρπυρα εἰς τοὺς δανειστάς του, συμμέτρως κατανεμόμενα, μέχρι πλήρους ἐξοφλήσεως, ἐὰν δὲ παραλείψῃ καταβολὴν τινα, νὰ θεωρηθῇ ἀνίσχυρος ἢ παροῦσα ἀπόφασις καὶ οἱ δανεισταὶ νὰ ὑποχρεώσουν αὐτὸν εἰς πληρωμὴν τοῦ ὑπολοίπου εἰς τὸ ἀκέραιον.

A la Magnificentia de la Segnoria vostra humelmente expono Io Xeno Morfino Filocanauo, pouro seruidor de la Signoria vostra et cargo de gran famegia, che per debito a mi occorso, uegno astreto abandonar la patria. Vnde apar che parte de li mie cre-
5 dedori sono contenti di esser me fato page, azo elli possa hauer pagamento e star in dio in la mia patria, e pero humelmente

supplico a lo çusto braço dela Segnoria vostra, considerando che la maor parte di mie crededori son contenti ve degna farme quelle abele page a me portabele de pagar quello.

- 10 Nicoletto Lacassar yperpera 30 L'è contento zo che fara la signoria
 ser Lunardo Dalaporta yperpera 18 L'è contento zo che fara la signoria
 ser Nicola Dibuni yperpera 5 disse non sa se li die dar
- 15 la commessaria de ser Iacumo Caranta yperpera 5 l' un commessario loqual è ser Antonio Darmin l'è contento zo che fara la signoria, e l' altro non uol far niente
- 20 la commessaria de ser Andrea Michiel yperpera 30 respoxe Zorzi Balestrier l'è contento zo che fara la signoria
 Giorgi Balestrier yperpera 5 l'è contento zo che fara la signoria
- 25 Thodoro Politi yperpera 25 l'è conteto zo che fara la signoria
 Vasili Franco yperpera 10 l'è contento zo che fara la signoria
- Jani Gripioti yperpera 12 l'è contento zo che fara la signoria
- 30 ser Nicolo Quirino yperpera 36 respoxe so fradello Giorgici, non puo far niente, perche son altri che die recevere
 ser Georgici Demilan yperpera 13 dise non uol far niente.

35 Die iij Julij 1420

Audita supplicatione Xenii Morfino Filocanipi, debitis aggravati, et audita responsione suorum creditorum, quorum maior pars, qui ad numerum personarum et debiti quantitate est contenta quod dominatio statuet sibi terminum competentem, et habita informatione et aduertentia ad suam possibilitatem et facultatem, que debilis est, per Magnificum dominum Johannem Lauredano, honorabilem ducham Crete, et Marcum Donato, consiliarium, et Franciscum Dandulo, vice consiliarium, dictum et terminatum est quod suprascriptus Xenus soluat quolibet anno

45 *yperpera viginti, dispensanda inter creditores suos suprascriptos per ratam, incipiendo facere primam pagam hinc ad annum unum proximum et sic de anno in annum successint usque integram solutionem. Et si fefellerit aliquam pagam, presens gratia ilico remaneat expirata et nullius protinus firmitatis ac si nunquam*
 50 *facta fuisset et sui creditores possint ipsum cogi facere ad solvendum sibi illud quod sibi dare restaret.*

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

Περί τοῦ ἐγγράφου τούτου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξαγομένων συμπερασμάτων διὰ τὸν ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τοῦ ἱκανοῦ τοῦ Λεονάρδου Ντελλαπόρτα βλ. τὰς σημειώσεις εἰς τὸ προηγούμενον ἔγγραφον ἀριθ. 14. Ὁ αἰτῶν ὀφειλέτης *Ξένος Μορφηνὸς Φιλοκάναβος* πρέπει νὰ σχετισθῇ ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ἐπώνυμόν του πρὸς τὸν ἐκ βενετικῶν πηγῶν μαρτυρούμενον Πέτρον *Filacanevo*, καστελλάνον τοῦ ἐν ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνης φρουρίου Μονυάρι (*Bonperari*) τὸν παρῶντα τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐν ἔτει 1217 ἐκραγεῖσαν κρητικὴν ἐπανάστασιν τῶν δύο Σουβριτικῶν βλ. *Laurentii De Monacis, Chronicon de rebus Venetis*, ἐκδ. *Flam. Cornelius, Venetis*, 1758, σ. 159, *Flam. Cornelius, Creta Sacra*, τόμ. II, σ. 249 - 250 καὶ *Στεφ. Ξανθοουδίδου, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ*, σ. 32 - 35 (ἐνθα φέρεται, σ. 33, ὑπὸ τὸν τύπον Φιλικανέβος).

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ. — Ἐν ἔγγρ. ἀριθ. 4, στ. 7 (σ. 398) ἀντὶ *Gibiluro* (;) γράφεται: *Gibilino* καὶ στ. 45 (σ. 399) ἀντὶ *pro parte scribatur* γράφεται: *quod pro-testabatur*.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

[Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰ ἔγγραφα· οἱ ἐντὸς τετραγωνικῶν ἀγκυλῶν εἰς τοὺς στίχους τῶν ἐγγράφων. Τὰ ὀνόματα παρέχονται ὀρθογραφικῶς ἀποκατεστημένα, ἀλλὰ διατηρουμένων τῶν τύπων αὐτῶν].

<i>Alicastes</i> (τοπων) 10 [19, 47]	<i>Βατάτης Γεώργιος</i> , βλ. <i>Vatacis G.</i>
<i>Ancona</i> . βλ. : <i>Vanucii Blasius</i>	<i>Beligno Emmanuel</i> 12 [4/5, 7, (9)]
<i>Argiropulo Georgius</i> (ἢ <i>Giorgi</i>) 13 [1], 14 [1, 67, 70/71]	<i>Beligno Maria</i> , relicta <i>Mathei</i> 12 [6, 8]
<i>Azurades</i> (= Ἀτσουπάδες, τοπων) 11 [10, 73]	<i>Beligno Matheus</i> 12 [5, 6] <i>Bello Marcus</i> (δικηγόρος Χάνδακος) 10 [2, 6, 28]
<i>Baffo Marco</i> 14 [45, 46]	<i>Bono Dominicus</i> (δούκας Κρήτης 1390) 4 [27], 7 [2, 27, 31]]
<i>Balestrier Zorzi</i> (καὶ <i>Giorgi</i>) 15 [20, 22]	<i>Borgondia</i> . βλ. : <i>Sanctus Thomas</i>
<i>Barbo Pantaleo</i> (δούκας Κρήτης 1394) 10 [40]	<i>Braçola Albertinus</i> 2 [6]
<i>Basaith</i> , admirais <i>Turchiae</i> (= Βα- γιαζίτ Α', σουλτάνος) 7 [37/38]	<i>Braçola Helena</i> , relicta <i>Albertini</i> 2 [5/6, 9]

- Candi(d)a* (= Χάνδαξ Κρήτης) 1 [17, 43], 5 [2], 6 [22, 84], 7 [5, 11, 16 29, 30], 10 [19]
- Cania* (= Χανιά Κρήτης) 14 [52] Βλ. και: *Chanía*
- Caranta Jacumo* 15 [16]
- Caranta, de, Giacomo* 14 [19]
- Caranta, de, Nicolò* (υιός τοῦ Jaco-
mo) 14 [19]
- Caravello Maurus* (σύμβουλος δούκα
Κρήτης) 4 [28], 9 [2/3]
- Catharudena, rapadia* 14 [15]
- Caucho Johannes* (ἢ *Cocho ζανι*). *da-*
ciarius 1 [22, 31/5, 42]
- Chandachiti* (= Χανταχίτης) *Stefano*
14 [39]
- Chandachiti Zan* 14 [38]
- Chanía* (= Χανιά Κρήτης) 14 [54]
Βλ. και: *Cania*
- Choro Stefano* 6 [73]
- Civrano Belellus* (σύμβουλος δούκα
Κρήτης) 1 [2]
- Cocho ζανι*. Βλ.: *Caucho Johannes*
Comitá (= Κομητᾶς) *Theodoro* 3 [8]
Criscentius, de, Georgius 11 [9, 55]
- Dafermo Polo* 6 [52]
- Dalloporta Lunardo* 14 [13], 15 [11].
Βλ. και: *Delloporta Leonardus*
- Damasco, de, Jocuda*, *ziroito* (= χει-
ροῦργος) 14 [49]
- Damasco, de, Natan* (υιός τοῦ Jocu-
da) 14 [50]
- Damiano Dimitri* 1 [46]
- Damila Dimitri* 14 [6] Βλ. και: *De-*
milan
- Damila Zorzi* 14 [61]
- Damolín Rigo* 6 [81]
- Dandulo Franciscus* (ἀναπληρ. σύμ-
βουλος δούκα Κρήτης) 14 [66],
15 [43]
- Dandulo Nicolaus* 11 [3]
- Dandulo Petrus, presbyterus* 10 [8]
- Dandulo Philippa, relicta ser Nico-*
lai 11 [3, 7, 7/8, 41, 71] (και *pas-*
sim)
- Darbe Georgius* (δικηγόρος Χάνδα-
κος) 11 [26]
- Darmin Antonio* 14 [21], 15 [17]
- Deferrara Petrus, gastaldo* 13 [2]
- Delloporta Bertus* (υιός Λεονάρδου)
1 [1, 9, 13] 2 [4, 11, 14] 3 [2,
6, 7]. 5 [2/3]. 6 [2, 20, 21, 29,
30, 40 45, 84]. 7 [1, 7, 20, 25/6,
27, 32]. 8 [4, 6] 9 [1]
- Delloporta Leonardus* (δικηγόρος
Χάνδακος) 4 [3/4], 6 [2, (76), 8
[3]. 9 [3/4, 7/8, 11]. 10 [1, 32].
11 [3, 40]. 12 [5/6], 13 [6, 7, 9]
Βλ. και: *Dalloporta Lunardo*
- Delloporta Zorzi* (υιός Λεονάρδου;)
14 [3]
- Delmedego Samargia, Zudeo* 14 [25]
- Demilan Georgigi* (= Γεωργίτης) 15
[35] Βλ. και: *Damila*
- Deriva Menego* 6 [80]
- Dibuni Nicola* 15 [14]
- [*Dolfin Leonardo*] (ἀρχιεπίσκοπος
Κρήτης 1391) 9 [5, 10]
- Donato Marcus* (σύμβουλος δούκα
Κρήτης) 14 [65], 15 [42]
- Έγριπιώτης*. Βλ. *Gripioti*
- Faletro* (= Falier) *Marcus* (δούκας
Κρήτης 1402) 11 [2], 12 [2]
- Filcanano* (ἢ *Filocanipus*). Βλ.: *Mor-*
fino Filocanano
- Focha* (= Φωκάς) *Emmanuel* (νοτά-
ριος Χάνδακος) 8 [12]
- Franco Vasili* 15 [26]
- Gavata Georgius* (nuncius παρὰ Βα-
γισίτ Α΄) 7 [37]
- Gavata Micali* 14 [49]
- Geno Marcus* (δούκας Κρήτης 1386)
1 [3]
- Gerardo Johannes* (νοτάριος Χάνδα-
κος) 10 [18, 22, 44/45]
- Gibelin Antonio* 6 [71/72]
- Gibilino* (και ὄχι *Gibilupo*) *Ge-*
rgius (;) (νοτάριος) 4 [6]
- Gissi Johannes* 3 [5]
- Gissi* (;) *Stamata* 3 [3]
- Gripioti Jani* 15 [28]

- Johannes* οικονόμος Σιναϊτών Χάν-
δακος (1394) 10 [3, (28), (49),
(53)] (19/20), 28, 37, 43, 49, 56, 58/9,
(60/61), 68]
- Johannes* οικονόμος ποτέ Σιναϊτών
Χάνδακος (1359) 10 [20/21]
- Josep* οικονόμος ποτέ Σιναϊτών Χάν-
δακος (1336) 10 [8/9]
- Καθαρούδαινα, παπαδιά.* Βλ.: *Catharudena*
- Κομητᾶς.* Βλ.: *Comitā*
- Lacassar Nicoletto* 15 [10]
- La C(h)ania.* Βλ.: *C(h)ania*
- Lauredano Johannes* (δούκας Κρή-
της 1420) 14 [64], 15 [41/42]
- Lemonaria* (τοπων.) 2 [4/5]
- Lubuni Nicolò* 14 [57]
- Manolessio Jacobus* 4 [7, 9, 11, 25,
35, 38, 42]
- Maurica Georgius* (ἢ *Zorzi*) 6 [3/4, 7,
20, 38/39]
- Maurica Johannes* (ἢ *Zani* ἢ *Zani-
nus*) 6 [4, 5, 10, 11, 14, 19, 46,
49, 82]
- Maurica Nicolaus* (ἢ *Nicoletto*) 6 [3,
7, 20, 38]
- Mauro Donato* (δούκας Κρήτης 1388)
2 [2]
- Mauroceno Victor* (σύμβουλος δούκα
Κρήτης) 10 [42]
- Maurogonato Lia*, Zudeo 14 [55]
- Melopan Costa* 3 [7/8]
- Michiel Andrea* 15 [20/21]. Βλ. και:
Miquiel
- Mileo Zorzi* 14 [45]
- Miquiel Antonio* 6 [63]. Βλ. και: *Mi-
chiel*
- Miquiel* (ἢ *Zacopo*) 6 [64]
- Morfino Filocanavo* (ἢ *Filocanipus*)
Xeno 15 [2, 36, 44]
- Μπίτος Μάρκος.* Βλ.: *Betto Marcus*
- Mudacius Bernardus* 11 [5/6]
- Mudacius Johannes* 11 [5, 21, 24, 26,
28, 63, 70]
- Mudaço Giorgi* (ἔκ Χανίων) 14 [52]
- Mudalius Petrus* 11 [6, 8, 11, 17,
- Nani Marco* 14 [24/25, 26/27]
- Nani Petrus* (σύμβουλος δούκα Κρή-
της) 1 [2]
- Negroponte, de, Jacob*, Zudeo 14 [33]
- Ντελλαπόρτας.* Βλ.: *Dallarporta, Della-
porta*
- Παλαιολόγος.* Βλ.: *Paleologo*
- Palatia* (= Μίλητος) 7 [20, 21, 22, 23]
- Paleologo Jacobus Armorus* 10 [10]
- Pantaleo Jacobus* 10 [16, 23, 29, 36,
46]
- Pantaleo Leonardus* 10 [5]
- Pascaligo Zan* 14 [24]
- Pasqualigo Angelus* 8 [9]
- Pasqualigo Nicolaus* 8 [7, 10]
- Pizamano Philippus* 1 [22, 34, 41/42]
- Pisani Armoro* 14 [24]
- Polani Nicolaus* (σύμβουλος δούκα
Κρήτης) 10 [41]
- Politi Thodoro* 15 [24]
- Quaranta.* Βλ.: *Caranta*
- Quirino Antonio* 7 [14]
- Quirino Giorgiçi* (και *Zorzi*) 14 [42],
15 [30]
- Quirino Nicolò* 14 [41, 43], 15 [30]
- Quirino Zanachi* 14 [42]
- Romania* 1 [7]
- Rosso Petrus* 5 [2], 8 [3]
- Sancti Apostoli* 3 [4]
- Sanctus Paulus* 9 [5]
- Sanctus Thomas de Borgondia* (μονή
ἐν Torcello), ἡγούμενος αὐτῆς (ἀ-
νόνημος) 4 [4/5, (12/13), (15)]
- Scorda Antonio* 14 [38, 41/42, 52/53]
- Sinaitorum monasterium* (Χάνδακος)
10 [12]. Βλ. και: *Johannes, Josep*
(οικονόμοι Σιναϊτών)
- Spagnolo Petrus, gastaldio* 8 [2]
- Spaniolus Petrus* 10 [14/15, 15, 17]
- Spaniolo Agnes* 10 [15]
- Spaniolo Caterina* 10 [15]

- Spirito Petrus* 4 [11]
Stamata, uxor Joh. Gissi (;) 3 [3]
Theostirictus, (Θεοστήρικτος) calogerus, (πνευματικός μονῆς Ἁγ. Ἀποστόλων ἐν Μαρούσι) 3 [3]
Thologus (= Ἐφεσος) 5 [3], 7 [12, 22, 23, 33, 36, 40]
Torcellana diocesis 4 [5]
Torello Zan 14 [30]
Trivisano Leonardo, τοῦ ποιῆ Vito (σύμβουλος δούκα Κρήτης) 4 [2/3, 29], 9 [2]
Trivisano Vitus 4 [3, 21, 37]
Turchia 7 [38]
Vanucii Blasius, d' Ancona 1 [4/5, 7, 11, 16, 25, 29, 41]
Vatacis Georgius (νοτάριος Χάνδακος) 2 [7]
Venezia 6 [18, 50]
Vido Giraldu 10 [10]
Zeno Marcus. Βλ. *Geno Marcus*

Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΣΤΑ «ΣΦΑΚΙΑΝΑ ΣΠΙΤΙΑ»*

Φεύγοντας από την Ἀνώπολη κι' ἀφοῦ ὁδοιπορήσεις δυὸ ὥρες πρὸς τὰ Δυτικά καὶ περάσεις τὸ φαράγγι καὶ τὸ χωριὸ τῆς Ἀράδαινας, φτάνεις στὸν Ἄγι Γιάννη, ποῦ βρίσκεται στὶς νότιες ρίζες τῶν Κρουσιῶν. Ἄν καὶ οἱ ὄροι τῆς ζωῆς δὲν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ὄρους τῶν ἄλλων ὄρειων Σφακιῶν, καὶ εἰδικότερα τοῦ Καλλικράτη, ἐν τούτοις οἱ μορφολογικὲς διαφορὲς τῶν σπιτιῶν εἶναι ἀρκετές. Βρισκόμαστε σὲ ὑψόμετρο 760 μ. καὶ ἡ κύρια βία τῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Ἐκεῖνο ποῦ προσφέρεται ἐδῶ ἀφθονο καὶ σχετικὰ καλὸ, εἶναι τὸ ξύλο¹: κυπαρίσσι καὶ πεύκο. Ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ Ἄγι Γιάννη ἀρχίζει ἡ δασωμένη περιοχὴ τῶν Σφακιῶν².

Τὰ σπίτια εἶναι κι ἐδῶ κτισμένα σὲ κάποια ἀπόσταση τὸ ἓνα ἀπὸ τ' ἄλλο, μὲ ἀρκετὰ μεγάλο ἐλεύθερο χωρὸ (αὐλὴ κ.λ.π.) ποῦ τὰ περιζώνει. Στὴν αὐλὴ εἶναι τὸ κοτέτσι, ἡ μικρὴ μάντρα γιὰ τίς μαρταρές³, ἡ πρόχειρη παρασιὰ καὶ κάποτε ὁ φουῦργος. Γενικὰ εἶναι ὁ χωρὸς ὅπου κινεῖται, τοὺς θερινούς, πρὸ πάντων, μῆνες, ἡ οἰκογένεια καὶ ἐξυπηρετεῖ τίς τρέχουσες ἀνάγκες τῆς (πλύσιμο, μαγείρεμα, ἄρμεγμα, ἀποσπερίδα κ.λ.π.).

Παρουσιάζω τὸ σπίτι τοῦ Νίκου Ι. Γεωργέ — κτηνοτρόφου — ποῦ βρίσκεται στὴ νότια μεριὰ τοῦ χωριοῦ κι εἶναι κτισμένο μέσα σὲ μιὰ πολὺ μεγάλη αὐλή. Ἀπὸ τὴν εὐρύχωρη, νταμπλαδωτὴ, πόρτα (2.00 × 1,60 μ.) ἐπιμελημένης κατασκευῆς κι' ἀφοῦ βέβαια διαβεις πρῶτα τὸ προστώ — τὸν «ὀξιώστη» — μπαίνεις στὸν ἰσόγειο χωρὸ (βλ. σχέδιο

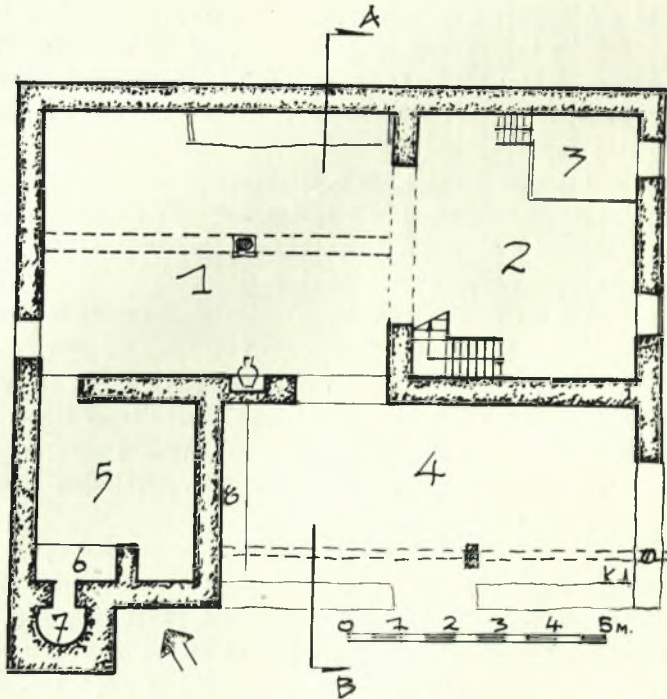
*) Βλέπε «Κρητικὰ Χρονικά», τόμο ΙΑ' σελ. 171.

¹) Ὡς τὸ ὑψόμετρο 1300 μ., περίπου, συναντᾶται τὸ πεύκο, ποῦ ἀνήκει στὸ εἶδος τῆς πεύκης τῆς τραχείας (Pinus Brutia), ἐνῶ τὸ κυπαρίσσι προχωρεῖ ὡς τὰ 1500 μ., κι ἀκόμα πρὸ ψηλά, ὡς τὰ 1800 μ., ὁ πρῖνος. Μπορεῖ νὰ βρεθοῦν μέσα σὲ ὀρισμένες λαγκαδιὰς πεύκα μέχρι καὶ 16 μέτρα ὕψος. Ὅσα εἶναι ψηλά, ὡς τὰ 10 - 12 μ., ἔχουν διατομὴ μὲ μέση διάμετρο περίπου 0,40 μ. Ἀπ' αὐτὴν, ὁ πυρήνας ἢ τὸ ἐγκάρδιο ξύλο (τὸ καρδιόξυλο ἢ ἡ καρδιά ἢ τὸ «δαδί», ὅπως τὸ λένε οἱ Σφακιανοί) ἔχει πάχος 20 - 25 ἑκατοστά, καὶ τὸ ὑπόλοιπο εἶναι τὸ στομφὸν ξύλο, ἄχρηστο γιὰ δομικὲς δουλειές. Στὰ σπίτια καὶ πρὸ παντὸς σὲ μέρη ποῦ βρέχονται (ἐξῴστες, στέγες κλπ.) χρησιμοποιοῦν καρδιά τοῦ πεύκου, 'καὶ μάλιστὰ πεύκου ποῦ κἀκηκε (τὸ στομφὸν) ἢ ποῦ κόπηκε ἀπὸ καιρὸ. Αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ ἔχουν ξύλα δλότιστα ἀποξηραμένα, ποῦ εἶναι καὶ τὰ μόνα ἀνθεκτικά.

²) Βλ. «Κρητικὰ Χρονικά» τόμος ΙΑ' σελ. 172 σημ. 1α.

³) Οἰκοδαίτο ζωῶ, πρόβατο ἢ αἶγα. Βλ. Στ. Ξανθοῦ οὐδίδου, Ποιμενικὰ Κρήτης. Λεξιλογικὰ ἀρχεῖον τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς, 1920 σελ. 210.

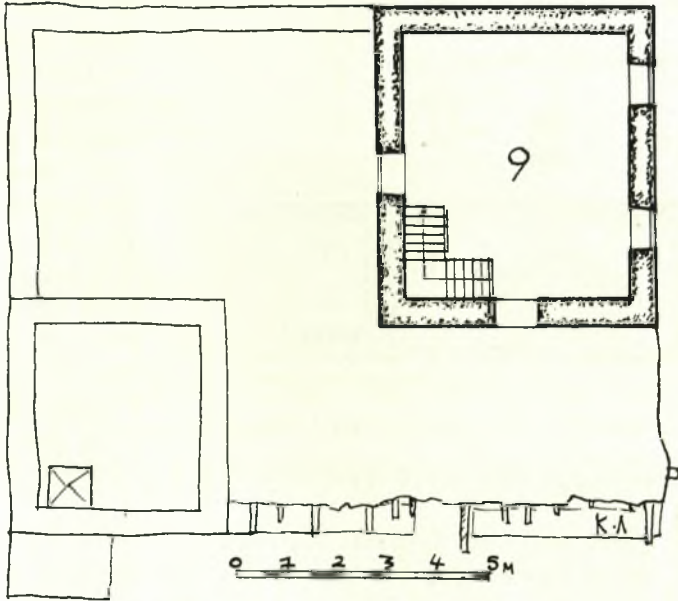
1 και Πίνακα ΜΤ') που διαχωρίζεται από την εγχάρσια καμάρα, σε δύο, άνισου μήκους, μέρη: τὸ πρόσθιο (1) καὶ τὸ ἀνατολικὸ (2). Ἡ καμάρα ἐξακολουθεῖ νὰ ᾔχει κι ἐδῶ ἓνα σημαντικὸ κτιριολογικὸ λειτούργημα, χωρὶς ὅμως νὰ ᾔναι πιά ὁ κύριος μορφοπλαστικὸς συντελεστής, ὅπως στὰ γνήσια καμαρόσπιτα τοῦ Καλλικράτη καὶ τῶν ἄλλων

Σχέδιο 1. — Σπίτι Γεωργέ. Κάτοψη ἰσογείου.

περιοχῶν, ὅπου ἡ παρεμβολή της διαρθρώνει καὶ ταυτόχρονα ἐνοποιεῖ τὸ χῶρο. Στὸ σπίτι τοῦ Γεωργέ φαίνεται ὡς νὰναι ἓνα παθητικὸ στοιχεῖο, ἀφοῦ γίνεται ἓνας ἀπλός, στατικὸς φορέας. Βαστάζει, δηλαδή, ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ τμήματος 1, τὸ μισὸ πάτωμα τοῦ τμήματος 2 καὶ τὸν δυτικὸ, λιθόκτιστο, τοῖχο τοῦ ἀνωγείου (βλ. σχ. 2). Παρ' ὅλ' αὐτὰ, ἡ κατασκευὴ τῆς καμάρας πρέπει ν' ἀποδοθεῖ σὲ λόγους λειτουργικῆς αἰσθητικῆς, γιατί ἐνῶ θὰ μπορούσαμε ν' ἔταν ἀπλούστερο, κι' ὀλιγότερο δαπανηρὸ τρόπο νὰ λυθεῖ τὸ θέμα, δηλαδή μὲ τὴν κατασκευὴ ἑνὸς ὀλόσωμου, λιθόκτιστου τοιχώματος, μὲ μικρὸ, ἐνδιάμεσο κούφωμα ἐπικοινωνίας, τοῦ 1 μὲ τὸ 2, ἐν τούτοις προτιμήθηκε ἡ καμάρα, γιατί ἔτσι ἐξασφαλίστηκε ἓνας εὐρύς, ἐνιαῖος χῶρος, ποὺ ἐξυπηρετεῖ ὀργανικὰ καὶ αἰσθητικὰ τὸ σπίτι.

Στο τμήμα 1 παρεμβάλεται κι ένα άλλο δομικό στοιχείο που το συναντήσαμε στην κουζίνα του σπιτιού Μαρινάκη⁴. Είναι το μεσοδόκι, με τόν ξύλινο, μεσαίο, στύλο έδραζόμενο σε λίθινη πλάκα⁵ κατασκευή που καθιστά εύχερη τή στέγαση ευρύτερου χώρου, με τήν έγκάρσια διάταξη δοκών μικρότερου μήκους. Τόσον ό στύλος⁶ όσο και το μεσο-

Σχέδιο 2. — Σπίτι Γεωργέ. Κάτοψη άνωγείου

δόκι, όταν χρησιμοποιούνται σε τμήματα που δέν προσβάλλονται από τόν νερό, είναι κυπαρισσένια.

Μέ τόν συνδυασμό τής καμάρας και τού στύλου εξασφαλίζεται ένας μεγάλος στενόμακρος χώρος, ενώ ταυτόχρονα καθορίζεται και ή λειτουργική σημασία τού κάθε τμήματος. Έτσι, τó 1 είναι ό χώρος τής καθημερινής τρέχουσας χρήσης και βρίσκεται σε άμεση έπικοινωνία με τήν κουζίνα, ενώ τó τμήμα 2, με τó μικρό σοφά του, στή βορειο-

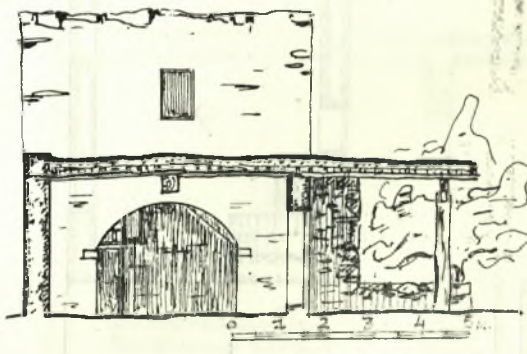
⁴) «Κρητικά Χρονικά» ορ. cit. τόμος ΙΑ' σελίδα 189.

⁵) Συναντάται κυρίως σε ροδίτικα σπίτια, Βλ. Γ. Μέγα, 'Η λαϊκή κατοικία τής Δωδεκανήσου, 'Αθήναι 1949 πίν. 5 και 6.

⁶) Στη Ρόδο, ό «κεντής» — όπως λένε τó στύλο — στολίζεται με κεντητή «μαντήλαν» κι έτσι «άποτελεί και στοιχείον διακοσμήσεως» (Γ. Μέγα, ορ. cit. σελ. 18). Στη δική μας περίπτωση χρησιμεύει για νά κρεμοῦν ό,τι λάχει: τουλούμια, κουδούνια, κλπ. (Βλ. Πίνακα ΜΓ' 1).

ανατολική γωνία και την ξύλινη σκάλα προς τον «όντα», είναι κάπως ξέχωρο, και μονάχα σ' εξαιρετικές περιπτώσεις ένοποιείται με το πρόσθιο τμήμα. Άλλο στοιχείο που εξαιρεί κάπως τη σημασία του 2 είναι τα δυο παράθυρα, στον ανατολικό τοίχο, διαστάσεων $0,85 \times 1,00$ μ., με την ποδιά τους που απέχει 1,65 μ. από το δάπεδο του ισόγειου.

Ή κουζίνα επικοινωνεί μόνο με το έσωτερικό του σπιτιού (ίσως λόγω ασφαλείας να έπέβαλαν μια τέτοια λύση). Υπάρχει το μεγάλο τζάκι—πρόχειρης κατασκευής—και το στόμιο του φούρνου, που το κύριο σώμα του εκτείνεται προς τα έξω. Όλος αυτός ο χώρος της κουζίνας είναι κλει-

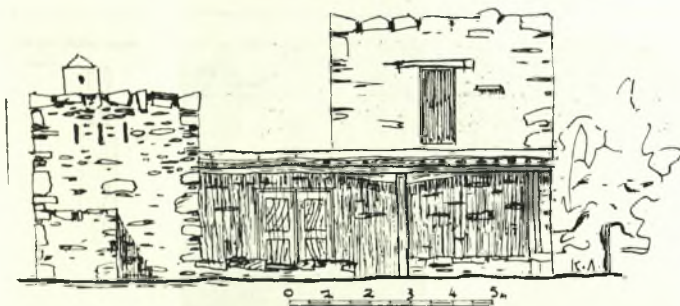
Σχέδιο 3. — Σπίτι Γεωργέ. Τομή Α - Β.

στός, άφωτος, με ύψος που ξεπερνά κατά 1,40 μ., περίπου, το υπόλοιπο ισόγειο σπίτι.

Ή ξύλινη σκάλα που βρίσκεται στη νοτιοδυτική γωνία του τμήματος 2, οδηγεί στον «όντα», που έχει τις ίδιες διαστάσεις με το ανατολικό τμήμα (βλ. σχέδιο 2). Από τη νοτική θύρα του «όντα»—την πορτέλα—βγαίνεις στο χωμάτινο δώμα, που σκεπάζει το τμήμα 1 και το προστώο. Ο όντας, πλὴν της πορτέλας, έχει τρία παράθυρα: δυο προς την ανατολή και ένα προς τη δύση, με τις ίδιες, περίπου, διαστάσεις των κάτω. Στεγάζεται κι αυτός με χωμάτινο δώμα, που το υποβάστιάζει χοντρό κυπαρισσένιο μεσοδόκι, στηριγμένο στον ανατολικό και το δυτικό τοίχο.

Στη νοτιοανατολική όψη του σπιτιού εκτείνεται ο «δξιώστης» (όπως λένε το προστώο οι Άηγιαννιώτες). Ο τρόπος που ένωματώ-νεται στο κτήριο, διαφέρει από τον τρόπο που εφαρμόζεται στο «χα-γιατί» (ή «καμάρα») της Χώρας των Σφακιών και της Άνώπολης. Δεν δένεται, δηλαδή, άκαμπτα και σχεδόν μονολιθικά με το υπόλοιπο κτί-σμα, αλλά προσαρμόζεται—θά λεγα: αρθρώνεται—ελεύθερα και άνε-τα με το σπίτι, κλεί κι όρθογωνίζει την κάτοψή του (βλ. σχέδ. 2), προσδίδοντας ευγένεια στην όψη, με την ήρεμη όριζόντια γραμμή του. Καθώς μάλιστα αυξάνονται οι κενές επιφάνειες, αντικρυ στίς πλήρεις, άφαιρείται βάρος από την κατασκευή κι' ίσορροπούνται επιφάνειες

και δγκοι φυσικῆ κι ἀνεπιτήδευτα, κι ἀπεικονίζεται ἡ βασικὴ ζωτικὴ σύζευξη «κατσκευῆς» κι «κατοικίας», πού τόσο ὥραϊα τὴν ἐρμηνεύσε ὁ Heidegger⁷⁾, ὅπως κι ἐκείνη ἡ ποιητικὴ ὀργανικότητα καθὼς τὴν ἐξῆσε κι τὴ μορφοποίησε ὁ Wright: «Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶχα τὴ βεβαιότητα πὼς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ προέρχεται ἀπὸ τὴ γῆ.. Ἡ ἀλη-

Σχέδιο 4. — Σπίτι Γεωργέ. Πρόσοψη.

θινὴ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ποίηση. Ὅνα καλὸ ὀργανικὸ οἰκισδῶμα εἶναι τὸ μεγαλύτερο ποίημα»⁸⁾.

Ὁ «ὀξιῶστης» ἀποτελεῖ ἀγαπητὸ κι σχεδὸν ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τοῦ Ἀγχιανιώτικου σπιτιοῦ. Εἶναι τὸ βορειοελλαδίτικο «χαγιάτι», ὅπως συναντᾶται στὶς ἀγροτικὲς οἰκίσεις τῆς Θράκης κι τῆς Μακεδονίας κι κάποτε στὴ Θεσσαλικὴ πεδιάδα⁹⁾. Στὸ σπίτι τοῦ Γεωργέ στεγάζεται — ὅπως βλέπομε — μὲ δῶμα χωμάτινο, στηριγμένο ἀπὸ τὴ μιά μεριά στὸν νότιο τοῖχο τοῦ μεγάλου ἰσόγειου χώρου κι ἀπὸ τὴν ἄλλη σὲ χοντρὸ μεσοδόκι πὸς ἡ μιά του ἄκρη εἰσχωρεῖ στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο τῆς κουζίνας κι ὑποβαστάζεται, κατὰ τὸ ὑπόλοιπο μέρος του, ἀπὸ ἓνα ἀκραῖο ξύλινο στύλο κι ἓνα μεσαῖο. Τὰ ξύλα πὸς συνθέτουν τὴ σκεπὴ τοῦ «ὀξιῶστη» (στύλος, μεσοδόκι, δοκάρια, σκίζες κ.λ.π.) εἶναι ὀλα «δαδιά», ἀνθεκτικὰ στὶς δύσκολες καιρικὲς συνθήκες τοῦ τόπου. Ἀνάμεσα στὸν μεσαῖο στύλο κι στὸ μεσοδόκι παρεμβάλλεται ὁ «ντάκος»¹⁰⁾ (βλ. σχέδιο 5 κι Πίνακα ΜΖ'), σάγμα μῆκους 2,60 μ.,

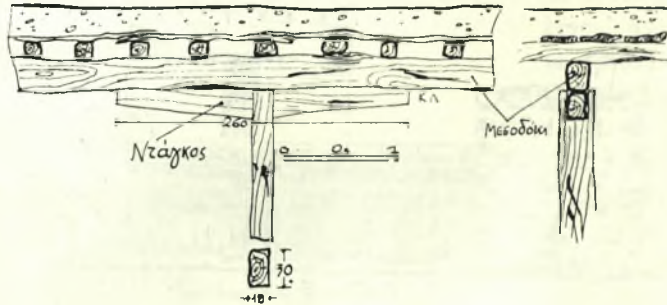
⁷⁾ M. Heidegger, Essais et Conférences N. R. F Gallimard 1958 ὅπου ἡ μελέτη «Bâtir, habiter, penser» (σελ. 170): «Bâtir, voulons · nous dire, n'est pas seulement un moyen de l'habitation. une voie qui y conduit, bâtir est déjà, de lui · même, habiter», σελ. 171.

⁸⁾ Bruno Zevi, Storia dell' Architettura moderna, Einaudi 1955 σελ. 412 κι 413.

⁹⁾ Γ. Α. Μέγα, Θεσσαλικαὶ οἰκίσεις Ἀθήναι 1946 σελ. 17.

¹⁰⁾ Τάκος κι ντάκος (ἰταλικά tacco) κομμάτι ξύλου γιὰ ὑποστήριξη.

πού έχει προσαρμοσθεί σε βαθειά υποδοχή, ανοιγμένη στην κεφαλή του στύλου. Σε άλλες περιπτώσεις τοποθετούν τον «ντάγκο» (ή και απ' ευθείας το μεσοδόκι) σε φυσικό «διχάλωμα»¹¹ που τυχαίνει να 'χει στο κεφάλι του ο στύλος. Το σάγμα είναι από τα αρχαιότερα δομικά στοιχεία¹² κι έχει υποστηριχθεί ότι απ' αυτό προήλθε και διαμορφώθηκε

Σχέδιο 5. — Ο «ντάγκος», λεπτομέρεια.

το δωρικό και το ιωνικό κιονόκρανο¹³. Έδώ παρουσιάζεται στην αρχέτυπη κι ενδιαφέρουσα¹⁴ μορφή του: χοντροδουλεμένο, άγριο, επιτελεί απλά τον πανάρχαιο προορισμό του, χωρίς κανείς διάκοσμος¹⁵ να μεταμορφώνει αυτή τη στατική του σκοπιμότητα.

Στόν Αη Γιάννη βρήκα κι ένα άλλο αρχέτυπο στοιχείο: τον «κατσιά», σκάλα από κορμό δέντρου που του χάραξαν, με τσεκουρι, τρεις-τέσσερις βαθειές έγκοπές, κι αυτά είναι τα σκαλοπάτια (Πίν. ΜΖ' 2).

¹¹) Βλ. δσα σχετικά γράφει ο Μ. Δέφνερ, 'Οδοπορικοί έντυπώσεις από την Δυτικήν Κρήτην σελ. 211 και 220 - 224. 'Η χρήση της διχαλωτής απόληξης στη στήριξη δριζόντιων φορέων είναι γνωστή και στους πρωτόγονους. Βλ. L. Frobenius, Kulturgeschichte Afrikas. Phaidon Verlag Zürich.

¹²) Κατ' αρχήν συναντάται σ' όλη την ανατολή. Βλ. σάγμα μέσα σε τεχνητό διχάλωμα (enfouchement des colonnes) στην Περσία. (A. Choisy, Histoire de l' Architecture, Berger 1943 - vol. I σελ. 107, 117). Επίσης μεγάλη χρήση του σάγματος γίνεται στην 'Ινδική Αρχιτεκτονική (Βλ. A. Marchal, L' Architecture Comparée dans l' Inde et l' extrême Orient 1944 σελ. 67-68) όπως και στην Κινέζικη και Γιαπωνέζικη αρχιτεκτονική. (Βλ. G. Benoit, L' Architecture, L' Orient, Laurens 1912 σελ. 349, 432, 435).

¹³) Βλ. A. Choisy, Op. cit. τόμ. I σελ. 281 και G. Kawerau, Holzsäulen im dorischen Bau (Zeitschr. für Gesch. der Arch. II 1908 σελ. 230 και 231).

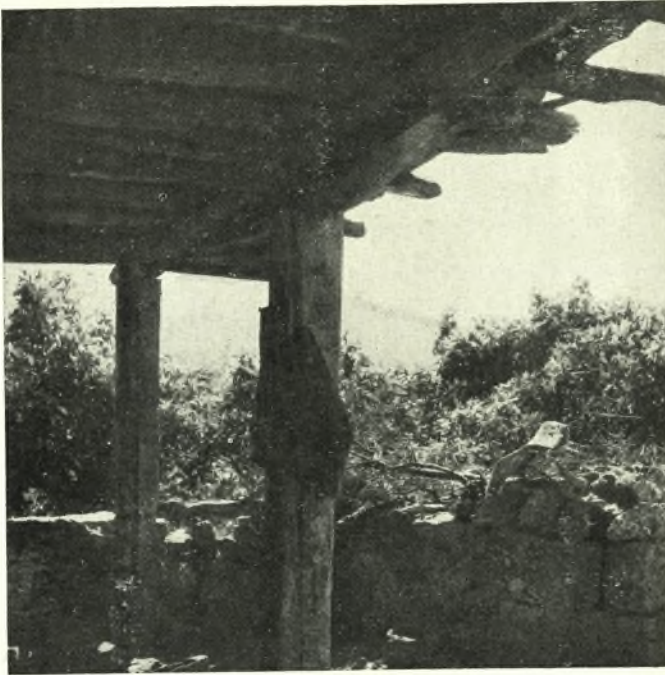
¹⁴) Le Corbusier, Vers une Architecture. Paris 1953 «Οι αρχέτυπες μορφές είναι μορφές όραιες» (σελ. 13).

¹⁵) Όπως λ. χ. συμβαίνει στη Ρόδο, όπου το «βρόχο» ή «φρούσι» (όπως όνομάζουν το σάγμα) το διακομοούν (Βλ. Γ. Α. Μέγα op. cit. σελ. 16).

Εικ. 1. — Σπίτι Γεωργέ.
Ἐσωτερικό.

Εικ. 2. — Σπίτι Γεωργέ.
Πρόσψη.

Εἰκ. 1. — Σπίτι Γεωργέ.
«Ὁξείωστος».

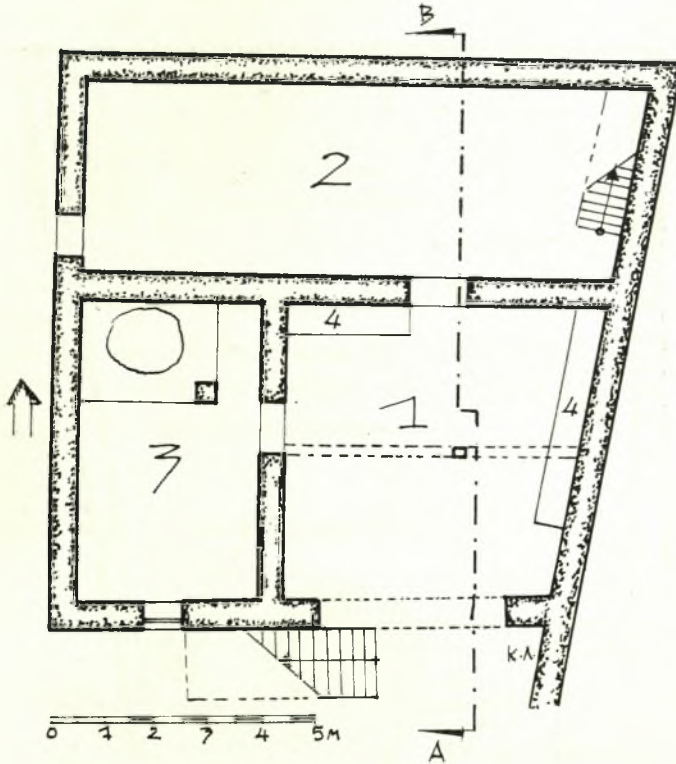

Εἰκ. 2. — Ὁ «κατσιᾶς».

Εἰκ. 3. — Σπίτι Π. Μαρινάκη. Πρόσοψη.

Ἡ Ἁγιά Ρουμέλη εἶναι τὸ δυτικώτερο χωριὸ τῶν Σφακιῶν. Στὴν ἀρχὴ ἦταν κτισμένον στὴν παραλία, μὰ οἱ ἄνθρωποι φαίνεται πὼς ὄχι μόνο δὲν ἐδημιούργησαν στενοὺς καὶ ἄμεσους βιωτικούς δεσμούς μὲ τὴ θάλασσα — ὅπως συνέβηκε μὲ τὴ Χώρα τῶν Σφακιῶν — ἀλλὰ ἀντίθετα τὴν εἶδαν ὡς στοιχεῖο ἐπικίνδυνον, ἂν ὄχι κι ἐχθρικό, γιὰτὶ ἀπ' αὐ-

Σχέδιο 6. — Σπίτι Π. Μαρινάκι. Κάτοψη ἰσογείου.

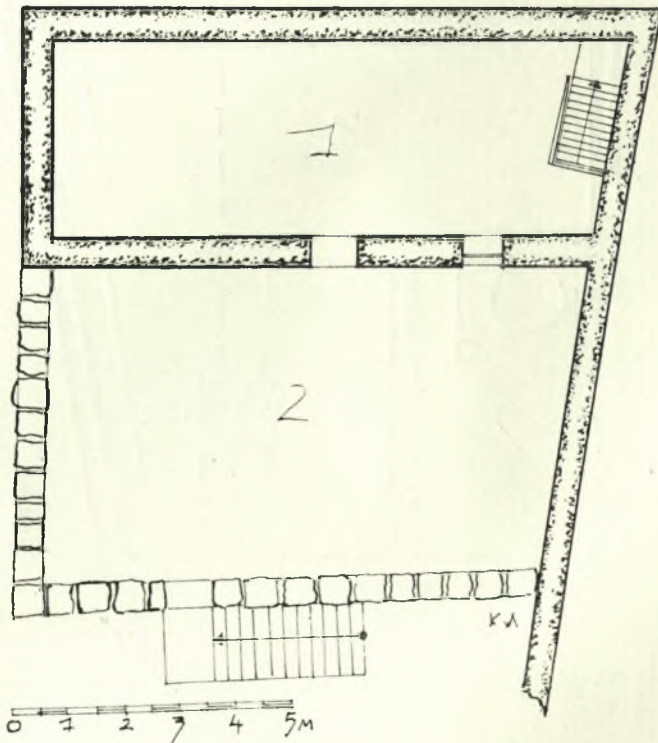
1. Ὁξείωστης, 2. Σάλα, 3. Κουζίνα, 4. Πεζούλι.

τὴν ἐρχότανε οἱ πειρατὲς ποὺ συχνὰ θὰ τοὺς ταλαιπωροῦσαν. Γι' αὐτὸ κι ἀποφάσισαν ν' ἀποτραβηχτοῦν σὲ μιὰ ἀπόσταση εἴκοσι λεπτῶν, περίπου, πορείας ἀπὸ τὴ θάλασσα, στὶς ἐκβολὲς τοῦ μεγάλου Φαραγγιοῦ τῆς Σαμαριάς.

Δὲν τὸν ἐκέρδισε λοιπὸν ἡ θάλασσα τὸν Ἁγιορουmeliώτη¹⁰, ποὺ ἦταν κι ἔμεινε μαδαρήτης, κτηνοτρόφος.

¹⁰ Ὁ Παπαδοπετράκης γράφει πὼς οἱ Ἁγιορουmeliώτες «ἦσαν ἀνέκαθεν ναυπηγοί, κατασκευάζοντες ὅλα τὰ πλοῖα τῶν Σφακιανῶν καὶ ἄλλων» (βλ. Γρ. Παπαδοπετράκη. Ἱστορία τῶν Σφακιῶν σελ. 13). Ἰχνη αὐτῆς τῆς βιοτεχνικῆς

Τὸ σπίτι τοῦ Παύλου Μαρινάκη, ἀπὸ τὰ πρὸ ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς Ἁγίας Ρουμέλης, στὴ γενική του διάρθρωση θυμίζει τὸ σπίτι τῆς Χώρας τῶν Σφακιῶν. Ὁ «ὀξιώστης» ὑπάρχει κι ἐδῶ ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀρμολογημένος μὲ τὸν τρόπο πού ἀρθρώνεται στὸ σπίτι τοῦ Γεωργε¹⁷ (βλ. σχ. 9 καὶ Πίνακα ΜΖ' 3). Ἐχει ἀρκετὰ μεγάλο βάθος (5,40 μ.) καὶ

Σχέδιο 7. — Σπίτι Π. Μαρινάκη. Κάτοψη ἀνωγείου.

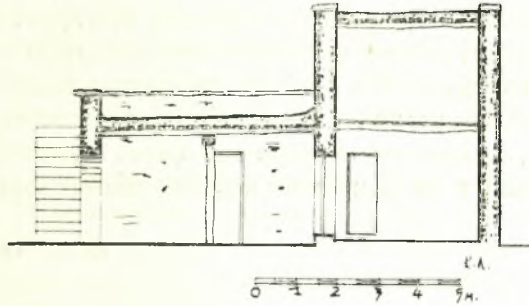
1. Ὀντᾶς, 2. «Νταμάβλτσι».

στεγάζεται μὲ δῶμα στηριγμένο σὲ μεσοδόκι καὶ στύλο (Σχέδια 6 καὶ 8). Ἀπὸ τὸν «ὀξιώστη» (βλ. σχέδιο 6) περνᾷς στὴν κουζίνα, ἀριστερά, (ἀριθ. 3) ἔπου τὸ μεγάλο, ἀλλὰ ἄτεχνο τζάκι, ἢ στὸ μεγάλο στε-

δραστηριότητα δὲν ὑπάρχουν σήμερα. Πάρα κάτω ὁμοίως ὁ ἴδιος ὁ Π. παρατηρεῖ ὅτι οἱ «κρημνοδαίται» αὐτοὶ «ἐκμετρῶσι τὸ ζῆν ἀπὸ τοὺς κρημνοὺς των» (op cit. σελ. 13).

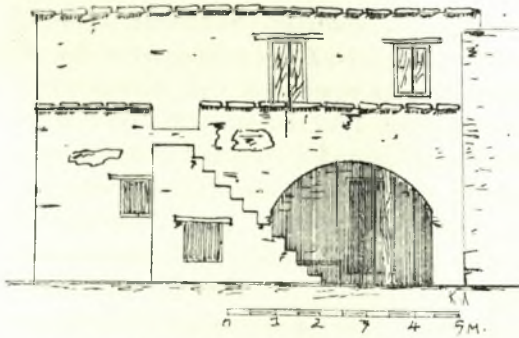
¹⁷⁾ Στὸν Πίνακα ΜΖ' 3 φαίνεται ἀλλαγμένη ἢ εἰσοδος τοῦ ὀξιώστη, ἐξ αἰτίας τῆς μεταγενέστερης προσθήκης πού τῆς ἔκαμαν, ἀλλοιώνοντας (καὶ ἀσκημίζοντας φυσικὰ) τὸν ἀρχικό χαρακτήρα πού εἶχε μὲ τὸ χαμηλωμένο τόξο τοῦ ὑπερθύρου.

νόμακρο ισόγειο δωμάτιο (2). Τουτό το τελευταίο είναι ένας χώρος σκοτεινός, δίχως τίποτα το ιδιαίτερο. Στην ανατολική του πλευρά ή μικρή ξύλινη σκάλα ανεβάζει στον «όντα», που έχει την ίδια έκταση της μεγάλης ισόγειας αίθουσας. Στον νότιο τοίχο του όντα είναι ένα παράθυρο και ή πορτέλα που οδηγεί στην ευρύχωρη ταράτσα (Βλ. σχέδιο 7) το «νταμάβλισι»¹⁸, όπως τή λένε στην Αγιά Ρουμέλη. Ο όντας επικοινωνεί κι απ' εθείας απ' έξω, με τή λίθινη σκάλα που βρίσκεται στον νότιο τοίχο κι ανεβάζει στο «νταμάβλισι» (Σχέδ. 9 και

Σχέδιο 8. — Σπίτι Π. Μαρινάκη. Τομή Α - Β.

πίνακα ΜΖ' 3).

Σχέδιο 9. — Σπίτι Π. Μαρινάκη. Πρόσοψη.

Κι εδώ όπως και στη Χώρα των Σφακιών¹⁹ ο χώρος του ξένου διαχωρίζεται τελείως από το υπόλοιπο σπίτι και μεταφέρεται δλόκληρος στο άνωγειο, κι έτσι μένει το ισόγειο απομονωμέ-

νο, στην αποκλειστική χρήση των ανθρώπων που το κατοικούν.

Ένα νέο στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί είναι ή στέψη των λιθόκτιστων στηθαίων της ταράτσας και των ματσιπετιών, στα δώματα γενικά, με μεγάλες πλακοειδείς κροκάλες του χειμάρρου, που άλλοτε τοποθετούνται σαν «καπάκια» κι εξέχουν 4 - 5 εκατοστά (Σχέδ. 9 και

¹⁸) Νταμάβλισι (τουρκ.) σημαίνει ή αυλή του στάβλου. Γιατί και πώς συνέδη να πάρει αυτό το όνομα ή ταράτσα, που καμιά σχέση δέ μπορεί να 'χει με το στάβλο, μου είναι ανεξήγητο. Είναι ένδεχόμενο να νόμιζαν ότι ή λέξη σημαίνει τήν «αυλή του όντα» ή τήν «αυλή της ντάμας».

¹⁹) «Κρητικά Χρονικά» ορ. cit. τομ. ΙΑ' σελ. 194 - 195.

πίνακα ΜΖ' 3) κι άλλοτε μπαίνουν ὀρθιες, και ὀνομάζονται «κάβαλοι».

Και στὰ δυὸ σπίτια — τοῦ Ἁγίου Γεωργίου και τῆς Ἁγίας Ρουμῆλης— ἐπικρατεῖ ἡ αὐστηρὴ λιτότητα ποὺ ἐπεσήμανα και στὰ προηγούμενα σπίτια τῶν Σφακιῶν. Κι ἐδῶ ἡ ἴδια πάντα τραχύτητα, ἀπείκασμα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὰ ἔκτισαν, δηλαδὴ ποὺ τὰ κατοίκησαν, ἔπως σὲ μιὰ ὑψηλότερη φιλοσοφικὴ σύνθεση ταυτίζει τοὺς δυὸ αὐτοὺς ὄρους ὁ Heidegger. Και μονάχα σὰν ἀτενίζει κανεὶς αὐτὲς τὶς ἀπλὲς και ἀρχέτυπες μορφές, ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὴν *ultima ratio* τῆς μηχανικῆς, συλλαμβάνει τὸ νόημα τῶν ὀραίων λόγων τοῦ μεγάλου φιλοσόφου: «Habiter est la manière dont les mortels sont sur terre»²⁰.

Κ. Ε. ΛΑΣΙΘΙΩΤΑΚΗΣ

²⁰) Ορ. cit, σελ. 175.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΣΟΛΟΜΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ὁ πρόσφατος ἑορτασμός τῆς ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἔθνικοῦ μας ποιητῆ Διονύσιου Σολομοῦ ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο τῶν Ἀθηνῶν ἀνακίνησε καὶ πάλι τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογένειας τῶν Σολομῶν.

Παρὰ τὶς ἀπόψεις ἐκείνων πού, μὲ τὶς παροπίδες τοῦ στενοῦ τοπικισμοῦ, δὲν μποροῦν νὰ ἀντικρούσουν τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἔχει ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Διονύσιου Σολομοῦ κατάγεται ἀπὸ τὸ Χάντακα καὶ μετανάστευσε στὴ Ζάκυνθο, ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1669.

Γιὰ συμπλήρωση τῆς ἔρευνας σχετικὰ μὲ τὴν κρητικὴ καταγωγὴ τοῦ Σολομοῦ, δημοσιεύω ἐδῶ μερικὰ στοιχεῖα, τῆς ἐποχῆς τῆς Βενετοκρατίας, πὺν συγκέντρωσα ἀπὸ τὰ πενιχρὰ ἱστορικὰ ντοκουμέντα πὺν ἔχω στὴ διάθεσή μου.

Τὸ ὄνομα Salamone - Salamon - Salomone παρουσιάζεται στὴν Κρήτη, καὶ συγκεκριμένα στὸ Χάντακα, ἀπὸ τὸν πρῶτο κιόλας αἰῶνα τῆς Βενετοκρατίας. Στὰ ἀρχαιότερα κρητικὰ συμβόλαια πὺν σώζονται στὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας τοῦ 1271 ἀναφέρεται ὁ Ἰουδαῖος Salomone, γυιὸς τοῦ ποτὲ Sambat, ὁ ὁποῖος, ὅπως φαίνεται, ἦταν ἐμπορὸς καὶ τοκογλύφος στὸ Χάντακα καὶ ἐδάνειζε χρήματα, προαγοράζοντας ἐγχώρια προϊόντα, κρασί, δέρματα, τυριὰ κλπ.

Εἶναι γεγονός ὅτι τὸ ὄνομα Salomone εἶναι κύριο ὄνομα, βαπτιστικὸ θὰ λέγαμε, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ χριστιανό. Ὅπως ἀναφέρεται ὅμως στὰ παρακάτω ἔγγραφα τὸ κύριο αὐτὸ ὄνομα ἔχει τὴ θέση καὶ τὴ σημασία τοῦ ἐπώνυμου, μὲ τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζεται τὸ ἄτομο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὁπότε, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτά, οἱ ἔβραιοὶ δὲν εἶχαν οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα, ὅπως καὶ οἱ τοῦρκοι μέχρι τελευταῖα. Τὸ κύριο αὐτὸ ὄνομα ἐγίνε ἐπώνυμο οἰκογενειακὸ ἀργότερα καὶ πιθανότατο εἶναι οἱ μετέπειτα βενετσάνικες καὶ κρητικὲς οἰκογένειες τῶν Salomone τῆς Κρήτης νὰ προέρχονται ἀπὸ τὶς ἔβραϊκὲς οἰκογένειες, οἱ ὁποῖες, ἴσως γιὰ νὰ ἀποκτήσουν δικαιώματα καὶ ἀξιώματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶχαν ὡς ἔβραιοι, ἐχριστιανίστηκαν· διατήρησαν ὅμως τὸ ὄνομά τους, φυσικά. Οἱ ἐπιταλισθέντες αὐτοὶ Salomone ἔδωσαν στὴ Βενετία καὶ τὸ δούκα τῆς Κρήτης Nicola Salomonio τὸ 1580¹, τὸν Capitano

¹) Βλ. Hip. Noiret, Documents inédits pour servir à l'histoire de la Domination Venitienne en Crète, Paris 1892, σ. 557. Ὁ Δούκας Nicolò

Gianfrancesco Salamon² τὸ 1560, τοὺς φεουδάρχες τῆς Σητείας Zuan Salamon de Piero, Piero Salamon di Zuane, Marco Salamon de Zuane³ τὸ 1582 καὶ ἄλλους⁴. Ἀπὸ τοὺς τελευταίους αὐτοὺς ἀσφαλῶς ἔλκει τὴν καταγωγή καὶ ὁ ὀρθόδοξος πατὴρ Γεώργιος Σαλαμός, ποὺ ἔκτισε τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Βόιλα τῆς Σητείας, ποὺ σιγὰ σιγὰ ἔγινε Σολομός, γιατί Σολομό ἔλεγε καὶ λέει ὁ Κρητικὸς Λαὸς τὸ σοφὸ βασιλιά τῶν ἔβραίων:

*Νά 'χα τὴ χάρη τοῦ Δαβὴ (Δαυὶδ)
τοῦ Σολομοῦ τὴ γνώση*

Ἄξιοσημείωτο εἶναι τὸ ὅτι δὲν συνηθίζοταν οὔτε στὰ παλιὰ αὐτὰ χρόνια οὔτε καὶ σήμερα βέβαια, τὸ ὄνομα Σολομών - Σολομός σὰν βαπτιστικό, ἐνῶ ἄλλα ἔβραϊκὰ ὀνόματα, σὰν τὰ Ἀδάμ, Ἡλίας, Δαβὴς καὶ ἄλλα συνηθίζονται καὶ σήμερα⁵.

Τὰ δημοσιεύμενα ἔγγραφα (imbreviature) ἔχουν συνταχθεῖ στὸ Χάντακα ἀπὸ τὸ συμβολαιογράφο Pietro Scardon καὶ βρίσκονται στὸ Archivio di Stato di Venezia nella serie: Notai del Regno di Candia, B, 244. Εἶναι τὰ ἀρχαιότερα ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου Δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸν Antonino Lombardo στὴ σειρά: Documenti della Colonia Veneziana di Creta, Torino, 1942⁶.

Στὸ ἔγγραφο (imbreviatura) τῆς 25 Φεβρουαρίου 1271 ἀναφέρεται

Salamon ἐτάφη στὸ μοναστήρι τῶν Φραγκισκανῶν Ἁγ. Φραγκίσκο (ὅπου τὸ σημερινὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου) Βλ. G. Gerola, Monumenti κλπ vol. II, Venezia 1908, σ. 116, ὑπόσημ. 1.

²) Βλ. Gius. Gerola, Monumenti Veneti dell' isola di Creta, vol. I, Venezia 1905, σ. 208, 222.

³) Βλ. Pietro Castrolifera, Libro de Information delle cose pubbliche del Regno di Candia κλπ. K. 139, Biblioteca di S. Marco di Venezia, Mss. Italiani, cl. VI, No 156.

⁴) Στὸ Τουρκικὸ Ἀρχεῖο Ἡρακλείου Κώδ 6, σ. 112, ὑπάρχει ἀφιερωτήριο τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Γενιτσάρων Ἀβδουραχμάν Ἀγά, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται «ἐν τῇ συνοικίᾳ τῆς Κερά Ἀγιασμένης (Χάνδακα) οἰκία πασίγνωστος μὲ τὴν ὀνομασίαν οἰκία Νικόλα Σαλαμών». Βλ. Ν. Σταυρινίδη, Ἡ Καστρινὴ οἰκογένεια τῶν Σολομών, ἐφημ. Ἡρακλείου «Πατρὶς», ἀριθ. φ. 3798 κ. ἐξ. 30 - 6 - 1959.

⁵) Ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης, (Διονύσιος Σολομός, Ἀθήναι 1954, σ. 1), ἀναφέρει ὅτι τέτιο ὄνομα ὑπάρχει στὴν Κύπρο ὅπως ἀσφαλῶς ὑπῆρχε καὶ στὸ Πόντο. Ἀπὸ τὸ Σολομός τὸ ἐπώνυμο Σολομονίδης.

⁶) Τὸ βιβλίον αὐτὸ ὅσο καὶ τὸ παρακάτω ἀναφερόμενο παρόμοιο ὅπου δημοσιεύονται οἱ imbreviature τοῦ συμβολαιογράφου τοῦ Χάντακα Benvenuto de Brixano τοῦ 1301 εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει ὁ Βενετσάνος πλοίαρχος κ. Mirko Vedonato, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ ἐδῶ.

ὁ χασάπης Μᾶρκος Γενο κάτοικος τοῦ Χάντακα, ὁ ὁποῖος ὑπόσχεται νὰ παραδώσει στὸν Ἰουδαῖο Salomone, γιὸ τοῦ ποτὲ Ἰουδαίου Sambati, κάτοικο ἐπίσης τοῦ Χάντακα, τὸν ἐπόμενο μῆνα Ἰούνιο, 45 δέρματα πρώτης ποιότητος καὶ ἄλλα 30 τὸν Ἀπρίλιο πρὸς 8 ὑπέργυρα.

Τὸ πρωτότυπο τοῦ ἔγγραφου ἔχει ἔτσι :

25 febbraio 1271

Die suprascripto. Marcus Geno beccarius habitator in Candida dare tenetur Salamone, filio quondam Sambati iudei, habitatori in eadem Candida per totum mensem iunii proxime venturum vel antea hic in dicta Candida pelles multolinas masculas protas .XLV. et per totum mensem aprilis prius venturum pelles multolinas masculas de beccaria tales quales habuerit .XXX. pro yperperis in Creta currentibus .VIII. inde ab eo habitis, salvas in terra sine omni periculo sub pena dupli et cetera ut confessus est. Testes suprascripti et Iohannes Bon clericus. Dare et solvere.

Σὲ ἄλλο ἔγγραφο τῆς 11 τοῦ Μάρτη τοῦ ἴδιου χρόνου 1271 ἀναφέρεται ὅτι : ὁ Ἰωάννης de Almerico, κάτοικος τοῦ Castro-Colone ὑπόσχεται νὰ παραδώσει στὸν ἴδιο Ἰουδαῖο Salomone, γιὸ τοῦ ποτὲ Sambati Ἰουδαίου, κατοίκου Χάντακα, στὴν κατοικία του, 11 δέρματα κριῶν καλὰ, καὶ 14 δέρματα ἀρνιῶν πρὸς 1 ὑπέργυρο.

11 Marzo 1271

Die .XI. intrante. Iohannes de Almerico habitator in Castro Colone dare tenetur Salomone iudeo, filio quondam Sambati iudei, habitatori in eadem Candida usque per totum mensem aprilis proxime venturum vel antea hic in dicta Candida in domo sua, eius omnibus expensis conductas .XI. pelles multolinas comuniales bonas et .XIII. pelles agnellinas pro yperpero .I. inde ab eo habito, salvas in terra sine omni periculo, sub pena dupli et cetera ut confessus est. Testes Philippus Simiteculo et Marcus Flabani. Dare et complere.

Σὲ ἄλλο ἔγγραφο τῆς 31 τοῦ Μάρτη τοῦ 1271 ἀναφέρεται ὅτι : ὁ Νικόλαος Blanco, κάτοικος Χάντακα ὑπόσχεται νὰ παραδώσει στὸν Ἰουδαῖο Salomoni, γιὸ τοῦ ποτὲ Sambati Ἰουδαίου, κατοίκου τοῦ

ἦ) Δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω πού ἦτανε τὸ χωριὸ αὐτό. Στὶς ἀπογραφὲς τοῦ Καστροφύλακα καὶ τοῦ Μπασιλικάτα δὲν ἀναφέρεται.

Χάντακα, στην κατοικία του, τὸν ἐπόμενο μῆνα Μάιο 40 δέματα, φρέσκα, ἀρσενικά, πρὸς ὑπέρπυρα κρητικά 3 1/2.

31 Marzo 1271

Die ultimo. Nicola Blanco habitator in Candida dare tenetur Salomoni iudeo, filio quondam Sambati iudei, habitatori in eadem Candida, per totum mensem madii proxime venturum vel antea hic in dicta Candida in domo sua, eius omnibus expensis conductas, pelles bonas de beccaria recentes masculas .XXXX. pro yperperis in Creta currentibus .III 1/2. inde ab eo habitis, salvas in terra sine omni periculo, sub pena dupli et cetera ut confessus est. Testes presbiter Iacobus, Nicolaus Radicanale et Nicolaus Bonçi. Dare et solvere.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν ὁμοῦς ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Salomone, ἰουδαῖος γυιὸς τοῦ ποτὲ Καψάλη.

Σὲ ἔγγραφο τῆς 22 τοῦ Μάη 1271 ἀναφέρεται ὅτι: ὁ Μιχαὴλ Μαλφάτο, κάτοικος Χάντακα ὑπόσχεται νὰ παραδώσει στὸν ἰουδαῖο Salomoni, γυιὸ τοῦ ποτὲ Capsali, κάτοικο τοῦ Χάντακα, στὸ σπλίτι του, τὸν ἐπόμενο Σεπτέμβριο, 14 μίστατα κρασί, γνήσιο κρητικό, καλὸ, ἀπὸ τὰ ἀμπέλια του, ποὺ ἔχει στὸ χωριὸ Πυργοῦ, πρὸς 1 ὑπέρπυρο τὸ μίστατο.

28 Maggio 1271

Die suprascripto. Michael Malfato habitator in Candida dare tenetur Salomoni iudeo, filio quondam Capsali iudei, habitatori in eadem Candida per totum mensem septembris proxime venturum vel antea hic in dicta Candida in domo sua, eius omnibus expensis conductos, mistatos boni vini puri cretensis .XIIII. de suis vineis casalis Pirgu pro yperpero .I. inde ab eo habito, salvos in terra sine omni periculo, sub pena dupli et cetera ut confessus est. Testes suprascripti. Dare et solvere.

Σὲ ἄλλα συμβόλαια τοῦ 1301, τοῦ συμβολαιογράφου τοῦ Χάντακα Benvenuto de Brixano⁹, ἀναφέρονται ἄλλοι Salamoni, ἐπίσης ἔμποροι, κάτοικοι Χάντακα. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτά, τῆς 20 τοῦ 'Α-

⁹) Τὰ συμβόλαια αὐτὰ ἔχουν δημοσιευτεῖ ἀπὸ τὸ Raimondo Morozzo della Rocca στὸ Fonti per la Storia di Venezia, sez. III, Archivi Notarili, Venezia I.

πρίλη 1301, ἀναφέρεται ὅτι ὁ Gerardinus Trentasoldi, κάτοικος Χάντακα ἔλαβε 5 ὑπέρπυρα ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖο Lingiachō γιὰ τὸν Ἰουδαίου Salamoni, καὶ δηλώνει ὅτι ὀφείλει νὰ παραδώσει σ' αὐτὸν τὸ Σεπτέμβριο 34 μίστατα μοῦστο καλὸ, γνήσιο κρητικὸ, ἀπὸ τὰ ἀμπέλια τοῦ Iuliani Vasali στὴ Βόνη, τὰ ὁποῖα καλλιερῶναι ὁ ὀφειλέτης.

20 Aprile 1301

Die eodem. Manifestum facio ego Gerardinus Trentasoldi habitator Candide quia recepi cum meis heredibus a te Lingiachō iudeo filio Salamoni iudei et tuis heredibus perpera .V. pro quibus tibi dare debeo mistatos boni vini puri musti Cretensis de vineis Vony Iuliani Vasali quas laboro .XXXIII. conductos et cet. per totum menssem septembris. Hec autem et cet. Testes Andreas Brixano et M. Marano. Complere et dare.

Σὲ ἄλλο ἔγγραφο τῆς 3 τοῦ Σεπτεμβρίου 1301 ὁ Θεόδωρος Cavadante, κάτοικος Μονοφατισίου κάνει πρῶτο πληρεξούσιό του τὸν Ἄγγελο Salomono, κάτοικο τοῦ Χάντακα.

3 Settembre 1301

Die eodem. Teodorus Cavadante habitator Bonafaci facit commissionem .I. Angelo Salomono habitatori dicte Candide ut plenius generaliter fieri potest. Testes Comes et Michael Maçamurdi. Complere et dare.

Πιθανὸν εἶναι ὁ Ἄγγελος Salomono τοῦ ἐγγράφου τούτου νὰ εἶναι ὁ πάππος τοῦ Ἄγγελου Σολωμοῦ τοῦ 1372 ποὺ ἀναφέρει ὁ Ζῶης στὸ γενεαλογικὸ δέντρο, ἢ καὶ ὁ Ἄγγελος Σαλομῶν, πατρυνιὸς τοῦ Ἀγαπητοῦ Λογκοβάρδου ποὺ τοῦ καταχράστηκε, ὅταν ἦταν ἀνήλικος, δὺὸ σερβενταρίες (1361)⁹.

Ἄλλο ἔγγραφο τῆς 2 Ὀκτώβρη 1301, ἀναφέρει ὅτι ὁ Μαρίνος Τριβιζᾶνος κάτοικος Χάντακα ὀφείλει στὸ Salomoni γιὰ τὸν ποτὲ Leonis ἱατροῦ, Ἰουδαίου, κατοίκου Χάντακα ὑπόλοιπο στάρι μουζούρια 40, τὸν ἐπόμενον μῆνα Νοέμβρη.

2 Ottobre 1301

Die eodem. Manifestum facio ego Marinus Trivisano habitator Candide cum meis heredibus tibi Salamoni filio quondam

⁹ Βλ. Σπ. Θεοτόκη, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τόμ. Β, II, Ἀθήναι 1937, σ. 82.

Leonis medici habitatori dicte Candide iudeo et tuis heredibus quia pro residuo solucionis mensurarum frumenti .XL. que tibi dare debebam, tibi ad dandum remansi perpera .V. que a modo usque ad medietatem menssis novembris proximi tibi dare debeo. Hec autem et cet. Testes Vicencius et Comes. Complere et dare.

Σε άλλο έγγραφο της 10 του Δεκέμβρη 1301 αναφέρεται ότι: ο Ἰάκωβος Πετρόπουλος και ὁ Μαρῖνος Vasinulo, κάτοικοι Χάντακα δανείζονται ἀπὸ τὸν Ζάχα (Zacca) γυιὸ τοῦ ποτὲ Salamonis Percivale, Ἰουδαῖο, κάτοικο Χάντακα 10 ὑπέρπυρα και 18 μουζούρια στάρι amoris causa.

10 Dicembre 1301

Die .X. Manifestum facimus nos Iacobus Petropulo et Marinus Vasinulo eius iener habitatores Candide quia recepimus cum nostris heredibus a te Ζάχα filio quondam Salamonis Percivale iudeo habitatori eiusdem Candide et tuis heredibus perpera .X. et mensuras frumenti .XVIII. que nobis prestitisti causa amoris a modo usque per totum menssem septembris in Castro Novo. Hec autem et cet. Testes Paduanus et Luchas de Lucha. Complere et dare.

Στὸ παραπάνω έγγραφο διαπιστώνεται και κάτι ἄλλο ἀκόμη: ὅτι ἡ γνωστὴ οἰκογένεια Percivale - Περετζιβάλης, πού ἀναφέρεται στὴ Σητεία τὸ 17. αἰῶνα ζοῦσε στὸ Χάντακα ἀπὸ τὸ 1300¹⁰.

Ἡ ἑβραϊκὴ αὐτὴ οἰκογένεια τῶν Salamon¹¹, πού ἐπὶ αἰῶνες ἦταν ἔμποροι και τοκογλύφοι, δίχως νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα, ὡς εἶναι γνωστό, νὰ ἔχουν ἀκίνητη ἰδιοκτησία, ἀσπάστηκε τὸ χριστιανισμό, ἀπόκτησε ἀκίνητη ἰδιοκτησία στὴ Σητεία και φέρονται μέλη της ὡς φευδάρχεις, οἱ ὅποιοι παίρνουν μέρος στὶς μύστρες τοῦ ἱππικοῦ. Τὸ 1582, ὅταν ἔγινε ἡ ἐπιθεώρηση τοῦ ἱππικοῦ τῆς Σητείας και Γεράπετρας ἀπὸ

¹⁰) Ἐνα σπουδαῖο μέλος τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, ὁ Ἄνδρέας Περετζιβάλης, γεννήθηκε στὴ Σητεία τὸ 1599, σπουδασε στὸ γνωστὸ κολεῖο τοῦ Ἄγ. Ἀθανασίου τῆς Ρώμης γραμματικὴ, ρητορικὴ, φιλοσοφία και θεολογία και ἐδίδαξε ἔπειτα 40 ὀλόκληρα χρόνια στὸ Παλέρνο ὅπου και ἀπέθανε τὸ 1669. (Βλ. περιόδ. «Μύσων» τόμ. I 1932, σ. 61 και 145, τόμ. Γ, Ἀθῆναι 1934, σ. 227).

¹¹) Ὁ Νικ. Τωμαδάκης ὑπεστήριξε πολὺ σωστά γράφοντας γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Salamon ὅτι: «εὐρισκόμεθα πρὸ ἑβραϊκοῦ ὀνόματος Σολομών - Salamon, οὐδ' εἶναι ἀπίθανον ἡ φέρουσα τὸ ἐπώνυμον οἰκογένεια νὰ ἐξεχριστιανίσθη». Βλ. Ν. Τωμαδάκης, Οἰκογένειαι Salamon - Σολωμοῦ ἐν Κρήτη, Ἐπετηρὶς Ε.Β.Σ. τόμ. ΙΔ' σ. 166). Στὴ μεταγενέστερη μελέτη του (ὁ Διονύσιος Σολωμὸς ὁ. π. σ. ε') δὲν παραδεχεται τὴν ἑβραϊκὴ καταγωγὴ τῶν Σολομών.

τοὺς συνδίκους Zuanne Gritti καὶ Giulio Garzoni, παρουσιάστηκαν μὲ τοὺς ἵππους των, ἀνάμεσα στοὺς τόσους Κορνάρους φεουδάρχες τῆς Σητείας, καὶ 3 Salamon, οἱ παρακάτω :

Ἦ Mr Zuan Salamon de Mr Piero, κάτοχος 1 σερβενταρίας, 2 1/3 καράτια, ὁ ὁποῖος παρουσίασε 1 ἄλογο.

Ἦ Mr Piero Salamon de Mr Zuane, μὲ 2 σερβενταρίες, καράτια 2 1/2, παρουσίασε 1 ἄλογο.

Ἦ Marco Salamon τοῦ ποτὲ Zuane μὲ 7 σερβενταρίες, 2 1/2 καράτια, παρουσίασε 1 ἄλογο¹³.

Τὰ βαπτιστικά, χριστιανικά αὐτὰ ὀνόματα Marco, Piero, Zuane, εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα ποὺ ἐναλλάσσονται καὶ στὸ οἰκογενειακὸ δέντρο τῶν Σολομῶν τῆς Ζακύνθου, τοῦ Λ. Ζώη καὶ τοῦ Νικ. Τωμαδάκη¹⁴. Αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ υποθέσουμε τὴ σχέση τῆς Σητειακῆς οἰκογένειας τῶν Σολομῶν μὲ τὴ Ζακυνθινὴ οἰκογένεια τοῦ ἐθνικοῦ μας ποιητῆ, καὶ ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς Κρήτης, ἡ οἰκογένεια τῶν Σολομῶν τῆς Σητείας μετανάστευσε στὴ Ζάκυνθο.

Στὸν ἴδιο κώδικα τοῦ Καστροφύλακα (Κ 31) ἀναφέρεται καὶ ἡ Madalena Salamon, ἡ ὁποία εἶχε ἐνοικιάσει ἀπὸ τὸ Κράτος στὸ Χάντακα ἓνα μαγαζὶ καὶ ὄφειλε ἐνοίκια, καὶ ὁ Zuan Salamon (Κ 51) ὁ ὁποῖος, ὡς φαίνεται ἦταν ἐμπορος στὸ Χάντακα καὶ ὄφειλε φόρους ἀλιπάστων τοῦ ἔτους 1529.

Στὴν οἰκογένεια αὐτῆ τῶν Σαλαμῶν τοῦ Χάντακα θὰ ἀνῆκε καὶ ὁ Νικόλα Σαλαμῶν ποὺ ἀναφέρεται στὸ Τουρκικὸ ἔγγραφο τοῦ 1670 ποὺ δημοσίεψε ὁ Ν. Σταυρινίδης¹⁴.

ΣΤΕΡΓ. Γ. ΣΠΑΝΑΚΗΣ

¹³) Βλ. Pietro Castrolifaca, Libro de information delle cose publiche del Regno de Candia et Isole de Cerigho, Zante, Zaffalonia et Corfù κλπ. Biblioteca di San Marco Venezia, Mss. Italiani Cl. 6 No 156, K 136. Ἡ οἰκογένεια τῶν Σολομῶν τῆς Σητείας μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιτύμβιο ἐπιγραφή τοῦ χωριοῦ Βόϊλα Σητείας, σὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Γεώργιος ὁ Σαλαμός. (Βλ. Σ τ ο υ δ ῖ δ η, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, Ἀθηνα τόμ. 13, Ἀθῆναι 1903, σ. 79).

¹⁴) Βλ. Ν. Τ ο μ α δ ά κ η, ΕΕΒΣ, τόμ. ΙΔ' σ. 179, 180.

¹⁵) Βλ. παραπάνω ὑποσ. 4.

Die Geschichte der Wissenschaften in Athen ist eine Geschichte der Blüte der griechischen Kultur. In der Antike war Athen das Zentrum der Wissenschaften und der Künste. Hier wurden die Grundlagen der Philosophie, der Mathematik, der Naturwissenschaften und der Literatur gelegt. Die großen Denker der Antike, wie Sokrates, Platon und Aristoteles, wirkten in Athen. Die Akademie von Platon und das Lyceum von Aristoteles waren die wichtigsten Zentren der Wissenschaften in Athen. Die Geschichte der Wissenschaften in Athen ist eine Geschichte der Entdeckung und der Entfaltung der menschlichen Vernunft.

Die Geschichte der Wissenschaften in Athen ist eine Geschichte der Blüte der griechischen Kultur. In der Antike war Athen das Zentrum der Wissenschaften und der Künste. Hier wurden die Grundlagen der Philosophie, der Mathematik, der Naturwissenschaften und der Literatur gelegt. Die großen Denker der Antike, wie Sokrates, Platon und Aristoteles, wirkten in Athen. Die Akademie von Platon und das Lyceum von Aristoteles waren die wichtigsten Zentren der Wissenschaften in Athen. Die Geschichte der Wissenschaften in Athen ist eine Geschichte der Entdeckung und der Entfaltung der menschlichen Vernunft.

Die Geschichte der Wissenschaften in Athen ist eine Geschichte der Blüte der griechischen Kultur. In der Antike war Athen das Zentrum der Wissenschaften und der Künste. Hier wurden die Grundlagen der Philosophie, der Mathematik, der Naturwissenschaften und der Literatur gelegt. Die großen Denker der Antike, wie Sokrates, Platon und Aristoteles, wirkten in Athen. Die Akademie von Platon und das Lyceum von Aristoteles waren die wichtigsten Zentren der Wissenschaften in Athen. Die Geschichte der Wissenschaften in Athen ist eine Geschichte der Entdeckung und der Entfaltung der menschlichen Vernunft.

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΟΥ Δ. Σ. ΤΗΣ Ε.Κ.Ι.Μ. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1958

*Ως θά καταδειχθῇ ἐκ τῆς περαιτέρω ἀναλυτικῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος πεπραγμένων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἢ ὑπ' αὐτοῦ καταβληθεῖσα ἐπίμονος προσπάθεια ἀπέβη εἰς πλείστους τομεῖς καρποφόρος καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἀναληφθέντων ἔργων, ἐνῶ παραλλήλως ἡ ἐδραίωσις τοῦ κύρους τῆς Ἑταιρίας καὶ ἡ στενοτέρα συνεργασία αὐτῆς μετὰ τῆς Δημοσίας Ὑπηρεσίας καὶ τοὺς τοπικοὺς πολιτικοὺς, κοινωνικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς παράγοντας δημιουργεῖ εὐδαίμων προοπτικὴν διὰ τε τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάπτυξιν εὐρυτέρου προγράμματος δράσεως καὶ τὴν εὐχερεστέραν ἐπίτευξιν τῶν ἐκάστοτε ἐπιδιωκομένων σκοπῶν.

Εἶναι λίαν ἐνθαρρυντικὸν τὸ γεγονός ὅτι ἤδη αἱ πάσης φύσεως ἐνέργειαι τῆς Ε.Κ.Ι.Μ. εὐρίσκουν γενικωτέραν ἀναταπόκρισιν. Ἡ διαπίστωσις ὅμως αὐτῆ ἐπιβάλλει τὴν εἰς μέλλοντα κλίμακα ἀνάπτυξιν τῆς δραστηριότητος τῶν μελῶν, ἵνα καταστή δυνατὴ ἡ ἀξιοποίησις τοῦ δημιουργηθέντος εὐμενοῦς κλίματος καὶ ἡ ἐπισταθερωτέρας βάσεως θεμελίωσις τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρίας.

Ι. Οἰκονομικά: Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος ἀπησχόλησε σοβαρῶς τὸ Δ. Σ., τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν παρέλειψεν ἐνέργειαν, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν εἰσπραξίν τῶν προβλεφθέντων ἐσόδων καὶ τὴν περαιτέρω αὐξήσιν τῶν πόρων τῆς Ἑταιρίας.

Λεπτομερῆς ἀνάλυσις τῆς διαχειρίσεως παρέχεται εἰς τὴν ἐν συνεχείᾳ ὑποβληθησομένην ἐκθεσιν ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ λήξαντος οἰκονομικοῦ ἔτους 1958. Ἐνταῦθα ἀρκούμεθα εἰς ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ ἀπολογισμοῦ τούτου, ἔχουσαν ὡς ἀκολούθως ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀντιστοιχοῦς προβλέψεις τοῦ ὑπὸ τῆς προηγουμένης Γεν. Συνελεύσεως ψηφισθέντος προϋπολογισμοῦ.

	Προϋπολογισθὲν	Πραγματοποιηθὲν
Σύνολον εἰσπράξεων	248.525,00	216.809,10
Περίσσευμα προηγ. χρήσεως	<u>155.676,90</u>	<u>155.676,90</u>
Σύνολον ἐσόδων	404.201,90	372.486,00
Σύνολον ἐξόδων	<u>388.000,00</u>	<u>296.744,05</u>
Ἐπίλοιπον Ταμείου 31-12-58	16.201,90	75.741,95

Ὅπως, μολοντί τὰ πραγματοποιηθέντα ἔσοδα ὑπελείφθησαν τῶν προϋπολογισθέντων κατὰ ποσοστὸν 8 ο/ο περίπου, ὁ περιορισμὸς τῶν ἐξόδων ἐπέτρεψε τὴν ἐξοικονομήσιν ἱκανοῦ περισσεύματος (πενταπλασίου σχεδὸν τοῦ ἀρχικῶς προϋπολογισθέντος) πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δαπανῶν τῆς Ἑταιρίας κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἀρξαμένου ἔτους

Ἡ κατὰ μέγα ποσοστὸν κάλυψις τῶν προβλεφθεισῶν εἰσπράξεων ἐπετεύχθη κυρίως χάρις εἰς τὴν ἀπὸ μέρους τῶν Κρατικῶν Λαχείων εἰς δύο ἰσοπόσους δόσεις δοθεῖσαν ἐπιχορήγησιν 100.000 δραχ., ὁφείλομεν δὲ διὰ τοῦτο νὰ ἐκφράσωμεν τὰς θερμότητας εὐχαριστίας μας τόσον πρὸς τὸν ἀξιότιμον ὑφυπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν κ. Δημ. Ἀλιπράντην ὅσον καὶ πρὸς τὸν συμπολίτην ὑφυπουργὸν Οἰκισμοῦ κ.

Ἐμμανουὴλ Κεφαλογιάννην, εἰς τὴν συναντίληψιν τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ στηρίξωμεν πολλὰς ἐλπίδας διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῆς Ἑταιρίας μας.

Πράγματι, ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὑφισταμένη σήμερον προοπτικὴ εἶναι εὐλόγως, μολονότι ὁ ἐν συνεχείᾳ ὑποβληθησόμενος διὰ τὸ ἀρξάμενον ἔτος προϋπολογισμός, συνταχθεὶς μὲ ἄκραν συντηρητικότητα καὶ περιλαμβάνων ἔσοδα οὐχὶ ἀπλῶς πιθανὰ ἀλλὰ σχεδὸν βέβαια, ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ ἐλάχιστον τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑταιρίας. Πέραν ὅμως τῶν προϋπολογισθέντων ἐκ 290.000 δρχ. περίπου ἐσόδων τῆς νέας χρήσεως εἶναι λίαν πιθανὴ ἡ διὰ τροποποιήσεως τοῦ νόμου περὶ διαχειρίσεως τοῦ Ταμείου Ἐφεδρῶν Ν. Ἡρακλείου ἐξασφάλισης ποσοῦ 300 - 400 χιλιάδων χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Νομάρχου κ. Γαλανάκη καὶ τῆς ἀρμοδίας Ἑπιτροπείας τοῦ Ἐπιπουργείου Γεωργίας ἀποδεχθείσης ἤδη κατ' ἀρχὴν σχετικὴν αἰτήσιν ἡμῶν. Πιθανὴ εἶναι ἐπίσης ἐκτακτος οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις 100.000 δρχ. χορηγηθησομένη ὑπὸ τοῦ Ἐπιπουργείου Οἰκισμοῦ μέσῳ τοῦ Δήμου Ἡρακλείου διὰ τὴν προώθησιν τοῦ ἔργου ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ἐξ ἄλλου τὸ ἐνδεχόμενον τῆς ἀπὸ μέρους τοῦ νεοσυστάτου Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν χρηματοδοτήσεως ὀρισμένων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ὡς ἡ συμπλήρωσις τῆς προεργασίας διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Τοπωνυμικοῦ Λεξικοῦ τῆς Κρήτης καὶ ἡ συστηματικὴ φωτογράφησις καὶ ἀποτύπωσις τῶν μεσαιωνικῶν ἐκκλησιῶν τῆς Νήσου ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν κατασκευὴν ἀντιγράφων χαρακτηριστικῶν τιῶν τοιχογραφιῶν, αἵτινες καὶ θὰ ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα μονίμου ἐκθέσεως ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Θερμὰς εὐχαριστίας ὀφείλομεν πρὸς τὸν Δῆμον Ἡρακλείου καὶ τὰ Φιλανθρωπικὰ Ἰδρύματα Ἀ. καὶ Μ. Καλοκαιρινοῦ διὰ τὴν συνεχιζομένην τακτικὴν ἐπιχορηγήσιν τῶν, ὡς καὶ πρὸς τοὺς ιδιώτας καὶ τὰ σωματεία, τὰ ὁποία προθύμως εἰσήνεγκον διὰ τὴν κάλυψιν τῆς δαπάνης ἀνεγέρσεως τῆς προτομῆς τοῦ Νίκου Καζαντζάκη.

II. Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης. Τὸ Μουσεῖον ἐλειτούργησε κανονικῶς ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἐφορείας καὶ τὴν δειύθυνσιν τοῦ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς κ. Α. Γ. Καλοκαιρινοῦ. Εἰς τὸ προσωπικόν οὐδέμια ἐπῆλθεν μεταβολὴ πλὴν τῆς ἐπὶ τρίμηνον προσλήψεως ἐκτάκτου δακτυλογράφου πρὸς ἀντιγραφήν χειρογράφων τοῦ Ἀρχείου καὶ καταλόγων τῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ ἐπιμελήτρια κ. Σωσὴ Πλάτωνος πλὴν τῆς φροντίδος συντηρήσεως τοῦ μουσειακοῦ ὕλικου καὶ τῆς ἐνημερώσεως τοῦ γενικοῦ καὶ τῶν ἐιδικῶν καταλόγων καὶ τῶν λοιπῶν βιβλίων τοῦ Μουσειοῦ, ὡς καὶ τῆς ξεναγήσεως τῶν ἐπισήμων ἐπισκεπτῶν, ἠσχολήθη ἐπὶ μακρὸν μὲ τὴν ταξινόμησιν τοῦ συγκεντρωθέντος ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου καὶ τὴν σύνταξιν τῶν καταλόγων τῆς βιβλιοθήκης Καζαντζάκη. Οἱ φύλακες ἠργάσθησαν εὐσυνειδήτως διὰ τὴν φύλαξιν καὶ τὴν καθαριότητα τοῦ Μουσειοῦ.

Ἀξιόλογος ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς Λαογραφικῆς Συλλογῆς. Κατεσκευάσθη μία νέα μεγάλῃ προθήκη τοίχου δι' ἐκθεσιν ὕφαντων καὶ κεντημάτων εἰς τὸν διάδρομον τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ ἐγένετο ἐπανεκθέσις τῶν ξυλογλύπτων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων λαϊκῆς μικροτεχνίας, ἐξασφαλισθέντος οὖν τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν Αἰθουσαν Νίκου Καζαντζάκη χώρου. Ἡ συγκρότησις τῆς αἰθούσης ταύτης, ἀφιερωθείσης εἰς τὸν συγγραφέα κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Δ. Σ. καὶ ἐγκαινοσθεσίσης τὴν 26ην παρελθόντος Ὀκτωβρίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑτησίου μνημοσύνου του, ἀπετέλεσε τὸ κύριον εἰς τὸν τομέα τοῦτον μέλημα τῆς Ἐφορείας τοῦ Μουσειοῦ καὶ ὑπῆρξεν, κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν, ἐπιτυχῆς μολονότι ἔχουσα προσωρινὸν χαρακτῆρα, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπετεύχθη ἡ παραλαβὴ τῶν ἐπιπέλων

τοῦ γραφείου τῆς ἐν Ἀντιμυ οἰκίας τοῦ συγγραφέως. Ἀντ' αὐτῶν ἐχρησιμοποιοῦνθησαν τὰ παλαιὰ ἐπιπλα τῆς οἰκίας τῆς Αἰγίνης καὶ ὅσα ἄλλα ἀντικείμενα ἠθέλησε νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ Μουσεῖον ἡ κ. Ἐλένη Καζαντζάκη, αἱ μετὰ τῆς ὁποίας ἐπὶ πολλοὺς μῆνας διεξαχθεῖσαι συνεννοήσεις ὑπέδειξαν ὅτι ἦτο ἀνέφικτος ἡ ἄμεσος καὶ ἀκριβὴς ἐκπλήρωσις τῆς βουλήσεως τοῦ Ν. Καζαντζάκη, ὡς αὕτη διετυπώθη εἰς τὸν ὑπὸ χρονολογίαν 3-6-1957 κωδικοῦ τῆς διαθήκης του. Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Αἰθούσης ἐτοποθετήθησαν καταλλήλως ταξινομηθέντες 1.400 περίπου τόμοι καὶ φυλλάδια, εἰς δύο δὲ προθήκας ἐξετέθησαν 100 περίπου δειγματα ἐκδόσεων ἔργων τοῦ συγγραφέως, χειρόγραφα, ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλα προσωπικά του ἐνθύμια. Ἡ κ. Καζαντζάκη, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκφράζομεν καὶ ἐντεῦθεν τὰς θερμοτάτας εὐχαριστίας μας, κατέβαλε ποσὸν 12.000 δρχ. καὶ ἐκάλυψεν οὕτω τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς θαπάνης συγκροτήσεως τῆς αἰθούσης. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ συμβολή, ἣν παρέσχεν ἡ δικηγόρος κ. Ἀγνή Ρουσοπούλου, ἡ ὁποία ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἐπιπλων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων ἐξ Αἰγίνης καὶ Ἀθηνῶν. Ἀξιόλογος ἐπίσης εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου συμβολή τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ συγγραφέως κ. Νίκου Σακλαμπάνη δωρήσαντος σειρὰν φωτογραφιῶν, ἐπιστολῶν καὶ ἄλλων ἐνθυμίων.

Αἱ συλλογαὶ ἐπλουτίθησαν μὲ 47 νέα ἀντικείμενα, ἐξ ὧν 19 τῆς Βυζαντινῆς - Μεσαιωνικῆς συλλογῆς (15 ἐξ ἀγορᾶς καὶ 4 ἐκ δωρεᾶς καὶ παρακαταθήκης), 11 τοῦ Ἱστορικοῦ τμήματος (3 ἐξ ἀγορᾶς καὶ 8 ἐκ δωρεῶν) καὶ 17 τῆς Λαογραφικῆς Συλλογῆς (15 ἐξ ἀγορᾶς καὶ 2 ἐκ δωρεῶν). Δωρεᾶς προσήνεγκον ἡ Οἰκογένεια τοῦ ἀειμνήστου Βασιλόπαιδος Γεωργίου, ἡ κ. Ἀγγελικὴ Π. Πρακτικάκη καὶ οἱ κ. Εὐθάνγγελος Σταυριανίδης, Δημ. Κοσμαδάκης, Σταῦρος Φαῖτάκης, Κώστας Λασιθιωτάκης καὶ Ἰω. Χιωτάκης. Ἰδιαιτέρως ἀξιόλογον ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου εἶναι μικρὰ ἐνυπόγραφος εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ἔργον τοῦ Ἐμμανουὴλ Τζάνε (1675), ἀγορασθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἐταιρίας ἀντὶ 20.000 δρχ. ὡς καὶ ἐνεπίγραφον πῶμα βυζαντινοῦ πῆθου παραδοθὲν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἰγρησεῖας ὡς παρακαταθήκη τοῦ Δημοσίου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ λήξαντος ἔτους τὸ Μουσεῖον ἐδέχθη 3.670 ἐν ὄλῳ ἐπισκεπτὰς (2.545 Ἑλλήνας καὶ 1.125 ξένους), ἐξ ὧν 2.449 ἐπὶ πληρωμῇ εἰστηριῶν καὶ 1.221 δωρεῶν. Ἐσημειώθη κατὰ συνέπειαν αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπισκεπτῶν κατὰ 20 ο/ο περίπου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ προηγούμενον ἔτος, μολονότι οὐδεμία μεγάλη ὁμὰς τουριστῶν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ Μουσεῖον παρὰ τὰς ἐπιμόνους ἐνεργείας τῆς Ἐφορείας.

Τὸ σύνολον τῶν εἰσπράξεων τοῦ Μουσείου ἀνῆλθεν εἰς δρχ. 16.229,50 ἐξ ὧν δρχ. 12.245 ἀπὸ διάθεσιν εἰστηριῶν, δρχ. 2.125,50 ἀπὸ πώλησιν ἐντύπων (βδηγῶν καὶ δελταρίων) καὶ δρχ. 1.859 ἀπὸ πώλησιν ὑφαντῶν τοῦ Πρατηρίου δειγμάτων κρητικῆς λαϊκῆς τέχνης.

III. Ἀρχεῖον - Βιβλιοθήκη. Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Μουσείου ἐπλουτίσθη μὲ 60 περίπου Ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος φωτογραφίας ἐκ δωρεᾶς τῆς κ. Κατίνας Τσατσαφρινάκη καὶ τοῦ κ. Περιελῆ Κόλλα καὶ μὲ φύλλα παλαιῶν κρητικῶν ἐφημερίδων δωρηθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Νίκου Σακλαμπάνη.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ προσφορὰ τοῦ ἐταίρου ποιητοῦ κ. Λευτέρη Ἀλεξίου καταθέσαντος εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Μουσείου τὰ χειρόγραφα τριῶν ἀνεκδότων ἔργων του (ἐμμέτρον μεταφράσεως τῶν ἀπάντων τοῦ Κατούλλου, ἐμμέτρον μεταφράσεως ξένων λυρικῶν καὶ ἐνός θεατρικοῦ ἔργου ὑπὸ τὸν τίτλον «τὰ Μετόπισθεν»).

Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἐταιρίας ἐπλουτίσθη μὲ 62 τόμους ἐκ δωρεῶν τῆς κ. Ἐλ.

Καζαντζάκη, τῶν κ. Ἀ. Γ. Καλοκαιρινοῦ, Ν. Λιαναντωνάκη, Ν. Ἀνδριώτου, Ἰδ. Παπαγρηγοράκη, Κ. Μαρκουλάκη, Β. Λαούρδα, Στεργ. Σπανάκη, Μ. Δερμιτζάκη, Ν. Καμπέλη, Π. Τζαδέα, Π. Πρεβελάκη, Ἀν. Ὀρλάνδου, Γ. Καφετζάκη-Μαράντη, τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου καί τῆς Ἑταιρίας Μακεδονικῶν Σπουδῶν.

IV. Ἀγιος Μάρκος. Ἡ ἀπό τοῦ Νοεμβρίου 1957 ἀρξαμένη α' φάσις τῶν ἐργασιῶν ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐνταῦθα μεσαιωνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου, περιλαμβάνουσα τὴν ὑπερύψωσις τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καί τὴν ἀνακατασκευὴν ὀλοκλήρου τῆς ξυλίνης στέγης, ἐπερατώθη κατὰ μῆνα Μάρτιον 1958. Ἐν συνεχείᾳ προεκλήθη μερίμνη τοῦ κ. Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Κρήτης νέα δημοπρασία διὰ τὴν β' φάσιν περιλαμβάνουσαν τὴν στερέωσιν τῶν λιθοδομῶν, τὴν διαμόρφωσιν ὄλων τῶν ἀνοιγμάτων (θυρῶν καί παραθύρων) τοῦ ἀνατολικοῦ, βορείου καί νοτίου τοίχου, τὴν κατασκευὴν τοῦ πρώτου στρώματος τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιχρισμάτων, τὴν κατασκευὴν τοῦ βήματος μετὰ τῆς ἐκ ἐσοτῶν λίθων κλιμακος αὐτοῦ, τὴν πλακόστρωσιν τοῦ ἱεροῦ καί τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ὑποστρώματος τοῦ ὑπολοίπου δαπέδου, τὴν κατασκευὴν τῶν ὑαλοστασίων διὰ τὰ 24 παράθυρα τοῦ ὑπερυψωμένου τμήματος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καί τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐλκυστήρων συνδέσεως τῶν κιονοστοιχιῶν μὲ τούς δύο πλευρικοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ. Αἱ ἐργασίαι συνεχίζονται δι' ἐργολαβίας τοῦ κ. Γ. Κασιμάτη, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐταίρου μηχανικοῦ κ. Ν. Τσαχάκη καί τῆ ἐποπτεία τοῦ κ. Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Κρήτης.

Μέχρι τοῦδε ἔχει δαπανηθῆ ποσὸν 410.000 περίπου δραχμῶν, καλύπτον τὸ ἥμισυ ὡς ἔγγιστα τῆς συνολικῆς δαπάνης τοῦ ἔργου. Ἡ Διευθύνσις Ἀναστηλώσεως ἔχει συμβάσει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου διὰ ποσοῦ 275.000 δρχ. (50.000 τὸ 1956 διὰ τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας καί ἀγορὰν ξυλείας, 100.000 τὸ 1957 διὰ τὴν α' φάσιν καί 125.000 τὸ 1958 διὰ τὴν β' φάσιν), ἐνῶ παραλλήλως ἡ ἡμετέρα Ἑταιρία ἔχει διαθέσει 134.000 (15.000 δι' ἀμοιβὴν τοῦ ἐκπονήσαντος τὰ σχέδια ἐταίρου μηχανικοῦ κ. Κ. Λασιθιωτάκη. 89.000 διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς α' φάσεως 10.000 δι' ἀμοιβὴν τοῦ ἐπιβλέποντος μηχανικοῦ ἐταίρου κ. Ν. Τσαχάκη καί 20.000 διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐργασιῶν τῆς β' φάσεως).

Αἱ ἐργασίαι τῆς ὡς ἄνω β' φάσεως περατοῦνται ἐντὸς τοῦ προσεχοῦς μηνός, θὰ ἐπακολουθήσῃ δ' ἄμεσως ἡ γ' φάσις διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ (ἐπιχρίσματα, δάπεδα, ὑαλοστάσια, θύραι, ἠλεκτρικὴ ἐγκατάστασις κ.λ.π.). Ἡ ἀνακατασκευὴ τοῦ προστώου δὲν εἶνα. δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἄμεσως, δοθέντος ὅτι δὲν ἐπετεύχθη συμφωνία ἐξαγορᾶς τοῦ μικροῦ καταστήματος τοῦ καταλαμβάνοντος τὸ πρὸς βορρᾶν τμήμα αὐτοῦ, τοῦ ἰδιοκτήτου προβάλλοντος παραλόγους ἀξιώσεις. Διὰ τοῦτο ἐζητήθη ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑπιτροπὴν ἡ διενέργεια τῆς νομίμου πρὸς ἀπαλλοτριῶσιν διαδικασίας.

Εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Ἑταιρίας διὰ τὴν ἀρξαμένην χρῆσιν προβλέπεται πίστωσις 100.000 δρχ., ποσὸν τὸ ὁποῖον δὲν ἀποκλείεται νὰ αὐξηθῇ ἀναλόγως τῆς ἐνδεχομένης αὐξήσεως τῶν προσδοκωμένων ἐσόδων. Κατὰ τὰς ὑπαρχούσας ἐξ ἄλλου πληροφορίας, ἀπεφασίσθη ἡδὴ ἡ πρὸς τὸν Δῆμον Ἡρακλείου διαθέσις ἐτέρων 100.000 δρχ. διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν ἀπὸ τὸν ἀξιότιμον ὑφυπουργὸν Οἰκισμοῦ κ. Ἐμμ. Κεφαλογιάννην, πρὸς ὃν ὀφείλομεν πολλὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν σημαντικὴν ταύτην ἐνίσχυσιν. Ἀνεξαρτήτως πάντως τούτων εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ συνεχισθῇ ἡ χρηματοδότησις ἀπὸ μέρους τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, οἷως δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐξησφαλισμένη ἡ ἄμεσος συνέχισις καί ἡ ταχέια ὀλοκλήρωσις τοῦ ἔργου. Ἐπειδὴ πάντως ἡ κατὰ τὸ ἄρθρον 3 τῆς ὑπὸ χρονολογίαν 14-3-1956 συμβάσεως

ταχθείσα προθεσμία περαιώσεως τοῦ ἔργου ἔληξεν ἤδη τὴν 4ην τρέχοντος μηνός, τὸ νέον Δ. Σ. πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς συνανόησιν μετὰ τοῦ Δήμου Ἡρακλείου διὰ τὴν παράτασιν αὐτῆς, ὡς καὶ διὰ τὴν παράτασιν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 7 τῆς ἰδίας συμβάσεως προβλεπομένου χρόνου, καθ' ὃν ἡ Ε.Κ.Ι.Μ. θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα διαχειρίσσεως τῆς διαμορφωθησομένης αἰθούσης, ἐφ' ὅσον αὕτη ἤθελεν χρησιμοποιηθῆ πρὸς στέγασιν μονίμου ἐκθέσεως ἀντιγράφων μεσαιωνικῶν τοιχογραφιῶν.

V. Ἐκδόσεις. Πλὴν τῆς εἰς ἴδιον φυλλάδιον ἐκτυπώσεως τῆς Ἐκθέσεως Πεπραγμένων τοῦ Δ. Σ. κατὰ τὸ ἔτος 1957, ἐξεδόθη τὸν παρελθόντα Αὐγουστον εἰκονογραφημένον τεύχος διὰ τὸν Ἅγιον Μάρκον τοῦ Χάνδακος περιέχον σημεῖωμα, ἐν ᾧ ἐκτίθεται τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀρξαμένης ἀποκαταστάσεως, τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Μ. Γ. Παρλαμᾶ καὶ μελετήματα τῶν ἐταίρων κ. Στυλ. Ἀλεξίου καὶ Κ. Λασιθιωτάκη ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ μνημείου. Ἡ ἐκδοσις τοῦ τεύχους συνέβαλε θετικῶς εἰς τὴν παρὰ τῆ εὐρυτέρῳ κοινῷ προσβολῇ τοῦ σημαντικοῦ τούτου ἔργου τῆς Ἐταιρίας μας.

Οὐδεμίαν ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὸ 1958 ἐκδοσις εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ Ἐκδόσεων προβλεπομένας σειράς, ἤδη ὁμως ὑπάρχει πιθανότης διὰ τὴν ἐντός τοῦ ἀρξαμένου ἔτους ἐκδοσιν δύο βιβλίων: 1) κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ «Κατζούρμπου» ἐκπονηθείσης ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Δίνου Πολίτη, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελέσῃ τὸν πρῶτον τόμον τοῦ «Κρητικοῦ Θεάτρου» καὶ 2) κριτικῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἀλώσεως τῆς Κρήτης» Θεοδοσίου τοῦ Διακόνου μετὰ φιλολογικῆς - ἱστορικῆς εἰσαγωγῆς καὶ σχολίων τοῦ ἀντεπιστέλλοντος ἐταίρου κ. Ν. Παναγιωτάκη, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελέσῃ τὸν δεύτερον τόμον τῆς «Κρητικῆς Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης». Διὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν δύο τούτων βιβλίων προσεβλήθη εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τρεχούσης χρήσεως πίστωσις 30 000 δραχμῶν.

VI. Διαγωνισμοὶ - Ἐπιχορηγήσεις - Διαλέξεις. Μετὰ σχετικῆς ἐπιτυχίας διενεργήθη κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὁ Ξανθοῦδίδειος Λαογραφικὸς Διαγωνισμός, δι' ὃν ὑπεβλήθησαν τέσσαρες ἐν ὄλῳ ἐργασίαι. Τὸ βραβεῖον μετὰ τοῦ ὑπὸ τῆς κ. Χρυσῆς Ἀνδροκλῆς Ξανθοῦδίδου ἀθλοθετηθέντος χρηματικοῦ ἐπάθλου 2.000 δρχ. ἀπενεμήθη εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συλλογὴ 115 κρητικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν» ἐργασίαν τοῦ ἀντεπιστέλλοντος ἐταίρου κ. Ἐμμανουήλ Δουλγεράκη, ἔπαινος δὲ μετὰ χρηματικοῦ ἐπάθλου 500 δρχ. ἀπενεμήθη εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Συνήθειαι καὶ παρατηρήματα τῆς γέννησης στὴν Κρήτη» ἐργασίαν τοῦ κ. Γιάννη Καραταράκη.

Διὰ συμπληρωματικὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἐταίρου κ. Στεργίου Σπανάκη πρὸς ἐκδοσιν τοῦ Δ' τόμου τῶν «Μνημείων τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας» διετέθη ποσὸν 1.500 δραχμῶν. Ἐπίσης ὡς εἰσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἐνταῦθα Μουσικοῦ Συλλόγου «δ' Ἀπόλλων» διὰ τὴν ἀγορὰν πιάνου συναυλιῶν διετέθη ποσὸν 2.000 δραχμῶν.

Τρεῖς διαλέξεις ὠργανώθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ λήξαντος ἔτους πρωτοβουλῆ τῆς ἡμετέρας Ἐταιρίας. Τοῦ κ. Θεμιστοκλῆ Νόβα με θέμα «Ὁ Διονύσιος Σολωμός», τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Ὁρολογᾶ με θέμα «Ἡ συμβολὴ τῶν Κρητῶν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα» καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μέγα με θέμα «Ἡ ἔννοια καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς λαϊκῆς τέχνης».

VII. Διάφορα. Τὴν 26 - 10 - 1958 ἐγένετο, ὁργανωθεῖσα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τὸν Δῆμον Ἡρακλείου, εἰς τὴν πλατείαν Ἐλευθερίας ἡ τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς τοῦ Νίκου Καζαντζάκη, λαμπροῦ ἔργου τοῦ γλύπτου κ. Ἀθανασίου Ἀπάρτη. Πιστεύομεν, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρωτοβουλία τῆς ἡμετέρας Ἐταιρίας, ἀναποκρινομένη εἰς τὸ κοινὸν αἶσθημα, ἦτο ἐπιβεβλημένη διὰ τὴν

ἀπότισιν τοῦ ὀφειλομένου πρὸς τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Κρητὸς φόρου τιμῆς. Παραλλήλως τὸ Δ. Σ. ἠσχολήθη μὲ τὸ θέμα τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μνημείου τοῦ Νίκου Καζαντζάκη καὶ συνεκρότησε ἐπιτροπὴν, ἥτις ἤδη ἐπελήφθη τῆς μελέτης αὐτοῦ προκειμένου νὰ ὑποβληθῆ σχετικὴ εἰσήγησις εἰς τὸν Δῆμον Ἡρακλείου.

Ἄξιονμνημόνευτος εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν ἐταίρων κ. Ἐμμ. Δουλιγερᾶκη καὶ Νικ. Παναγιωτάκη γενομένη, κατ' ἀπόφασιν τοῦ Δ. Σ., εὐρετηρίασις τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Κριτοβουλίδου καὶ τοῦ περὶ Τουρκοκρατίας τμήματος τῆς Ἱστορίας τοῦ Ψιλᾶκη. Ἡ ἐργασία αὕτη, δι' ἧς καθίστανται εὐχρηστον τὰ ὡς ἄνω βιβλία, θὰ ἀποδῆ ἐκδιδομένη σηματικὸν βοήθημα διὰ τοὺς μελετητὰς τῆς κρητικῆς ἱστορίας.

Προτάσει τοῦ ἐταίρου κ. Στυλιανοῦ Φιοράκη ἐζητήθη, προθύμως παρασχεθεῖσα ἴδω, ἡ συγκατάθεσις τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κρήτης κ. Εὐγενίου διὰ τὴν φροντίδι τῆς ἡμετέρας Ἐταιρίας ταξινόμησιν καὶ εὐρετηρίασιν τοῦ εἰς τὸ ὄγκημα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἀποκειμένου ἀρχείου τῆς Δημογεροντίας Ἡρακλείου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πολὺτιμον πηγὴν πληροφοριῶν διὰ τὰ ἐν Κρήτῃ πράγματα κατὰ τὸ β' ἡμῖσι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τὸ νέον Συμβούλιον πρέπει νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐργασίας ταύτης.

Τὸ νέον Συμβούλιον ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἐξετάσῃ μετὰ τῆς προσηκούσης προσοχῆς καὶ νὰ λάβῃ ἐγκαιρῶς ἀποφάσεις ἐπὶ προτάσεων τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Γωμαδάκη καὶ τοῦ ἀντεπιστέλλοντος ἐταίρου κ. Μάιλς περὶ ἀναλήψεως πρωτοβουλίας διὰ τὴν κατὰ τὸ 1961 ὀργάνωσιν τοῦ ἐρταζμοῦ τῆς χιλιετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ. Σημειωτέον ἀκόμη ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἐκκρεμὲς τὸ θέμα τῆς μελέτης τῆς δυνατότητος ἰδρύσεως ἐν Κρήτῃ τοῦ νέου Πανεπιστημίου.

VIII. Σωματικὴ κίνησις. Ἡ Ἐταιρία μας ἐθρήνησε κατὰ τὸ λήξαν ἔτος τὸν πρόωρον θάνατον ἐξόχου καὶ πολλαπλῶς εἰς τὴν πρόδοον αὐτῆς συμβαλόντος ἐταίρου, τοῦ Ἀνδροκλέους Ξανθοῦδιδου. Διὰ τοῦ θανάτου του ἐστερήθημεν ἑνὸς ἐνθουσιώδους καὶ εἰδήμονος μέλους, συνεχίσαντος ἐπαξίως καὶ ἐν τῇ Ἐταιρίᾳ τὴν λαμπρὰν παράδοσιν τῆς ἱστορικῆς του οἰκογενείας.

Ἐθρήνησεν ἐπίσης ἡ Ἐταιρία μας καὶ ἀντεπιστέλλον μέλος ἐπιφανὲς διὰ τε τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἐπιστήμην, τὸν Ἐπίσκοπον Κυθωνίας καὶ Ἀποκορώνου Ἀγθαγγέλον Ξηρουχάκη.

Κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίασιν τοῦ Δ. Σ. ἐξελέγησαν ὡς τακτικὰ μέλη τῆς Ἐταιρίας οἱ κ. Νικόλαος Καρύδης, Μύρων Μιχαηλίδης καὶ Σπυρίδων Πλατάκης. Ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ἐξελέγη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου ὁ εἰς Ἀθήνας ἐγκατεστημένος γνωστὸς κρῆς ἠθογράφος κ. Γεώργιος Καπετζάκης - Μαράντης.

Περατωθείσης ἤδη τῆς Ἐκθέσεως τῶν πεπραγμένων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὸ λήξαν ἔτος δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ὑπομνησθῆ, ἐν ὄψει τοῦ ἐπιπόνου καὶ πολυσχιδοῦς ἔργου, τὸ ὁποῖον διαγράφεται πρὸ ἡμῶν, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τούτου νὰ κινητοποιηθῆ τὸ σύνολον τῶν μελῶν μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ πλήρη συνειδησιν τοῦ χρέους πρὸς τε τὴν Ἐταιρίαν καὶ τὴν Κρήτην. Ἡ κινητοποίησις αὕτη ἀπόκειται ἤδη ὡς ἐπιτακτικὸν καθήκον καὶ πρὸ τοῦ ἐκλεγχομένου μετ' ὀλίγον Συμβουλίου, ἀλλὰ καὶ, πρὸ παντός, πρὸ τῶν ἰδίων τῶν μελῶν, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νέων.

Ἐν Ἡρακλείῳ τῇ 26ῇ Ἰανουαρίου 1959

Ὁ Πρόεδρος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΔΕΞ, ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Ὁ Γραμματεὺς
ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤῃ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1958

Παρά τὸ γεγονός ὅτι αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀναπτύσσεται ἡ ἐν Κρήτῃ ἀρχαιολογικὴ κίνησις δὲν ἐγένοντο αἰσθητικῶς εὐνοϊκώτεροι, τὰ δὲ διατιθέμενα μέσα ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι μᾶλλον πενιχρά, δύναται νὰ διαπιστώσῃ τις ὅτι ἡ κίνησις αὕτη ὑπῆρξεν ἐντατικώτερα καὶ μᾶλλον σποδοτικὴ εἰς ἀποτελέσματα ἢ τὰ προηγούμενα ἔτη. Ἡ διυπλότωσις αὕτη γενεᾷ λίαν ἀγαθὰς ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον. Ἄφοῦ ἤδη ἀναγγέλλεται ὅτι προσεχῶς θὰ γίνῃ ἀναδιοργάνωσις τῶν Ἀρχαιολ. Περιφερειῶν, καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων τῆς Κρήτης, κατὰ τρόπον ὅπως ἡ δοῦσις ἐντὸς αὐτῶν νὰ καταστῇ εὐχερεστέρα καὶ μᾶλλον ἄμεσος.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ τῆς νέας βορείας πτέρυγος, διὰ τῆς ὁποίας προστιθεται ἐν ὁμοίον πρὸς τὰ δύο ἐν συνεχείᾳ πρὸς νότον οἰκοδομικὸν στοιχείον ἐξ ὀκτώ μουσειακῶν αἰθουσῶν (τεσσάρων εἰς τὸ ἰσόγειον καὶ τεσσάρων εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, μετέσσαρος μεγάλας ἀποθήκας εἰς τὸ ὑπόγειον, τῶν ὁποίων ὁ χῶρος σχεδὸν διπλασιάζεται δι' ἡμιόρφων). Ἡ οἰκοδόμησις κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους εἶχε προχωρήσει εἰς τὴν κτισασκὴν ὀλοκλήρου τοῦ σκελετοῦ. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ πτέρυξ θὰ ἔχῃ ἀποπερατωθῇ κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἔτους 1959. Μετὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἡμιόρφου τούτου αἱ μὲν αἰθουσαι ἐκθέσεως θὰ φθάσουν τὰς τριάκοντα, οἱ δὲ χῶροι ἀποθηκεύσεως τοὺς δέκα καὶ πέντε. Θὰ λυθῇ οὕτω δι' ἱκανὰ ἔτη τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάπτυξος ἐκθέσεως τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου καὶ τῆς συστηματικῆς ἀποθηκεύσεως, ἀπουυμοφορουμένων τῶν νῦν ὑπὸ ἀποθηκευμένων ἀρχαιοτήτων πληρουμένων χώρων τῶν ἐργαστηρίων, αἰθουσῶν μελέτης καὶ ἐκθέσεως ἐκμαγειῶν.

Παράλληλως ὑποδομήθησαν καὶ σχεδὸν ἀποπερατώθησαν, πλην τῶν ἐσωτερικῶν ἐγκαταστάσεων, οἱ βοηθητικοὶ χῶροι οἱ προοριζόμενοι ὡς κατοικίαι φυλάκων καὶ θάλαμος τῶν νυκτοφυλάκων καὶ ἐπροχώρησεν ἡ ὅλη διαρρύθμισις καὶ ὀργάνωσις τοῦ ἑξωτερικοῦ τοῦ Μουσείου χώρου.

Δὲν ἤρχισεν εἰσέτι ἡ κατασκευὴ τοῦ μικροῦ ἀμφιθεάτρου εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἔναντι τοῦ Μουσείου προμυχῶνος Ἀλκαζάρ, ὅπου τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον καὶ ἐπομένως δὲν ἐγένετο καὶ ἡ διὰ γεφύρας σύνδεσις τούτου μετὰ Μουσεῖον.

Τὸ ἔργον τῆς ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἐπετέλεσε σημαντικὴν πρόοδον, διατεθέντος πρὸς τοῦτο ποσοῦ δραχ. 150.000 ἐκ τοῦ Λογισμοῦ Δημοσ. Ἐπενδύσεων Συνεπληρώθησαν νέαι προθηκαὶ μικροτεχνημάτων καὶ ἐξετέθησαν πολλὰ νέα εὐρήματα (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἐνδιαφέρουσα σειρά τῶν κένων ἐκ τῆς ἀνροπόλεως τῆς Γόρτυνος καὶ αἱ πολυάριθμοι σφραγιδες τοῦ ἐργαστηρίου τῶν σφραγιδολίθων Μαλιῶν). Κατεσκευάσθησαν πολλαὶ νέαι δρύϊναι κρυσταλλόφρακτοι προθηκαὶ διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν αἰθουσῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν.

Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἐργασία ἐγένετο διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν. Οὕτω τῇ βοηθειᾷ τεχνιτῶν τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀποκαταστάσεων (τῆς δ. Πάσολα Φιορεντίνο καὶ τοῦ κ. Ἀλῆ Καραβέλλα) ἡ τεχνικὴ ὑπηρεσία τοῦ Μουσείου ἀπεκατέστησε τὸ μέγα τοιχογραφημένον μετὰ δελφίνων καὶ πολυπόδων δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀγ. Τριάδος, τοῦ ὁποίου ἀκολούθως τὴν ζωγραφικὴν ἀποκατάστασιν ἐξετέλεσεν ὁ εἰδικευμένος ζωγράφος

Θωμάς Φανουράκης. Ὁμοίως ἀπεκατεστάθη ὡς νέα τοιχογραφία, συγκροτηθεῖσα ἐκ τεμαχίων ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εὐρισκομένων εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου καὶ ζωγραφικῶς συμπληρωθεῖσα διὰ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, ἡ τοιχογραφία ἐκ τῆς Ἁγ. Τριάδος — συνέχεια τῆς γνωστῆς τοιχογραφίας μετὰ τὸν αἴλουρον — μετὰ παράστασιν γονατιζούσης γυναικείας μορφῆς ἐντὸς κήπου μετὰ ποικίλα ἄνθη (κρίνα, κρίνοι, ἴα). Ἡ συγκρότησις τῶν τοιχογραφίων τούτων γίνεται κατὰ τὸ νέον σύστημα μετὰ τὰ τεμάχια κινητὰ καὶ μετὰ διατήρησιν τοῦ χαρακτῆρος τῆς τοιχογραφίας. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο βαθμιδῶν θὰ ἀναπροσρμοσθοῦν καὶ αἱ λοιπαὶ τοιχογραφίαι τοῦ Μουσείου. Ἡ ἀποκατάστασις τῶν τοιχογραφίων τούτων ἔδωκεν ἰδιαιτέραν αἴγλην εἰς τὴν λοιπὴν αἴθουσαν τῶν μινωικῶν τοιχογραφίων.

Ἡ ὀργάνωσις τῶν Ἐπιστημονικῶν Συλλογῶν συνεχίσθη, ταξινομηθέντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ομάδων, πάντως ἡ τελικὴ ἔκθεσις τούτων, ἔλλειπει χώρου καὶ προσηκῶν ἐπαρκῶν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ.

Τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου εἰργάσθησαν ἐντατικῶς, ἀποκαταστάθεντος μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ἀντικειμένων ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ νέων ἀνασκευῶν. Διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰργάσθη καὶ ἔκτεκτον προσωπικόν. Ἐπεραιώθη ἡ συγκρότησις τοῦ λίαν ἐντυπωτικῆς συνόλου τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ τάφου Τεκῆ Ἡρακλείου, τοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλεοῦ, τοῦ μοναδικῶς σημαντικοῦ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν εὐρημάτων θολωτοῦ γεωμετρικοῦ τάφου Ροταίου, σειρᾶς ὅλης σαρκοφάγων ἐξ Ἀθανάτων, Βόννης, Σαφαίων Σητείας, τῆς σημαντικῆς σειρᾶς πρωτομινωικῶν ἀγγείων τοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβήνος, ἀρχαίου πίθου καὶ ἀγγείων ἐκ Κάτω Βάθειας καὶ πλείστον ἄλλων. Ἐγένετο ἐπίσης ἐπιμελής καθαρισμὸς τῆς ὀγκώδους μωσαϊκῆς ἀναγλύφου σαρκοφάγου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ἧτις διὰ μεγάλου κόπου μετεκομίσθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Οἱ τεχνίται τῶν ξένων Σχολῶν, τῆς Ἰταλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς, εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πολυαριθμῶν εὐρημάτων τούτων ἐκ Φαιστοῦ, Γόρτυος καὶ Κνωσοῦ.

Διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ ταξινόμησιν τῶν ἀποθηκῶν συνεχίσθη προπορασκειαστικὴ ἐργασία, κασκευαθέντων καὶ νέων ἐρμαρίων - θηκῶν τοίχου, σειρᾶς δίσκων καὶ κιβωτιδίων κλπ. Ὅστω καταρτίθη νὰ ἀποσυμφορηθῇ ἡ αἴθουσα τῆς μελέτης τῶν εὐρημάτων, ἧτις χρησιμοποιεῖται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἐργαστήριον. Ἐτοποθετήθησαν μόνιμα ράφια - ἐταξέρας μεταλλικαὶ ἐκ τρητῶν ἑλασμάτων καὶ στερεῶν θηκῶν τύπου ΝΤΕΞΙΟΝ εἰς τὴν τελευταίαν αἴθουσαν.

Κατέστη ἐπίσης δυνατὴ ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μουσείου μετὰ τὴν τοποθέτησιν ὁμοίων θηκῶν μεταλλικῶν, καλυπτουσῶν τὰς ἐπιφανείας πάντων τῶν τοίχων. Ἡ βιβλιοθήκη κατέστη δυνατὸν νὰ ἐνημερωθῇ μετὰ τὴν ἀπόκτησιν διὰ δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς νέων σημαντικῶν βιβλίων.

ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Ἀλεξίου καταγράφη μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἄκαταγράφων ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ποσότης τῶν εἰς τὰς ἀποθήκας ἀκαταγράφων ἐκ παλαιότερων ἀνασκευῶν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων προσκτημάτων εἶναι τόσοσ μέγας ὥστε θὰ ἀπαιτηθῇ ἡ συστηματικὴ ἐργασία συνεργεῖου ὄλου ἐπιστημονῶν ἐπὶ ἔτη ἐργαζομένων, ἵνα ἀντιμετωπιθῇ τὸ ὑπάρχον πρόβλημα. Ἐγένετο ἐπίσης ἀνυένεσις τινῶν τῶν εὐρημάτων τοῦ Μουσείου.

Ἐξεδόθη ὁ Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου εἰς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, προετοιμάζεται δὲ καὶ ἡ μετάφρασις τούτου εἰς τὴν Γαλλικὴν.

Τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης, μερίμνη τῆς Ἐφορείας του, τῆς ἐργασίας τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τῆς Ἐπιμελητοῦς του, πάντοτε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν, ἐπλουτίσθη διὰ πολλῶν νεῶν ἀποκτημάτων διαφωτιζόντων τὴν βυζαντινὴν, μεσαιωνικὴν καὶ παλαιοτουρκικὴν ἱστορίαν. Ἐπίσης ἐπηυξήθησαν αἱ συλλογαὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς λαϊκῆς τέχνης. Πραγματοποιουμένης τῆς βουλήσεως τοῦ θανόντος μεγάλου κρητῆς Ν. Καζαντζάκη τὸ γραφεῖον καὶ ἡ βιβλιοθήκη του καὶ σειρά ἀναμνηστικῶν καὶ χειρογράφων ἀπετέθησαν εἰς εἰδικὴν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου. Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται εἰς τὴν ἐτησίαν ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς ὡς ἄνω Ἐταιρείας.

Μικρὰ πρόβδος συνετελέσθη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Μουσεῖα καὶ Συλλογὰς τῆς Νήσου. Νέα ὀργάνωσις καὶ ταξινόμησις τούτων δὲν κατέστη δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ καὶ διὰ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ μὲ τὰ κύρια ἔργα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, τῶν ἀρχαιολ. χώρων καὶ τῆς ἐποπτείας τῶν ἀνασκαφῶν, καὶ διότι τὰ διατιθέμενα διὰ τὰς Συλλογὰς μέσα εἶναι ὅλως στοιχειώδη, ἂν μὴ ἀνύπαρκτα. Διὰ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀπτέρας καὶ Λισσοῦ μέγα ἐκθέσεως εὐρημάτων (ἀγαλμάτων, ἐπιγραφῶν, ἀρχιτεκτ. μελῶν, ἀγγείων) περιήλθεν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων, ὅπου ὁμως ταῦτα δὲν κατωρθώθη νὰ ἐκτεθοῦν. ἀναμενομένης πάντοτε τῆς ὀριστικῆς στεγάζσεως τοῦ Μουσείου εἰς τὸν ἀποκαθιστάμενον ναὸν τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου. Πολλὰ ἄλλα ἀντικείμενα περισυνελέγησαν μερίμνη τοῦ ἐκτ. ἐπιμελητοῦ καὶ τοῦ φύλακος. Εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνης περισυνελέγησαν μόνον δευτερευούσης σημασίας ἀντικείμενα καὶ ἀπετέθησαν τὰ εἰρηήματα καὶ γλυπτὰ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Βυζαρίου. Ὁ χώρος ὁμως δὲν ἐπιτρέπει περαιτέρω ἐπαύξεισιν τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκθέσεως καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετηθῆ ἡ ἐπέκτασις του διὰ προσθήκης καὶ δευτέρου ὀρόφου. Ἐλαχίστη ἐπαύξεισις ἐγένετο εἰς τὰς Συλλογὰς Γόρτυνος, Νεαπέλεως, Ἁγ. Νικολάου καὶ Ἱεραπέτρας. Εἰς τὴν τελευταίαν Συλλογὴν ἐγένετο ἐργασία καθαρισμοῦ τοῦ νεωστὶ ἀποτεθέντος ἐκεῖ χαλκοῦ ἀγάλματος τηβεννοφόρου διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη.

Ἔργα ἀποκαταστάσεως εἰς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐγένετο κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν Κνωσόν, μικροτέρας δὲ κλίμακος εἰς τὴν Φαιστόν καὶ Ἁγ. Τριάδα. Εἰς τὴν Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ Ἐφόρου, τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν ἀσκοῦντος τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου Ζαχ. Κανάκη. Εἰς τὸ Μέγα Ἀνάκτορον, πλὴν τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ ἀπὸ τῶν βοτανῶν, ἐγένετο ἡ συμπλήρωσις τοῦ Ἱεροῦ τῶν Διπλῶν Πελέκων ἐποποθετήθησαν προστατευτικὰ δικτυωτὰ διαχωρίσματα καὶ ἠνοιχθῆ ἡ παλαιότερα μινωικὴ θύρα οὕτως ὥστε τὸ Ἱερόν ἐγένετο ἐπισκέψιμον καὶ διὰ μεγάλας τουριστικὰς ομάδας. Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ μεγάλου κλιμακοστασίου ἐγένετο ἡ προμήθεια ἐξ Ἰταλίας πλαστικῆς διαφανοῦς ὕλης τύπου EDIT, ἵνα κατασκευασθῆ στέγαστρον στηριζόμενον ἐπὶ λεπτῶν μεταλλικῶν στύλων. Ἐγένετο στερέωσις καὶ διασάφεισις τοῦ ΒΑ τομέως τοῦ Ἀνακτόρου, ὅπου αἱ δύο μικραὶ κλιμακίδες. Παρὰ τὴν ἀνατολικωτέραν τῶν κλιμάκων τούτων ἀπεκαλύφθη βαθύτατος ἀποθέτης ὅστις ἀπεδείχθη ὅτι περιεῖχεν ἐπίχωσιν κατὰ μέγα μέρος ὑπονεολιθικῶν χρόνων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀνετέθη εἰς τὴν Ἁγγλ. Ἀρχαιολ. Σχολήν. Ἀπεκατεστάθη καὶ ἐστερεώθη μὲ ἐπανατοποθετήσιν πολλῶν μεγάλων ὀγκολίθων πελεκητῶν ἐκφυγόντων ἐκ τῆς θέσεώς των ὁ τριπλοῦς περὶ βολος κατὰ τὴν ΝΑ παρυφὴν τοῦ Ἀνακτόρου. Ὁ τομεὺς οὗτος διὰ πρώτην φοράν κατέστη δυνατόν νὰ διασαφηθῆ. Πολλοὶ τῶν ὑδραγωγῶν σωλήνων ἀπε-

κατεστράφησαν και έπροστατεύθησαν δια κιγκλίδων.

Τῆς περιφράξεως τῶν Ἀνακτόρων ἀπεκατεστάθησαν πολλά τμήματα καὶ κατὰ τὴν κυρίαν εἴσοδον καὶ ὀλόκληρον τὴν δυτικὴν πλευρὰν εἰσποθετήθησαν πλαῖσια δικτυωτῶν διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν καὶ ἐξωραϊσμὸν τοῦ χώρου, ἐν συνόλῳ πλείονα τῶν ἑκατόν. Ἡ ἀνατολικὴ κιγκλιδωτὴ θύρα ἐπεσκευάσθη καὶ εὐθυγραμμίσθησαν πολλὰ τμήματα τῆς περιφράξεως. Διευρωφώθη κανονικὴ πρυσπέλασις διὸ κλίμακος ἐχρύσθη ἐκτερωθεν ἀντρευματικούς τοίχους πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων πρὸς τὴν ἀτραπὸν τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν Βασιλικὴν Ἐπιυλιν.

Εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἐπιυλιν ἐγένετο ὀλοκληρωτικὴ ἐργασία ἀποκαταστάσεως, ἣτις περιέλαβε τὸν γενικὸν καθορισμὸν τοῦ χώρου καὶ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν πλασιούτων τοίχων, ἀκόμη καὶ ἐκείνων οὔτινες δὲν ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς, τὴν στερεώσιν πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐφθαρμένων γυψολιθικῶν πλακῶν δαπέδου διὰ νέων ἰσομεγέθων, ἐξαχθέντος τοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῶν ἀρχαίων λατομείων, μάλιστα τοποθετηθεισῶν κατὰ τὸ πολύθυρον μέγαρον τὴν κρύπτην, τὸ ΝΑ δωμάτιον, τὸ μέγα καὶ μικρὸν κλιμακοστάσιον, ὅπου ἀντεκαταστήθησαν αἱ φθυρεῖσαι βαθμίδες, παραστάδες, κλπ. Εἰς τὸ πολύθυρον μέγαρον ἀπεκαταστάθη μὲ ἐπιμελῆ ἀρμολόγησιν ὀλόκληρον τὸ ἀρχικὸν πλακόστρωτον, τὸ διαχωρισμὰ πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα, ὅπου ἡ κόγχη τοῦ θρόνου, αἱ πλάκες τῆς ὁποίας ἐπηνέχθησαν εἰς τὴν θέσιν των. Ἐπιμελῆς ἐργασία ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὴν κρύπτην τῶν τετραγώνων πεσοῦν, ὅπου πλήν τῆς πλακοστρώσεως ἐστειρωθήσαν αἱ δεξαμενίσκαι προσφορῶν καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ στεγανότης τοῦ χώρου δι' ἐπέκτασεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐβανς κατασκευασθείσης ὀροφῆς μετὰ τῶν σιμεντοδοκῶν τῆς. Πρὸς ἐξασφαλίσιν τῶν πλήρως ἀποκατασταθέντων δωματιῶν ἐπεξετάθη ἡ στέγη διὰ στεγαστροῦ ἐξ ἑτερνίτου. Ἡ μικρὰ κλίμαξ ἐπροστατεύθη ἐπίσης, ἀνακατασκευασθείσης καὶ τῆς θύρας πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον. Καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπαύλεως ἀνενοώθησαν οἱ χρωματισμοί, οὐσιαστικῶς βελτιωθέντες μὲ μίμησιν τοῦ ξύλου ἀκριβέστερον ἀντὶ τοῦ ἀντισταθμικοῦ κτιρίου χρώματος. Τέλος ἐπεσκευάσθη ἡ δια κιγκλίδων πρόσβασις εἰς τὸν χώρον καὶ ἐπεξετάθη ἡ κλιμακωτὴ πρόσβασις μέχρι τῆς ἀγοῦσης πρὸς τὴν ἔπιυλιν ὁδοῦ, κατασκευασθέντων ἀντρευματικῶν τοίχων πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων.

Εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Οἰκίαν ἐγένοντο ἐργασίαι πλήρους καθορισμοῦ, στερεώσεως τῶν τοίχων καὶ δαπέδων, συμπλήρωσις τοῦ δυτικοῦ ἰσχυροῦ τοίχου, ὥστε οὗτος νῦν δύναται νὰ συγκρατῆ ὡς ἀντρευματικὸς τὰ χωμάτα, ἐνῶ νέοι ἀντρευματικοὶ τοῖχοι ἐξησφάλισαν ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν χωμάτων τὸν ἄνω ἄνωρον ἐκ βορρᾶ καὶ νότου. Ἡ μακρὰ Δυτικὴ - Ἀνατολικὴ κλίμαξ ἀπεκαλύφθη ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἀπεκατεστάθη. Πολλὰ νέα στοιχεῖα ἤλθον εἰς φῶς, ὡς μακρὸς ἀγωγὸς ἀποχετεύσεως, ὅστις ἐκαθαρίσθη καὶ παρηκολουθήθη μέχρι τῆς ἐκ τῆς οἰκίας ἐξόδου του, ὁ βόρειος τοίχος τῆς μακρῆς κλίμακος, ἐπέκτασις τῆς οἰκίας πρὸς τὰ ΝΑ, ἀποκαλυφθείσης καὶ βασσεῶς κίονος, τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπίπεδα τὰ διαμορφούμενα δι' ἀντρευματικῶν τοίχων κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πρᾶνές καὶ ὅπου ἤλθον εἰς φῶς λείψανα νεολιθικῶν οἰκημάτων μετ' ἀφθόνου κερραμεικῆς καὶ τιῶν λιθίνων πελέκων. Γενικῶς διεσπασθῆσαν μετ' ἀφθορᾶς διαμερίσματα καὶ νῦν καθίσταται δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις τῶν ἀτελῶν σχεδιαγραφήματων τοῦ Ἐβανς. Εἰς τὰς βορειοδυτικῶς τοῦ Ἀνακτόρου καὶ παρὰ τὴν Βασιλικὴν ὁδὸν κειμένην Οἰκίαν τῶν Τοιχογραφιῶν ἤρχισε μόλις ἡ ἐργασία γενικοῦ καθορισμοῦ καὶ στερεώσεως τῶν τοίχων.

Συστηματική εργασία ἀποκατοστάσεως ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὸν Νότιον Βασιλικὸν Τάφον. Ἐκτός τοῦ γενικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχωματώσεως τοῦ χώρου καὶ τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων τοῦ μνημείου, ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἐργασίαι: Ἐστεγανοποιήθη τὸ στρώμα ὑπεράνω καὶ ὀπισθεν τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου, ὡς καὶ ὀλόκληρος ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ τάφου καὶ ἐλήφθη φροντίς διὰ τὴν ἀπιχέτευσιν τῶν ὑδάτων, ἵνα μὴ διεισδύῃ ἡ ὑγρασία ἐντὸς τοῦ θαλάμου καὶ τῆς κρύπτης τοῦ τάφου. Τῆς τελευταίας συνεπληρώθη ἡ ὄροφή μετὰ τῶν βασιταζουσῶν ταύτην ἰσχυρῶν δοκῶν, τῆς ὁποίας τὸ μεγαλύτερον μέρος εἶχε κατασκευάσει ἤδη ὁ Ἐβανς, ἵνα μὴ εἰσδύουν ἐκεῖθεν τὰ ὄμβρια ὕδατα. Συνεπληρώθη ἐπίσης ἡ στέγη τοῦ προθαλάμου καὶ ἡ ἐπικάλυψις τῶν πυργίσκων, συμπληρωθέντος τοῦ ἄνω τούτων ἐκ σχιστολίθου δαπέδου μὲ τὴν τοποθέτησιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν καὶ μὲ τὴν κατὰ μίμησιν συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν καὶ περὶ τὸν ἀφρον ἐστρώθη στρώμα χαλικίων, ἵνα μὴ καλύπτεται τὸ τμήμα τοῦτο ὑπὸ τῆς ἰλύος. Ὁ τάφος ἀπελευθερώθη κατὰ τὴν βορείαν καὶ νοτίαν πλευρὰν κατασκευασθεῖσας προσβάσεως ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς διερχομένης πλησίον ὀδικῆς ἀρτηρίας διὰ τῆς τομῆς τοῦ λόφου, ἐκατέρωθεν ἀντιστηρίξεως τῶν χωμάτων διὰ μεγάλων ἀντρευματικῶν τοίχων καὶ διὰ γεφυρώσεως τοῦ ρεῖθρου τῆς ὁδοῦ. Οἱ χρωματισμοὶ τοῦ τάφου ἀνεωόθησαν, βελτιωθέντες σημαντικῶς, μάλιστα ὡς πρὸς τὸ χρῶμα τῶν δοκῶν, τὸ ὁποῖον νῦν ἀπομιμείται ἀκριβῶς τὸ ξύλον.

Περαιτέρω ἐγένετο καθολικὴ ἐργασία στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἐπαυλιν Κρύων τοῦ λιμένος τῆς Κνωσοῦ Ἀμνισοῦ. Ἡ ὥραία αὕτη μινωικὴ ἔπαυλις εἶχεν ὑποστῆ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς τὸ παρελθόν, κυρίως ὑπὸ στρατιωτικῶν μοναδῶν, αἵτινες ἐστρατωνίσθησαν ἐκεῖ πλησίον, καὶ ἄλλων, αἵτινες διενήργησαν γυμνάσια ἀποβάσεως. Ἐθεωρεῖτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς πολὺ δύσκολος, ἂν μὴ ἀδύνατος. Μετὰ τὴν ἐργασίαν ὁ χώρος ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν διὰ τῆς ἐπανατοποθετήσεως τῶν ἀναμοχλευθέντων ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων, διὰ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ καθαρισμοῦ καὶ ἀποχωματώσεως, τῆς στερεώσεως πάντων τῶν τοίχων καὶ δαπέδων. Ἀπεκαλύφθησαν μάλιστα κατὰ τὴν ἐργασίαν καὶ νέσ στοιχεῖα, ὡς δίδυμος θύρα ἐνοῦσα τὰ δύο ΒΔ δωμάτια, θύραν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ τετραγώνου δωματίου πρὸς τὸν διάδρομον, ἐπέκτασις τοῦ ἐκ σχιστολίθων πλακοστρώτου πρὸς βορρᾶν, ἀρχὴ πλακοστρώτου δωματίου πρὸς ἀνατολάς, διεσαφήθη δὲ πλήρως τὸ σχῆμα τοῦ πολυθύρου μεγάρου, μὲ σειρὰν θυρῶν μόνον πρὸς βορρᾶν καὶ τοῖχον κλειόμενα πρὸς ἀνατολάς, ὡς καὶ ἡ φύσις τοῦ βαθύτερον κειμένου δωματίου κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν καὶ παρὰ τὸ πολύθυρον, ἀποδειχθέντος ὡς λουτροῦ. Τὰ κύκλω χῶματα, μάλιστα κατὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν πλευρὰν, συνεκρατήθησαν δι' ἀντρευματικῶν τοίχων, ἐπεσκευάσθη δὲ ριζικῶς ἡ περιφραξίς τοῦ χώρου.

Ἀναστηλωτικὰς ἐργασίας μικρᾶς κλίμακος ἐξετέλεσεν ἡ Ἰταλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ τεχνικοῦ Τότι εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Ἐκεῖ ἐστερεώθησαν αἱ νεωστὶ τοποθετηθεῖσαι γυψολιθικαὶ πλάκες τοῦ πολυθύρου μεγάρου, αἵτινες εἶχον ἀρχίσει νὰ καταστρέφονται ἐκ τῆς ὑγρασίας, ἐπεχώσθησαν κατὰ τὴν κεντρικὴν ἀθλὴν τελευταίως ἀποκαλυφθέντα ἐντὸς τῆς στοᾶς παλαιότερα στρώματα καὶ ἀφῆθησαν νὰ φαίνωνται αἱ θεμελιώσεις καὶ αἱ βάσεις τῶν κιόνων τῆς στοᾶς, ἐποθετήθη στέγαστρον ἐκ διαφανοῦς πλαστικῆς ὕλης (ΕΝΤΙΛΟΥΞ) διὰ τὴν προστασίαν δωματίων μετὰ πίθων καὶ κονιαμάτων εἰς τὸ βα-

θύτερον στρώμα του παλαιότερου Ἀνακτόρου Εἰς τὴν Ἐπαυλιν τῆς Ἀγ. Τριάδος ἐγένοντο ἀπαραίτητοι ἐργασίαι στερεώσεως τοίχων καὶ δαπέδων, καὶ καθολικὸς καθαρισμὸς τοῦ χώρου ἐπίσης ὑπὸ τῆς Ἱταλικῆς Σχολῆς. Εἰς τὴν Μινωικὴν Ἀγροικίαν Μητροπόλεως Γόρτυνος, περαιωθεῖσης τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐξαγορασθέντος τοῦ χώρου, ἐγένετο περιφραξίς

Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου ἤρχισε μακρὰ καὶ ἐπιπονος ἐργασία, τῇ συμμετοχῇ καὶ τεχνιτῶν τοῦ Μουσείου, τῆς ἀποκαταστάσεως μακρᾶς σειρᾶς μινωικῶν πύθων, προερχομένων ἐκ τῆς νεωστὶ ἀποκαλυφθείσης μινωικῆς ἀγροικίας εἰς θέσιν Καννιά Μητροπόλεως Γόρτυνος· ἡ σειρὰ αὕτη περιλαμβάνει ἄνω τῶν πενήκοντα πύθων ΥΜΙ χρόνων. Οἱ ἀποκαθιστάμενοι θὰ ἐπιναποθετηθῶν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ μιν κτηρίου, τὸ ὁποῖον θὰ προστατευθῇ διὰ στεγάστρου ἐκ πλυστικῆς ἡμιδιαφανοῦς ὕλης.

Τῆς προστασίας τῶν βυζαντινῶν καὶ μεσαιωνικῶν μνημερίων τῆς Νήσου ἐμελήθη ἡ Δ' Ἐφορεῖα Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων διὰ τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς κ. Καλοῦρη, ἐπικουρουμένη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Κρήτης καὶ τῆς Ἑταιρίας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν. Ἐν τῇ προόψει τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐνετικῶν τευχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ τῆς τουριστικῆς τούτων ἀξιοποιήσεως ἐγένετο λεπτομερὴς ἀπογορῆ τῶν ἐπιτῶν τευχῶν ἐγκατεστημένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐθαιρέτως, ἰδιωτῶν. Δὲν καθυρθῆ ὅμως εἰσὶν νὰ ἀπαλλαγῶν αἱ πύλαι ἀπὸ τῶν ἐντὸς οὐτῶν ἐγκατεστημένους ἐπιτηδευματίας καὶ βιοτέχνας. Δύο τουρκικαὶ θύραι κρηναί, λόγῳ τῆς κατασκευῆς νέων οἰκιῶν εἰς ἃ σημεῖα εὐρίσκοντο, μεταφέρθησαν καὶ ἀνοικοδομήθησαν συμπληρωθεῖσαι ἢ μία κατὰ τὸν ἔναντι τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου προμαχῶνα Ἀλκασζάρ καὶ ἡ ἄλλη παρὰ τὴν ἔξοδον τῆς πύλης τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Σημαντικὸν γεγονός εἶναι ἡ ἐντὸς τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἀνοικοδομήσις τῆς ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἰττάρ μεταφερθέντος ἐνετικοῦ διακοσμήτου θυρώματος, τὸ ὁποῖον ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν, συμπληρωθέντων τῶν ἐλλειπόντων στοιχείων. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ θυρώματος ἡ πρόσοψις τοῦ ὡς ἄνω μεγάρου ἀπεκατεστάθη διὰ νέου ἀναλόγου θυρώματος βάσει σχεδίου τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη.

Εἰς τὸ Φρούριον Λιμένος Ἡρακλείου (Κοῦλες) ὁ ἐνετικὸς πυργίσκος, ὁ ἀπὸ ἐτῶν χρησιμοποιηθεὶς μὲ ἰσχυρὰν μετασκευὴν εἰς φάρον, ἀπηλλάγη τῶν προσκτισμάτων καὶ ἐνισχύσεων δι' ἐμφανῶν δοκῶν σιδηροπαγοῦς κονιάματος. Προπροσκαυᾶζεται ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν ναυτοπροσκόπων διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς πλήρους ἀποκαταστάσεως τοῦ μνημείου.

Ὁ μεσαιωνικὸς ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Σταυροφόρων παρεχωρήθη ὑπὸ ὄρου εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν Κρήτης, ἵνα ἀποκαθιστάμενος καὶ ἀνοικοδομούμενος χρησιμοποιηθῇ ὡς ναὸς τῆς Θεομήτορος. Ἡ σύνταξις τῶν σχεδίων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἱ. Τζομπανάκη.

Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ δουκικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Μάρκου ἐπροχώρησεν εἰς τὴν δευτέραν φάσιν τῶν ἔργων τῇ ἐποπτεῖα τοῦ Ἐφόρου καὶ ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ μηχανικοῦ Ν. Τσαχάκη, βάσει τῶν σχεδίων τοῦ μηχανικοῦ Κ. Λασιθιωτάκη Διηνοίχθησαν τὰ νότια γοτθικῆς μορφῆς παράθυρα, κατεσκευάσθησαν δὲ ἀντιστοιχῶς τὰ παράθυρα τοῦ βορείου τοίχου καὶ ἀναπροσηρμόσθησαν βάσει τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων τὰ παράθυρα τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ τοίχου· εἰς ταῦτα ἐτοποθετήθησαν ἤδη ὑλοστάσια. Ἐγένετο ἡ ἐνίσχυσις τῶν τοίχων διὰ διαζώματος (σενας) ἐκ σιδηροπαγοῦς σιμεντο-

κονίας. Ἀντεκατεστάθησαν οἱ ἐνισχυτικοὶ μεταξὺ τόξων καὶ τοίχων δοκοὶ διὰ ἄλλων ἐκ σιδηρῶν τεταμένων ἐλασμάτων. Ἡ βορεία πύλη μετετέθη κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ παραθύρου καὶ διηνοίχθη ἡ μεγάλη τοξωτὴ νότια πύλη. Ἡ κόγχη τοῦ ἄμβωνος μὲ τὴν διπλὴν κλίμακα ἐπεσκευάσθη καὶ ἀπεκατεστάθη. Ἐπλακοστρώθη τὸ Ἱερόν καὶ κατεσκευάσθη εἰς τὴν θέσιν τῆς Τραπεζῆς τοῦ Θυσιαστηρίου ἰσομέγεθες πλακόστρωτον βῆμα μετὰ ἐσωτερικοῦ θαλάμου, προσιτὸν διὰ πλατείας προσθίας κλίμακος. Ἐγένετο προπαρασκευὴ τῆς ὑποδοχῆς διὰ τὴν πλακόστρωσιν τοῦ κυρίως σηκοῦ. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ἐξεχόντων προσώπων, ἐπὶ τῶν πλακῶν τῶν ὁποίων εἰς μὲν τοὺς δύο ὑπῆρχον οἰκόσημα, εἰς δὲ τὸν τρίτον μορφὴ κατακειμένη.

Εἰς τὰ Χανιά ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Λασιθιωτάκη, κατέχοντος ἐιδικὴν ἐμπειρίαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μεσαιωνικῶν μνημείων, ἐγένετο ἐργασία ἐκτάσεως διὰ τὴν ὀριστικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁ γ. Φ ρ π α κ ῖ σ κ ο υ. ὅπου θὰ στεγασθῆ καὶ τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν παλαιῶν κονιαμάτων ἀπεδείχθη ὅτι ἡ καμαρωτὴ στέγη τοῦ ναοῦ ἔπαθεν ἰσχυρὰς ρωγμὰς λόγῳ καθιζήσεως τοῦ βορείου τοίχου. Ἐκ τούτου ἐχρηιάσθησαν εἰδικὰ ἐνισχυτικὰ ἔργα (ἀντηρίδες, διαζώματι ἐκ σιδηροπαγῶς κονιάματος, ὑποστηρίξεις τῶν τόξων, ἐμφρῶξεις τῶν ρωγμῶν κλπ.). Ἡνοίχθησαν τὰ παλαιὰ παράθυρα τοῦ Ναοῦ καὶ κατηργήθησαν τινὰ νεωτερικὰ ἀνοίγματα. Κυτεσκευάσθησαν ἐκ νέου τὰ κονιάματα καὶ ὁ ἐσωτερικὸς χῶρος τοῦ ναοῦ μὲ τὰ πλευρικά του παρεκκλήσια ἀνεδείχθη καὶ ἐγένετο κατάλληλος ἵνα δεχθῆ τὸ Μουσεῖον. Ἐξησφαλίσθη κατὰ τὸ δυνατόν φωτισμός, οὗτος ὅμως θὰ ἐνισχυθῆ διὰ τεχνητοῦ. Τὰ ἔργα θὰ συνεχιοθοῦν, ἐξασφαλισθειῶν νέων πιστώσεων.

Εἰς τὰ Τουριστικὰ ἔργα ἐπετελέσθη ἱκανὴ πρόοδος. Ἐξησφαλίσθη ἡ λειτουργία Γραφείου Τουρισμοῦ ἐν Ἡρακλείῳ. Ἐλειτούργησε Σχολὴ Ξεναγῶν καὶ ἐδόθησαν ἄδειαι τοπικῶν ξεναγῶν εἰς τριάκοντα περίπου ἐκ τῶν φοιτησάντων εἰς αὐτήν. Ἐλήφθη ἀπόφασις διὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τοῦ περιβάλλοντος τῶν Ἐνετικῶν Τειχῶν τῆς πόλεως Ἡρακλείου. Ἐπηρεγήθησαν αἱ προσδιοριστικαὶ πινακίδες τῶν ἀρχαιολ. χώρων, μάλιστα τῆς Κνωσοῦ. Εἰς τὴν Κνωσὸν εὐπρεπίσθη ἡ εἰσοδος πρὸς τὸ Ἀνάκτορον ἀντικατασταθέντων τῶν συρμάτων διὰ δικτυωτῆς ἐν πλαίσιοις περιφραξέως καὶ κατεδοφισθέντων τῶν παραμορφούντων τὴν πλατεῖαν τῆς εἰσόδου τοιχιῶν. Εἰς τὴν Φαιστόν τὸ Περύπερον ἐλειτούργησε κανονικῶς, γενομένη δὲ ἀνορυξίς φρεάτος κατὰ τὴν κλιτὴν ἐπέτυχε τὴν ἀνεύρεσιν ὕδατος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξασφαλίσῃ δι' αὐτὸ ἀφθονον ὕδωρ.

Λίαν σημαντικὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῶν εἰς τὴν νῆσον ἀνσκαπτουσῶν Ξένων Σχολῶν. Ὁ Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Ν. Πλάτων λόγῳ τῆς ἐπὶ δέμητον ἀπουσίας του εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ διεθνή ἀρχαιολογικὰ Συνέδρια τοῦ Ἀμβούργου καὶ τῆς Ρώμης - Νεαπόλεως καὶ εἰς τὸ Colloquium διὰ τὰ χρητομυκηναϊκὰ κείμενα τῆς Παβίας δὲν ἐσυνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς του εἰς τὸν Χόνδρον τῆς Βιάννου καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Σητείας. Ἐξετέλεσεν ὅμως τὰς ἀκολούθους ἄλλας ἀνασκαφὰς :

Ἀνασκαφὴ Ἀσκληπιείου Λισσοῦ. Μετὰ τὴν περιουλογὴν ἀφθόνων ἀρχαιοτήτων, αἵτινες ἤλθον εἰς φῶς εἰς τὸ τυχαίως ἀποκαλυφθέν Ἀσκληπιεῖον τῆς Λισσοῦ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἁί Κυρκοῦ Σελίνου (Κρητ. Χρονικὰ ΙΑ' 1957, σ 336 - 337), ἐγένετο ἐξερεύνησις τοῦ χώρου, ἔνθα ὁ νῶος τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Οὗτος εὐρίσκεται ἐπὶ τινος τῶν κατωτέρων ἰσοπέδων τοῦ μυχοῦ

τῆς μικρᾶς κοιλάδος, ὄχι μακρὰν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Κυριακοῦ. Εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ μετὰ τὴν μετακίνησιν μεγάλων ὀγκολίθων καὶ βράχων ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ὁ κύριος σηκὸς τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος διασώζεται εἰς μέγα ὕψος. Εἶναι ὀφθομομημένος μὲ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους, τὸ κάτω τμήμα κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα, τὸ ἄνω κατὰ τὸ ψευδοἰσοδομικόν. Οἱ ἄνω δόμοι ἀπέκλινον τῆς κατακορύφου ἢ καὶ κατέπεσον καὶ ἐχρειάσθη μεγάλη ἐργασία ἵνα ἐπανέλθουν εἰς τὴν θέσιν των. Πρὸς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ ἀνευρέθη τὸ πόδειον τῶν λατρευτικῶν ἀγαμάτων ἐντὸς τοῦ σαφῶς διαχωριζομένου χώρου τοῦ κυρίως ἱεροῦ. Ἦτο μαρμάρινον μὲ ἀναθυρήσεις καὶ παρ' αὐτὸ ἀνευρέθη δεξαμενὴ μὲ ἀποχέτευσιν τοῦ ὕδατος. Ἴσως τὸ ἰσματικὸν ὕδωρ ἐφθάνεν ἕως ἐκεῖ. Δεξιὰ ἦτο μικρὸν γωνιακὸν βάθος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν τέσσαρες μικραὶ κεφαλαὶ κορασίδων. Ὀλόκληρος ὁ χώρος τοῦ ἱεροῦ ἀνευρέθη πλήρης ἐκ τῶν ἀναθημάτων καὶ ἐκ τῶν βάθρων των. Τούτων περιουλεγγὴ μέγας ἀριθμὸς. Πιστεύεται ὅτι θὰ ἀνασυγκροτηθοῦν τελικῶς ἄνω τῶν τεσσαράκοντα μαρμαρίνων ἀγαμάτων καὶ ἀγαλματιδίων, τὸ πλεῖστον μικρῶν παίδων ἢ ἐφήβων. Πολλαὶ κορασίδες φέρουν μὲ χάριν τὴν ἐσθῆτα καὶ κρατοῦν μικρὰς περιστεράς. Εἰς ἔφηβος ἔχει λαγῶν ἀνυρριχώμενον εἰς τὸν βραχίονα. Εἰς παῖς κἀθηται ὀκλάζων, πιέζει δὲ διὰ τῆς χειρὸς ἀστράγαλον. Ἄλλως πολλοὶ φυσικοὶ ἀστράγαλοι ἀνευρέθησαν ἀνατεθειμένοι εἰς τὸν αὐτὸν χώρον. Ἀνευρέθησαν καὶ τινες προτομαὶ ὄριμον ἀνδρῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων (δύο τούτων πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ναοῦ). Μία εὐμεγέθης κλασσικῆς μορφῆς κεφαλὴ γυναικὸς φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ λατρευτικὸν ἀγαλμα τῆς Ὑγείας· ἀνευρέθη ἐπίσης εὐμεγέθης κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ, πιθανῶς τοῦ πέρουσι περιουλεγγέντος ἀγάλματος καὶ ἄλλα μικρότερα. Τῶν βάθρων τὰ πλεῖστα εἶναι ἐνεπίγραφα, μὲ ἀφιερωματικὰς ἐπιγραφὰς εἰς τὸν Ἀσκληπιδὸν καὶ τὴν Ὑγείαν. Εἰς τὸν αὐτὸν χώρον ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια τῆς ἐξ ὑπερύψου μαρμάρου ἐνεπιγράφου τριπέζης τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ οἱ εἰς μορφὴν λεοντοκεφαλῶν καὶ λεοντοπόδων πόδες. Χρυσσοῦν ἔλασμα μὲ δυσδιόριστον παράστιαιν, χρυσοῦν ἔλασμα ἐνεπίγραφον, μικρὸς χρυσοῦς ὄφισ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΑΣΚΛΑΣ ἦσαν μεταξὺ τῶν ἀναθημάτων. Τὸ κύριον μέρος τοῦ σηκοῦ καλύπτεται ὑπὸ ὄμοιου μωσαϊκοῦ μὲ διακοσμητικὰ πλαίσια μὲ ἐναλλάσσοντα σχέδια, περὶ τὰ ὁποῖα ἐλίσειται μαιανδροειδὲς κόσμημα. Τέσσαρα τῶν κυρίων πλαισίων συμμετρικῶς περὶ τὸ ἀτυχῶς καταστραφέν κέντρον διακομοῦνται μὲ τέσσαρα ζῶα (πολύχρωμον πτηνόν, νῆυσαν, πάρδαλιν καὶ ἄλλο δυσδιόριστον ζῶον). Δὲν ἀποκλείεται ἢ καταστραφείσα κεντρικὴ μορφή νὰ ἦτο τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐκατέρωθεν τοῦ σηκοῦ ὑπάρχουν χαμηλὰ θρανία εἰς τὸ ἔτερον τῶν ὀποίων ἀπέκειντο τινὰ ἀναθηματικὰ ἀγάλματα. Ἡ πρὸς τὸν σηκὸν θύρα τοῦ ναοῦ εὐρίσκεται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον καὶ κατέρχεται τις ἐξ αὐτῆς διὰ δύο βιθμίδων. Εἰς τὸν διαχωριστικὸν πρὸς τὸν πρόδομον τοῖχον ἀνευρέθησαν ἐντετοιχισμέναι προξενικαὶ ἐπιγραφαί, ἀναφέρουσαι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τῶν Λισαίων. Σύμβολα χριστιανικὰ χαρμικὰ ἐπὶ τῶν κατακρημνισθέντων τοίχων τοῦ ναοῦ ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἠθέλησαν νὰ ἐξαγνίσουν τὸν χώρον, τὸν ὁποῖον ἴσως προηγουμένως ἐρήμωσαν.

Τὸ γείσωμα τοῦ ναοῦ (τρίγλυφα καὶ μετόπαι) καὶ τμήματα πιθανῶς ἐκ τοῦ μικροῦ ἀετώμειος διακοσμούμενα ὑπὸ ἀσπίδων εὐρέθησαν διεσκορημένα σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Ναοῦ. Διὰ τὴν συναρμολόγησιν τῶν τεμαχίων τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου καὶ τῶν ἀγαμάτων θὰ χρειασθῆ μακρὰ ἐργασία. Ἡ ἀνασκαφὴ θὰ ἐπεκταθῆ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ προδόμου τοῦ

ναού, τῆς ἱερᾶς κρήνης, τῆς ὁποίας ἀνεκαλύφθη ἡ θέσις, διὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ περαιτέρω παρακολούθησιν τοῦ περιβάλλου καὶ διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ἐβράτου, ὅπου ἐλπίζεται νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐπιγραφαὶ τῶν γενομένων ἰσμάτων. Πάντα τὰ εὐρήματα, πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων.

Ἄνασκαφὴ Ξερῆς Καρᾶς Ἀρχανῶν. Ἐπὶ λόφου ΝΔ τῆς κωμοπόλεως τῶν Ἀρχανῶν, δεσπόζοντος τῆς ὑποκειμένης κοιλάδος, διὰ τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ μινωικὴ ὁδὸς πρὸς τὴν μινωικὴν ἀγροικίαν τοῦ Βαθυπέτρου ἀνεκαλύφθησαν λείψανα ἐκτεταμένου μινωικοῦ κτηρίου, ἐν μέρει ὠκοδομημένου μὲ μεγάλους πελεκητοὺς λίθους. Ἄτυχῶς ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια ἐπέφερε μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἄλλως ἐπιφανειακῶς εὐρισκόμενον ἔπαθε καὶ πολὺ παλαιότερας καταστροφάς, ἀφοῦ βυζαντινὰ ὄστρακα ἀνευρέθησαν μέχρι τῶν θαπέδων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε ὠροῖον μικρὸν δωμάτιον μὲ φωταγωγὸν πρὸς δυσμᾶς, ἔχοντα δύο κίονας, καὶ ὠραῖον δάπεδον ἐκ σχιστολίθων ἔφερε θρανία κατὰ τὸν βόρειον ἴσως καὶ τὸν νότιον τοῖχον καὶ εἶχε σύστημα ἀποχεύσεως μὲ μικρὰν δεξομενὴν συγκεντρώσεως τοῦ ὕδατος τῆς ὀροφῆς ἐντοιχισμένης εἰς τὸν ἀνατολ. τοῖχον. Οἱ ἐκ μεγάλων πελεκητῶν λίθων τοῖχοι εὐρίσκοντο δυτικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ μικροῦ δωματίου. ἄλλὰ διεταράχθησαν ἰσχυρῶς. Εἰς τῶν λίθων ἔφερε χαρακτὸν τὸ σημεῖον τοῦ διπλοῦ πελέκους. Κατὰ τὸν νότιον τοῖχον τοῦ φωταγωγοῦ ἀνευρέθη κρύπτη μὲ μικρὸν στρογγύλον πῖθον εἰς τὴν θέσιν του.

Τὰ ἄλλα δωμάτια τοῦ κτηρίου εἶχον κοινούς τοίχους, τῶν ὁποίων ἡ παρακολούθησις, ὡς εἶναι σήμερον ἡμικατεστραμμένοι, εἶναι πολὺ δύσκολος. Ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἀδύνατον νὰ σχηματίσῃ τις εἰκόνα τοῦ σχεδίου ὁλοκλήρου τοῦ κτηρίου. Διὰ τοῦτο ἐπεκαλύφθη, πλὴν τοῦ πλακοστρώτου δωματίου μὲ τὸν φωταγωγόν. Ἡ ἐποχὴ, ἐκ τῶν περισυλλεγέντων ὄστράκων καὶ σποραδιῶν ἀντικειμένων, καθορίζεται εἰς τὴν ΥΜΙ α περίοδον.

Ἄνασκαφὴ ΥΜΙΙΙ τάφου Μονῆς Μαλεβιζίου. Ἐπὶ ὑψώματος κειμένου ΝΔ τῆς Μονῆς ἀνευρέθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν θαλαμῶδες λαξευτὸς τάφος μὲ κιβωτιοσχῆμους λάρνακας. Ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέκαλυψε τὸν τάφον, ὅστις ἔχει θάλαμον τετραγωνικόν, ὄχι πολὺ κανονικόν, μὲ δρόμον κατὰ τὸ ἐν ἄκρον τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς. Τρεῖς σαρκοφάγοι εὐρίσκοντο σχεδὸν παραλλήλως ἀλλήλων καὶ λείψανα τετάρτης ἀνευρέθησαν παραμερισμένα. Διακοσμοῦνται ἀπὸ σχηματικὰ θέματα ἐν μέρει φυτικῆς προελεύσεως διατεταγμένα ὡς πλέγματα ἐκ φολίδων. Αἱ δύο τῶν σαρκοφάγων σώζουσι τὸ κάλυμμά των (ἐν ἀετωματῶδες καὶ τὸ ἄλλο σαμαρωτόν, τὸ δεύτερον μὲ ἀμφίπλευρον διακόσμησιν σχηματικῶν ὀκταπόδων). Αἱ σαρκοφάγοι αὗται ὑπεκατεστάθησαν. Ὀλίγα ἀγγεῖα (περίπου δέκα) συνώδευον τὰς ταφάς, τὰ περισσότερα τοποθετημένα παρὰ τὴν σαρκοφάγον μὲ τοὺς ὀκτάποδας. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων εἶναι δύο κομφαὶ τὸ σχῆμα πρόχοι καὶ μία χαλκῆ φιάλη. Εὐρέθησαν ὠσαύτως χαλκοῦν γλωσσοειδὲς μαχαίριον καὶ σφραγιδόλιθος στεατίτου.

Ἄνασκαφὴ ἀρχαῖοῦ ἐλληνικοῦ τάφου Κάτω Βάθειας Πεδιάδος. Ὅχι μακρὰν τοῦ χωρίου Κάτω Βάθεια κατὰ τὴν διὰ μηχανικῶν μέσων καλλιέργειαν ἀνεκαλύφθη πῖθος, ὅστις ἐθρυμματίσθη. Διὰ τοῦ Ἐ. φόρου ἐγένετο ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου, ἥτις ἀπεκάλυψε σχεδὸν πάντα τὰ τεμάχια τοῦ πῖθου, ὅστις ἀπεδείχθη ταφικός. Διακοσμεῖται εἰς τὸν λαιμὸν ὑπὸ τριῶν σφιγγῶν — διεσώθησαν αἱ δύο ἐκ τῶν τριῶν — μὲ ὠραίας διακοσμήτους κεφαλὰς καὶ ἐνώπιον μὲ ὀροφωτὴν δαιδαλικὴν κόμωσιν. Συνωδέυετο ὑπὸ κρατη-

ροειδούς σκεύους ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ καὶ ὑπὸ πρόχου. Ἡ ταφή ἀνήκει εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ζ' π. Χ. αἰῶνος.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ τάφου Ἀτσαλένιου Ἡρακλείου. Κατὰ τὴν ἀποχέτευσιν κατισκευαζομένης οἰκοδομῆς ἤλθεν εἰς φῶς τάφος λαξευτὸς γεωμετρικῶν χρόνων. Μετὰ τὴν περιουλλογὴν τῶν πρώτων εὐρημάτων ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ, ὁ τάφος ἀνεσκάφη κανονικῶς ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου. Ὁ θάλαμος ἦτο μᾶλλον ἀκανόνιστος καὶ ἀνευρέθη πλήρης ἀγγείων, τεφοδόχων καλπῶν, πρόχων, κυάθων, ἀρυβάλλων κλπ. Ἐξήχθησαν πλέον τῶν τεσσαράκοντα ἀγγείων, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ἀνήκουν εἰς τοὺς κυρίως γεωμετρικούς χρόνους. Πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου γεωμετρικοῦ τάφου ὅστις ἤλθεν εἰς φῶς ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείου.

Ἀνασκαφὴ γεωμετρικοῦ θολωτοῦ τάφου Ροτασίου. Εἰς ἀγρὸν ὄχι μακρὰν τοῦ χωρίου Ροτάσι καὶ βορείως τούτου ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν τάφος θολωτός, τοῦ ὁποίου εὐτυχῶς μόνον ἀκλείουσαι τὴν κορυφὴν πλάκες ἀπεσπᾶσθησαν. Ἀπεδείχθη οὗτος τελείως ἀδιάρκατος μὲ τὸ φράγμα τῆς θύρας καὶ πάντα τὰ ἀγγεία τοῦ θαλάμου εἰς τὴν θέσιν των. Ἐντὸς τοῦ θαλάμου ἐλάχιστον χῶμα διεισέδυσεν, οὕτως ὥστε κατέστη δυνατὸν νὰ φωτογραφηθῇ τὸ περιεχόμενον του ὡς εὐρέθη. Ἦτο ὑπερπλήρης ἀγγείων καὶ περὶ τὸ κέντρον μία σαρκοφάγος εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὰ συνοδύοντα αὐτὴν ἀγγεία. Ὁ τάφος διεσῶζετο ἀρτίως καὶ ἦτο ὀψοδομημένος μὲ πολὺ παχέα τοιχώματα ἐκ μᾶλλον πλακωτῶν λίθων. Κατὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφῆν ἐγυμνώθη δλόκληρος ἡ κορυφὴ τοῦ θόλου, ἐπιπεδουμένη εἰς κύκλον διαμέτρου περίπου 2.50 μ. Ἡ ἐσωτερικὴ διάμετρος τοῦ θαλάμου εἶναι 1.70 μ. Ἡ ἐκκένωσις τοῦ τάφου ἐγένετο διὰ τοῦ δρόμου, ὅστις δὲν ἦτο κτιστός, διαλυθέντος τοῦ φραγματος. Ἐξήχθησαν ἄνω τῶν 250 ἀγγείων, τῶν ὁποίων πολλὰ εἶναι μεγάλα (κάλπαι περιέχουσαι τὴν τέφραν τῶν νεκρῶν καὶ μικρὰ ἀγγεία ἢ μεγάλοι ἀμφορεῖς ἢ πρόχοι). Πάντα εἶναι ἀρίστης διατηρήσεως καὶ τὰ περισσότερα διακεκοσμημένα. Ὑπολογίζεται ὅτι αἱ ἐν τῷ τάφῳ ταφαὶ ἦσαν ἄνω τῶν τεσσαράκοντα. Ἐκ τῶν σχημάτων καὶ τῆς διακοσμῆσεως τῶν ἀγγείων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ θολωτός τάφος ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου μέχρι τῆς ὀρχῆς τῆς ἀνατολιζούσης γεωμετρικῆς. Τὸ σχῆμα τῆς σαρκοφάγου, ἣτις ἐκαλύπτετο ὑπὸ πλακῶν, εἶναι ἐλλειψοειδές· δὲν φέρει διακόσμησιν. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων εἰναι ποικιλώτατα, ὅπως αἱ διακοσμήσεις των· ἰδιαιτέρως κομποὶ εἶναι τινες τῶν ἀρυβαλλίσκων. Πλὴν τῶν ἀγγείων ἀνευρέθησαν πολλὰ σιδηρᾶ ὄπλα, περόναι, πόρπαι, καρφίδες ἀργυραὶ καὶ μία χρυσῆ, χρυσοὶ δακτύλιοι ἐκ ταινιῶν καὶ χρυσὰ τινὰ κοσμηματικὰ ἐλάσματα. Δυσερμήνευτον εἶναι σύνολον συνεζευγμένων διὰ συνηλώσεως λεπτῶν ταινιῶν ἐκ χαλκοῦ, ἀποτελουσῶν σκευὸς ἀγνώστου χρήσεως.

Ὁ τάφος Ροτασίου εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων γεωμετρικῶν τάφων ἐν Κρήτῃ, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τόσον μεγάλον ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων (ὡς οἱ δύο μεγάλοι θολωτοὶ τάφοι τῶν Ἀρχάδων καὶ ὁ τάφος Ρ τῆς Φορτέτσας). Ὑπάρχει ἐλπίς ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων τάφων ἐκεῖ πλησίον, ἀφοῦ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν ἀνευρέθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ ἄλλος θολωτός τάφος μὲ πρωτογεωμετρικὸ ἀγγεῖα.

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου ἐγένοντο αἱ ἀκόλουθοι ἀνασκαφαί :

Ἀνασκαφὴ Ἀπτέρας. Ἀνταποκρινόμενη ἢ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία εἰς τὴν ἔφεσιν τῆς πόλεως Χανίων ὅπως ἀρχίσουν ἀνασκαφαί εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀπτέρας, ἀπεφάσισε τὴν κατ' ἀρχὰς ἐνέργειαν δοκιμαστικῆς ἀνασκα-

φῆς πρὸς διαπίστωσιν τῆς ὑπάρξεως κτηρίων ἑλληνικῶν χρόνων. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἦτο ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις ἐπιγραφῶν εἰς τὸν χώρον ἔνθα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ τοίχος μὲ πολλὰς ἐπιγραφάς, τὰς πλείεστας προξενικάς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε μικρὸν ναὸν ἐν παραστάσει, διασώζοντα ἔτι τὰς βάσεις τῶν δύο κίονων τῆς προσόψεως. Ὁ ναὸς εὐρίσκεται παρὰ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος. Ἀτυχῶς ἀνευρέθη ἰσχυρῶς κατεστραμμένος. Ὁ δυτικὸς τοίχος ἦτο διαλελυμένος, τῶν ἄλλων τοίχων ἐσώζετο μόνον ὁ κατώτερος δόμος ἐκ πελεκητῶν λίθων. Αἱ βάσεις ἀνευρέθησαν ἐνσωματωμέναι ἐντὸς στυλοβάτου, ἡ μὴ δὲ τούτων ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ΘΕΥΚΡΙΤΟΣ...ΩΣΙΟΣ τῶν ἀρχῶν τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ὁ ναὸς χρονολογεῖται μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Τὸ μεταξὺ τῶν βάσεων κατώφλιον φέρει κοιλώματα διὰ τὰς στρόφιγγας θύρας. Πρὸ τῶν βάσεων τῶν κίονων ἀνευρέθησαν δύο βάθρα ἀγαλμάτων. Λείψανα πιθανῶς τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων τοῦ ναοῦ ἐκ μαρμάρου, θραυσθέντων ἐπὶ τόπου, περιουλεγήσαν. Τὰ ἐξ ἀσβεστολίθου ἀγάλματα ταύρων, τὰ κείμενα εἰς τὴν ὑποκειμένην χερσίδραν Σιδηροπόρτι, φαίνεται ὅτι εἶναι ἄσχετα μὲ τὸν ναὸν — ἄτοπος ὄθεν ἢ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων δοθεῖσα ὀνομασία τοῦ ναοῦ Stiertempel. Φαίνεται ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ναοῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης, ἢ κρήνη τις ἐκ τῶν πολυαρίθμων θραυσμάτων ἐκ κέρνων μὲ κοτυλίσκουσ. Ἐξω τοῦ ναοῦ ἀνευρέθησαν τεμάχια τοῦ γείσου του. Τὰ περιουλεγέντα ἄγγεια εἶναι ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ ἐξερεύνησις τοῦ χώρου τοῦ Τοίχου τῶν Ἐπιγραφῶν, νοτίως τῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀπεκάλυψε κατὰ τὴν ἀτραπὸν δάπεδον ἰσως χριστιανικοῦ ναοῦ (τοῦ Ζ' ἢ Η' μ. Χ. αἰ) καὶ ὑπὸ τοῦτο τάφους χριστιανικούς, εἰς οὓς ἐχρησιμοποιήθησαν τεμάχια τῶν τέμπλων τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ, ὧν τινὰ φέρουν ἐγγεγλυμένους σταυρούς. Τοῦ Τοίχου δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα αἱ συγκεντρωθεῖσαι πληροφορίαι ὁμως βεβαιοῦν ὅτι ἦτο ὀκνοδομημένος ἐπιμελῶς διὰ πελεκητῶν λίθων, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ἐνεπίγραφοι (ἄρα ὄχι ὡς ὑπετέθη εἰς δευτέραν χρῆσιν).

Νοτίως τοῦ ἀψιδωτοῦ μετὰ κόγχης κτηρίου ἀνεκαλύφθη θύρωμα ἐκ παραστάδων καὶ ὑπερθύρου μετὰ σταγόνων καὶ ἀστραγάλου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μεσαιωνικῶν οἰκιῶν ἐκεῖ καὶ βορείως τῶν μεγάλων δεξαμενῶν. Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο περὶ τὸν μικρὸν «δωρικὸν ναόν».

Μικρᾶς κλίμακος ἐξερεύνησις ἐγένετο κατὰ τὴν δυτικῶς τοῦ τεῖχους νεκρόπολιν τῆς πόλεως. Ἀνευρέθησαν τρεῖς τάφοι ὀρθογώνιοι τοῦ Δ' αἰῶνος π. Χ. ἐντὸς τῶν ὁποίων περιουλεγήσαν ἄγγεια τινὰ πῆλινα, ἐν ὑέλινον μετὰ πολυχρῶμων φλεβώσεων, πέντε ἀργυραὶ περόναι μὲ δισκοειδεῖς κεφαλὰς, κάτοπτρον καὶ χρυσοῦ δανάκη ἐπίσης παλαιότερα ταφὴ ἐντὸς πίθου μὲ ἀναγλύφους ζώσους. Πάντα τὰ εὐρήματα μετεφέρθησαν καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χαλκίδος.

Δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ Καλυβίων Μεσαρῶς. Κατὰ τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν ὄχι μακρὰν τοῦ χώρου ἔνθα ἀνεκαλύφθη ἡ νεκρόπολις τῆς Φαιστοῦ ἤλθον εἰς φῶς πελεκητοὶ λίθοι καὶ ὑπετέθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ πρόκειται περὶ θολωτῶν μινωικῶν τάφων. Ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ στρώμα ἦτο ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἀνεκαλύφθη παιδικὴ ταφὴ ἐντὸς θήκης καὶ φαίνεται ὅτι εἰς τὸν χώρον τοῦτον ἐξετείνετο τὸ νεκροταφεῖον τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων τῆς πόλεως Φαιστοῦ. Λίθινά τινὰ οὐκ εὐρηματικῶς ἀνήκον φαίνεται εἰς ἀκραίαν τινὰ οἰκίαν τῆς πόλεως. Δὲν ἀ-

ποκλείεται πάντως ἡ ὑπαρξίς εἰς βαθύτερα στρώματα μινωικῶν λειψάνων.

Ἄνασκαφὴ πρωτομινωικοῦ θολωτοῦ τάφου Λεβήνων. Πολὺ σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνάσκαφὴ ἡ διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου εἰς τυχαίως ἀποκαλυφθέντα θολωτὸν τάφον. Ἦδη ὁ τάφος εἶχεν ὑποστῆ σημαντικὴν καταστροφὴν, ἀφαιρεθέντος μεγάλου μέρους τοῦ οἰκοδομικοῦ ὕλικου του διὰ τὴν οἰκοδόμησιν βαθυτάτου φρεάτους· ἐπίσης ἐσυλήθη πρὸ ἐτῶν μέρος τοῦ θόλου. Ἡ διάμετρος τοῦ τάφου ποικίλλει ἀπὸ 5 μέτροι 5,23 μ. Σημαντικὸς ἦτο ὁ πλοῦτος τῶν ἐν αὐτῷ εὐρημάτων. Τὸ ταφικὸν στρώμα εἶχε πάχος 0.60 μ. καὶ εἰς αὐτὸ ἔβριθον τὰ ὄσῃ καὶ τὰ κτερίσματα ἐκ πηλίνων καὶ λιθίνων ἀγγείων, σφραγίδων, ἐξαρτημάτων περιδεραιῶν καὶ λοιποῦ διακόσμου. Μεταξὺ τούτων διακρίνεται χρυσοῦν διάδημα ἰδιότυπον μὲ ὀδοντωτὸς προεξοχὰς καὶ μὲ ἐξαρτήματα ταινιῶν περαστῶν. Τῶν σφραγίδων αἱ πλείεσται εἶναι ἐξ ἐλεφαντοστοῦ καὶ εἶναι ποικίλων σχημάτων, κυρίως μορφῆς δακτυλίου μὲ σφραγιστικὴν ἐπιφάνειαν διακοσμουμένην μὲ γραμμικὰ συμπλέγματα κατὰ τετράγωνα. Μία ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα ἔχει μορφὴν ποδὸς ταύρου. Σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν χρονολογίαν τῶν παλαιωτάτων εὐρημάτων τοῦ πολιτισμοῦ Μεσαρᾶς προσφέρει σκαρβασιὸς, χρονολογούμενος ὑπὸ τῶν εἰδικῶν εἰς τὴν 12ην δυναστείαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δεόν ἡ χρονολογία τῶν παλαιωτέρων φάσεων τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ νὰ βραχυνηθῆ ἔτι μᾶλλον. Αἱ σφραγίδες τοῦ τάφου ἐμφανίζουν γενικῶς ἀρχαιώτερον ἢ μᾶλλον ἑσάρχικόν χαρακτῆρα ἐν συγκρίσει μὲ ἐκεῖνος τῶν μεγαλυτέρων κέντρων τῆς Μεσαρᾶς. Τὰ θέματα εἶναι ἀπλούστερα καὶ τὰ περισσότερα γραμμικά.

Ἄπλουστερα εἶναι καὶ ἡ κεραμικὴ, ἥτις παρὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ρυθμῶν τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει δὲν περιλαμβάνει οὐδὲν δεῖγμα τοῦ πολυχρώμου καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ. Ἀγγεῖα τινὰ ὁμοῦς ἐμφανίζονται ὡς πρόδρομα τοῦ ρυθμοῦ τούτου διακοσμούμενα μὲ ἀπλὴν λευκὴν διακόσμησιν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους.

Τὰ πλείεστα τῶν ἀγγείων ἀνήκουν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐβανς χαρακτηριζομένην ὡς ΠΜΙ φάσιν, χαρακτῆρος μᾶλλον ὑπονεολιθικοῦ, ἀλλ' ἡ κεραμικὴ αὕτη δύναται νὰ κατέρχεται μέχρι τοῦ τέλους τῶν προανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων. Ἡ ἀκριβὴς στρωματογραφικὴ παρακολούθησις καὶ λήψις πλήθους φωτογραφιῶν τῆς ἀκριβοῦς θέσεως ἐκάστου ἀντικειμένου θὰ προαγάγῃ σημαντικῶς τὴν ἔρευνα καὶ θὰ δώσῃ σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Πρόχοι μετὰ καλύμματος, ραμφιδόστομοι προχοῖσκαί, πυξίδες, δίδυμα ἀγγεῖα εἶναι μετὰ τῶν σχημάτων. Ὑπάρχουν καὶ ἀγγεῖα μὲ διακόσμησιν σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικοῦ, ἐν μάλιστα λίαν ἐνδιαφέρον μὲ παράστασιν ἀνήκουσαν εἰς τὸν τύπον τῶν Krötendarstellungen. Τὰ λιθίνα ἀγγεῖα εἶναι λίαν σπάνια (ἐνῶ εἶναι τόσον συνήθη εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν θολωτῶν τάφων). Τὰ χαλκᾶ ἐπίσης ἀντικείμενα εἶναι ἐλάχιστα, μετὰ τῶν ὁποίων βραχεῖα τριγωνικὴ λεπίς ἐγχειριδίου τοῦ παλαιωτάτου τύπου. Τῶν περιδεραιῶν αἱ ψῆφοι ἦσαν χρυσαῖ, ἐκ στεατίτου ἢ φαγεντιανῆς.

Παρατηρήθη ὅτι μετὰ τῶν ὁσῶν πολλὰ ἦσαν ζῶων Πάντα ταῦτα περι-συνελέγησαν, ἵνα μελετηθῶσιν ὑπὸ εἰδικῶν Παρατηρήσεις ἐνδιαφέρουσαι ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ εἶδος καὶ τὴν θέσιν τῶν κεκαυμένων στρωμάτων κυρίως κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου. Ὡς πιθανὴ ὑπόθεσις ἐμφανίζεται ὅτι ἐγένετο κατὰ διαστήματα μερικὸς καθαρισμὸς τοῦ τάφου συγκεντρουμένων πρὸς τὸ βάθος τῶν ὁσῶν καὶ ἀναπνομένης πυρᾶς ἐπὶ τοῦ ἀπελευθερουμένου χώρου, ὅπου ἐκαίοντο ἀρωματικαὶ ὕλαι.

Σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κτηρίου τοῦ τάφου,

ἄγουσαι εἰς τὸ συμπέρασμά ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ ἦτο τοῦ πλήρους θόλου καὶ ὄχι, ὡς ὑπετέθη, ἢ τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου. Ἡ θόλωσις ἐσώζετο καλῶς πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ τάφου ἦτο δὲ ἐμφανῆς ἢ κατὰ τὸ ἐκφορικὸν σύστημα κατασκευὴ τῶν πιχέων (2 μ.) τοιχωμάτων. Αἱ παρατηρήσεις αὗται συνδυαζόμεναι μὲ τὴν ἀνακάλυψιν ἐνδιαμέσων βαθμίδων θόλων (ὡς τελευταίον τοῦ ΜΜΠ τοῦ λόφου τῶν Γυψάδων Κνωσοῦ) φέρουν πλέον ὡς βεβαίαν τὴν ἐκ Κρήτης προέλευσιν τῶν ἡπειρωτικῶν θόλων.

Τὰ πιθανῶς ὑπάρχοντα ἔξωτερικὰ παραρτήματα τοῦ τάφου δὲν ἀνεσκάφησαν. Διεπιστώθησαν ὁμως ἐπὶ τῶν κύκλῳ ὑψωμάτων λειψανα συνοικισμῶν, ν-ολιθικῶν καὶ πρωτομινωϊκῶν χρόνων. Προέκυψαν δὲ ἐνδείξεις ὑπόρψεως καὶ ἄλλων θολωτῶν τάφων.

Ὁ Ἐπιμελητὴς τῶν Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων Κρήτης Κωνστ. Καλοκύρης συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς Βυζαρίου τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου, ἀνηκούσης εἰς τὸν Π' μ. Χ. αἰῶνα Ἀπεκαλύφθη εἰς ὄλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν ὁ τρίκλιτος ναὸς μετὰ τοῦ καθ' ὄλον τὸ δυτικὸν πλευρὸν ἐκτεινομένου νότιου κλίτους. Ἡ ὀποκάλυψις κατέστη δύσκολος λόφῳ τῶν ἰσχυρῶν ἐπιχώσεων, τῶν συμπαγῶν ἐνὸς τοῦ ναοῦ καταπεσόντων ὄγκων τοιγοποιίας, τῶν ὄγκωδῶν ριζῶν δένδρων καὶ τῆς συγχύσεως, ἧτις ἐπῆλθεν λόγω τῆς συλλήσεως τοῦ ναοῦ πρὸς πορισμὸν ὕλικῶν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Τὸ δάπεδον τοῦ μεσαιῶν κλίτους εὐρίσκειται ὑψηλότερον τοῦ τῶν πλυσίων κλιτῶν, ἐστρωμένον διὰ μεγάλων ἐκ κεράμου πλακῶν τὸ δάπεδον τῶν πλυσίων κλιτῶν ἦτο ἐκ συμπιλητοῦ χώματος. Οἱ στυλοβάται ἦσαν ἀσυνήθως ὑψηλοὶ (περὶ τὸ 1 μ πρὸς τὰ πλάγια κλίτη) ἐπ' αὐτῶν ββαινον κατὰ κανονικὰ διαστήματα 2 περίπου μέτρων τὰ ὑπόβαθρα τῶν κίωνων, διασωζόμενα καλῶς κατὰ τὸν νότιον στυλοβάτην. Αἱ κιονοστοιχίαι ὑπολογίζονται ὅτι θὰ εἶχον πέντε κίονας ἐκάστη καὶ δύο ἀκροαίους πεσσούς, σχηματιζομένων ἐπὶ τὸ ἔξω.

Πρὸ τῆς ἀψίδος τοῦ διακονικοῦ εὐρέθη ἡ «θάλασσα» (ἢ χωνευτήριον) εἰς τὴν ὅποιαν κάθοδος ἐγένετο διὰ δύο βαθμίδων· σύστημα ἀποχετεύσεως ἔφερε ἀπὸ τὴν ἐγκαταστάσιν ταύτην πρὸς φρεατίον πλινθοπερίβλητον τῆς ΝΔ γωνίας τοῦ νοτίου τοῖχου. Τοῦτο φέρει τὸν ἀνασκάψαντα εἰς τὴν σκέψιν χρησιμοποίησεως τοῦ κτίσματος ὡς βαπτιστηρίου δι' εἰδικούς λόγους.

Ὁ νότιος κλίτος ἦτο χαμηλότερος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους καὶ ἐπεκρινόμην μὲ τὰ τρία κλίτη διὰ τριῶν θυρῶν, εἰς τὰς ὁποίας διεσώθησαν τὰ κατώφλια. Δύο θύραι κατὰ τὰ ἄκρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ μία τρίτη κατὰ τὴν στενὴν νοτίαν ἔφερον ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ πρὸς τὸν ναόν. Εἰς τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὑπῆρχε τρίλοβον παράθυρον. Δύο στενοὶ τάφοι ἀνευρέθησαν ἐντὸς τοῦ νότιου κλίτους.

Τμῆμα ἱωνικοῦ κιονοκράνου, κορμοὶ κίωνων, μαρμάρيني κιονίσκοι τῆς ἀγ. Τραπέζης, τμῆματα θωρακίων ἐκ πάγου μὲ σταυροὺς ἐντὸς κύκλων, τμῆμα κοσμητικῶν ἦσαν τὰ ὀλίγα διασωθέντα λειψανα τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ. Λύχναι, πῆλινα ἀγγεῖα, ὑάλινα σκευὴ καὶ κανδηλαὶ εἰς τεμάχια, σιδηροὶ ἦλοι, νομίσματα ἦσαν μετὰ τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις δύο ἀραβικῶν νομισμάτων τοῦ Θ' μ. Χ. αἰῶνος, μωρτυροῦντα τὴν παρουσίαν τῶν Ἀράβων καὶ πιθανὴν καταστροφὴν τοῦ χώρου ὑπ' αὐτῶν. Ὁ ἀνασκαφεὺς πιστεύει ὅτι ἡ βασιλικὴ ἀπετέλεσε τὸν καθεδρικὸν ναόν μετὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ἑδρας τῆς Ἐπισκοπῆς Συβρίτου εἰς Βυζάρι, ὀλιγον πρὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτιήσεως τῆς νήσου.

Πλὴν τῆς ἀνασκαφικῆς ἐργασίας ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία ἐξετέλεσε διὰ τοῦ

Ἐφόρου καὶ τῶν Ἐπιμελητῶν περισσυλλογὴν ἀρχαιοτήτων ἀποκειμένων ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς τὴν ὑπαιθρον ἢ νεωστὶ ἀνακαλυφθεισῶν Περιούτων θὰ γίνη κατωτέρω λόγος προκειμένου περὶ τῶν κατὰ τύχην ἀνευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ

Ἡ Ἴταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν παρὰ τὴν Μητρόπολιν τῆς Γόρτυνος τὴν εἰς θεσιν Καννιά ἀνακαλυφθεῖσαν πέρυσι μινωικὴν ἀγροικίαν, τῆς ὁποίας τὰ πρῶτα σημαντικὰ εὐρήματα περιουλέξεν ὁ Ἐπιμελητὴς Στυλ. Ἀλεξίου διὰ μικρᾶς δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς (Κρητ. Χρονικά ΙΑ' 1957, σ. 332). Τὸ κτήριον εἶναι ἐκτεταμένον καὶ σχήματος οὐσιαστικῶς ὀρθογωνίου. Τὸ ἀνατολικὸν ὄριον ἀνευρέθη κατεστραμμένον, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἄλλας πλευρὰς ἡ ἀγροικία ἐκλείετο δι' ἰσχυρῶν τοίχων, ὠκυδομημένων διὰ μεγάλων πελεκητῶν λίθων καὶ σωζομένων πρὸς δυσμὰς μέχρι πέντε δόμων. Ἡ εἴσοδος ἦτο ἐκ νότου καὶ ἐγένετο διὰ μικρᾶς πλακοστρώτου αὐλῆς. Τὸ κατώφλιον ἔφερεν ὀπὰς στερεώσεως κιγκλιδώματος. Ἡ βᾶσις τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων ἔχει ἰὸ σὺνηθες εἰς μεγάλα μινωικὰ κτήρια πεζούλιον καὶ κατὰ τὴν νοτιᾶν πλευρὰν ἐμφανίζονται αἱ κατὰ γωνίας ἐξοχαὶ τῆς προσόψεως, ἀντίστοιχοι μὲ τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν δωματίων. Οἱ περισσότεροι τῶν χώρων εἶναι χώροι ἀποθηρεύσεως καὶ μέγα πλήθος πίθων, ὅχι ὀλιγωτέρων τῶν ἐξήκοντα, ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν, καίτοι πολλοὶ τεθραυσμένοι ἢ καὶ ἔλλιπεις τὸ ἀνώτερον μέρος λόγῳ τῆς γενομένης μηχανικῆς καλλιιεργείας τοῦ ἀγροῦ. Αἱ κυριώτεροι τῶν ἀποθηκῶν ἔχουν πεσοῦς διὰ τὴν στήριξιν τῆς ὀροφῆς. Ἡ σχοινίνη χαρακτῆρ διακόσμησις ἦτο ἡ συνηθετέρα, χρονολογοῦσα αὐτοὺς εἰς τὴν ΥΜΙ περίοδον. Ἐντὸς τῶν πίθων ἀνευρέθησαν ἀπηνθρακωμένα ὄσπρια (πίσσα, φάβαι κλπ.) καὶ ὅχι ὀλίγα ἀγγεῖα. Τὴν χρονολογίαν ΥΜΙ στηρίζουν καὶ τὰ λοιπὰ ἀνευρεθέντα ἀγγεῖα, τὰ πλείστα μικρὰ γεφυρόστομα μὲ διακόσμησιν θεουσῶν σπειρῶν ἢ κλαδίσκων. Μία λεκάνη ἐκ χαλκοῦ ἀνευρέθη ἐντὸς πίθου.

Πρὸς βορρᾶν εἶχον προσιεθῆ πρόχειρά τινα δωμάτια, χρησιμοποιηθέντα προφανῶς διὰ σταυλισμὸν ζώων. Ἡ χρονολογία τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ μεγάρου ἐξ ἀγγείων τοῦ ἐνδιαμέσου ρυθμοῦ — τινῶν μὲ διακόσμησιν ἀνοικτῆν ἐπὶ σκοτεινοῦ βάθους — φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ τῆς μεταβατικῆς ΜΜΙΙβ - ΥΜΙα περιόδου. Λόγῳ τῆς καταστροφῆς τὰ ἀνατολικά διαμερίσματα παρηκολουθήθησαν μὲ μεγαλύτεραν δυσκολίαν, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκεῖ ἀνευρέθησαν τὰ σκεῦη καὶ εἰδῶλια ἐξ ἱεροῦ τῶν ΥΜΙΙ β χρόνων. Φαίνεται ὅτι τοῦτο ἐγκατεστάθη εἰς τὸν χώρον τοῦ παλαιότερου ἱεροῦ τοῦ μεγάρου. Τὸ κύριον δωμάτιον ἔφερε θρανίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν λίθινα ἀγγεῖα ἀμέσως ὁμῶς παρ' αὐτὸ ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τὰ χαρακτηριστικὰ δι' ἱερά σωληνωτὰ σκεῦη, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν συντήρησιν τῶν ἱερῶν ὕφρων, καὶ τινα εἰδῶλια μὲ κωδωνοειδῆ ἐσθῆτα, ὑψηλὴν κωνικὴν τιάραν, ἀνυψωμένας χεῖρας. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον εἶναι εἰδῶλον ἐπὶ βάσεως πολεμιστοῦ μὲ θώρακα κάτω κροσσωτόν, ἴσως φέροντος πάλαι καὶ ἀσπίδα. Ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀνάγλυπτοι πίνακες, ὧν εἰς μὲ ἀντιθετικὰς σφίγγας ἑκατέρωθεν φοίνικος. Ἀντιθετικῶς τεταγμένοι ταῦροι ἀνευρέθησαν ἐπὶ ἐνὸς τῶν σωληνωτῶν σκευῶν. Προφανῶς λατρευτικῆς χρήσεως ἦσαν καὶ μεγάλοι κάλαθοι περιαιρετοί, στερεοῦμενοι ἐπὶ ὑψηλῶν ποδῶν. Διὰ τὴν χρονολογίαν τῆς χρήσεως τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς ΥΜΙΙ β χρόνους χαρακτηριστικὸς εἶναι ψευδόστομος ἀμφορεὺς μὲ ἐντελῶς σχηματικὸν ὀκτάποδα. Εἰς

πάντα τὰ γειτονικά δωμάτια, άνευρέθησαν άνάλογα είδωλα και σκεύη, άποδεικνύοντα ότι ταύτα ήσαν βοηθητικά του ίεροϋ. Έκ δύο τούτων άλλως προέρχονται και τὰ πέρυσιν περιουλλεγέντα είδωλα, των οποίων άνευρέθησαν περιαιτέρω τεμάχια. Ούτω εις έν τούτων άνευρέθη είδωλον με την χείρα οπισθεν της ράχως, εις άλλο τεμάχια λίαν ένδιαφέροντος είδώλου με όφεις και μικρά όφίδια επί της κεφαλής, με κρεμμύματα περι την τιάναν γλωσσοειδή έξαρτήματα, πολλοί άλλαι κεφαλαί και κορμοί παρομοίων είδώλων, ών έν έφερε τός χειρας έσταυρωμένας επί του στήθους· εις άλλο δωμάτιον έν έπαφή με τόν κυρίως ίερόν άνεκαλύφθη είδωλίον, σωληνωτόν ύψηλόν σκεύος και βωμός βαυμιδωτός με διάκοσμον χαρακτόν ίσως σχηματικών διπλών κεράτων. Γενικώς τόν σύνολον των είδώλων και σκευών τούτων είναι έν των μάλλον ένδιαφερόντων έξ όσων μέχρι σήμερα άνευρέθησαν εις διάφορα ίερά (Κουμάσας, Γουρνιών, Γάζι, Καρφι Λασηθίου, Πρινιά, Παγκαλοχώρι).

Εις την Φαιστον συνεχίσθη ή άνασκαφή κατά την ΒΔ γωνίαν του μινωικού άνακτόρου, άπομακρυθέντων προηγουμένης των άπορριμάτων των παλαιών άνασκαφών. Κάτωθεν τούτων άπεκαλύφθη τόν νότιον τμήμα των κατά τόν 1957 έν μέρει άνασκαφέντων δωματίων LXVII - LXIX με τὰ ύφαιτά των δάπεδα έκ γυψολιθικών άλαστροίνων πλακών και νοτίως τούτων λείψανα πρωτογεωμετρικών οικιών. Εις τόν αυτό επίπεδον ήλθον εις φώς λείψανα άλλων οικοδομημάτων άνηκόντων προφανώς εις την τρίτην και τελευταίαν φάσιν του ΜΜ άνακτόρου, κτισθεντων δηλαδή μετά την ύποχώρησιν της προσόψεως τούτου πρός την κορυφήν του λόφου, κατοπιν της καταστροφής της δευτερας φάσεως. Έν σιρώμα της αύτης περιόδου άπεκαλύφθη πλησίον της οικίας της Σχολής, κατά την έσκαφήν των θεμελιών του γεωσι οικοδομηθέντος Στρωματογραφικού Μουσείου.

Σπουδαιότερα λείψανα της πρωτογεωμετρικής οικίσεως ήλθον εις φώς πρός Δ. έκτός των δωματίων F, N και του βόθρου M, περι την ΝΔ γωνίαν του Άνακτόρου. Έν έξ αυτών, τόν R1, έχει δάπεδον έκ πλακών, επί του οποίου έκείντο συντετριμμένα εις πίθος και άλλα ένδιαφέροντα πρωτογεωμετρικά άγγεια, και επικοινωνεί πρός Β μεθ' ένός έτέρου δωματίου, Β3. Τούτο έχει κατά μήκος του Α και Δ τοίχου έν χαμηλόν θρανίον και διασώζει μίαν βάσιν κίονος — της έτέρας άπομακρυθείσης προφανώς κατά την διάνοξιν δοκιμαστικού φρέατος υπό του Pernier —, προϋποθέτουσαν την διαίρεσιν του δωματίου εις 2 κλίτη. Έτερον δωμάτιον — Q — πρός Β του R1, χαρακτηρίζεται από την παρουσίαν τριών έστιών, σχηματιζομένων υπό καθέτων πλακών κατά τās πλευράς και μιās όριζοντίας ως πυθμένος, και περιχουσών στάκτην, άνθρακας και όστά κεκαυμένα. Επί της άνατολικής έστίας έκείνο επίσης μία μεγάλη ύδρία με επίπεδον πυθμένα, διακοσμουμένη υπό όριζοντίων καστανών ταινιών και δύο παραλλήλων χαραγμάτων εις τόν ύψος των όμων.

Πρός Β της δυτικής αύλης της 1ης φάσεως συνεπληρώθη επίσης ή άνασκαφή του προμαχώνος II και του κεκλιμένου επίπεδου του κατευθυνόμενου έκ της δυτικής αύλης, κατά μήκος της Β πλευράς του προμαχώνος πρός την κορυφήν του Άνακτόρου, μέσω του διαδρόμου LII. Τέλος διηκρινίσθη πλήρως ή διαδοχή των διαφόρων οικοδομημάτων κατά τόν σημείον τούτο της άνασκαφής. Ίδιαιτέρως σημαντική δια την λύσιν του προβλήματος του <νεολιθικού> της Φαιστοϋ ύπήρξε μία μικρά άλλ' άποδοικη δοκιμή κάτωθεν της Δ αύλης της πρώτης φάσεως. Άνεγνωρίσθησαν τμήματα δύο οικιών της προαναστορικης περιόδου, διατηροϋντα ειςέτι επί του δαπέδου Ικανά λείψανα κεραμεικής

του ρυθμού του Ἁγίου Ὀνουφρίου, ἀναμεμιγμένα μεῖ ἄλλα, ὄλων τῶν κατηγοριῶν τῆς μεταβυτικῆς ἐποχῆς μετὰ τοῦ νεολιθικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πρώτης ἀνακτορικῆς φάσεως. Αἱ οἰκίαι εἶναι θεμελιωμένα ἐπὶ παρθένου ἐδάφους ἐπ' αὐτῶν ὅμως λείψανα ἐρυθροῦ δαπέδου δεικνύουν μίαν ἄλλην περίοδον ζωῆς, ἀμέσως προηγούμενη τῆς πλακοστρώτου αὐτῆς.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἁγίος Γεώργιος τῆς Φαλάντρας, πλησίον τῆς ἐνετικῆς ἐκκλησίας, ἀμέσως δυτικῶς τοῦ λόφου τῆς Φαιστοῦ, ἦλθον εἰς φῶς κατὰ γενομένην δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν ἰκανὸν μέρος τῶν θεμελιῶν ἐνὸς ὑπογεωμετρικοῦ ἢ ἀρχαϊκοῦ ναΐσκου, ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ σχῆμά του, τὸ ὁποῖον δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῶν ἀρχαϊκῶν ναῶν τοῦ Πριναῖ, ἀλλ' ἀσφαλῶς προερχεται ἀπὸ τὴν προελληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἔχει περιγράμμα σχεδὸν τετραγωνικόν, δύο ἀνοίγματα διαχωριζόμενα ὑπὸ κίονος καὶ τὸν ἐσωτερικὸν χώρον προφανῶς διηρημένον εἰς δύο κλίτη ὑπὸ ἐτέρου κίονος στηριζομένου ἐπὶ πελωρίας πλακῶς, εὐθυγραμμισμένης πρὸς τὴν βᾶσιν τοῦ κίονος τῆς προσόψεως. Ὁ Β. τοίχος ἐξακολουθεῖ πρὸς Α, παραλλήλως πρὸς μίαν σειρὰν πλακῶν εὐρισκομένων πρὸς Ν, καὶ μετὰ τοῦ ἐνός καὶ τῆς ἄλλης ὑπῆρχε τμήμα συμπαγοῦς χώματος, καλυπτομένου ὑπὸ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος, ὡς πεζοδρομῖον ἢ μικρὰ πλαγία στοά.

Ἡ χρονολογία τοῦ ναΐσκου εἶναι προφανῆς ἐκ τῶν λειψάνων μεγάλων πίθων μετὰ ἀνάγλυφον διακόσμησιν, εὐρεθέντων ἐπὶ τοῦ δαπέδου του. Κάτωθεν τοῦτου ἦλθον εἰς φῶς, εἰς σημεῖα σχηματίζοντα ὅπας, χαμηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ βράχου, μεγάλα ἐπιχώσεις ἐκ μινωικῶν ὀστράκων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ρυθμοῦ Καμαρών.

Τέλος ἐπανελήφθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ ἀνασκαφὴ τῆς πόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1954, εἰς τὴν ζώνην τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς, ἐπὶ τῶν ΝΑ κλιτύων τοῦ λόφου τοῦ Ἀνακτόρου. Ἐνταῦθα, κάτωθεν σωρῶν λιθῶν, κατακρημνισθέντων ἐκ παλαιότερων τοίχων, ἦλθον εἰς φῶς ἄλλαι οἰκίαι σύγχρονοι τοῦ Δευτέρου Ἀνακτόρου, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωσαν ἐνδιαφέρουσαν κεραμικὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Αἱ οἰκίαι, ἐκτός μιας περιπτώσεως, ἦσαν ἐκτισμένα ἐπὶ προγενεστέρων, τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου ἀνακτόρου. Ἡ συνέχισις τῆς ζωῆς τοῦ χωρίου καὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ἐπιβεβαιούται ἐκ λειψάνων τοίχων ὡς καὶ ὕλικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης, εὐρεθέντων εἰς τὴν ἀνατολικωτέραν ζώνην τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ σχεδῖον τῶν οἰκιῶν τούτων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς οἰκοδομηθέντων κτισμάτων εἶναι ἐξαιρετικῶς πολὺπλοκον, διευκρινίζονται ὅμως μετὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς ἀνασκαφῆς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν ἐξηκολούθησεν, ὡς συνήθως, ἡ ἐργασία ἀναστηλώσεως καὶ στρεψώσεως τῶν μινωικῶν ἐρειπίων, καὶ τῆς στηριξεως τῶν ἐπ' αὐτῶν μεταγενεστέρων. Διὰ τὰ ὁποῖα καταβλήθη προσπάθεια νὰ διατηρηθοῦν, ὅπου εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν θέσιν των.

Ἀνασκαφαὶ Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς Sinclair Hood μετὰ ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ τὴν δισάφησιν τῆς μινωικῆς χρονολογίας διὰ τῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων, τὴν ἀνεύρεσιν πινακίδων γραφῆς, τὴν περαιτέρω ἀποκαλύψιν μινωικῶν οἰκιῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Γυψάδων καὶ τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ, τὴν τελικὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Διονύσου καὶ τῆς μεγάλης πολιορκιστικῆς Βασιλικῆς Τὰ ἀποτελέσματα ὑτῆρξαν λίαν σημαντικὰ.

1) Ἡ ἐξερεύνησις ἀποθετῶν καὶ κτηρίων παρὰ τὴν Βασιλικὴν Ὀδὸν διε-

σάφησε σημαντικώς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐβανς καθορισθείσας διαδοχικὰς φάσεις. Ὁ καθαρισμὸς τοῦ μεγάλου ὄχρου, ὅστις εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὅστις ἀποχέτευσεν τὰ διαμερίσματα τῆς δυτ. πλευρᾶς τοῦ Ἀνακτόρου κατὰ τὸν Ἐβανς, ἔδωκε σημαντικὰ ὄστρακα καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἐν γῆσει μέχρι τῆς ΜΜΙΙΙ περιόδου. Ἐξ ἐνὸς δωματίου τοῦ παρακειμένου κτηρίου ἐξήχθησαν ἄρτιως διατηρούμενα καμμοραϊκὰ ἀγγεῖα ἐξαιρετοῦ τέχνης, τινὰ ὠκελύφα, καὶ μετ' αὐτῶν σκαραβῶτος τοῦ τέλους τῆς 12ης ἢ τῆς 13ης δυναστείας (1850 - 1750). Εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς δοκιμαστικῆς τάφρου παρηκολουθήθη στρώμα τῆς ΜΜΙΑ περιόδου μέχρι βάθους 5 μ. Εἰς τὰ αὐτὰ στρώματα εἰς τὰ ὁποῖα πέρουσιν ἀνεκαλύφθη ἡ σημαντικὴ σειρὰ τῶν ἐλεφαντίνων τεμαχίων εἰδωλίων ἀνευρέθη καλῶς διατηρούμενος πύξ, ἀνήκων εἰς τὴν μικροτέραν σειράν. Ἐκ στρώματος τοῦ τέλους τῆς ΜΜΙΙΙ περιόδου προῆλθε χρυσοῦς ὀφθαλμὸς στερεοῦμενος δι' ἀργυρᾶς καρφίδος. Ὑπὸ τὰ πρωτογεωμετρικὰ στρώματα ἤρηνθη στρώμα μετ' ὙΜΙΙ β κεραμεικῆν. ἤρηνθησαν ἐπίσης λειψανα πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν οἰκημάτων. Ἐκ δοκιμαστικῆς παλαιότερον ἔρηνθησας τάφρου προῆλθεν ὠροῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος μετ' ἡμικυκλικὴν θήκην καὶ ἐξηρητημένους μαργαρίτας. Κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ ἑλληνορωμαϊκοὺς χρόνους φαίνεται ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἦτο περιοχὴ μετ' ἀθήκους καὶ φρέατα καὶ μόνον ἀργότερον ὠκοδομήθησαν οἰκίαι τινες, αἵτινες κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίων. Πολλὰ νομίσματα, ἑλληνορωμαϊκῶν μάλιστα χρόνων, περισυνελέγησαν.

2) Εἰς τὸ κατέναντι τῆς αὐτῆς Βασιλικῆς Ὁδοῦ τμήμα, ὅπου ἠνοίχθη μεγάλη δοκιμαστικὴ τάφρος, ἡ προσδοκία ἀνευρέσεως μινωικῶν πινακίδων δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰσέτι, διότι μόλις νῦν ἐπλησίασεν ἡ δοκιμὴ τὰ μινωικὰ στρώματα. Τεμάχιο ὅμως ἐνεπιγράφου πινακίδος παρέχει ἀγαθὸς ἐλπίδας. Κρυστάλλινον κόσμημα καὶ τεμάχια ἐλεφαντίνων μικρῶν πλακῶν περιουνελέγησαν αὐτόθι.

3) Ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Ἰουψάδων συνεχίσθη μετ' ἐπιτυχίαν ἡ ἀποκάλυψις τῶν μινωικῶν οἰκιῶν. Διεκρίθησαν σαφῶς στρώματα τῆς ὙΜΙ α καὶ ὙΜΙ β φάσεως. Ἐκ διαδρόμου ὄπισθεν τῆς Οἰκίας Α κατέστησαν προσετὰ τρία δωμάτια, ἴσως ἀνήκοντα εἰς ἄλλην οἰκίαν ἢ ἐπικουρικῶς προστεθέντα. Ὁ ὄπισθεν δυτικὸς τοῖχος σώζεται μέχρις ὕψους τριῶν ὀλοκλήρων μέτρων. Οἱ ἐνδιάμεσοι τοῖχοι εἶναι πλινθόκτιστοι ἐπὶ λιθίνης κρηπίδος. Μία κλιμακίς ἔφερε πρὸς ἄνω ὕροφον ἢ ὑψηλότερον ἐπίπεδον πρὸς νότον, ὅπου ἀνευρέθησαν πιθίσκοι μετ' κλάδους καὶ πυρᾶς ζώνας τῆς ἐνδιαμέσου ΜΜΙΙ β - ὙΜΙ α περιόδου. Πυραὶ δαπέδων καὶ λιθίνη λεκάνη μαρτυροῦν ὅτι πρόκειται περὶ μαγειρείων καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ μικρὸν ἀνοιγμα εἰς τὸν ὄπισθεν τοῖχον τοῦ κεντρικοῦ δωματίου, ἄγον εἰς καπνοδόχον προστατευομένην διὰ δοκῶν. Ἡ οἰκία κατεστράφη εἰς τὴν λήγουσαν ὙΜΙ α περίοδον ἄνω τῶν ἐρειπίων εὐρέθῃ στρώμα μετ' ὙΜΙ β κεραμεικῆν, χαρακτηριζομένην ὑπὸ θαλασσίας διακοσμήσεως. Δυτικῶς ἀπλοῖ μονόροφοι οἰκίσκοι ἐπὶ στρώματος ὙΜΙ α καὶ ὄπισθεν τούτων μεταγενέστεραι οἰκίαι, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ συνεχίζεται καὶ κατὰ τὴν ὙΜΙΙΙ περίοδον, δεικνύουν τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀνευρέσις εἰς στρώμα ὙΜΙ α τεμαχίου ΜΕ ἀμαυροχρώμου ἀγγείου, ὡς ἐπίσης ἡ ἀνευρέσις εἰς στρώμα ὙΜΙ β χαλκοῦ μικροῦ δακτυλίου μετ' λατρευτικὴν παράστασιν μικρᾶς μορφῆς καμπτούσης τὸ ἐξ ἱεροῦ φυόμενον ἱερὸν δένδρον καὶ κεντρικῆς μορφῆς μετ' πλουσίαν ἐσθῆτα, ἴσως τῆς θεότητος, κινουμένης πρὸ ἄλλου ἱεροῦ ἢ βωμοῦ μετ' δένδρον.

Πρὸς βορρᾶν τῶν οἰκιῶν ἠρευνήθη φορέα γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἀνορυχθὲν διὰ μέσου MM διαπέδων, ἀπὸ τὸ κατώτατον τῶν ὁποίων προῆλθον κύπελλα καὶ ἄλλα ἀγγεῖα MM I β περιόδου.

4) Εἰς τὸν ἀποθέτην ἐλληνικοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Γ' ψάδων συνεχίσθη ἡ ἔρευνα μὲ ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα. Ἀνάμικτα μὲ στρώματα τέφρας ἔκειτο μέγας ἀριθμὸς εἰδωλίων, τῶν περισσότερων ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ παλαιότερα ἀπὸ τοῦ ΣΤ' μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος, τῶν ὁποίων συνηθέστεροι τύποι ἦσαν αἱ τῶν καθημένων γυναικείων μορφῶν καὶ τῶν ὕδριαφόρων. Ὀλίγα ἦσαν ἐπίσης τὰ ὑστερώτερα. Ἐνδιαφέροντες εἶναι πῆλινος δίσκοι μὲ παράστασιν τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου. Ὀλίγα κοσμήματα, ἐνώτια χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀσπίδια καὶ χαλκαὶ καὶ νομίσματα κνωσιακὰ ἢ ρωμαϊκὰ τοῦ Οκταβίου καὶ τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου ἦσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν εὕρημάτων.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἀνευρέσεως μινωικῶν σφραγιδολίθων καὶ μικροῦ χρυσταλλικοῦ ἐξαρθήματος εἰς σχῆμα πιθήκου MM χρόνων ἐν χρῆσει, ὡς φαίνεται, ὡς περιάπτων κατὰ τὴν ἐλληνικὴν περίοδον. Οἱ βόθροι κατασκευάσθησαν διαδοχικῶς καὶ ἀνήκον εἰς ἱερὸν τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια ἀπεκαλύφθησαν πλησίον. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιότερον τῶν ἀποθετῶν. Τὸ νότιον μέρος τῶν ἀποθετῶν τούτων δὲν ἐξηρευνήθη εἰσέτι· ἐκ τῶν εὕρημάτων τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶναι τινὰ εἰδώλια τοῦ ταναγραϊκοῦ τύπου, μία κεφαλὴ ἡθοποιοῦ καὶ τεμάχιον πλαστικοῦ ἀγγείου παριστῶντος Ἐρωτα λούοντα τὴν κόμην του εἰς χρονονόν.

5) Ὑπὸ τοῦ John Evans συνεχίσθη ἡ συστηματικὴ ἐξερεύνησις τῶν ὑπὸ τὴν κεντρικὴν αὐλὴν τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ νεολιθικῶν στρωμάτων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἔγινε εἰς τὰ τετράγωνα C καὶ D καὶ ἐπροχώρησε μέχρι βάθους 2 1/2 μέτρων, φθάσασα τὴν κορυφὴν τῶν μέσων νεολιθικῶν στρωμάτων. Εἰς τὸ τετράγωνον D ἀπεκαλύφθη σειρὰ ἐπαλλήλων δωματίων προχείρως ᾠκοδομημένων καὶ ἐπανειλημμένως καταστραφέντων. Ἴσως τὸ συγκρότημα ἀπετελεῖτο ἐκ πλειόνων δωματίων, τῶν ὁποίων τὸ κύριον μέρος παρέρρηθη εἰς τὴν κλιτύν. Ταῦτα ἦσαν ὑστερονεολιθικὰ καὶ τῆς ἐνδιαμέσου ἀπὸ τῆς μεσονεολιθικῆς εἰς τὴν ὑστερονεολιθικὴν περίοδον. Πολὺ σημαντικώτερα ἦτο ἡ βαθύτερον ἀποκαλυφθεῖσα μεσονεολιθικὴ οἰκία ᾠκοδομημένη διὰ λίθων καὶ τεμαχίων βράχου, μὲ ἐσωτερικὸν ἀντιοίχισμα, δάπεδον ἀμώδες, ἐπίχρισμα, ἐστία μὲ τέφραν καὶ χαμηλὸν πεζοῦλι διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς τροφῆς. Ὑπεράνω τῆς οἰκίας ταύτης εἰς δύο ἀποθέτες ἀνεκαλύφθη λίαν σημαντικὴ σειρὰ ὀλοκλήρων ἀγγείων ἐπίτηδες ἐκεῖ τοποθετημένων· ἀμφοροειδῆς ἀγγεῖον, πρόχους, σκευὴ - ἐστία (φουβού) καὶ ἀρύταινα μὲ λαβὴν διχαλωτὴν πρὸς τὸ χεῖλος ἦσαν μεταξὺ τῶν εὕρημάτων. Ἐργαλεῖα ἐξ ὀσίου καὶ λίθου, χονδροειδῆ εἰδώλια καὶ ζῶδια εἰς τεμάχια καὶ ἀνθρώπινον ἴσως, κράνιον, περιεχόμενον εἰς ἀγγεῖον μὲ λαβὴν, περιρυσνέλησαν ἐπίσης. Ἐλάσσονος σημασίας ἦσαν τὰ εὕρηματα εἰς τὸ τετράγωνον C, ὅπου τὰ λειψανα μαρτυροῦν ἀκάλυπτον χώρον μὲ διαδοχὴν στρωμάτων ὄχρων καὶ μελανῶν.

6) Εἰς τὴν περιοχὴν Σελλόπουλο τῆς Κνωσοῦ, ὅπου πέρουσι ἀνεσκάφησαν οἱ δύο σημαντικοὶ θαλαμοειδεῖς ὑστερομινωικοὶ τάφοι, ἀνεξητήθησαν ἄλλοι τάφοι εἰς τὰ σημεῖα ἐνθα ἦλθον εἰς φῶς λίθοι, νοτιῶς τῶν πρώτων. Εἰς ἓνα τάφον ὀρθογωνίου σχήματος ἀνευρέθη ἐκτάδην κείμενος σκελετός, ἀποτεθεὶς ὡς φαίνεται, ἐντὸς πολυχρώμου φερέτρου, τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν σαφῆ λειψανα. Τρίτος ἀμφορεύς μὲ YM III α διακόσμησιν, χαλκᾶ τινὰ ἐλάσματα ἐκ σκεύους ξυλίνου ἀγνώστου μορφῆς καὶ ψῆφοί τινες μὲ ξυλίνους πυρῆνας εἶναι

μεταξύ τῶν ὀλίγων κτερισμάτων τοῦ τάφου.

7) Ἐπί τοῦ λόφου Σόπατα Ἁγ. Νικολάου κατὰ τὴν δυτικὴν αὐτοῦ πλευρὰν ἠρευνήθη πρωτογεωμετρικὸς λαξευτὸς τάφος μὲ λείψανα μιᾶς ταφῆς, συνοδευομένης ὑπὸ ψευδοστόμου ἀμφορέως μὲ ἐντομὰς κατὰ τὰς λαβὰς.

8) Κατὰ τὴν νοτιὰν κλιτὸν τῆς Φορτέσσας ἀνεσκόφη τάφος ὀρθογώνιος μὲ βυζαντινὰς ταφὰς. Ἐκεῖ πλησίον ἀνευρέθησαν τυχαίως ἑλληνικοὶ λύχνοι ἀκέρατοι.

9) ΝΔ τῆς ἑλληνικῆς πόλεως ἠρευνήθη φρέαρ τὸ ὅποτον ἀπέδωσεν ὑάλινα τινὰ ἀγγεῖα τοῦ Α' μ. Χ., αἰῶνος καὶ ρωμαϊκὸν solidus.

10) Παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Ἁγ. Μιχαήλ εἰς τὴν Β κλιτὸν τῆς ἀκροπόλεως ἐξ ἀφορμῆς ἀνευρέσεως ἑλληνοιστικῶν λύχνων ἐξητάσθη ὁ χώρος. Εὐρέθησαν λείψανα ἑλληνορρωμαϊκῆς οἰκίας καὶ βόθροι. Εἰς τὸ βορειότερον μέρος τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἠρευνήθη ὀρθογώνιος τάφος μὲ ἑννέα σκελετοὺς βυζαντινῶν χρόνων.

11) Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βληχιᾶς ἀνεκαλύφθη ΜΜΠ φρέαρ μὲ πολυχρωμὸν κεραμεικὴν, περισυλλεγείσων εἰς βάθος 2 1/2 μέτρων. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων δύο γυφουρόστομα καὶ κύαθοι ὠκέλυφοι εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

12) Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τῶν Γυψάδων, ἄνω τοῦ Βασιλικοῦ Τάφου, ἀνευρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγοῦ διὰ τὸ ὕδωρ θαλαμωτὸς ΥΜΙΙΙ α τάφος περιέχων διαταραχθεῖσαν λάρνακα. Τοῦτο ἔδωσεν εὐκαιρίαν ἐξερευνήσεως τῆς περιοχῆς μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξερεύνησιν καὶ ἄλλων τάφων. Εἰς μικρὸς διετήρει εἰσὶ τὸ φράγμα τῆς εἰσόδου του καὶ περιεῖχε δύο λάρνακας μὲ ταφὰς ἀδιαταράκτους μὲ ἓνα καὶ τέσσαρας σκελετοὺς. Τρεῖς ἄλλοι σκελετοὶ προήλθον ἐκ τριῶν θρυμματισμένων λαρνάκων τῶν ὁποίων αἱ δύο μὲ χαρακτηριστικὴν ΥΜΙΙΙ α διακόσμησιν. Μὲ τὰς διατεταραγμένας ταφὰς ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα κοινῶν τύπων, ψευδοστόμοι ἀμφορεῖς, κύλικες καὶ κωνικὰ ἀπλᾶ κύπελλα.

13) Τῶν σφραγιδολίθων τῆς περιοχῆς τῶν Γυψάδων τινὲς ἦσαν ἐξαιρετοῦ τέχνης: εἰς ἐξ αἱματίτου ἔχει διακόσμησιν ὠραίων ὕδροβίων πτηνῶν ἄλλος ἐκ στεατίτου παριστᾷ γρύπα· ἕτερος ἐκ σαρδίου σταυρὸν καὶ ἰχθύν, ἄλλος ἐπίσης ἐκ σαρδίου ἀναπαυόμενον λέοντα.

13) Ἡ περαιτέρω ἀνασκαφὴ τῆς Ἐπαύλεως τοῦ Διονύσου διὰ τοῦ καθηγ. Gough συνεδουάσθη μὲ λεπτομερῆ μελέτην πάντων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ διακοσμητικῶν στοιχείων τοῦ σημαντικοῦ τούτου μετὰ μωσαϊκῶν κτηρίου. Ἐν μικρὸν ἀλλὰ σημαντικὸν δωμάτιον, μὲ εἰσοδὸν δι' ἀνοίγματος ἐν μέσῳ δύο παραστάδων εἶχεν εἰς τὸ βάθος δύο ρυμοὺς μὲ διακοσμητικὸς κορνίζας κατὰ τὴν βάσιν των καὶ εὐρέθῃ περιέχον ξύλινον κιβώτιον μὲ χαλκᾶς γωνίας σιδηρόδετον, ἐξασθὲν ὀλόκληρον. Νοτίως τοῦ Tablinum ἀπεκαλύφθη κόγχη χρησιμοποιεθεῖσα ὡς Latarium εἰς τὸ βάθος στενοῦ δωματίου μὲ καλῶς διατηρούμενον μωσαϊκὸν διαπέδου καὶ ὀρθομαρμάρωσιν τοιχογραφικῆν· τὸ μωσαϊκὸν διαίρεται εἰς δύο τμήματα πλαισιούμενα μὲ ἐρπύζοντα κισσόν· τὸ ἀνατολικὸν ἔχει γεωμετρικὰ μοτίβα περὶ τὸ κέντρον ἔνθα παρίσταται τρίπουρον ποτήριον μὲ ψιττακὸν ἐπὶ τῶν χειλέων τὸ δυτικόν, ὅπου στενοῦται τὸ δωμάτιον, ἔχει κληματίδα καὶ πρὸ τῆς κόγχης ἀφηρημένα διακοσμητικὰ θέματα. Ἡ ἐργασία εἶναι λεπτῆς τέχνης καὶ τὸ σύνολον ἐμφανίζει ἰδιαιτέραν αισθητικὴν ἀξίαν. Τὸ μέγεθος τῶν πλακῶν τῆς ὀρθομαρμυρώσεως ἐβεβαιώθη ἐκ τῶν κονιζμάτων. Εἰς τὰ ἐπιχρίσματα, ἔκτος τῆς κατὰ γεωμετρικὰ σχήματα ἀπομιμήσεως μαρμαροθετημάτων, παρίστανται καὶ μικραὶ κεφαλαὶ Πανὸς μὲ γαμψὴν μύτην καὶ ἀλχηρὸν

πώγωνα. Πάντα ταῦτα ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἀπεδόθησαν κατ' ἀναπαράστασιν.

Τὰ μικρὰ εὐρήματα καὶ ἡ ὄλη διακόσμησις βεβαιούη χρονολογίαν τῆς Ἐπαύλεως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Πολλοὶ ὁσιεῖναι βελόνοι καὶ περόναι κόμης καὶ φορεμάτων περισυνελέγησαν, ὡς ἐπίσης σκευὴ καὶ ἐργασίαι τοῦ καλλωπιστηρίου, λύχνοι μὲ παραστάσεις θεῶν, ἐρωτικῶν καὶ ξιφομαχικῶν σκηνῶν, βοτρυῶν καὶ προσωπειῶν. Ἐπὶ λαίμου ἀμφορέως ἡ ἐπιγραφή ΟΛΥΜΠ. Ἐνδιαφέροντα τεμάχια terra sigillata τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος φέρουν ἀνάγλυφον διακόσμησιν βουκράνων, βοτρυῶν, πτηνῶν καὶ ἐπιγραφὴν ΤΙΓΡΑΝΕΣ.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο καὶ γενικός καθαρισμός τοῦ tablinum τῆς Ἐπαύλεως.

14) Τέλος διὰ τοῦ καθηγητοῦ Friend συνεχίσθη καὶ συνεπληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Σανατορίου, πλὴν τῆς πρὸς Β ἐκτεινομένης κλειστῆς αὐλῆς. Ἡ Βασιλικὴ περιλαμβάνει τρία σχεδὸν ἰσοπλατῆ κλίτη, νάρθηκα καθ' ὅλον τὸ πλάτος τούτων, ἀψίδα καὶ κατὰ τὴν Β πλευρὰν δωμάτιον σχεδὸν 4×5 μ. χρησιμοποιηθὲν ἴσως ὡς διακονικόν. Κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν εἶχε γίνεαι προσθήκη ἑνὸς προχείρου δωματίου. Βαπτιστηρίου δὲν ἀνευρέθησαν λείψανα. Τὸ μήκος τῆς Βασιλικῆς εἶναι περίπου 21 μ. καὶ τὸ πλάτος 12. Τὸ μωσαϊκὸν δαπέδου τοῦ νάρθηκος εἶναι ὁμοιον πρὸς τὸ τοῦ νοτίου κλίτους, διακοσμούμενον ὑπὸ ἰσοσκελῶν σταυρῶν ἐκ ρόμβων, εἰς μεγάλους κύκλους. Εἰς τὸ βόρειον κλίτος παρίστανται τετράγωνα μὲ κύκλους καὶ πλοχομούς. Εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ μωσαϊκοῦ σώζονται μόνον ἴχνη. Διεσώθησαν τεμάχια τῆς τοῦ γλυπτοῦ χαμηλοῦ τέμπλου. Περιέργως εἶναι ὁ προσανατολισμός τοῦ ναοῦ ἐκ ΒΑ πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ἡ τοποθετήσις του ἐπὶ κλιτύος βριθούσης ἐκ τάφων, κατὰ τρόπον ὅστε ἐχρηιάσθη ἰσχυρὰ ἐπίχρως καὶ ἀντιστήριξις πρὸς συγκράτησιν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους. Πολλοὶ τῶν τάφων κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἐπληρώθησαν, ἀλλὰ δύο ἐκ τούτων, μᾶλλον μνημειώδεις, ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψεαι καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπετέλεσαν καὶ τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ. Ὁ εἰς τούτων εἶναι κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ σηκοῦ λίαν ἐμφανῆς εἰς τοὺς εἰσερχομένους· εἶναι κιβωτιόσχημος καὶ ἡ πλάξ ἐπικαλύψεως διακοσμεῖται μὲ opus alexandrinum· διὰ τὴν εἰσοδοχὴν χωρὶν ἀφῆθη ὀπή ἐπὶ κεφαλῆς, εἰς τὸ στόμιον τῆς ὁποίας ἐτοποθετήθη ὀμοειδὲς ΥΜ χρώων σκεῦος ἐκ σιτατίτου. Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τοῦ σηκοῦ εἶναι ὁ δεύτερος τάφος, περίκλειστος ἐντὸς διπλοῦ τοίχου· ἦτο προφανῶς παλαιότερος τοῦ ναοῦ καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἐκ προθέσεως ψευδομήτη ἐπὶ τούτου ὡς μαρτύριον ἢ ἐκκλησία. Ἡ κτερίσις ἀμφοτέρων τῶν τάφων ἦτο στοιχειώδης.

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς συστηματικωτέρας περιουλλογῆς εὐρημάτων, ἀνεκαλύφθησαν τυχαίως κυρίως κατὰ καλλιεργητικὰς ἐργασίας πλήθος ἄλλων τυχαίων εὐρημάτων. Ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα εἴη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπιδίδουσα μηχανικὴ καλλιέργεια συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάκλυψιν πλήθους ἀρχαίων χώρων ἢ ἀντικειμένων, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπιφέρει καταστροφὴν εἰς πλήθος ἄλλων. Αἱ περιορισμέναι δυνατότητες ἕξ ἄλλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας δὲν ἐπιτρέπουν πανταχοῦ τὴν ἄμεσον ἐπέμβασιν πρὸς διάσωσιν καὶ τὴν περαιτέρω δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν πρὸς ἐξακριβῶσιν ὑπαρξέως τυχόν περισσοτέρων λειψάνων. Τοῦτο γίνεται μόνον εἰς τὰς μᾶλλον σημαντικὰς τῶν περιπτώσεων καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προσιτοὺς χώρους.

Κατά τὴν ἀνόρουξιν τάφρου διὰ τὴν τοποθέτησιν ὑδραγωγῶν σωλῆνων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐπικούλεως Ἀριάδνης ἐν Κνωσῷ ἀνεκαλύφθησαν ἐνδιαφέροντα μαρμάρινα γλυπτά ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, ἤτοι προτομὴ Διονύσου, μικρὸς κορμὸς ἐφήβου ἀκέφαλος καὶ τμήμα κορμοῦ Ἀρτέμιδος. Παρεδόθη ἐπίσης εἰς τὸ Μουσεῖον λίθινον φωλεόσχημον μινωικὸν σκεῦος ἀνευρεθὲν εἰς θέσιν Ἑλληνικά.

Παρὰ τὴν Σίλαμον Τεμένους, εἰς ἀγρὸν τοῦ μετοχίου τοῦ ἱατροῦ Μοράκη ἀνεκαλύφθη θαλαμοειδῆς λαξευτὸς εἰς τὸν μαλακὸν βράχον τάφος μετὰ θρόμου. Δὲν ἀνευρεθῆσαν κτερίσματα ἢ ὅσα νεκρῶν καὶ φαίνεται ὅτι ὁ τάφος ἐγκατελείφθη χωρὶς νὰ χρησιμοποιηθῆ, ἴσως λόγῳ πτώσεως μέρους τῆς ὀροφῆς του.

Ἐν Ἀρχάναις πρὸς τὴν συνοικίαν Ρυάκι ἀνεκαλύφθη κυκλικὸς χώρος μετὰ τεμάχια πλίνθων μετὰ αὐλακωτὴν ἐπιφάνειαν ἢ ἐπιπέδων κεράμων μετὰ ἐντομὰς χιαστὶ ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Εἰς τὸ Σπήλαιον Εἰλειθυίας περιουλεγγὴ ἔλασμα χαλκοῦν ρυθμοῦ κλασικίζοντος, ὡς φαίνεται ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, παριστῶν γυναῖκα φέρουσαν κάδον.

Εἰς τὰ Κελλά τῆς κοινότητος Ἀγ. Παρασκευῶν, ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων πρωτογεωμετρικὴ κάλπη καὶ τινα ἀγγεῖα (ἐν δίοτον, ἄλλο μορφῆς πρὸχου μετὰ καθέτους ἀναγλύφους ταινίας, προχοῖδιον μετὰ δικτυωτὰ τρίγωνα, κάλαθος καὶ τεμάχια ἄλλων ἀγγείων, χαλκῆ πόρπη κλπ.). Ὁ τάφος ἦτο σπηλαιώδης ἐντὸς βράχου· τρεῖς ἄλλοι κάλπαι καὶ ταφικὸς πίθος κατεστράφησαν. Εἰς Γαλίφαν Πεδιάδος ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν καλλιέργειαν ὑπόγειος λαξευτὸς τάφος εἰς θέσιν Ἀϊ Λιᾶς (παρὰ τὴν Μαλάθες) δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἔρευνηθῆ μέχρι σήμερον.

Παρὰ τὸ χωρίον Σάρι Πεδιάδος, θέσιν Στόν Πίθο, κατὰ τὴν διάνοξιν ἀγωγῶν ὑδρεύσεως ἀνεκαλύφθη σαρκοφάγος κιβωτιόσχημος ΥΜΙΙ β χρόνων, ἀκόσμητος, συνοδευομένη ὑπὸ δύο ἄλλων ἀγγείων. Ταῦτα εἶχον ἀποτεθῆ εἰς λαξευτὸν τάφον, ὅστις δὲν ἔρευνηθῆ περαιτέρω.

Ἐκ Γομβῶν Πεδιάδος προερχομένη ἠγοράσθη λίαν ἐνδιαφέρουσα τετράπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ λευκοῦ λίθου ΜΜΙΙ χρόνων μετὰ ἱερογλυφικά σύμβολα. Ἀνευρέθη εἰς θέσιν Ἀσπρουγας.

Ἐκ Χερσοννήσου Πεδιάδος περιουλεγγήσαν μαρμαρινὴ κεφαλὴ γυναικὸς μετὰ κρῶβυλον, καλῶς διατηρουμένη, δύο ἄλλαι μαρμάριναι κεφαλαὶ μετρίως διατηρήσεως, ἢ μία τῶν ὁποίων εἶναι ἐκ προτομῆς αὐτοκράτορος. Ἐπίσης ἠγοράσθη δακτυλιόλιθος σαρδίου μετὰ παράστασιν θεᾶς, ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐκ Μαλιῶν Πεδιάδος, θέσις Ἀχλάδια, ἠγοράσθη τρίπλευρος παλαιοανακτορικὴ σφραγὶς μετὰ παραστάσεις κυματοειδῶν γραμμῶν καὶ ἀντιρρόπου θέματος, δύο κεφαλῶν ζώων καὶ ζώου κυρτουμένου. Ἐκ Μιλάτου προερχομένη ἠγοράσθη τρίπλευρος σφραγὶς στεατίτου παλαιοανακτορικῶν μινωικῶν χρόνων μετὰ σχηματικὰ θέματα.

Εἰς Καλὸ Χωριὸ Πεδιάδος, κατὰ τὴν θεμελίωσιν οἰκίας ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἀνευρέθησαν παρὰ ἀρχαῖον τοῖχον τρία ζώδια μινωικῶν χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθονάτων Μαλεβιζίου, εἰς τὸ Μετόχ' Κακογιάννη, ἀνεκαλύφθησαν λείψανα κτηρίων μινωικῶν, συνοδευόμενα ὑπὸ ὀστράκων ΥΜΙ χρόνων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λύττου κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς ὁδοῦ Ἀσκῶν - Ξεῖδᾶ κατεστράφησαν πολλοὶ τάφοι, κυρίως τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων,

μορφής κιστής θήκης ή έκ κεράμων. Επίσης κατεστράφησαν δύο ταφικοί πίθοι εὐμεγέθεις ἑλληνικῶν χρόνων ἄνευ διακοσμήσεως. Κατὰ τὴν αὐτὴν διαπλάτυναι ἀνευρέθησαν καὶ εὐμεγέθεις κυβόλιθοι - στηλαι (cippus) μὲ ἐπιγραφὰς καὶ ὄψεις. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία περιουλέεξε τοὺς εὐρεθέντας καὶ ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλους. Ἐπὶ μιᾶς τούτων εἰκονίζεται καὶ στεγγίς. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐγένετο περιουλογὴ καὶ ἐνός τῶν τιμητικῶν βάθρων τῆς ρωμαίας αὐτοκρατορίας Σαβίνις, συζύγου τοῦ Τροϊανοῦ καὶ παλαιοχριστιανικὸν ὠραῖον κιονόκρανον μὲ φύλλα ἀκάνθης.

Ἐκ τῆς Γόρτυνος περιουλέγησαν καὶ ἀπειτέθησαν εἰς τὸ ἐπιγραφικὸν τμήμα τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου καὶ τὰ ὑπόλοιπα τεμάχια ἀρχαϊκῶν ἐπιγραφῶν, ὅσα ἦσαν ἐλευθέρα. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὴν τῆς ἀκροπόλεως, εἰς θέσιν Βορεινὸς Χάρακας, ἀνευρέθη ἐπιγραφὴ ἐπὶ πωρολίθου, αὐτοκρατορικῶν χρόνων, παρέχουσα ἐν πλαισίῳ τὸ κείμενον:

«Ἐρωτος Θεο | δώρω Κώρη | σι ἀράν καὶ | χαριστήιαν».

Εἰς τὴν Μεγάλην Βρύσην χωρικὸς ἀνεκάλυψε πίθον ἑλληνικῶν χρόνων. Διεδόθησαν φῆμαι περὶ ἀνευρέσεως ὑπ' αὐτοῦ θησαυροῦ, μὴ ἐπιβεβαιωθεῖσαι.

Ἐπίσης οὐδὲν ἐξηκριβώθη περὶ χαλκῶν σκευῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ ἄλλου χωρικοῦ εἰς θέσιν Ἀτσιπάδες τῆς περιοχῆς Ἀσημί Μονοφασίου καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀποκρυβέντων. Ἐξ Ἀσημίου ὅμως προερχόμενα κατεσχέθησαν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ παλαιοπόλου μαρμαρινῆ μικρὰ κεφαλὴ Σατύρου ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων καὶ σκαρβαῖος ἐκ σαρδίου Ταῦτα ἀπεστάλησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Εἰς τὴν περιοχὴν Ροτάσι ἐγένετο αὐτοψία τοῦ χώρου εἰς θέσιν Ἀσπρολείβαθα, ὅπου 19 χαλκᾶ μινωικὰ ἐργαλεῖα ἀνευρέθησαν πρὸ ἔτους καὶ παρεδόθησαν (Κρητικὰ Χρονικά ΙΑ' 1957 σ. 339) Διακρίνονται ἐκτεταμένα λείψανα μινωικῆς ἐγκαταστάσεως, ἰσχυρῶς βλαβείσης ἐκ τῆς βαθείας καλλισργείας. Ὁ χώρος εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδος.

Εἰς θέσιν Ἑλληνικὰ τοῦ χωρίου Πυράθι (ἀρχ. Πύρυνθος) ἀνεκαλύφθη σειρὰ πηλίνων πλακῶν 0,30 × 0,30, πιθανῶς ἀποτελουσῶν ἀγωγὸν ὕδατος ἑλληνικῶν χρόνων.

Εἰς Καμηλάρην περιοχῆς Φαιστοῦ, θέσιν Ἀλισαντρακί, ἀνευρέθη πρωτογεωμετρικὸς τάφος μὲ ταφικὸν πίθον, συνοδευόμενον ὑπὸ ἄλλων ἀγγείων, τριπυδικῶν σκεύους, δύο πρόχους, τῶν ὀποίων ἢ μία ἔχει τρητὸν σιόμιον, δύο προχοῖδια, ἀρύβαλλον καὶ κυλινδρικὸν σκεῦος. Εἰς τὴν θέσιν Κορασιά ἀνεκαλύφθη μινωικὸς τοῖχος λίαν πλατύς, περὶ τὰ 4 μ., μήκους 7 1/2 μ., ἐκ λίθων καλῶς πελεκητῶν καὶ εὐθυγραμμισμένων ὡς καὶ ἄλλα θεμέλια. Τὰ περιουλλεγένητα ὄστρακα εἶναι μινωικὰ τῆς ΥΜΙ περιόδου.

Εἰς τὴν Σίβαν Πυργιωτίσσης φαίνεται ὅτι ἀνευρέθη σημαντικὸς θησαυρὸς ἑλληνικῶν ἀργυρῶν νομισμάτων. Αἱ ἐνέργειαι διὰ τὴν περίωσίν του δὲν ἐτελεσφόρησαν. Τοῦτου μέρος ἀπεμπωλήθη ὑπὸ ἀσυνειδήτου ἀρχαιοκαπήλου. Ἐρευνα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν 9 τεμαχίων (4 τῆς Κνωσοῦ καὶ 5 τῆς Φαιστοῦ), περὶ τῶν ὀποίων ὑπῆρχον συγκεκριμέναι πληροφορίες, ἀπέληξαν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ἄλλων μὴ προερχομένων ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς Σίβας. Ταῦτα ἦσαν 6 ἀργυρὰ καὶ 4 χαλκᾶ ἑλληνικῶν χρόνων, 1 ἀργυροῦν καὶ 7 χαλκᾶ ἑλληνορωμ. μαϊκῶν χρόνων, 1 χαλκοῦν βυζαντινόν, 1 μεσαιωνικὸν ἀργυροῦν ἰσπανικὸν καὶ 1 αἰγυπτιακόν.

Τὰ πρῶτα εὐρήματα εἰς τὴν περιοχὴν Λέντα (ἀρχ. Λεβήν) τὰ ὁποῖα ἔ-

δωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ σημαντικοῦ ΠΙΜ θολωτοῦ τάφου ἦσαν τεμάχια ὀψιμανοῦ, τροχαλιοειδῆς σφραγιδόλιθος, ψῆφοι περιδεραίων καὶ ψῆγματα χρυσοῦ.

Εἰς Τυμπάκι Πυργιωτίσσης, παρὰ τὸν Κόκκινον Πύργον, κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν ἀγροῦ, ἀνεκαλύφθη κτήριον ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, διατηρούμενον εἰς ὕψος 1,80 μ. μὲ μωσαϊκίους κίονας καὶ δάπεδα ἐκ κεράμων.

Ὁ φύλαξ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἄγ. Τριάδος παρέδωσε ὑπ' αὐτοῦ, ἀνευρεθέντα παρὰ τὴν μινωικὴν ἔπαυλιν, πρισματικὸν σφραγιδόλιθον μὲ ἱερογλυφικά σημεῖα.

Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων Βιάννου κ. Ν. Παδουβᾶ, ἐνεργήσαντος αὐτοψίαν τοῦ παρὰ τὴν Ἄρβην ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ἀνεκαλύφθησαν αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιότητες:

Εἰς πίθος ἑλληνικῶν χρόνων, ἑλλιπῆς τὸ χεῖλος, περισυλλεγὴ εἰς τεμάχια καὶ ἀπετέθη εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Γυμνασίου Βιάννου. Κατὰ τὴν φύτευσιν μπυνανεῶνων πολλὰ ἀρχαῖα κτήρια κατεστράφησαν. Παρὰ τὴν θάλασσαν παρετηρήθη δάπεδον ἐκ κεράμων. Περισυλλεγῆσαν τριπτήρες καὶ κωνικὸν ἔξαγμα ἐπὶ δίσκου, λίθινον, ἴσως ἀποτελοῦν στρόφιγγα θύρας. Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἄγ. Παντελεήμονος ἐσημειώθησαν τρία παλαιохριστιανικά ἱωνικά κιονόκρανα διαστάσεων 0,50 × 0,50 μ. ὡς καὶ δύο ἄλλα μικρότερα, πολλοὶ κυβόλιθοι καὶ τμήμα γείσου· ταῦτα μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐπὶ τόπου υπάρξεως παλαιοχριστιανικοῦ κτηρίου, ἴσως βασιλικῆς.

Ὁ αὐτὸς Ἐπιμελητὴς περισυλλέξεν ἑλληνικὸν πίθον ἐξ Ἁγίου Βασιλείου τῆς Βιάννου, τυχαίως ἀνευρεθέντα.

Παρὰ τὴν διακλάδωσιν τῆς οδοῦ Ἄγ. Γαλήνης πρὸς Ἀποδοῦλου, ἀνεκαλύφθησαν τρεῖς, προφανῶς ΥΜΙΠ, λουτροειδεῖς λάρνακες, αἵτινες ἀτυχῶς κατεστράφησαν. Γίνεται λόγος περὶ χρυσταλλικοῦ λίθου μὲ ὀλιγόλεξον ἐπιγραφὴν, ὡς καὶ περὶ δισκοειδῶν καὶ κυλινδρικών πηλίνων ὑφαντικῶν βαρῶν καὶ μυλοπετρῶν ἀνευρεθέντων ἐκεῖ πλησίον. Δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ γίνῃ αὐτοψία τοῦ χώρου.

Ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης τυχαῖα εὐρήματα ἦλθον εἰς φῶς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Χουμεριάκου Μεραμβέλλου, ὅπου ἀνευρέθη καὶ περισυλλεγὴ εἰς τὴν Συλλογὴν Ἁγίου Νικολάου σαρκοφάγος πηλίνη ΥΜΙΠ χρόνων συνοδευομένη ὑπὸ πηλίνων ἀγγείων καὶ χαλκῶν ἀντικειμένων ἐσχθεντων εἰς τεμάχια.

Ὅμοιως κατὰ τὴν διάνοξιν φρέατος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Καλοῦ Χωριοῦ Μεραμβέλλου (ἀρχ. Ἰστρῶνος) καὶ εἰς τὴν θέσιν Κατεβατὴ ἀνευρέθησαν ἀγγεῖα τινὰ εἰς βάθος 2 μέτρων. Τὸ ἐν ἦτι ἀκέραιον, ἀλλ' ἐθρουύσθη. Περισυλλεγὴ ἐπίσης ἑλληνικὸς λύχνος ἀνευρεθεὶς πρὸ ἐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον. Ἴσως πρόκειται περὶ τάφων τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἱεράπετρας (ἀρχ. Ἱεράπυτνα), εἰς ἀπόστασιν 1 χιλ. δυτικῶς τῆς πόλεως, παρὰ τὸν Μιχαὴλ Ἀρχάγγελον, κεῖται γωνία μαρμαρίνου αἰτώματος, διαστ. 1 × 1 μ., φέρουσα γλυπτὴν διακόσμησιν τετραγωνιδίων.

Κατὰ τὴν παραλίαν τῆς πόλεως, εἰς θέσιν Βιγλιά, ἀνευρέθη κατὰ τὴν ἀμοληψίαν εἰς βάθος 3,50 μ. σημαντικὸς χαλκοῦς ἀνδριάς τηβενοφόρου νέου, βαίνων ἐπὶ κυκλικῆς δισκοειδοῦς πλίνθου. Σῴζεται ἀρτίως, μὲ τὴν κεφαλὴν, πλὴν ἐλαφροῦς διαβρώσεως ἐκ τῆς ὑγρασίας καὶ ἀπολεπίσεως τῆς παρεΐας. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐνθετοί, ἀλλ' ἡ ἐνθεματικὴ ὄλη ἐχάθη· ἡ κόμη εἶναι βραχεῖα καὶ οὐλὴ Στιμρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ καὶ ἔχει τὴν χεῖρα κεκαμμένην

πρὸ τοῦ στήθους. Κατετέθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἱεραπέτρας, ὅπου ἐκαθαρίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχαρία Κανάκη. Εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μ. ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς εὐρέσεως εὐρίσκεται παρῖνη σαρκοφάγος μήκους 2,47, πλάτους 0,94 καὶ ὕψους 0,81, ἀκόσμητος, μὲ ἀειωματικὸν κάλυμμα. Ἴσως ἀνήκει εἰς τὸν Α΄ μ. Χ. αἰῶνα. Κιονόκρανον κορινθιακὸν ἀνευρέθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ ἀγάλματος.

Εἰς τὴν πόλιν Σητεία δύο ΥΜΙΙΙ κιβωτιόσχημοι λάρνακες ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν οἰκίας, ἀλλὰ κατεστρέφησαν ὑπὸ τοῦ οἰκοδομοῦντος.

Μερίμνη τοῦ ἐκ Σητείας Εμμανουὴλ Φυγειάκη, ὑποβοηθούντος τὸ ἔργον τῆς ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, περισυνελέγησαν διάφοροι ἀρχαιότητες καὶ ἐσημειώθησαν ἄγνωστοι τέως ἀρχαιολογικοὶ χώροι Οὕτω εἰς τὴν Πραϊσόν, εἰς σπήλαιον εἰς θέσιν Χελιδονιές περισυνελέγη χαλκοῦν ἑλληνικὸν ἀγγεῖον μὲ ἰσχυρῶς καθέτους ἀναγλύφους ἐκβλαστήσεις. Μικρὰ κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἀνευρέθη αὐτόθι εἰς θέσιν Μπουτσουνάρια, ὅπου ἀπὸ ἐτῶν ἐνετοπίσθη ἡ ὑπαρξίς σπουδαίου ἀποθέτου ἑλληνικοῦ ἱεροῦ. Ἐκ Πραϊσοῦ ἐπίσης προερχόμενα παρεδόθησαν διάφορα ἀντικείμενα, ὡς ΥΜΙΙΙ ψευδόστομος ἀμφορεύς, φυσικὸς τρίτων, δύο κοινὰ ἀγγεῖδια, λίθινον πηνίον, ὑαλίνην ψῆφος.

Ἐξ Ἰτάνου προερχόμενα παρεδόθησαν χαλκοῦν ἑλληνικὸν βέλος καλῶ διατηρούμενον, δύο χαλκοὶ ἑλληνικοὶ δακτύλιοι, ὧν ὁ εἰς μὲ παράστασιν γυναικός, ὁ ἕτερος μὲ ἀπλᾶ χαράγματα, χαλκοῦν δισκίον καὶ τινα νομίσματα.

Εἰς τὸ Παλαίκαστρον Σητείας, θέσιν Ἄγ. Ἀντώνιος, ἀνεκαλύφθη ΥΜΙΙΙ λαξευτὸς τάφος μὲ μίαν κιβωτιόσχημον σαρκοφάγον, σώζουσιν καὶ τὸ κάλυμμά της, περισυλλεγεῖσαν ὅμως εἰς τεμάχια. Τὰ συνοδευόντα ἀγγεῖα ἦσαν ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, κοινὰ κωνικά κύπελλα, κύαθοι, περισυλλεγεῖσαι εἰς τεμάχια, καὶ λίθινον φωλεόσχημον ἀγγεῖον. Ἄλλος τάφος εἰς θέσιν Ἑλληνικά περιεῖχε σαρκοφάγον μήκους 1,50, πλάτους 0,25, συνοδευομένην ὑπὸ μικροῦ χαλκοῦ ἐγχειριδίου.

Εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον Σητείας, θέσιν Κυλαμοκανιά ἢ Πλακάκια, ἀνεκαλύφθησαν ἀγγεῖα τινα ΥΜΙΙΙ περιόδου, τὰ ὅποια περισυνελέγησαν ὑπὸ τοῦ Σταθμοῦ Χωροφυλακῆς καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Ταῦτα εἶναι γεφυρόστομον τρίτων ἀγγεῖον, ἀπίόσχημον ἀλάβαστρον, βάσις ἀγγεῖου μὲ ἠθμόν, δύο μικρὰ ἀγγεῖα διακοσμούμενα διὰ κλαδίσκων, καὶ φωλεόσχημον ἀγγεῖον ἐκ λεπτοῦ λίθου.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Κρήτην ἀνευρέθησαν ἐπίσης ἀρχαιότητες τυχαίως καὶ περισυνελέγησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων. Αἱ κυριώτεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

Ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως τῶν Χανίων (ἀρχ. Κυδωνίας) περισυνελέγη ἐπιγραφή ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ὄρφανοτροφείου, ὁδὸς Βώμ, ἀποτειχισθεῖσα ἐκ χώρου παρὰ ἐκτεταμένον ὑπόγειον λαξευτὸν ταφον μετὰ κογχῶν καὶ ἀρκοσολίων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἔχουσα ὡς ἑξῆς : «Διὶ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς] πᾶσι Σῶσος Νεοκῦ | δους θεοπολήσας».

Ἐπὶ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Στυλ. Ἀλεξίου περισυνελέγησαν ἐξ Ἀπτεράς καὶ ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χανίων αἱ ἀκόλουθοι ἀρχαιότητες :

Ἐπιτύμβιος λίθος ἀνατολιῶς τῆς ἀρχαίας πόλεως παρὰ τὴν κοιλάδα Κοιλιάρη μὲ ἐπιγραφήν : «Διίφιλος Μεγάρη». Ἐπιτύμβιος λίθος ἐκ θέσεως Σηλιοράκι μὲ τὴν ἐπιγραφήν : «Παρμενίων». Ἄλλος ἐκ τοῦ αὐτοῦ χώρου μὲ ἐπιγραφήν : «.τιους». Μεγάλῃ ὄρσει ἐπιτυμβία στήλη μὲ τὴν ἐπιγραφήν : «Τιμόσσα Δεξικλέος». Τὸ ἀνώτερον μέρος γνωστῆς ἐπιτυμβίας στήλης (IC II) μὲ

πολύστιχον ἐπιγραφὴν. Ἐκ τῆς Β πλευρᾶς τῆς πόλεως τμῆμα ἐπιγραφῆς περιεχούσης συνθήκην Κυδωνιατῶν καὶ Ἀπτεραίων. Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς ἐπιτύμβιος στήλη μετ' ἐπιγραφῆν: «Τύχα». Ὡραῖον χρυσοῦν ἐνώτιον τοῦ Δ' π. Χ. αἰῶνος παρεδόθη ὑπὸ χωρικοῦ.

Εἰς τὸ Κακοδίκι Σελίνοῦ, θέσιν Μαζερό, παρὰ τὸν συνοικισμὸν Λυχνιανᾶ, περισυνελέγησαν ἕξ κεφαλαὶ πῆλιναι ζῶων ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν Κίσαμον (Καστέλλι Κισάμου) ἀνευρέθη μαρμάρινον ἀγσλαμ-τίδιον καὶ ὠραία κεφαλὴ Ἀφροδίτης κλασσικῆς τέχνης, μετ' ἐπὶ τὴν κόμην ἀναδε-δεμένην διὰ ταινίας καὶ καταλήγουσαν ὀπισθεν εἰς κρῶβυλον.

Εἰς τὸ Ζουρῖδι τῆς Ρεθύμνης τέλος περισυνελέγησαν τεμάχια πολυῶτων πίθων ἀγνώστου ἐποχῆς.

Τὰ τυχαίως ἀνευρεθέντα εἶναι ἀναμφιβόλως πολὺ περισσότερα, ἀλλ' ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία δὲν εἰδοποιεῖται ἐγκαίρως ἢ καὶ καθόλου καὶ τὰ ἀρχαῖα καταστρέφονται ἢ ἀποκρύπτονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν, φοβουμένων περιπλοκᾶς ἢ ἀποβλεπόντων εἰς παράνομον διάθεσιν εἰς τοὺς ἀτιμωρητὶ σχεδὸν περιετρομέ-νους ἀρχαιοκαπήλους. Εἶναι ἀκατανόητον πῶς τὸ Δημόσιον ἐθεώρησεν ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαθέτῃ ἴδια μέσα κινήσεως διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ δὲν θέτει εἰς χεῖρας τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς ἐξασφάλισιν ἀμέσου ἐπεμβάσεως καὶ ἐξαγορᾶς τῶν εἰς χεῖρας τῶν χωρικῶν εὐρισκομένων ἀρχαιοτήτων. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη σπεῖρα κιβδηλοποιῶν, ἔχουσα τὰ ἐργαστήριά της εἰς Ἀθή-νας, ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν μέγαν ἀριθμὸν κιβδήλων νομισμάτων ἰδίως τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ, τῆς Γόρτυνος καὶ τῆς Κυδωνίας καὶ ἐπίσης μινωικῶν σφραγιδολίθων ἐκ στεατίτου ἢ πλαστικῶν οὐσιῶν μιμουμένων φλεβωτοῦς λί-θους. Ἡ κιβδηλία ἐλέγχεται εὐχερῶς ὑπὸ τῶν εἰδικῶν, ἀλλὰ πολλοὶ παρεπ-λήθησαν καὶ ἠγόρασαν τοιαῦτα εἶδη. Πολλὰ κατεσχέθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ τμῆμα κιβδήλων τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Μετ' αὐτῶν κατετέθη καὶ γνήσιος δακτυλιόλιθος ἐκ σαρδίου μετ' ἀράστασιν Ἀρτέμιδος μετ' ἐπὶ τὴν κῆρα της.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ

αποκρίσεις του κοινού. Η κρίση της κριτικής είναι πολύ σημαντική και πρέπει να γίνεται με προσοχή. Η κριτική είναι ένα εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να βοηθήσει τον αναγνώστη να κατανοήσει καλύτερα το κείμενο που διαβάζει. Η κριτική μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, αλλά ο πιο σημαντικός είναι να γίνεται με σεβασμό και με γνώμονα την αλήθεια. Η κριτική πρέπει να είναι κατασκευαστική και να προσφέρει λύσεις ή προτάσεις για την βελτίωση του κειμένου. Η κριτική είναι μια διαδικασία που απαιτεί χρόνο και προσπάθεια, αλλά είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της ικανότητας να αξιολογούμε κείμενα με βάση συγκεκριμένα κριτήρια. Η κριτική είναι μια διαδικασία που μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, αλλά ο πιο σημαντικός είναι να γίνεται με σεβασμό και με γνώμονα την αλήθεια. Η κριτική πρέπει να είναι κατασκευαστική και να προσφέρει λύσεις ή προτάσεις για την βελτίωση του κειμένου. Η κριτική είναι μια διαδικασία που απαιτεί χρόνο και προσπάθεια, αλλά είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της ικανότητας να αξιολογούμε κείμενα με βάση συγκεκριμένα κριτήρια.

ΕΠΙΛΟΓΗ

EYPETHPIA

17

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Π Ι Ν Α Ξ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

(ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ)

[Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰς σελίδας τοῦ τόμου. Αἱ παῦλαι (—) δηλοῦν ἐπανάληψιν τοῦ λήμματος εἰς τὴν προσήκουσαν πῶσιν. Πρὸς εὐχερευτέραν εὐρεσιν πολλὰ ὀνόματα λημματογραφοῦνται ὑπὸ πλείονας ταξινομικὰς λέξεις. Τὰ ξενογλωσσα ὀνόματα λημματογραφοῦνται κατὰ τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον, ἕκαστον γράμμα τοῦ ὁποίου ἀκολουθεῖ τὸ ἀντίστοιχον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ. Βλ. ἐπίσης πλῆκα κυρίων ὀνομάτων δημοσιεύματος Μ. Ι. Μανούσακα εἰς σελ. 431].

- * Ἀσλῆ Πασᾶς 76, 85.
- * Ἀγιασμένη Κερά,—συνοικία Χάνδακος 446.
- * Ἀγ. Ἀντώνιος εἰς Βρέλι (μετόχι Βροντισίου) 120.
- * Ἀγ. Αἰκατερίνη Σιναϊτῶν Χάνδακος 123.
- * Ἀγ. Ἀποστόλων, μοναστήριον Μαρουλά Χάνδακος 397.
- * Ἀγ. Ἀθανασίου, ναὸς Χάνδακος 406
- * Ἀγ. Βασίλειος (Κάτω Σύβριτος) 322, Καστελιανά 323, 327, 331.
- * Ἀγ. Βασίλειος Βιάννου, ἀρχαιολ. εὐρήματα 481.
- * Ἀγ. Βαρθολομαῖος, εἰκὼν μὲ δυτικὴ ἐπίδραση 341.
- * Ἀγ. Γαλήνη, ἀρχαιολ. εὐρήματα 481.
- * Ἀγριο βλ. Ἄριο.
- * Ἀγ. Εὐθυμίου μονῆριον 120.
- * Ἀγ. Ἰωάννης Θεολόγος, μονή, χριστιανικὸς ναὸς, 7 σιῶν 469.
- * Ἀγ Κυρκὸς Σελίνου, Ἀσκληπιεῖον 465
- * Ἀγ Μᾶρκος Χάνδακος, ἀποκατάστασις 454, 456, 464.
- * Ἀγ. Ματθαῖος, σιναϊτικὸν μετόχιον 121.
- * Ἀγ Νικήτα Καστέλλι (Φραγκακαστέλο) 329.
- * Ἀγ. Νικόλαος Λασιθίου (Καστέλλι Μεραμπέλου) 322,—ἀρχαιολογικὴ συλλογὴ 461.
- * Ἀγ. Ὀνούφριος, ἄγαλμα 340.
- * Ἀγ. Παρασκίς, (κελιά) ἀρχαιολ. εὐρήματα 479.
- * Ἀγ. Παρασκευή, μετόχι Βαρσαμονέρου 120.
- * Ἅγιος Παῦλος Χάνδακος 412.
- * Ἀγ. Πελαγία, ὄρμος Μαλεβιζίου 42.
- * Ἀγ. Ρούμνη Σφακίων 441.
- * Ἀγ. Στέφανος Σητείας, ἀρχαιολ. εὐρήματα 462.
- * Ἀγ. Τριάδος μονὴ Τσαγκαρόλων 124.
- * Ἀγ. Τριάδα, μινωικὴ ἔπαυλις, σφραγίσματα 234, Πίν. ΙΒ 8,—τοιχογραφία 460,—ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως 464.
- * Ἀγ. Φραγκίσκος Χανίων, ἀποκατάστασις 465.
- * Ἀη Γιάννης, χωρ. Σφακίων 435.
- * Ἀθάνατοι Μαλεβιζίου, μινωικὰ κτήρια 479,—σαρκοφάγοι 460.
- * Ἀθηνογένης Γ. 89, 94.
- * Ἀκακαλλίς 273.
- * Ἀκρια Ἄνω, χωρ. Μονοφατισίου 421.
- * Ἀλεξίου Λευτέρης, ἀρχεῖον 455.
- * Ἀλίκαμπος, χωρ. Ἀποκορώνου 351, 353, Πίν. ΙΗ'—ΛΔ'.
- * Ἀλίκαστες, πιν. (Alicastri, Ἀλίκαστος, Ἀλίκαστρος) 413, 416.
- * Ἀμάρι (Ἀπάνω Σύβριτος) 321,—Καστελιανία 323, 327, 331.
- * Ἀμνισός, ἐλατρευέτο εἰρηνικὴ θεότης 260,—ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως 463
- * Ἀμπαδιῶτες Ἀμαρίου 117.

- Ἄμπελοῦζος, χωρ. Μεσσαρᾶς 120, 167.
 Ἄμπελόκηποι βλ. Τεκές.
 Ἄναγνωστάκης Α. 88, 96.
 Ἄνδρεάδης Π. 89.
 Ἄντωνιάδης Κωνστ. 11, 96,—Σπ. 39, 90.
 Ἄνυδροι Σελίνου 351, 353.
 Ἄνω Μέρος, χωρ. Ρεθύμνου 172.
 Ἄνώπολη Σφακίων 435.
 Ἄξέντι (Αὔξέντη - Αὔξέντης) χωρ. Μονοφ. 125.
 Ἄπαρνημένη τῶν Χανίων, ποίημα 300 κέξ.
 Ἄπεξανές, μονή 117.
 ἀποδότης, ἀποδίδω 112.
 Ἄποδούλου, λίθινον ἀγγεῖον 273.
 Ἄποκόρωνας (Ψυχρὸ) 322, Καστελανία —323, 328, 331 Καστέλλι—πίν.ΙΕ.
 Ἀπόλενα, πιν. 395.
 Ἀποστόλης Μιχ. 381, 385.
 Ἄπτερα, ἀνασκαφαί 461, 468, —ἀρχαιολ. εὐρήματα 482.
 Ἀράδυνα χωρ. Σφακίων 435.
 Ἀρβη Βιάννου, ἀρχ. εὐρήματα 481.
 Ἀργυρόπουλος Γεώργιος 390, 423, 424.
 Ἀρετίου μονή 124.
 Ἀρίννα, πόλις, ἡ θεὰ τῆς—265, 266, 271.
 Ἄριο (Ἄγριο) τοῦρμα 321.
 Ἀρχαλοχώρι, λατρεία πολεμικῆς θεᾶς 260.
 Ἄρνα, τοῦρμα (Σέλινο) 322.
 Ἄρτός, χωρ. Ρεθύμνης 341.
 Ἀρχάνες Ἄπάνω, ναὸς Ἄσωμάτων 363,—ἀνασκαφαί 467, 479.
 Ἄσήμι. χωρ. Μονοφατισίου, ἀρχαιολ. εὐρήματα 480.
 Ἄστρας Μιχ. Συναδηνὸς 349.
 Ἄτσαλένιο Ἡρακλείου, γεωμετρικὸς τάφος 460, 468.
 Ἄτσουπάδες (Ἄτσιπάδες) πιν. 418, 421.
 Ἄχελῆς Πέτρος 374.
 Almerico, Ἰωάννης de—447.
 Armogio Ἰάκωβος 413,—Pisani 426.
 Azarian V. & Co Boston 56, 59, 68, 72, 80, 81.
 Βάθεια Κάτω, ἀρχαῖκός ἑλληνικὸς τάφος 467.
 Βαθειανὸς κάμπος, σαρκοφάγος 218, 214, πίν. ΙΑ 2.
 Βαρσαμονέρου μονή τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας, τοῦ Ἄγ. Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἄγ. Φανουρίου ἰδρῦθη ὑπὸ μοναχῶν ἐλθόντων ἐκ Ρόδου 117, 119, 120, 121.
 Βασιλάδης Ἡροκλῆς, ἱατρὸς φιλόλογος, πίν. Β', 7, 15, 22, 31, 34, 40, 42, 48, 49, 56, 67, 73, 89.
 Βασιλείου Γ. Α. 50, 51, 64.
 Βασιλικά Ἄνώγεια, χωρ. εἰδώλιον 277, πίν. ΙΓ' 1.
 Βατάσης Γεώργιος, νοτάριος 394.
 Βατσαξῆς Λάζ. πλοίαρχος βρικίου «Μπίλιω» 66.
 Βαφιάδης Α. 48, 55, 56, 67, 89, 94.
 Βελάνος Νικόλαος συμβολαιογράφος 369, 370, 372, 374, 377.
 Βενέριος Νεόφυτος 133, 134.
 Βενετζῆς Μερκούριος κωδικογράφος 153, 154.
 Βερναρδάκης Δημ. 17.
 Βεφάνης. Πάντρε, ἡγούμενος (;) Βροντισίου 1765, 167.
 Βισκόντι Διάνα 375.
 Βλαστός Μελέτιος 151, — Ἰωάν. ζωγράφος 369,—Σήφης, ἐπαναστάτης ἐν Ρεθύμνη τὸ 1453, 428.
 Βλάχος Γεώργ. 368, διαθήκη 369,—Γεράσιμος 156, 368.
 Βληχιά Κνωσοῦ, ΜΜΙΙ φρέαρ 477.
 Βόϊλα, χωρ. Σητείας 446.
 Βόνη χωρ. Πεδιάδος 416, 449, σαρκοφάγοι 460.
 Βορίτζα, χωρ. Καινουρίου 119.
 Βότσαρης Δ. 18, 22, 24.
 Βράϊλας Ἀρμένης Πέτρος 85.
 Βρέλι, χωρ. 120, Ἄγ. Ἀντώνιος 164, 165.
 Βροντισίου μονή Ἄγ. Ἀντωνίου καὶ τῆς Ἀναψηλαφίσεως τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ 117, 119, 120, 168, ἰδρῦθη ὑπὸ μοναχῶν ἐλθόντων ἐκ Ρόδου 121, 122, — ἡγούμενοι 124.
 Βυζάντιος Χρ. 22.

Βάθεια Κάτω, ἀρχαῖκός ἑλληνικὸς

Βυζάντιος Χρ. 22.

- Βυζῆρι, παλαιοχριστιανική Βασιλική 461.
 Baffo Marco 426
 Balestrier Zorzi 430.
 Barbo Pantaleone 414, 417.
 Beligno Ἐμμ. 422,—Ματθαῖος 422.
 Beust, καγγελάριος Αὐστρίας 75.
 Blanco Νικόλαος 447.
 Bon Johannes, clericus, 447.
 Bono Dominicum, δούκας Κρήτης 397, 406, 407, 409.
 Bonçi Nicolaus 448
 Bonrepari βλ. Μονοπάρι.
 Brazola Albertino 394.
 Brixano Andrea 449.
- Γίτζι, εἰδωλα 186, 188, 245, 264 κλπ 370.
 Γαλίφα Πεδιάδος, λαξευτός τάφος 479
 Γελαστοπούλα Μαρία 373.
 Γενήσαρλης 36, 43.
 Γεράπετρα καστελανία 321, 322, 328, 330 βλ. καὶ Ἱεράπετρα.
 Γεράρδος Ἰω. νοτάριος 414, 417.
 Γερασimos, μητροπολίτης Κρήτης 169.
 Γ'εώργιος, Πρίγκιψ, ὑπάτος Ἀρμοστής Κρήτης ἐπρωτάθῃ ὑπὸ τοῦ Στεφ. Σκουλούδη 9.
 Γιούχτας, ἱερὸν κορυφῆς 227.
 Γιουφράκια, χωρ. Ἡρακλείου 240.
 Γιώργακα Ἄντ. ρίμα 173.
 Γκιών I. 47, 55, 67, 87, 89, 95.
 Γλύκσβουργ Ἰωάννης 40.
 Γοναροπούλα Βιόλα 374.
 Γόρτυς, εἰδωλα 195, ἀρχαιολ. συλλογή 461, μινωική ἀγροικία Μητροπόλεως 464, ἀρχαῖαι καὶ ἐπιγραφαὶ 480.
 Γουῖβες, χωρ. Πεδιάδος, ἀρχαιολ. εὐρήματα 479.
 Γουρνιά, 182, 183, 185, 253.
 Γραμπούσας Φρούριο, κατασκευαστικὸν τὸ 1585, 332.
 Γρηγόριος, ἡγούμενος (;) Βροντισίου 1749, 167.
 Γρηγορόπουλος Κάλλιςτος, ἡγούμενος Βροντισίου 155, 159,—Κωνσταντίνος 368.
- Γρηγοροπούλα Λογρέτζια 160.
 Γρημάνης Ἰωάννης Βαπτιστής, δούκας Κρήτης 157.
 Γυψάδων λόφος (Κνωσός) ἀνοσκαφαὶ 474, 475, 476, 477.
- Cannaregio sestiere περιελαμβάνει τὶς τοῦρμες Σητείας, Γεράπετρας, Λασιθίου καὶ Μεγαμπέλλου 321.
 Casali, Ιουδαῖος 448.
 Caranta, Giacomo de—425, 430.
 Caravello Mauro (Μάρκος;) 397, 412.
 Castelfranco 329.
 Castellan Stamati 425.
 Castello sestiere, περιλαμβάνει τὶς τοῦρμες Ἀπάνω Σύβριτος, Μυλοπόταμος καὶ Ἄριο 321.
 Castro Colone πιν. 447.
 Catharudena Papadia 426.
 Cauco Ἰωάννης 392.
 Cavadante Θεόδ. 449.
 Chandachiti Zan καὶ Stefano 426.
 Choro Στέφανος 403.
 Civrano Beello 391,— Andrea 400.
 Cocho βλ. Cauco
 Comes, οἰκ. ἐπίθ. 450.
 Coritheo Andrea 397.
 Criscentio, Γεώργιος de—418.
- Δαμαλᾶς Ζ. 53.
 Δαμασκηνός Ν. 51, 64,—Μιχαὴλ ζωγράφος 169, 369.
 Δασκαλάκης Ἰωάννης 66.
 Δαφέρμος Παῦλος 403.
 Δεληγιάννης, πρόξενος Ἑλλάδος ἐν Κων/λει 19
 Δεληγιώργης Ἐπαμ. ὑπουργὸς ἐξωτερικῶν 19, 31.
 Δέρβι (Ed. Derby) ἄγγλος πρῶθυπουργὸς 74.
 Δέπος (Δέσος) 156,—Γεώργιος 161.
 Δεσος Μητροφάνης, ἡγούμενος Βροντισίου 1635, 125, 155, 156, 157,—Σίλβεστρος, ἡγούμενος Βροντισίου 1647, 155, 156, 158, 161,—Νεῖλος, ἐπιγραφή Πισκοπῆς 156,—Μιχαὴλς 156,—Ἐμμανουήλ, κωδικογράφος 161.

- Δοριανὸς Ἰωάσαφ ἡ Λαχνης, διδά-
σκαλος Μαργουίνου 140
Δράκος Θεόκλητος 160.
- Damasco, Jocuda de—426.
Damiano Δημήτριος 392.
Damila Zorzi, 426,—Dimitri 426
Damolin Rigo 403.
Dandolo Πέτρος 413, — Francesco
425, 429,—Νικολ. 418.
Darbe Γεώργιος 418, 422.
Darmjn Antonio 425, 430.
Delmenego Samargia 426, 428.
Demilan Giorgici 430.
Deriva Menego 403.
Dibuni Nicola 430.
Dickson, ἄγγλος πρόξενος ἐν Χανίοις
23.
Dolfjn Leonardo 413.
Donato Μάρκος 425, 429.
Dorsoduro sestiere περιελάμβανε τὶς
τοῦρμες Κουφός, Κίσαμος καὶ
Ἄρνά 322.
- Εὐλειθυίας Σπήλαιον, ἀρχαιολ. εὐρή-
ματα 479.
E K.I.M. πεπραγμένα 1958, 455.
Ἑλλησποντος, ποίημα Ψωμιάδου 13.
Ἐνωσις πλοῖον 79.
Ἐπισκοπὴ Ἱεραπέτρας, σαρκοφάγος
219.
Ἐρωτικόκριτος Σημαιολογικὰ στὸν—
97.
Εὐγενία Μαρινοπούλη, 135, 140
Εὐγενίδης Εὐστ. 87, 89.
Ἐφεσος βλ. Θεολόγος.
Elliot, πρέσβυς Ἀγγλίας εἰς Κωνσταν-
τινούπολιν 92.
Erlager, Emile d'—51
- Faletro (Falier) Μάρκος δούκας Κρή-
της 418, 421, 422.
falcons 410.
Ferrara, Πέτρος de—γαστάλδος 423.
Filasanevo βλ. Φιλοκάναβος.
Flabani Μάρκος 447.
- Gala, θεὰ 241.
- gastaldo 411.
Gavala Micalì 426.
Geno Μάρκος 447.
Gerardo Johannis notario βλ. Γε-
ρόδρος.
Gibelin Ἀντών. 403.
Gissi Ἰωάννης 395, 396.
Gripioti Jani 430.
guarnigione βλ. varnitio.
- Ζαγκαρόλας Ἱερεμίας 128.
Ζαΐμης 19.
Ζάκρος, σφραγίσματα 233, 234, πίν.
IB' 4.
Ζαρὸς χωρ. Καινουργίου 119, 167.
Ζάρπας M. 89.
Ζερβὸς 18
Ζουῦκος Ἰωάννης 377.
Ζουρίδι χωρ. Ρεθύμνης ἀρχαιολ. εὐ-
ρήματα 483.
Ζυμβρακάκης 22.
Zacca (Çacca) οἰκογ. ἐπιθ. 450.
Zeno Μάρκος 391, 393.
- Ἡλιόπουλος Κωνστ. πλοίαρχος βρι-
κίου «Θεοφύλακτος» 66.
Ἡράκλειον ἀποκατάστασις τειχῶν 464,
Παναγία τῶν Σταυροφόρων 464.
Heret, θεὰ 221.
- Θαλασσινὸς 125.
Θεολόγος (= Ἐφεσος) 401, 407.
Θεόφιλος, μητροπολίτης Ἀθηνῶν
(1867) Πρόεδρος Ἐπιτροπῆς Ἐ-
ράνων διὰ τὴν Κρήτην 8, 64.
«Θεοφύλακτος» βρῖκιον 66.
Θοδωροῦ φρούριον ἔγινε τὸ 1574, 332.
Θρόνος, χωρ. Ἀμαρίου 323, πίν. ΛΖ'.
Θῶι, σεληνιακὸς θεὸς 242.
- Ἰατροὶ ἐν Κρήτη, Χαρονίτας (1635)
157, Λοράνδος Ἰωάν. (1713) 157,
Κασιμάτης Ἡρακλῆς (1594) 138
Ἰγγλέσις Ἀ. 88.
Ἰγντίεφ, πρέσβυς Ρωσίας 91.
Ἰδαῖον Ἀντρον, χαλκοῦν πλοίαριον
282, πίν. ΙΔ' 1.
Ἱεραπέτρα, ἀρχαιολ. συλλογὴ 461, ἀρ-

- χαιοῖ. εὐρήματα 481· βλ. καὶ Γεράπετρα.
- Ἱερεμίας Β', οἰκουμ. Πατριάρχης 130, 145, 149.
- Ἱεροσολυμίτης Βενέδικτος, ἱερομόναχος 160.
- Ἱννινί, σουμερικῆ θεὰ Μήτηρ 240.
- Ἱππόλυτος ὁ Κρής, μητροπολίτης Χίου 138, 139.
- Ἴσις, αἰγυπτ. θεοῖς 241.
- Ἰσμαήλ Φερικ Ποσσᾶς (Παπαδάκης ἐκ Λασιθίου) 86.
- Ἰσόπατα, χρυσοῦς δακτύλιος 231, 293.
- Ἰσάορ, 239, 240, 242, 257, 258.
- Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης 454, 461.
- Ἰστρωνας, ποταμὸς Ἄν Κρήτης 333.
- Ἴτανος, χωρ. Σητείας, ἀρχαιοῖ. εὐρήματα 482.
- Ἰττάρ μέγαρον Χάνδακος, μεταφορὰ θυρώματος εἰς Ἄγ. Μάρκον 464.
- Ἰωαννίδης Ἀναστάσιος ἱατρός 38.
- Κά**, τό, αἰγυπτ. σύμβολον παριστᾶνον τὴν αἰωνίαν οὐσίαν τοῦ νεκροῦ 242.
- Κάδρος, χωρ. Σελίνου πίν. ΜΒ', ΜΓ'.
- Καζαντζάκη Νίκου, αἰθουσα εἰς Ἱστορικὸν Μουσεῖον 454, πρωτομή 456, 461.
- Καινούργιο, τοῦρμα 321, Καστέλλι 322, 325, 330.
- Κακοδίκι, χωρ. Σελίνου 351, 354, ἀρχαιοῖ. εὐρήματα 483.
- Καλαμώνας, τοῦρμα ἐπαρχία Ρεθύμνου 322.
- Καλαρώνης Μ., χῖος 8
- Καλβοκορέσης Δ. 88.
- Καλέργης 19, — Νικόλαος εὐγενὴς 375, 376, — Ἀνδρέας 381, 385.
- Καλλέργη Καλλέργου 368, διαθήκη 374, — Τζινέβρα 375, — Κωστάντσι 375
- Καλλικράτης, χωρ. Σφακίων 435
- Καλοσυνᾶς Νεῖλος 122, 123, — Μακάριος 123.
- Καλοσύνης παπᾶ Μαθιὸς 123.
- Καλοτάρης Λαυρέντιος, οἰκονόμος Ἄγ. Αἰκατερίνης Χάνδακος 123.
- Καλούτζης Νικόλαος 160.
- Καλὸ Χωριό, εἰδωλο 214, πίν. Ι' 3, — Πεδιάδος ἀρχαιοῖ. εὐρήματα 479, — Μεραμβέλλου (ἀρχ. Ἱστρωνας), ἀρχαιοῖ. εὐρήματα 481.
- Καλύβες, χωριὸ Ἀποκορώνου 323.
- Καλύβια Μεσαρᾶς, ἀνασκαφαὶ 469.
- Καμάρες, ἐλατρεῦτο εἰρηνικῆ θεοῖς 260, ὄστρακον 225.
- Καμηλόρης, περιοχὴ Φαιστοῦ, πρωτογεωμετρ. τάφος 483.
- Κάμποι, χωρ. Κυδωνίας 61.
- Κονάκης 71.
- Κάνδανος, ναὸς Μιχ. Ἀρχαγγέλου 348, 351, 354, 355, πίν. ΔΗ'.
- Κανλί Καστέλι 322, 327.
- Καπνιστὸς Γεώργιος 66.
- Καραϊσκάκης Σ. 50, 51, 64.
- Καρδιώτισσα, μονὴ Καινούργιου 119.
- καριόλα, ἡ 371.
- καρπέτα, ἡ, 373.
- Καρύκης Θεοφάνης 151.
- Καρυοφύλλης Φ. 11, — Ἰωάννης 151.
- Καρφι Λασιθίου, ὑπομνηματικὰ εἰδωλα 184, 192, πίν. Σ' 1, 194, 245.
- Κασιμάτης Ἡρακλῆς ἱατρός (1594) 138.
- Καστέλλι Πεδιάδος 86, — Κισάμου 323, 328, ἀρχαιοῖ. εὐρήματα 483, — Ἀποκορώνου 323.
- Καστελιανά χωρ. Μοιοφατισίου 322.
- Κατηλιανὸς Διονύσιος, ἐπιμέριος Ἄγ. Γεωργίου Βενετίας (1589) 127, 129, 147.
- κατσιάς, ὁ = σάλα μὲ ἓνα κορμὸ δένδρου 440.
- Κάτω Βάθεια, ἀρχαιοῖ. εὐρήματα 460.
- Κελέσα Μαριέτα 373.
- Κελλιὰ βλ. Ἄγ. Παρασκευῆς.
- Κεραμούτσι, χωρ. Μαλεβιζίου 322.
- Κεχαγιῶς Εὐθύμ. 50.
- Κινδυνέσκος Θωμᾶς 20, 22, 25, 26, 33.
- Κιόζας Ἀδρέας Δὸν 375, — Μαρίνος 375.
- Κιοπρουλῆς Φαζήλ Ἀχμέτ πασσᾶς 163.
- Κιρκάσιοι, ἐγκατάστασις εἰς Κρήτην 67.
- Κισαμόπολις 328.
- Κίσαμος, τοῦρμα 322, καστελλανία

- 323, 331.
Κλεόβουλος 53.
Κνωσός, εἰδωλον ἐν τοῦ ἱεροῦ τῶν δι-
πλῶν πελέκειον 202, ἔργα ἀποκα-
ταστάσεως 461, βασιλικὴ ἐπφυλις
ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως 462, νό-
τιος βασιλικὸς τάφος 463, ἀνα-
σκαφαί 474, 475.
Κολοκοτρώνης Γενναῖος 18, 19, 20.
Κομητᾶδες, χωρ. Σφακίων 349, 351,
352, πίν. ΛΘ', Μ'.
Κομητᾶς Θεόδωρος 396.
Κόμνος Σ. 96.
Κονταρίνι Τρωιλὸς 428.
Κοντολέος Ἰωάν 379.
Κορνᾶρος Μᾶρκος 368.
Κορνὲρ Φραγκίσκος 372, — Ἰωάννης
375, — Μαρίνος 376.
Κορωναῖος 36, 41.
Κουμουνδοῦρος 19, 37, 40.
Κουρμούλης 70.
Κουφὸς τοῦρμα (ἀνατολ. τμήμα ἐπαρ-
χίας Κυθωνίας) 322.
Κρήτη, διοικητ. διαίρεση τὸ 16. αἰώ-
να 321, πληθυσμὸς 324, 333.
«Κρήτη» πλοῖον 79.
Κριτσᾶ, χωρ. Μεραμβέλλου πίν. ΛΓ'.
Κρούσια ὄρη Σφακίων 435.
Κυβήβη (Kubala) θεὰ 266, 267.
Κυθωνίας ἐπαρχία 331.
Κυπριαλῆς 78.
Κύριος Γεώργιος 379.
Κυργιάννα, χωρ. 123.
Κωστῆς Κ. Ν. 50, 51.
- Λαγοῦ, χωρ. Λασιθίου εἰδῶλιον 284,
πίν. ΠΓ' 4.
Λαμπάρδος Ἐμ. Κρῆς ζωγράφος 340.
Λαμπηνή, χωρ. Ρεθύμνης πίν. ΛΒ',
ΛΓ', 362.
Λάρσα, ἀπεικόν. Ἰσταρ 239.
Λασίθι, τοῦρμα 321, 323, 330
Λαχνῆς βλ. Δορυμνός.
Λεβήν, ἀνασκαφὴ πρωτομινωικοῦ τά-
φου 470, ἀρχαιολ. εὐρήματα 480.
Λεμοναρι(α), Λεμωνάρι πιν. 394, 395
Λέντα βλ. Λεβήν.
Λεόντιος Εὐσεβῆσιος 129, 147.
- Λιμπρίτης Ἰω. 39.
Λιονταριτοπούλα Βενεράντα 373.
Λισσός, ἀνασκαφαί Ἀσκληπιείου 461,
465.
Λογκοβάρδος Ἀγαπητὸς 449.
Λούκκας Κύριλλος 126, 132, 133,
147, — Κωνσταντῖνος 133, 135.
Λυβιανὸς Πέτρος 123.
Λύκαστος 416.
Λυναργιόλος 374.
Λύττος, ἑλληνορωμαϊκοὶ τάφοι 479.
- Λαcassar Nicoletto 426.
Lauredano Ἰω. δούκας Κρήτης 425,
429.
Licastro πιν. 416.
Lingiaccho, ἰουδαῖος 449.
Lubuni Nicolo 426.
Lucha, Luchas de—450.
- Μαγιατάς Γεώργιος 380.
Μάζα, χωρ. Ἀποκορώνου 351, 354.
Μαθιά, χωρ. Πεδιάδος 284, πίν. ΠΓ' 3.
Μαθιουδάκης Ἀ. 89.
Μαλαγαρδῆς Δημήτρ. 66.
Μαλεβιζίου γαστελλανία 322, — Κα-
στέλλι 325, 330.
Μάλια Πεδιάδος, ἀρχαιολ. εὐρήματα
479
Μαλικόπουλος Θ. 34, 40, 41, 67, 87.
Μαλφάτο Μιχαήλ 448.
Μάνος Θ. 53.
Μανουσάκης Νικόλ. 66.
μαντίλα, ἡ 373.
Μαράς Γρηγόριος 369.
Μαράσαγλου Μηνᾶς 70.
Μαργουίνιος Μάξιμος ἐπίσκοπος Κυ-
θήρων 119, 126, 130, κλπ. ἐπι-
στολαί 145 ἐξ. ἐτυμολογία 151.
Μαρινοπούλα Εὐγενία 135, 140.
Μαρίνος Λαυρέντιος ἠγούμενος Βρον-
τιοῦ (1593), 119, 126. κέξ.
Μαρτινέγκος Φραγκίσκος 376.
Μαρτιοῦ, θεὸς 239.
Μαυρικᾶς Γεώργιος, — Ἰωάννης, — Νι-
κόλαος 402.
Μαυροκορδάτος Δ. Σ. 48, 50, 51, 54,
56, 85.

- Μεγάλη Βρύση, χωρ. Μονοφατισίου 421, ἀρχαιολ. εἰρηήματα 480.
- Μελᾶς Λέων 23, 48, 50, 54, 55 κλπ. Μεντεσές τιν. 421.
- Μεραμπέλλο, τοῦρμα 321, καστελλανία 322, 326, 330
- Μερουλάς Χάνδακος, μοναστήριον Ἄγ. Ἀποστόλων 397.
- Μεσαμπελίτης Ἄγ. Ἰωάννης, μονή 135, 140
- Μεσκλά, πίν. ΔΖ', ΜΑ'.
- Μεχμέτ πασᾶς 67.
- Μητροπόλις, χωρ. Καινούργιου 195, μινωικὴ ἀγροικία 464, 472.
- Μητροφάνης ὁ Πλωτίνος, ἡγούμενος Βροντισίου (1635) 155.
- Μητροφάνης καὶ Σίλβεστρος οἱ Δέσσοι 155.
- Μίλατος, θαλασμοειδῆς τάφος 217, σαρκοφάγος 233, πίν. ΙΑ' 1, ἀρχαιολ. εἰρηήματα 479.
- Μίλητος βλ. Παλάτια.
- Μιλιαράκης Α. 46, 53, 55, 72, 85.
- Μιχαηλίδης Ἀρτέμιος 51, 64. μοιρολογίστρες 370.
- Μονή, χωρ. Σελίνου 351, πίν. ΜΑ', —χωρ. Μαλεβιζίου ΥΜΙΠ τάφος 467.
- Μονοπάρι (Bonperari) φρούριο Ρεθύμνης 431.
- Μονοπάτσι τοῦρμα 321, καστελλανία 322, 330.
- Μονόχωρο, Παναγία τοῦ — μονή, μετόχι Βροντισίου 120.
- Μορεξήνος Μᾶρκος 128, 153.
- Μόσκος Λέων καὶ Ἰωάννης ζωγράφοι 369.
- μοσχιά, ἡ 371.
- Μουγλινός, Ἄγ. Γεώργιος, —Χάνδακος 370.
- Μουρελάκης Ἰωάννης 66.
- Μουρούζης, πρέσβυς 17.
- Μουσεῖον Ἱστορικὸν βλ. Ἱστορικὸν Μ. Μουσεῖον Ἀρχαιολογικὸν Ἡρακλείου 459.
- Μουσταφᾶς Ναίλῃ πασᾶς 20, 21, 35, —πασᾶς Αἰμίλιος 75.
- Μουρχουταργιά, συνοικία Χάνδακος 369.
- Μόχλος, 226, πίν. ΙΑ' 10, 264.
- Μπάλας Α. Κ. 64.
- Μπάουτσερ, ἀνταποκριτὴς τῶν Times τοῦ Λονδίνου ἐν Ἀθήναις (1897) 9.
- Μπελβεντέρε τοῦρμα 321, καστελλανία 322, 326, 330.
- Μπέτος Μᾶρκος 413, 416.
- «Μπίλιω» βυζικιον 66
- Μπογιατζόγλου, Πρόεδρος τῆς ἐν Σύρῳ ἐπιτροπῆς 22
- Μπότσης, Γεν. Πρόξενος Ἑλλάδος εἰς Ν. Ὑόρκην 80, 81.
- Μπότσα Μάριο 370.
- Μπούμπουλης Νικόλας 379, — Ἀντώνης 378, 380.
- Μπουνιαλῆς Μαρίνος Τζάνε 162, — Ἐμμ. Τζάνε 368, 373, 374.
- Μυζηθρᾶς τιν. 122
- Μυκῆναι, σφραγιδόλιθος 233, 234.
- Μυλοπόταμο τοῦρμα 321, καστελλανία 323, 327, Καστέλλι 331, πίν. ΙΕ'.
- Μαçamurdi Michael 449.
- Μαποlesso Ἰάκωβος, εὐγενῆς 397, 398
- Μαrano Μ. 449.
- Μαuro Donatus, δούκας Κρήτης 394, 395.
- Μαuroceno Victore 414
- Μαvrogonato Lia 426, 428, —Δαβίδ 428.
- metachrisses 422
- Μετοpan Κώστας 396.
- Μichiel Andrea 430
- Μileo Zorzi 426.
- Μiquiel Ἀντών 403.
- Μoro βλ. Μαuro.
- Μorris, ἀμερικανὸς πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν 19, 25, 93.
- Μoustier, Marquis de — πρέσβυς Γαλλίας ἐν Κων)λει 39.
- Μudacio Πέτρος 418, — Giorgi 426.
- Νάξος Κ. 24, 26, 54, 72
- Νάλκος Κωνστ. 33.
- Νανά, θεά 241.
- Ναπολέων Γ' 73, 74.
- Νεάπολις Μεραμβέλλου, ἀρχαιολ. συλλογή 461.

- Νεγρεπόντης Μενέλ. 71.
 Νεόφυτος Πατελάρος, μητροπολίτης
 Κρήτης 165, 166.
 Νέφθες, αἴγυπτ θεότης 241.
 Νικηφόρος, ἡγούμενος Ἀρχαδίου 138.
 ντομάβλσι, τὸ (ταράτσα) 442, 443
 Ντελαπόρτα Λεονάρδος 387, 388, κλπ.
 —Μπέρτο, 388, 391, 393 κλπ —
 Ζορζί 425.
 Negroponte. Jacob de—126
 Nani Πέτρος 391,—Μαργο 426.
 *Ὁδηγήτρια μονή 117,—ἐνορία Χάν-
 δακος 371.
 *Ὁμὲρ πασᾶς 67.
 «Ὁμόνοια» ἐφημερίς 65.
 ὁρόσημα μετὰ παραστάσεων θεότη-
 τος 241.
 Οὔγγαριτ ναῖσκοι 239.
 οὔγκαρο, νόμισμα 377.
 Οὐγκὼ Βίκτωρ 45.
 Οὔρ 239.
 Οὐσκόκοι 154.
 Παγκαλοχώρι Ρεθύμνης, ἀρχαιολ. εὑ-
 ρματα 187, πίν. Β 2, 197.
 Παγωμένος Ἰωάννης, βυζαντινὸς ζω-
 γράφος ΙΔ' αἰῶνος 343 κέξ.
 Παγωμένον ἢ Πεπαγωμένων οἰκογέ-
 νεια 349.
 Παλαιόκαστρον Σητείας, ἀρχαιολ. εὑ-
 ρήματα 482.
 Παλαιολόγος Ἰάκωβος Αἰμορο 413.
 Παλάτια (= Μίλητος) 408, 410.
 Παλιόκαστρο, οἰκοδομήθηκε τὸ 1572,
 331.
 Παλιόχωρα Σελίνου (Καστέλι) 323.
 Παναγία τῶν Σταυροφόρων τοῦ Χάν-
 δακος 464.
 Πάνορμο, χωρ. Ρεθύμνης 323.
 «Πανελλήνιον» πλοῖον 20, 24, 42.
 Πανταλέος Λεονάρδος 413, 417,—Ἰά-
 κωβος 413, 414, 417,—Barbo 414,
 417.
 Παντουβᾶς Ἐμμ. Ιερεὺς - ζωγράφος
 369, διαθήκη του 377.
 Παπαγιάννη Ἀδελφοί, ἐφοπλισταὶ 56,
 57, 58, 68, 81.
 Παπαδάκης Α. Φ. 46, 48, 54, 56, 73,
 85, 86, 88, 90.
 Παποδόπουλος Γεώργ. 11,—Θ. 14,—
 Α. 64.
 Παπαζσητερόπουλος Ι. Κ. 51, 64.
 Παπαντωνίου Λεωνίδας 35.
 Παπούρα, πιν. Λασιθίου, ἀρχαιολ. εὑ-
 ρήματα 285, πίν. ΙΓ' 1.
 Πατελάρος Νεόφυτος, μητροπολίτης
 Κρήτης 165, 166.
 «πατρῶνα» ἢ 171.
 Πεδιάδα, τοῦρμα 321, καστελλανία
 322, 326, 330.
 Πεζοκούναβα, τοῦρμα 321.
 Πελεκᾶνος Κωσταντῆς 161.
 Περδικάρη Βιόλλα 368, διαθήκη 372,
 —Εὐστάθιος 372, 374.
 Περτσιβόλης Ἀνδρέας 450.
 Πετρούλακος 28.
 Πετροπουλάκης 41, 42.
 Πετρόπουλος Ἰάκωβος 450.
 Πετσοφᾶς, ἱερὸν κορυφῆς 277.
 Πηγᾶς Μελέτιος 126, 135, 136, 140,
 147.
 πινακίδες Κνωσοῦ 273, 274.
 Πλάτανος, θολωτὸς τάφος 240.
 Πλεμενιανά χωρ. Σελίνου, ἐκκλησία
 Ἁγ. Ἀποστόλων 335.
 Πλωτίνος Μητροφάνης, ἡγούμενος
 Βροντισίου 1635. 155.
 ποδοῖτης - προδοῖτης 97.
 Πορτί, χωρ. Μονοφατίου (Ἁγ. Βαρ-
 βάρα) 126.
 Πορτοκάλλης 53.
 Πουλάκης Θεόδωρος, ζωγράφος 369.
 Πραισιὸς Σητείας ἀρχαιολ. εὑρήματα
 482.
 Πρασινίκος Ἀνθιμος 374
 Πρινιας, εἰδῶλα θεᾶς μεθ' ὑψωμένων
 χειρῶν 181, 182, 183, 253 κλπ
 προδοῖτης - ποδοῖτης 97, προδίδω 99
 Προδρόμι, χωρ. Σελίνου 349, 351, 355.
 Πυράθι (Πύρανθος) ἀρχαιολ. εὑρή-
 ματα 480.
 Padianus 450
 Pascaglio Zan 426.
 Pascualigo Νικόλαος 441, — Ἁγγε·

- λος 411.
 parzonevole (συμμέτοχος) 403, 406.
 Percivale Salomonis 450
 Pisani Armog 4 6.
 Pizamano Φίλιππος 392, 394.
 Polani Νικόλαος 414.
 Politi Thodoro 430.
 pro (ἔσοδον a pro = ἐπὶ τόκῳ) 370.
 Ργμ, πλοίαρχος τοῦ ἀγγλ. πολεμικοῦ
 «Assurance» 23
- Quirino Ἀντόνιος 407, 410, — Fran-
 cesco 409, — Nicolo 426, 430.
- Ραγκοβῆς, πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος εἰς
 Οὐάσιγκτων 94.
 Ραῖνεκ Ἀδόλφος 51.
 Ράλλη Στεφάν. οἶκος ἐν Κωνίλει 8.
 Ρὰς Σμυρα 266.
 Ρέθυμνο, 323, 327, μουσεῖον 461, εἶχε
 265 χωριά, 330, 331, πληθυσμὸς
 334.
 Ρενιέρης Μ. 43, 50, 70, 73, 85, 88 κλπ.
 Ριζηνία, ἀρχ. πόλις 182.
 Ρόδιος Νικόλαος 126, 132.
 Ροδίτης Γαβριήλ 128.
 Ρόκα Τεμένους 327.
 Ρόσος Πέτρος 401, 410.
 Ροτάσι, θολωτὸς γεωμετρ. τάφος 460,
 468, μινωικὰ ἐργαλεῖα 480.
 Ρουμπιάνα, πιν. Ζαροῦ 167.
- Radicinale Nicolaus 448.
 Rowe Thomas, ἄγγλος πρέσβυς ἐν
 Κωνίλει 132.
- Σαββαθιανὰ, μονὴ 153.
 Σακελλαρίδης Ἀντ. 70.
 Σακιοπούλος Γεν Πρόξενος Ἑλλάδος
 εἰς Χανιὸ 23, 77.
 Σαλαμών Νικόλα 451.
 Σαντριβανλί μοναστήρ (Βροντίσι) 164,
 165.
 Σεβαστόπουλος Ἀλέκος καὶ Γ. 44, 88.
 Σεβῆρος Γαβριήλ 126, 130, 143, 144,
 151.
 σεκιελέττο, τὸ (σιγλέτο) 379.
 Σέλινο (*Αρνα) 322, καστελλανία 323,
 329, Καστέλλι—πίν. 15'.
- Σελόπουλο, πιν. Κνωσσῶ, ὑστερομι-
 νωικοὶ τάφοι 476.
 σερβενάρια 418, 421.
 Σητεία, καστελλανία 321, 322, 328,
 περιφέρεια — εἶχε 97 χωριά 330,
 πληθυσμὸς — 334 ΥΜΙΙΙ λάρνα-
 κες 482.
 Σίβα Πυργιατίσσης, θησαυρὸς ἑλλη-
 νικῶν ἀργυρῶν νομισμάτων 480.
 Σίβριτος Ἀπάνω (*Αμάρι) τοῦρμα 321,
 323, — Κάτω (*Αγ Βασίλειος) τοῦρ-
 μα 322, 323
 Σιβρίτου ἐπισκοπή, καθεδρικός ναὸς
 471.
 σίγλα, ἡ 373.
 Σίλαμος, χωρ Τεμένους, λαξευτὸς τά-
 φος 479.
 Σιμόν, ναύαρχος 76.
 Σίμος 19.
 Σινᾶ, ὄρος 123.
 Σιονουδάκης 70.
 σῖτος, ἐπιποιτισμὸς Κρήτης 409.
 Σίφνος 226, 237, πίν. ΙΑ' 9.
 Σκαλτσούνης Ι. 48, 54, 56, 70, 82 κλπ.
 Σκλαβεροχώρι, χωρ. Πεδιάδος 340.
 Σκλαβοπούλα Καλὴ 379.
 Σκόπιλα τοῦ Διμηνήτη πιν 395.
 σκότο, τὸ 373.
 Σκουζές Γεώργ. Π. 48, 54, 70, 73,
 90, 96.
 Σκουλούδης Στέφανος, ἀρχεῖον 7 κέξ.
 πίν. Α', βιογραφία του 10, 67.
 Σκοῦφος Φιλόθεος, ζωγράφος 369,
 πατέρας—373.
 Σμάρι Πεδιάδος, σαρχοφάγος ΥΜΙΙΙ
 χρόνων 479.
 Σολομὸς Διονύσιος 445.
 Σολωμὸς *Αγγελος 449.
 Σόπατα πρωτογεωμετρικὸς τάφος 477.
 Σουγδουρῆς, παρώνυμο Σκουλούδη 71.
 Σούδας φρούριο 332.
 Σπανδωνῆς Σ. 89.
 Σπιναλόγκα, φρούριο, κατασκευάστη-
 κε τὸ 1579, 332.
 Σταύρου Γεώργ. 50.
 Σταυρωμένου, μονύδριον μονῆς Βρον-
 τίσου 120, 124, 158.

- Στεργιανοπούλου Σοφία 368, διαθήκη 370.
 Συγγρός Ἄνδρέας 8.
 Συλπούργιος Φρειδερίκος 132
 Συναδηνός βλ. Ἄστρας.
 Σφακιά Σητείας, σαρκοφάγοι 460
 Σφακίων περιφέρεια 323, κασιτέλι 329 πίν. ΙΣΤ'
 Σφουγγαράς, πιν. ταφικός πίθος 225, πίν. ΙΑ' 6, 238, 243.
 Σχολάριος Γεννάδιος πατριάρχης 167.
- Sambati 447.
 Salamon Zuan 446, 451, — Pietro 446, 451, — Marco 446, 451, — Madalena 451, — Gian Francesco, capitano 446, — Ἄγγελος 449
 Salamone - Salamon - Salomone σίκογ. ἐπίθ. 445.
 Salomonio Nicola, δούκας Κρήτης 445.
 San Croce, sestiere, περιλάμβανε τὶς τοῦρμες Μονοφατισίου, Καινούργιου, Πυργιώτισσας 321.
 San Marco, sestiere, περιλάμβανε τὶς τοῦρμες Μπελβεντέρε, Πεδιάδας, Πεζοκουνάβων 321.
 San Paolo, sestiere, περιλάμβανε τὶς τοῦρμες Κάτω Σιβρίτου, Καλαμώνα, Ψυχροῦ 322.
 Scorda Antonio 426.
 Semiteculo Philiprus 447.
 Sgoutas D L. 29, 30
 Spagnolo Petrus 410, 411, 413.
 Spirito (Σπυρίδος;) Πέτρος 397.
- Ταγράδος Μαλαχίας 123.
 Ταϊμπάντε Φραγκίσκος 377.
 ταπεδένιος (= πύκνιος) 371.
 Ταμμούζ, σημιτικός θεός 257.
 Τανταλίδης I. Δ. 65.
 Γαουκτζή Μουσταφά πασᾶς, ἀπηγόρευσε ἐπέμβασιν εἰς μοναστηρ. περιουσίαν 163.
 Τεκές Ἡρακλείου (Ἄμπελόκηποι) γεωμετρικά ἀγγεῖα 460.
 Τέμενος, καστελλανία 322, 327, 330.
 Τζανδρίης Γεώργιος, δόκτωρ ἀπὸ τοὺς Κορφοῦς 377.
 Τζάνε Ἐμμ. ἐπωνομαζόμενος Μπουβιαλῆς 375, 340, — ἔργον του ἀπέκτησε τὸ I. M. H. 455, — Κωνσταντίνος 369, 372.
 τζεντάλι, τὸ 373.
 Τισαμενός Γ. Κ. 50, 51, 64.
 Τίτος παπᾶς, ἠγούμενος Σαντριβανλί μοναστήρ (Βροντισίου) 164.
 τορνέσα, τὰ 378.
 Τουρλινός Θεόδωρος 395.
 Τουτουριζάκης Χ. Ν. 66.
 Τραχινιάκος, πιν. 355.
 Τριβιζάν Μιχ. 372.
 Τρικούπης Χαρ. 17.
 Τσαγκροπούλης Γεράσιμος, ἠγούμενος Βροντισίου 1572, 121, — Γεώργιος, ἱερεὺς Ἄγ. Αἰκατερίνης κωδικογράφος, 1457, 125, — Πέτρος, πρωτοπαπᾶς Ρεθύμνης 1461, 125, — Ἄθανάσιος, ἱερομόναχος 125, — Μάξιμος 125.
 Τσαγκαροπουλιανά, μετόχι τοῦ χωρ. Ἄξέντι Μονοφατισίου 125.
 Τσάκωνας Κώστας 42.
 Τσιφούτ Κχοτέλλι, χωρ. Μονοφατισίου 322.
 Τυμπάκι, χωρ. Πυργιώτισσης 323, κτήριον ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων 481.
 Tedesco, Angelo di—ἀνέλαβε νὰ διαφωτίσῃ τὴν εὐρώπην διὰ τὸ δίκαιον τοῦ Κρητ. ἀγῶνος 29, 44, 45.
 Teshup, θεὸς μετὰ κεράτων ταύρου 241.
 Theostiricto, καλόγερος 396.
 Torello Zan 426.
 Trentasoldi Gerardinus 449.
 Trivisan Leonάρδος 397, 399, 400, 412, — Vito 400.
 Trivisano Μαρῖνος 449.
 «Υδρα», πλοῖον 42.
 Vanucio Blasio 391.
 varnitio (guarnigione) 422.
 Vasali Iuliani 449.

Vasinulo Μαρῖνος 450.

Vicencius 450.

Vido Geraldo 413.

Φαζὶλ Μουσταφᾶ πασᾶς 75.

Φαιστός, ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι 463,
473, 474.

Φαλάντρα, Ἄγ. Γεώργιος, ἀρχαῖκός
ναῖσκος 474.

Φαλιεροπούλα 373.

Φαρμακόπουλος Θεόδωρος 161.

φέουδον, τὸ 418.

Φερικ πασᾶς βλ. Ἰσμήλ.

Φιλικὴ Ἑταιρεία 48.

Φιλόθεος, ἡγούμενος Βροντισίου 1684,
166.

Φιλοκάνναβος Ξένος Μορφηνός 429,
431.

Φλαγγίνης Θωμᾶς 162.

Φλεβοτόμος Ἰωσήφ, ἱερομόναχος 122,
123, — Τιμόθεος 122, — Παῦλος
122.

φλετζάδα, ἡ 373.

Φορτέτσα Ἡρακλείου, ἀνασκαφαὶ 477,
εὗρηματα 287, πίν. ΙΔ' 3.

Φουάτ, ὑπουργός ἐξωτ. Τουρκίας 73.

Φραγκοκάστελο 329.

Φράνκος Μάρκος 377.

Φραρονήσι (Σούδα) 332.

Φρασκιά, λιμάνι 331.

Φυλλάδα τοῦ γαϊδάρου (χορσεῖς) 305.

Φυλακωπὴ, 225, πίν. ΙΑ' 8, 226.

φωχιά, ἡ (μικρὴ περιουσία) 371.

Φωκᾶς Ἐμμ. νοτάριος 411.

Φωιάδης πασᾶς 21, Πρόεδρος τῆς
Τουρκίας εἰς Ἀθήνας 95.

Χαιρέτης Ἀπόστολος 66.

Χανιά, περιφέρεια, εἶχε 240 χωρία,
330, πληθυσμός 333, ἐπιγραφὴ
482, Μουσεῖον 461.

Χάντακας 322, εἶχε 434 χωρία 330,
πληθυσμός 333.

Χαρωνίτης, ντοτόρε 157.

Χατζηπούλου Χρ. 51.

Χερσονήσος Πεδιάδος, μαρμάρηνοι
κεφαλαὶ 479.

Χορτάκιος Μελέτιος 372.

Χουμεριάκο, χωρ. Μεραμβέλλου, σαρ-
κοφάγος ΥΜΙΙΙ 481.

Χριστόπουλος Χ. 28.

Χώρα Σφακίων 324.

Ψάθης Τιμολέων 90.

Ψύρρα, ἀνάγλυφος θεᾶ 230.

Ψυχρό, τοῦρμα (Ἀποκόρωνας) 322,—
Λασιθίου 86.

Ψωμιάδης Π. Δ. 11.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ</u>	Σελίδες
ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ, 'Η μινωική θεά μεθ' ὑψωμένων χειρῶν	179—299
ΔΟΥΛΓΕΡΑΚΗ ΕΜΜ. Ι., Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μο- νῆς Βροντισίου	117—170
ΚΑΛΟΚΥΡΗ ΚΩΝΣΤ. Δ., 'Ιωάννης Παγωμένος, ὁ βυζαν- τινὸς ζωγράφος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος	347—367
ΚΡΙΑΡΑ Ε., Σημασιολογικὰ στὸν Ἐρωτόκριτο καὶ σὲ ἄλλα κείμενα	97—116
ΛΑΟΥΡΔΑ ΒΑΣ., Κρητικὰ Παλαιογραφικά. Μιχαὴλ Ἀπο- στόλη, ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Καλέργην	381—386
ΛΑΣΣΙΘΙΩΤΑΚΗ Κ. Ε., Συμπλήρωμα στὰ «Σφακιανὰ Σπίτια»	435—444
ΜΑΚΡΥΜΙΧΑΛΟΥ ΣΤΕΦ. Ι., Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τοῦ 'Αρχείου Σκουλούδη σχετικὰ μετὰ τὴν Κρητικὴν 'Επανάστασιν τοῦ 1866—69	7— 96
ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ Μ. Ι., Νέα ἀνέκδοτα βενετικὰ ἔγγραφα (1386 · 1420) περὶ τοῦ Κρητὸς ποιητοῦ Λεο- νάργου Ντελλαπόρτα	387—434
ΜΕΡΤΖΙΟΥ Κ. Δ., Πέντε διαθῆκαι Κρητῶν ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας	368—380
ΝΟΤΟΡΟΥΛΟΣ JAMES A., Τὸ Κρητικὸ τραγούδι τοῦ Ὀ- μαλοῦ καὶ ἡ «πατρόνα»	171—175
ΕΥΓΓΟΠΟΥΛΟΥ Α., Περὶ μίαν Κρητικὴν τοιχογραφίαν	335—342
ΠΟΛΙΤΗ ΔΙΝΟΥ, Παρατηρήσεις σὲ Κρητικὰ κείμενα	300—320
ΣΠΑΝΑΚΗ ΣΤΕΡΓ. Γ., Στατιστικὲς εἰδήσεις περὶ Κρήτης τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνα	321—334
» Ἡ οἰκογένεια τῶν Σολομῶν τῆς Κρήτης	445—451

Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, Ἐκθεσις πεπραγμένων Δ. Σ. τοῦ 1958	453—458
ΠΛΑΤΩΝΟΣ Ν., Ἡ ἀρχαιολογικὴ κίνησις ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1958	459—483

ΕΝ ΔΕΛΦΟΙΣ ΑΔΕΛΦΕΙΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Πίναξ Α'. Σιέφανος Σκουλούδης (1838 - 1928).
Πίναξ Β'. Ἡροκλῆς Βασιάδης (1821 - 1890).
Πίναξ Γ'. Ἡ ἐγκύκλιος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Κων/λεως, ἡ συνιστῶσα τὴν ἐγγραφὴν εἰς τὸ δάνειον τῶν 25.000.000 φράγκων διὰ τὴν πολεμικὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἑλλάδος.
Πίναξ Δ'. Τὸ Διπλότυπον εἰσπράξεως ἀριθ. 1951 τὸ συνημμένον εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 30 ἔγγραφο, διὰ εἰσφορᾶς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν.
Πίναξ Ε'. 1. Εἶδωλα ἐκ Πριניᾶ καὶ Γουρνιῶν.
2. Εἶδωλον ἐκ Παγκαλοχωρίου.
3. Εἶδωλα ἐκ Γάζι.
Πίναξ ΣΤ'. 1. Εἶδωλα ἐκ Καρφίου.
2. Εἶδωλον ἐκ Γόρτυνος.
3. Πλακίδιον ἐκ Γόρτυνος.
Πίναξ Ζ'. 1. Εἶδωλα ἐκ Γόρτυνος.
2. Εἶδωλα ἐκ Γόρτυνος.
Πίναξ Η'. 1—3. Κεφαλαὶ εἰδώλων ἐκ Γόρτυνος.
Πίναξ Θ'. 1. Ναίσκος καὶ εἰδῶλια ἐκ Κνωσοῦ.
2. Εἰδῶλια ἐκ Φαιστοῦ καὶ Ἀγ. Τριάδος.
3. Ἱερὰ σκεύη ἐκ Καρφίου καὶ Κουρτῶν.
Πίναξ Ι'. 1. Τμήματα εἰδωλίων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη.
2. Χεῖρες εἰδωλίων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη.
3. Κεφαλὴ εἰδώλου ἐκ Καλοῦ Χωριοῦ.
Πίναξ ΙΑ'. 1. Παράστασις ἐπὶ σαρκοφάγου ἐκ Μιλάτου.
2. Παράστασις ἐπὶ σαρκοφάγου ἐκ Βαθειανοῦ Κάμπου.
3. Σφραγὶς ἀγνώστου προελεύσεως.
4. Σφραγὶς ἐκ Γουρνιῶν.
5. Σφραγὶς ἐκ Μαλίων.
6. Δακτύλιος ἐκ Σφουγγαρῶ.
7. Σφράγισμα ἐκ Φαιστοῦ.
8. Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου ἐκ Φυλακωπῆς.
9. Παράστασις ἐπὶ διαδήματος ἐκ Σίφνου.
10. Σφραγὶς ἐκ Μόχλου.
Πίναξ ΙΒ'. 1. Σφράγισμα ἐκ Κνωσοῦ.

2. Δακτύλιος ἐκ Φαιστοῦ.
 3. Σφράγισμα ἐκ Ζάκρου.
 4. Σφράγισμα ἐκ Ζάκρου.
 5. Σφράγισμα ἐκ Κνωσοῦ.
 6. Σφραγὶς ἀγνώστου προελεύσεως.
 7. Σφραγὶς ἐκ Μυκηνῶν.
 8. Σφράγισμα ἐξ Ἁγ. Τριάδος.
 9. Πλακίδιον ἐκ Μιδέας.
- Πίναξ ΙΓ'. 1. Εἰδώλιον ἐκ Βασιλικῶν Ἀνωγείων καὶ πίναξ ἐκ Παπούρας Λασιθίου.
2. Ναΐσκος τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη.
3. Πίναξ ἐκ Μαθιάς.
4. Εἰδώλιον ἐκ Λαγοῦ Λασιθίου.
- Πίναξ ΙΔ'. 1. Χαλκοῦν πλοιάριον ἐκ τοῦ Ἰδαίου Ἐντροῦ.
2. Παράστασις ἐπὶ κάλπης ἐκ Κνωσοῦ.
3. Παράστασις ἐπὶ κάλπης ἐκ Φορτέτσας.
- Πίναξ ΙΕ'. 1. Καστέλι Μυλοποτάμου. Σχέδιο Φ. Μπασιλικάτα.
2. Καστέλι Ἀποκορώνου. Σχέδιο Φ. Μπασιλικάτα.
- Πίναξ ΙΣ'. 1. Καστέλι Σελίνου. Σχέδιο Φ. Μπασιλικάτα.
2. Καστέλι Σφακίων. Σχέδιο Φ. Μπασιλικάτα.
- Πίναξ ΙΖ'. Χάρτης τῆς Κρήτης μετὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν κατὰ τὴν Βενετοκρατίαν (σελ. 328).
- Πίναξ ΙΗ'. 1. Παγωμένου. Ἡ ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλικάμπου.
- Πίναξ ΙΘ'. 1. Παγωμένου. Ἡ εἰς Ἁδου Κἀθόδος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλικάμπου.
- Πίναξ Κ'. Ὁ Ἀδάμ. Λεπτομέρεια τῆς εἰς Ἁδου Καθόδου τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως εἰς Ἀλικάμπου.
- Πίναξ ΚΑ'. 1. Παγωμένου. Ἡ «Ἐλαιούσα» τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως εἰς Ἀλικάμπου.
- Πίναξ ΚΒ'. 1. Παγωμένου. Ὁ Ἀναλαμβάνομενος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀλικάμπου.
- Πίναξ ΚΓ'. 1. Παγωμένου. Ἡ Βρεφοκρατοῦσα τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως Ἀλικάμπου.
- Πίναξ ΚΔ'. Χριστός. Λεπτομέρεια τοῦ πίν. ΚΓ'.
- Πίναξ ΚΕ'. 1. Παγωμένου. Ὁ ἅγ. Κωνσταντῖνος τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλικάμπου.
- Πίναξ ΚΣ'. 1. Παγωμένου. Ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀλικάμπου.
- Πίναξ ΚΖ'. 1. Παγωμένου. Χριστός. Λεπτομέρεια τῆς Δεήσεως τοῦ

- ναοῦ τῆς Κοιμήσεως εἰς Ἀλίκαμπον.
- Πίναξ ΚΗ'. 1. Παγωμένου. Ὁ ἅγ. Στέφανος. Ναὸς τῆς Θεοτόκου Ἀ-
λικάμπου.
- Πίναξ ΚΘ'. 1. Παγωμένου. Οἱ Ἱεράρχαι τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ
τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλίκαμπον.
- Πίναξ Λ'. Οἱ ἅγ. Βασίλειος καὶ Γρηγόριος. Λεπτομέρεια τοῦ πίν.
ΚΘ'.
- Πίναξ ΛΑ'. 1. Παγωμένου. Ὁ Δαβίδ. Λεπτομέρεια τοῦ πίν. ΙΘ'.
- Πίναξ ΛΒ'. Ἱεράρχης ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς Λαμπηνήν Ρεθύ-
μνης.
- Πίναξ ΛΓ'. 1. Ὁ ὅγιος Θεόδωρος. Ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας εἰς
Λαμπηνήν.
2. Μάρτυς. Ἐκ τοῦ παλαιότερου στρώματος τοῦ κεντρι-
κοῦ κλίτους τῆς Παναγίας εἰς Κριτσάν.
- Πίναξ ΛΔ'. 1. Παγωμένου. Οἱ ἅγ. Δημήτριος καὶ Γεώργιος τοῦ ναοῦ
τῆς Θεοτόκου εἰς Ἀλίκαμπον.
- Πίναξ ΛΕ'. 1. Παγωμένου. Ὁ ἅγ. Δημήτριος. Λεπτομέρεια τοῦ πίν.
ΛΔ'.
- Πίναξ ΛΣ'. 1. Παγωμένου. Ἁγ. Γεώργιος. Λεπτομέρεια τοῦ πίν. ΛΔ'
- Πίναξ ΛΖ'. 1. Ὁ Προφήτης Ἡλίας ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος Χρι-
στοῦ εἰς Μεσκλᾶ.
2. Ὁ Ζαχαρίας. Λεπτομέρεια τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ τῆς
Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἰς Θρόνον Ἀμαρίου.
- Πίναξ ΛΗ'. 1. Παγωμένου. Αἱ Μυροφόροι (ὁ Λίθος). Ἐκ τοῦ ναοῦ
τοῦ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλου εἰς Κάνδανον.
- Πίναξ ΛΘ'. 1. Παγωμένου. Οἱ ἅγιοι Δημήτριος καὶ Θεόδωρος ὁ
Στρατηλάτης τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς Κομη-
τάδες Σφακίων.
2. Παγωμένου. Ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος. Ἐκ τοῦ ναοῦ
τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς Κομητάδες.
- Πίναξ Μ'. 1. Παγωμένου. Ἡ ἅγ. Ἀναστασία. Ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ.
Γεωργίου τῶν Κομητᾶδων Σφακίων.
- Πίναξ ΜΑ'. 1. Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος Χρι-
στοῦ Μεσκλῶν.
2. Παγωμένου. Ὁ ἅγ. Νικόλαος ἐκ τοῦ ὁμωνύμου
ναοῦ τῆς Μονῆς Σελίνου.
- Πίναξ ΜΒ'. 1. Παγωμένου (;). Ἡ Σταύρωσις. Ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Θεο-
τόκου εἰς Κάδρος Σελίνου.
- Πίναξ ΜΓ'. 1. Παγωμένου (;). Ὁ Δαβίδ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου εἰς
Κάδρος.

- Πίναξ ΜΔ'. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ἔγγραφο (ἐγγύησις ὑπὲρ τοῦ Μπέριου Ντελλαπόρτα) καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 (Καταχώρισις τῆς πρὸς αὐτὸν ἐντολῆς τοῦ Ἱω. Μαυρικᾶ (1390).
- Πίναξ ΜΕ'. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 14 ἔγγραφο. Αἴτησις καὶ ἀπόφασις περὶ ρυθμίσεως χρεῶν τοῦ Γεωργίου Ἀργυροπούλου (1420).
- Πίναξ ΜϚ'. 1. Σπίτι Γεωργέ. Ἐσωτερικό.
2. Σπίτι Γεωργέ. Πρόσοψη.
- Πίναξ ΜΖ'. 1. Σπίτι Γεωργέ. «Ὁξιώστης».
2. Ὁ «κατσιᾶς».
3. Σπίτι Π. Μαρινάκη. Πρόσοψη.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Σελίς

Σχέδιο 1. Σπίτι Γεωργέ. Κάτοψη ἰσογείου	436
Σχέδιο 2. Σπίτι Γεωργέ. Κάτοψη ἀνωγείου	437
Σχέδιο 3. Σπίτι Γεωργέ. Τομὴ Α - Β	438
Σχέδιο 4. Σπίτι Γεωργέ. Πρόσοψη	439
Σχέδιο 5. Ὁ «ντάγκος», λεπτομέρεια	440
Σχέδιο 6. Σπίτι Π. Μαρινάκη. Κάτοψη ἰσογείου	441
Σχέδιο 7. Σπίτι Π. Μαρινάκη. Κάτοψη ἀνωγείου	442
Σχέδιο 8. Σπίτι Π. Μαρινάκη. Τομὴ Α - Β.	443
Σχέδιο 9. Σπίτι Π. Μαρινάκη. Πρόσοψη.	443

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Καταχωροῦνται τὰ κυριώτερα παροράματα καὶ προσθήκαι, τῶν ὁποίων ἡ καταχώρησις ἐζητήθη ὑπὸ τῶν συνεργατῶν τοῦ τόμου.

Σελ.	80	στίχ.	36	ἀντὶ	Wer	γράφε	We
>	274	>	17	>	Nilsson	>	Nilsson
>	361	>	13	>	Μεταμόρφωσιν	>	Μεταμόρφωσιν
>	376	>	2	>	ἀνάγκη	>	ἀνάγκη

